

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KASİDE İLE GAZEL ARASINDA DİVAN ŞİİRİNDE "MÜZEYYEL GAZEL"

HATİCE KÜBRA ÖZÇELİK

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

EYLÜL 2014

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

KASİDE İLE GAZEL ARASINDA
DİVAN ŞİİRİNDE "MÜZEYYEL GAZEL"

Hatice Kübra ÖZÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EYLÜL 2014

Hatice Kübra ÖZÇELİK tarafından hazırlanan "KASİDE İLE GAZEL ARASINDA DİVAN ŞİİRİNDE "MÜZEYYEL GAZEL"" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd Doç. Dr. Neslihan İlknur Keskin

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

....

Başkan : Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

....

Üye : Prof. Dr. Yaşar Aydemir

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

....

Tez Savunma Tarihi: 19/ 09 / 2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

....

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hatice Kübra ÖZÇELİK

19/10/2014

KASİDE İLE GAZEL ARASINDA DİVAN ŞİİRİNDE “MÜZEYYEL GAZEL”
(Yüksek Lisans Tezi)

Hatice Kübra ÖZÇELİK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Eylül 2014

ÖZET

Bu çalışma 15-19.yüzyıllar arasında yaşamış 80 divan şairinin divanlarında yer alan 30.402 gazelde, mahlas beytinden sonra zeyl beyit/beyitler tespit edilen 830 müzeyyel gazelin değerlendirilmesiyle giriş ve üç ana bölümden oluşmuştur. Müzeyyel gazel; kaside nazım şekliyle kafiye örgüsü, başlığının olması ve medhiye, fahriye ve dua muhtevalı zeyl beyit/beyitlerinin bulunması açısından benzerlik göstermektedir. Divan şairleri tarafından çok kullanılan bu gazel çeşitinde, genellikle gazelin mahlas beytinden sonra bir beyit eklenerek çeşitli konuların işlendiği görülmüştür. Müzeyyel gazellerin çoğu divan tertibinde gazellerin içerisinde yer almıştır fakat kasideler içerisinde yer alan müzeyyel gazeller de bulunmaktadır. İncelenen divanlarda tespit edilen müzeyyel gazeller zeyl beyit/beyitlerde işlenen konularına göre, “Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları”, “Edebî-Tarihî Şahsiyetler”, ““Maşûk” ve “Aşk, Âşık, Rakip””, “Poetika”, “Hasbihâl” ve “Diğer” olmak üzere 6 alt başlıkta gruplandırılmıştır. En çok müzeyyel gazel örnekleri ilk iki başlıkta tespit edilmiştir. Padişah ve devlet adamlarının övüldüğü müzeyyel gazellerde, memduhun Şehnâme’de adı geçen şahlarla mukayese edildiği, kalıplaşmış bazı ifadelerle övüldüğü ve şairlerin müzeyyel gazel vesilesiyle memduhtan isteklerini dile getirdikleri görülmektedir. Benzer şekilde, Divan şairleri müzeyyel gazellerin zeyl beyitlerinde hem kendi şiirlerini hem de birbirlerinin şairlik kabiliyetlerini de övmüşlerdir. Mevlânâ ve Mevlevîliğe duyulan sevgi ve saygı yine zeyl beyitlerde Divan şairleri tarafından sıkça dile getirilmiştir. Zeyl beyitlerde Divan şiirinin aşk anlayışı, maşûk, âşık ve rakibin özellikleri ile hasbihâl tarzı söyleyişlere de yer verilmiştir. Bu konulara ek olarak Diğer başlığı altında değerlendirenler ise herhangi bir başlığa dâhil edilemeyen ve birbirinden farklı konuları zeyl beyitlerinde ihtiva eden müzeyyel gazellerden oluşmaktadır.

Bilim Kodu	: 309.4.011
Anahtar Kelimeler	: Divan şiiri, Nazım şekilleri, Gazel, Kaside, Müzeyyel gazel
Sayfa Adedi	: 259
Tez Danışmanı	: Yrd Doç Dr. Neslihan İ. KESKİN

THE “APPENDAGED GAZEL” (LYRIC POEM) BETWEEN KASİDE (QASIDA) AND GAZEL (LYRIC POEM) IN DIVAN POETRY
(Master’s Thesis)

Hatice Kübra ÖZÇELİK

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
September 2014

ABSTRACT

This study was composed of the evaluation of the introductory and three main sections of 830 appendaged *gazel*s (lyric poems) determined in the supplementary couplet/couplets after the pseudonym couplet in 30,402 *gazel*s included in the divans of 80 divan poets who lived between the fifteenth and nineteenth centuries. The appendaged *gazel* displays a resemblance to the *kaside* (qasida) from the aspect of the rhyme system with the versification form, the fact that it has a title and that it has supplementary couplet/couplets that contain eulogies, self-glorifications and prayers. It was observed that this *gazel* genre, which was used extensively by the divan poets, was generally treating various subjects by adding a couplet after the pseudonym couplet of the *gazel*. A majority of the appendaged *gazel*s was included within the *gazel*s in the divan arrangement, but there are also appendaged *gazel*s included within the *kasîde*s (qasidas). The appendaged *gazel*s determined in the divans examined were grouped under the following 6 sub-headings according to the subjects treated in the supplementary couplet/couplets: “Ottoman Sultans and Statesmen”, “Literary-Historical Individuals”, “Beloved” and “Love, Lover, Rival”, “Poetics”, “Friendly Chat” and “Other”. The most appendaged *gazel* examples were determined under the first two headings. When the appendaged *gazel*s that praised the sultan and statesmen are compared with the shahs who were mentioned in the praised *Şehnâme* (Book of Kings), it is observed that they were praised with some stereotyped expressions and that the poets expressed what they wanted from the praise through the appendaged *gazel*s. Similarly, the Divan poets both praised their own poems and the poetic capabilities of each other in the supplementary couplets of the appendaged *gazel*s. The Divan poets also frequently expressed the love and respect felt for Mevlânâ and the Mevlevi teachings in the supplementary couplets. Place was also given in the supplementary couplets to the perception of love in the Divan poetry, the characteristics of the beloved, lover and rival, and way of saying things in the friendly chat style. In addition to these subjects, those that were evaluated under the “Other” heading were composed of appendaged *gazel*s not included under any heading and those that included supplementary couplets on subjects different from each other.

Science : 309.4.011
Key words : Divan poetry, Forms of verse, *Gazel* (Lyric poem), *Kaside* (Qasida), Appendaged gazel
Page :259
Supervisor : Yrd Doç Dr. Neslihan İ. KESKİN

TEŞEKKÜR

Tezimle ilgili yaptığım araştırma çalışmalarında ve yazımında adını anmak istediğim saygıdeğer hocalarımın pek çok yardımları oldu. Öncelikle bana lisans yıllarından itibaren Divan edebiyatını sevdiren, bu alanı seçmemde büyük katkısı bulunan; tez çalışmamda beni bilgisiyle yönlendiren ve araştırmalarında kütüphanesinden yararlanmama izin veren değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Mermer'e teşekkür ederim.

Tez çalışmamda beni şevklendiren ve tezimin her aşamasını büyük bir titizlikle inceleyen ve bana yol gösteren, maddi ve manevi her konuda yardımcı olan ve güç veren, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Neslihan İ. Koç Keskin'e teşekkür ediyorum.

Farsça kaynaklarla ilgili bilgi veren Doç.Dr. İsrafil Babacan'a ve bu kaynakları taramamda ve anlamamda yardımları bulunan Sahra Behzad'a müteşekkirim.

Tez çalışmam boyunca benim yanımda olan ve beni hayatın her yönüyle destekleyen; sabırlarını, yardımlarını yanımdan ayırmayan öncelikle annelerim Hayriye Haltaş ve Hanife Özçelik'e, daha sonra sevgili eşim Emrah Özçelik'e ve ayrıca bu süreçte tezimle büyüyen kızım Meyra Özçelik'e de teşekkür ediyorum.

Hatice Kübra Özçelik

Ankara 2014

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge **Sayfa**

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

KISALTMALAR

Kısaltmalar	**Açıklama**
age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
Ansk.	Ansiklopedi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
G	Gazel
haz.	Hazırlayan
K	Kaside
M.g.	Müzeyyel gazel
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
No.	Numara
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
S.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
yay.	Yayınları
YY.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Gazel, divan edebiyatının önemli nazım şekillerinden biridir. Gazel nazım şeklinin birçok çeşidi vardır. Müzeyyel (eklentili) gazel[1] bunlardan biridir. Tez konusu olarak belirlediğimiz bu gazel çeşidinde, şairin mahlas beytinden sonra eklediği ve "zeyl" adı verilen beyit/beyitlerde, gazelin genel temasından farklı olan konuları işlediği görülür. Tezin birinci bölümünde ayrıntılı ele alınacağı üzere Haluk İpekten, Cem Dilçin, Cemal Kurnaz, Osman Ünlü ve Selami Turan tarafından bu gazel çeşidinin kapsamlı tanımları yapılmış olmasına rağmen divanlardaki örneklerden yola çıkılarak, şekil ve muhteva özellikleri incelenerek m.g. hakkında ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Sadece bir makalede 36 divan taranarak m.g.lerde "fahriye" konusu incelenmiştir. (Ünlü, 2012: 33-53) Bu sebeple m.g., tez konusu olarak seçilmiştir.

Bu tez çalışmasının genel amacı m.g.nin tanımını, divanlardaki örneklerden hareketle, şekil ve muhteva özelliklerini de ortaya koyarak, yeniden yapmaktır. Arap ve Fars şiiri kaynaklarında m.g., m.g.lerin zeyl beyit sayıları, başlıklarının olup olmadığı, divan tertibindeki yeri, kaside nazım şekliyle benzeşen ve ayrılan yönleri, zeyl beyitlerinde işlenen konuların tespiti tezin alt amaçlarıdır. Bu ana ve alt amaçlara göre tez Giriş, Kaside ile M.g. Nazım Şekilleri Arasındaki Ortaklıklar, Divan Şiirinden M.g., M.g.lerin Zeyl Beyitlerinde İşlenen Konular ve Sonuç olmak üzere 5 başlık olarak planlanmıştır. Girişte, tezle ilgili kapsam ve sınırlılıklar belirtilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde öncelikle kaside ve gazel ile ilgili genel bilgiler verilmiş, Arap ve Fars şiiri kaynaklarında m.g. ve Türk edebiyat araştırmacılarının m.g. ile ilgili tanımlarına yer verilmiş, bütün bu tanımlardan yola çıkarak kaside ve m.g. nazım şekilllerinin ortak özellikleri değerlendirilmiştir.

"Divan Şiirinde M.g." başlığı taşıyan üçüncü bölümde genel olarak m.g.lerle ilgili istatistiki değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölüm dört başlıktan oluşmaktadır. Öncelikle taranan divanlardaki gazeller, tespit edilen m.g.ler ve bunların kullanım sıklıklarına dair istatistiki çalışmalara yer verilmiştir. İkinci başlıkta bu m.g.lerin yüzyıllara göre kullanım sıklığı gösterilmiştir. Üçüncü başlıkta m.g.lerdeki ilave zeyl

---

[1] Tez boyunca sürekli tekrarlanması sebebiyle "müzeyyel gazel" ifadesi m.g. şeklinde kısaltılarak bundan sonra geçecektir.

beyit sayıları ile ilgili tespitler değerlendirilmiştir. Son başlıkta ise m.g.lerin divan tertibindeki yeri ve başlık kullanımı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

"M.g.lerin Zeyl Beyitlerinde İşlenen Konular" başlıklı tezimizin en kapsamlı dördüncü bölümü 6 alt başlıktan oluşmaktadır. Burada tespit edilen m.g.ler konularına göre tasnife çalışılmıştır. Bu konular; m.g. sayılarına göre "Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları", "Edebî-Tarihî Kişiler", ""Maşûk" ve "Aşk, Âşık, Rakip"", "Poetika", "Hasbihâl" ve "Diğer" olmak üzere sırayla verilmiştir. Bütün bölümlerde en başta genel bir değerlendirme yapılmış, tablo ve grafikler kullanılarak tespit edilen m.g.ler, şairleri ve gazel numaraları verilmiştir. Bu bölümdeki her başlık kendi yöntemini beraberinde getirmiş ve tablolarda da kendi içinde uygun olan sisteme göre sıralanmıştır.

"Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları" başlığını taşıyan birinci alt başlıkta, zeyl beyitlerinde padişahların ve daha sonra diğer devlet adamlarının övüldüğü m.g.ler ele alınmıştır. Zeyl beyitlerinde adı geçen Osmanlı padişahları ve devlet adamları örneklerle değerlendirilmiştir; adı geçmeyenler, bizi tez konusundan uzaklaştıracağı ve çok fazla olması sebebiyle ayrıca değerlendirilmeden gazel numaraları verilmiştir. Osmanlı padişahları tahta çıkış sırasına göre verilirken; devlet adamlarının, tespit edilen gazelin yazıldığı dönemde hangi görevde oldukları bilinemeyeceğinden alfabetik sıraya göre incelenmiştir.

"Edebî-Tarihî Şahsiyetler" başlığı bulunan ikinci alt başlıkta, zeyl beyitlerinde, edebî-tarihî şahsiyetlerin şairliklerine övgü ve göndermede bulunulan m.g.ler değerlendirilmiştir. Tespit edilen edebî-tarihî şahsiyetler adlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Sadece "Mevlânâ ve Mevlevîlik" maddesi, ilgili m.g.lerin çok olması ve istatistikî verileri yanıltacağı sebebiyle en sonda kendi içinde ayrıca bir tablo ve örnekleriyle yer verilmiştir.

Üçüncü alt başlık ""Maşûk" ve "Aşk, Âşık, Rakip""tir. Bu konuları zeyl beyitlerde dile getiren m.g.ler; "mâşuk" ve "aşk, âşık, rakip" olarak iki kısımda incelenmiştir. Bu bölümde, tez konumuzun sınırları içerisinde yalnızca sayısal veri tespiti yapılmıştır. Ele alınan kısımda bilinenlerin haricinde farklı bir bilgiye ulaşılmaması sebebiyle tespit edilen m.g.lerden örnekler verilmemiştir. Maddelerde adı geçen konuyla ilgili

zeyl beyti bulunan m.g.lerin numaraları belirtilmiştir. “Maşûk başlığında sevgilinin övülen fiziksel özellikleri m.g. sayılarına göre çoktan aza doğru tablo ile gösterilmiştir. “Aşk, Âşık, Rakip” başlığında ise sadece divanında ilgili konunun tespit edildiği şairlerin adları ve m.g. numaraları verilerek tespit edilen gazellerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Dördüncü alt başlık “Poetika”dır. Bu bölümde öncelikle tespit edilen m.g.lerle ilgili bir tablo ile istatistikî değerlendirme yapılmış, şairlere göre konuyla ilgili zeyl beyti bulunan m.g.lerin numaraları tablolarda gösterilmiştir. Ayrıca bütün tablolar alfabetik olarak sıralanmıştır. “Poetika” başlığı, “Poetik Anlamlı Kelimler ve Terkipler” ve “Poetik Zeyl Beyitlerde Adı Geçen Şairler” olmak üzere 2 kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda bahsi geçen şiir, söz ve şair ile ilgili kelimeler ve bu kelimelerle kurulan terkipler verilip, bunlarla ilgili kendi seçtiğimiz örnekler incelenmiştir. İkinci kısımda ise zeyl beyitlerinde şairlerin kendilerini överken adını andıkları şairlerin listesi verilip, konuyla ilgili seçilen birer m.g. örneği verilmiştir.

“Hasbihâl” alt başlığında öncelikle tezin konusu içerisinde hasbihâl ile ilgili sayısal veri tespiti yapılmış ve daha sonra da bahsedilen konuların nasıl ele alındığını göstermek maksadıyla konuya uygun olarak seçilen m.g.lerden örnekler verilmiştir. Bu kısımda verilen tabloda, ilgili konuda m.g. tespit edilen şairler yüzyıllara göre alfabetik olarak dizilmiş ve tespit edilen bütün m.g. numaraları burada verilmiştir.

Son olarak da “Diğer” alt başlığında birbirinden farklı olup, herhangi bir başlık altına dâhil edilemeyen m.g.ler bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle, başlığa dâhil edilen bütün m.g. numaraları verilmiştir. Ayrıca bir konu ayrımına gidilemediği için tasnif edilememiş zeyl beyti bulunan şairlerin m.g. numaraları da burada belirtilmiştir. Bölüm, “İlahî temalı”, “İşret” ve “Bahsi geçen diğer konular” olmak üzere 3 alt başlıkta değerlendirilmiş ve bu başlıklara örnek teşkil edecek birer m.g. örneği verilmiştir.

“Sonuç” kısmında ise tezimizde ulaştığımız istatistiki verilerden hareketle genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, tespit edilen konularda dikkati çeken özellikler ve ulaşılan sonuçlar maddelendirilerek ifade edilmiştir.

Tezin yukarında ayrıntılı olarak bahsedilen bölümlerinde m.g.nin divan şiiri nazım şekilleri arasındaki gerek şekil gerekse muhteva açısından çeşitli özellikleri ortaya konulmuştur. Bu bilgiler genel olarak nazım şekilleri özel olarak ise “kaside” ve “gazel” üzerine yapılacak yeni çalışmalara yol gösterici olacaktır.

Tezin kapsam ve sınırlılıkları şu şekilde çizilmiştir: 15-19. yüzyıllar arasında yaşamış 80 divan şairinin divanlarında mahlas beytinden sonra zeyl beyit/beyitleri bulunan gazeller tespit edilmiş ve daha sonra bu gazeller konularına göre tasnif edilmeye çalışılmıştır. Taranan divanlar şu şairlere aittir: Adlî (ö.1512), Agâh (ö. 1728), Âhî (ö.1517), Ahmed-i Da'î (ö. 1410), Ahmed Paşa (ö. 1487), Ahmedî (ö. 1412), Ahmed-i Rıdvan (ö.1528- 1538), Amrî (ö. 1523), Arpaeminzâde Sâmî (ö.1734), Âşık Çelebi (ö.1572), Atayî (ö.1712), Avnî (ö. 1481), Aynî (ö. 1494), Bakî (ö.1600), Behiştî (ö.1511), Beyânî (ö.1664), Birrî (ö.1716), Cem Sultan (ö.1495), Cevrî (ö.1654), Çakerî (ö.1495’ten sonra), Emrî (ö.1575), Fehîm-i Kadîm (ö.1647), Fevzî (ö.1679), Figanî (ö.1532), Fuzûlî (ö.1556), Hâletî (ö.1631), Hamdullah Hamdî (ö.1508), Hasan Yâver (ö.1798), Haşmet (ö.1768), Hayalî (ö.1556), Hayretî (ö.1534), Helâkî (ö.1575[?]), İshak Çelebî (ö.1537), Kadı Burhaneddin (ö. 1398), Kânî (ö.1792), Keçeci-zâde İzzet Molla (ö.1829), Lebib (ö.1768), Leylâ Hanım (ö.1846), Meâlî (ö.1535), Mehmed Sıdkî (ö.1818), Mesîhi (ö. 1512), Mezâkî (ö.1676), Mihrî Hatun (ö. 1506), Muhibbî (ö.1566), Muvakkıd-zâde Pertev (ö.1808), Nâbî (ö.1712), Nâilî (ö.1666), Nâşid (ö.1791), Nedim (ö.1730), Nef'i (ö.1635), Nesimî (ö. 1417), Neşâtî (ö.1673), Nev'i (ö.1599), Nizâmî, Karamanlı (ö.1469-1473), Rahmî (ö.1567), Revânî (ö.1523), Rûhî (ö.1606), Sâbir Pârsâ (ö.1679), Sâbit (ö.1712), Süheylî (ö.1632), Süheylî (ö.1513), Sükkerî (ö.1686), Sünbülzâde Vehbî (ö.1809), Şehrî (ö.1660), Şem'i (ö.1530), Şeref Hanım (ö.1861), Şeyh Gâlib (ö.1799), Şeyhî (ö.1421), Şeyhülislam Es'âd (ö.1757), Şeyhülislam Yahyâ (ö.1644), Tacizade Cafer Çelebi (ö.1515), Taşlıcalı Yahya (ö.1582), Tirsî (ö.1727), Usûli (ö.1538), Vahyî (ö.1718), Vasfî (ö.1514), Vecdî (ö.1661), Vusulî (16.yüzyıl), Yenişehirli Avnî (ö.1883), Zâtî (ö.1546).

Seçilen divanların bir kısmı yayımlanmış, bir kısmı ise yüksek lisans ve doktora tezi olarak çalışılmıştır. Tezler YÖK kütüphanesinden temin edilmiştir.

Tezimizde, mahlas beytinden sonra ekleme beyit/beyitler bulunan bütün gazeller, m.g. olarak değerlendirilmiştir. Excel programından yararlanılarak tespit edilen m.g.ler, öncelikle şekle dair (beyit, zeyl beyit sayıları, başlıklar, divan tertibindeki yeri) özellikleri ile fişleme yapılarak incelenmiştir. Bu aşama m.g.lerin şekil özelliklerini tespit edebilmek için çok önemli verilerin tezimizde kullanılmasını sağlamıştır. M.g.lerin zeyl beyitlerinde işlenen konular, benzer şekilde konu konu başlıklara ayrılarak fişlenmiş, daha sonra bu fişler üst başlıklarda toplanmıştır. Her başlıkta tablo ve grafiklerden yararlanılarak m.g.lere ait istatistiki bilgilere de tezimizde yer verilmiştir. Zeyl beyitlerinde işlenen konular, çoktan aza doğru her üst başlığa ait fişlerin sıralanmasıyla şekillenmiştir.

M.g. örnekleri seçilirken imlâya müdahale edilmemiştir. Tezde yer alan m.g. örneklerinin üst/alt başlığı en iyi şekilde temsil edebilecek özellikte ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Zeyl beyitler bold olarak verilmiştir

2. KASİDE İLE M.G. NAZIM ŞEKİLLERİ ARASINDAKİ ORTAKLIKLAR

Kaside, sözcüğünün anlamı "kastetmek, yönelmek" olan Arapça "kasada" sözcüğünden türemiştir ve "belli bir amaçla yazılmış manzume" demektir. Türk edebiyatında din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla belli kurallar içinde yazılan uzun manzumeler kaside nazım şekliyle yazılmıştır (Çavuşoğlu, 1986: 17-20; Dilçin, 2000: 121).

Kaside nazım şekli bölümlerden oluşur. İlk olarak giriş bölümü olan "nesib" de bir konu belirlenir ve bu konu üzerinden şiirin başlığı tanzim edilir. Nesib bölümü; bahariye (baharın anlatıldığı), şitaiye (kışın anlatıldığı), ramazaniye (ramazan için yazılan), iydiye (bayram için yazılan), nevrûziye (nevrûzun için yazılan), rahşiye (atın anlatıldığı ve övüldüğü), fethiye (fethin anlatıldığı) gibi pek çok konu yer alabilir. Daha sonraki bölümleri de girizgâhla övgüye bir giriş yapılır ve ardından methiye kısmı başlar. Bu bölümde şair kasidesini sunduğu kişiyi çeşitli özellikleriyle över. Sonra tegazzül bölünde şair ölçüye uygun bir gazel söyler. Şair sonra fahriye bölümünde kendi şairliğini över ve dua bölümüyle methedilen kişiye dua edilerek kaside tamamlanır (Akün, 1994: 405-408; Aydemir, 1994; Aydemir, 2002: 133-168; Çavuşoğlu, 1986: 20-22; Dilçin, 2000:121-166; Pekolcay, 2000: 37; İpekten, 2010: 37-59).

Kaside ile aynı kafiye örgüsüne sahip gazel, Divan şiirinin en çok kullanılan nazım şekillerindendir. Gazelin kelime anlamı "kadınlar için söylenen âşıkâne ve güzel söz"dür. Özellikle kadın, aşk, güzellik, şarap, tabiat gibi konularda yazılmış belirli biçimdeki şiirlerin adıdır (Dilçin, 1986: 78; Pala, 2011: 165). Bu nazım şeklinin kasidenin bir bölümü olan "tegazzül" bölümünden doğduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.

Gazel, divan şiirinin başlangıç döneminden itibaren Tanzimat'tan sonraya kadar yaygın olarak kullanılmıştır. Divanı olsun ya da olmasın bütün divan şairleri âşıkâne duygularını anlatmak için gazel nazım şeklini tercih etmişlerdir. Bu sebeple divan edebiyatı "gazel edebiyatı" olarak da nitelendirilmiştir. Genellikle Türk edebiyatındaki gazeller 5-9 beyitten oluşur. Gazelin ilk beytine *matla'* ikinci beytine

*hüsn-i matla*ʿ ikinci beytine *makta*ʿ sondan bir önceki beytine *hüsn-i makta*ʿ ve en güzel beytine de *beytü'l-gazel* veya *şah beyit* adları verilmiştir. Maktaʿ beytinde şairin adı veya mahlası bulunur; bu beyte *mahlas beyti* denir. Ayrıca gazel nazım şekli kendi içerisinde "musammat gazel", "müraca'a gazel", "müşterek gazel", "mülemma gazel", "mutavvel gazel" ve "müzeyyel gazel" gibi alt çeşitlere ayrılır (Dilçin, 2000:104-121; Pekolcay, 2000: 38; İpekten, 2010: 17-37; Turan, 2007: 155-196.).

Tezimizin konusunu, gazelin alt çeşitlerinden Türk edebiyatındaki adlandırmasıyla m.g. oluşturmaktadır. M.g. hakkında Arap şiiri kaynaklarında bilgi bulunamamıştır. (Ateş, 1952: 730; Çetin, 1973; Fırat, 1996: I-116, Gündüz:1998; Yalar, 2009: 43-73, Armutlu 2012: 1427) Fars şiirinde gazel hakkında bilgi veren kaynaklarda ise m.g adlandırması bulunmamakla birlikte gazelde mahlas beytinden sonra ekleme beyitler olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu ekleme beyitlerin mahlas beytini anlam bakımından tamamladığı veya övgüye dayalı olduğu bilgisi de kısaca belirtilmiştir. (Hasan Enîşe,1376: 999-1006; Mansûr Rüstegâr Fesâî, 1373: 566-568; Sirûs Şemîsâ, 1376: 11-33).

Nazım şekillerine yer veren Türkçe belagat kitaplarında m.g ile ilgili bilgi yer almamıştır (Ahmed Cevdet Paşa: 1987; Bilgegil, 1980; Köprülü-Şahabettin Süleyman, 1911: 1-30; Mehmed Rif'at 1890: 131-144; Yöntem, 1926: 60.).

Belâgat kitaplarından sonra nazım şekilleri konusunda önemli çalışmaları olan Haluk İpekten, Cem Dilçin, Cemal Kurnaz, Osman Ünlü ve Selami Turan m.g.yi tanımlamışlardır. Haluk İpekten'in, m.g. ile ilgili tanımı şu şekildedir:

> "Müzeyyel gazellerde şairler bazen mahlaslarını söyledikten sonra gazellerine bir kişiyi övmek için bir ya da birkaç beyit eklerler. Bu gazellere "müzeyyel gazel", eklenen beyitlere de "zeyl" denir. Gazellerin zeyledilmiş kısımlarında sultan, devlet ve din adamlarının çeşitli vasıfları; adaleti, cömertliği vb. konular anlatılır ve dualarda bulunulur." (2010: 17-37).

Cem Dilçin ise m.g. hakkında şöyle söyler:

> "Şairin mahlası gazelin makta beytinden önceki beyitlerinde de bulunabilir. Böyle gazeller daha değişik bir özellik gösterir. Şair gazeline aşk, şarap, güzellik, saki gibi konularla başladıktan sonra, bir beyitte mahlasını söyler ve bu arada gazeline bir ya da birkaç beyit daha ekler. Eklenen beyitlere zeyl (ek) denir. Bu beyitlerde

> şair zamanın padişahı, devlet büyükleri ya da din ve tarikat uluları için övgüde bulunur. Yani birkaç beyitle methiye yazar. Gazel bu haliyle kimi bölümleri eksik beyit sayısı en çok 15 kadar olan küçük bir kasideyi andırır. Böyle gazellere gazel-i müzeyyel (eklentili, ekli gazel) denir." (2000:104-121).

Haluk İpekten ve Cem Dilçin'den farklı olarak Cemal Kurnaz konuya farklı bir yaklaşımda bulunmuş, m.g.i kasideye yaklaştırmıştır:

> "Bazen şairler mahlas beytinden sonra şiire birkaç beyitlik bir övgü, methiye bölümü ilave ederler. Bu durumda gazelin ilk kısmında bir konu, mahlastan sonraki kısımda bir övgüden oluşan başka bir konunun işlendiği, anlam bakımından iki bölümlük bir şiir meydana gelir. Böyle gazellere zeyl yapılmış, eklenmiş, ekli gazel anlamında "müzeyyel gazel" denilmektedir. Eğer bu övgü beyitlerinden sonra bir iki beyitlik bir de dua bölümü bulunursa o gazele kaside ismi verilir." (2010: 81).

Konuyla ilgili makalesinde Osman Ünlü; m.g.lerin "övünme ve övme" amaçlı yazıldığını belirtirken (Ünlü 2012: 50) Selami Turan, konuyla ilgili en kapsamlı tanımı yapmıştır.

> "Şairler bazen mahlaslarını söyledikten sonra birkaç beyit ilave ederler. Bu tip gazellere müzeyyel, eklenen beyitlere de zeyl denir. Bu ilave beyitlerde genellikle medhiye ve fahriyeye yer verilir. Bunun yanında bazı şairler, bihassa yek-âhenk gazellerde anlamı kuvvetlendirmek amacıyla da beyit eklerler. Müzeyyel gazellere bakıldığında, padişahlar, sadrazamlar, şeyhülislamlar, şairler, müftüler ve paşaların yanında, şairler kendilerini de övmüşlerdir. Gazelin zeyl kısmı muhteva bakımından, övülen kişilerin mevkileri ve özellikleri bulundurularak düzenlenmiştir. Şairler, övdükleri kişilerin, adalet, cömertlik, iyilikseverlik, iyi huylu oluş, üslûbunun mükemmelliği gibi vasıflarını ön plana çıkarmışlardır. Gazelde başlık olmamasına karşılık Şeyhülislâm Bahâyî ve Sâbit gibi şairler yazdıkları müzeyyel gazellerde, övecekleri kişinin ismini Farsça bir başlıkla belirtmişlerdir." (2007: 165).

Bu tanımlamalara bakıldığında kaside ile m.g. arasında şu ortaklıklara değinildiği görülür: 1. Kafiye şeması ortaklığı. 2. Bazı m.g.lerde başlık olması. 3. Kasidenin özellikle medhiye; daha sonra fahriye ve dua bölümlerinden bir veya birkaçının m.g.de de yer alması.

Tezimizde 15-19.yüzyıllar arası yazılmış 80 divandan m.g. taramaları yapılarak konuya açıklık getirilecektir. Divanları taranan şairlerin adları yüzyıllara göre şu şekildedir:

15. Yüzyıl: Adlî, Ahmed-i Dâ'î, Ahmed Paşa, Ahmedî, Ahmed-i Rıdvân, Amrî, Avnî. Aynî, Cem Sultan, Çakerî, Hamdullah Hamdî, Kadı Burhaneddin, Mesîhî, Mihrî Hatun, Nesîmî, Süheylî, Şeyhî, Usûlî.

16. Yüzyıl: Âhî, Âşık Çelebi, Bağdatli Rûhî, Bâkî, Behiştî, Bursalı Rahmî, Emrî, Figanî, Fuzulî, Hayalî, Hayretî, Helâkî, İshâk Çelebî, Karamanlı Nizâmî, Meâlî, Muhibbî, Nev'î, Şem'î, Revânî, Tâci-zâde Câfer Çelebi, Taşlıcalı Yahya, Vasfî, Vusûlî, Zâtî.

17. Yüzyıl: Agâh, , Beyânî, Cevrî, Fehîm-i Kadîm, Fevzî, Hâletî, Manisali Birrî Dede, Mezâkî, Nâbî, Nâilî, Nef'î, Neşâtî, Nev'i-zâde Atayî, Sâbir Pârsâ, Sâbit, Sükkerî, Şehrî, Şeyhülislâm Şeyhülislâm, Vahyî, Vecdî.

18. Yüzyıl: Arpaemîn-zâde M. Sâmî, Enderunlu Hasan Yâver, Haşmet, Kânî, Kâtip-zâde Sâkib Mustafa, Lebib, Muvakkıt-zâde Pertev, Nâşid, Nedîm, Sünbülzâde Vehbî, Şeyh Gâlib, Şeyhülislâm Es'ad, Tirsî.

19. Yüzyıl Leylâ Hanım, Mehmed Sıdkî, Şeref Hanım, Yenişehirli Avnî.

3. DİVAN ŞİİRİNDE MÜZEYYEL GAZEL (15-19. YY.)

3.1. Taranan Divanlar Gazel ve Müzeyyel Gazel Sayıları

Yüzyıllara göre taranan divanlardaki toplam gazel sayısı ve bu divanlardaki m.g. sayısı aşağıdaki tabloda alfabetik olarak şair adları ile birlikte verilmiştir:

Çizelge 3.1. Şairlerin Toplam Gazel ve Müzeyyel Gazel Sayıları

Şair Adı	Yüzyıl	Gazel Sayısı	Müzeyyel Gazel Sayısı
Adlî	15.YY.	167	7
Agâh	17.YY.	373	0
Âhî	16.YY.	100	0
Ahmed Paşa	15.YY.	353	20
Ahmed- Rıdvân	15.YY.	881	27
Ahmedî	15.YY.	732	73
Ahmed-i Da'î	15.YY.	331	17
Amrî	15.YY.	143	13
Arpaeminzâde Sâmî	18-19.YY.	144	5
Âşık Çelebi	16.YY.	117	1
Atâyî	17.YY.	273	9
Avnî	15.YY.	84	2
Aynî	15.YY.	512	4
Bakî	16.YY.	548	21
Behiştî	16.YY.	561	0
Beyânî	17.YY.	467	4
Birrî Dede	17.YY.	206	8
Cem Sultan	15.YY.	347	40
Cevrî	17.YY.	271	7
Çakerî	15.YY.	133	0
Emrî	16.YY.	493	0
Fehîm-i Kadîm	17.YY.	293	0
Fevzî	17.YY.	139	1
Figanî	16.YY.	107	0
Fuzulî	16.YY.	294	0
Hâletî	17.YY.	895	32
Hamdullah Hamdî	15.YY.	199	3
Hasan Yâver	18-19.YY.	203	2
Haşmet	18-19.YY.	258	2
Hayalî	16.YY.	650	6
Hayretî	16.YY.	487	10
Helâkî	16.YY.	157	2
İshâk Çelebî	16.YY.	332	1
Kadı Burhaneddin	15.YY.	1319	0
Kânî	18-19.YY.	222	0
Karamanlı Nizâmî	16.YY.	124	1
Kâtip-zâde Sâkib Mustafa	18-19.YY.	604	0
Lebîb	18-19.YY.	146	5
Leylâ Hanım	18-19.YY.	122	26
Meâlî	16.YY.	383	16
Mehmed Sıdkî	18-19.YY.	200	0
Mesîhî	15.YY.	289	4

Çizelge 3.1. (devam) Şairlerin Toplam Gazel ve Müzeyyel Gazel Sayıları

Şair Adı	Yüzyıl	Gazel Sayısı	Müzeyyel Gazel Sayısı
Mezâkî	17.YY.	441	22
Mihrî Hatun	15.YY.	210	9
Muhibbî	16.YY.	2799	41
Muvakkit-zâde Pertev	18-19.YY.	570	32
Nâbî	17.YY.	888	15
Nâilî	17.YY.	390	10
Nâşid	18-19.YY.	120	7
Nedîm	18-19.YY.	166	4
Nef'î	17.YY.	143	22
Nesîmî	15.YY.	455	4
Neşâtî	17.YY.	137	1
Nev'î	16.YY.	559	5
Rahmî	16.YY.	212	1
Revânî	16.YY.	499	23
Rûhî	16.YY.	1115	55
Sâbir Pârsâ	17.YY.	215	11
Sâbit	17.YY.	355	21
Süheylî	15.YY.	147	2
Sükkerî	17.YY.	134	3
Sünbülzâde Vehbî	18-19.YY.	260	7
Şehrî	17.YY.	133	3
Şem'î	16.YY.	191	3
Şeref Hanım	18-19.YY.	255	12
Şeyh Gâlib	18-19.YY.	355	56
Şeyhî	15.YY.	201	4
Şeyhülislâm Es‘ad	18-19.YY.	206	1
Şeyhülislâm Yahyâ	17.YY.	450	20
Tacizade Cafer Çelebi	16.YY.	255	6
Taşlıcalı Yahyâ	16.YY.	515	0
Tirsî	18-19.YY.	213	1
Usûlî	15.YY.	358	3
Vahyî	17.YY.	262	7
Vasfî	16.YY.	102	12
Vecdî	17.YY.	72	2
Vusulî	16.YY.	189	0
Yenişehirli Avnî	18-19.YY.	346	3
Zâtî	16.YY.	1825	33
TOPLAM	**=**	**30402**	**830**

Taranan divanlardaki toplam gazel sayısı **30.402** ’dir. Tablodaki şairler içinde 15. yüzyılda 2 şair (Kadı Burhaneddin, Çâkerî), 16. yüzyılda 7 şair (Emrî, Fuzulî, Taşlıcalı Şeyhülislâm, Âhî, Behiştî, Figanî, Vusûlî), 17. yüzyılda 2 şair (Fehîm-i Kadîm, Agâh) ve 18-19. yüzyıllarda 3 şair (Kânî, Kâtip-zâde Sâkıb Mustafa, Mehmed Sıdkî) olmak üzere 14 şair m.g. yazmamıştır. Divanı taranan 80 şairden 66’sı yani yaklaşık %85’i m.g. yazmıştır. Yapılan istatistikler, divanında m.g. bulunan şairlerin gazel sayıları baz alınarak yapılmıştır. Bu bakımdan m.g. yazmış olan 66 şairin divanlarındaki toplam gazel sayısı **24.999**’tür ve bu gazellerin toplamda **830** tanesi m.g.dir. Buna göre şairlerin yazmış olduğu gazellerinin yaklaşık %3’ü m.g.dir.

Bu oranlar gösteriyor ki m.g. nazım şekli, sanılanın aksine şairler tarafından oldukça kullanılan bir gazel çeşididir.

Aşağıdaki tabloda m.g. sayısına göre çoktan aza doğru 20 ve üzeri m.g.si bulunan 17 şair sıralanmıştır:

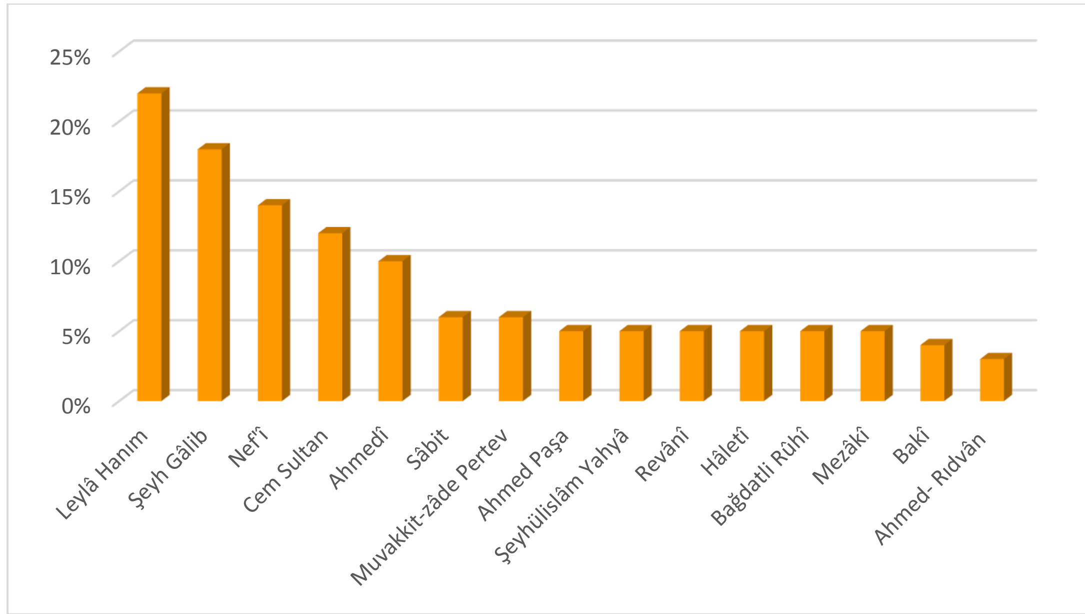
Çizelge 3.2. 20 ve Daha Fazla M.g.si Bulunan Şairlerin M.g. Sayıları ve Kullanım Sıklıkları

No.	Şair Adı	Yüzyıl	Gazel Sayısı	M.g. Sayısı	Toplam Sayıya Göre Kullanım Yüzdesi
1	Ahmedî	15.YY.	732	73	10%
2	Şeyh Gâlib	18-19.YY.	355	56	18%
3	Rûhî	16.YY.	1115	55	5%
4	Muhibbî	16.YY.	2799	41	2%
5	Cem Sultan	15.YY.	347	40	12%
6	Zâtî	16.YY.	1825	33	2%
7	Muvakkit-zâde Pertev	18-19.YY.	570	32	6%
8	Hâletî	17.YY.	895	32	5%
9	Ahmed-i Rıdvân	15.YY.	881	27	3%
10	Leylâ Hanım	18-19.YY.	122	26	22%
11	Revânî	16.YY.	499	23	5%
12	Mezâkî	17.YY.	441	22	5%
13	Nef'î	17.YY.	143	22	14%
14	Bakî	16.YY.	548	21	4%
15	Sâbit	17.YY.	355	21	6%
16	Ahmed Paşa	15.YY.	353	20	5%
17	Şeyhülislâm Yahyâ	17.YY.	450	20	5%

Bu tabloya göre en çok m.g. yazan 15. yy. şairi Ahmedî'dir. Ahmedî'nin 732 gazelinden 73'ü m.g.dir. Daha sonra ardından gelen 18. yy. şairi Şeyh Gâlib' in 355 gazelinden 56'sı m.g.dir. Rûhî'nin toplam 1115 gazelinden 55'i m.g.dir. Muhibbî'nin 2799 gazelinden 41'i m.g.dir. Cem Sultan'ın 347 gazelinden 40'ı m.g.dir. Zâtî'nin 1825 gazelinden 33'ü m.g.dir. Muvakkit-zâde Pertev'in 570 gazelinden 32'si m.g.dir. Hâletî' nin 895 gazelinden 312'si m.g.dir. Ahmed-i Rıdvân'ın 881 gazelinden 27'u m.g.dir. Leylâ Hanım'ın 122 gazelinden 26'sı m.g.dir. Revânî'nin 499 gazelinden 23'ü m.g.dir. Mezâkî'nin her 441 gazelinden 22'si m.g.dir. Nef'î'nin 143 m.g.inden 22'i m.g.dir. Bâkî'nin 548 gazelden 21'i m.g.dir. Sâbit'in 355

gazelinden 21'i m.g.dir. Ahmed Paşa'nın 353 gazelinden 20'si m.g.dir. Şeyhülislâm Yahyâ'nın her 450 gazelinden 20'si m.g.dir.

Ancak bu tabloda dikkati çeken önemli bir başka husus ise şairlerin m.g. kullanım sıklığıdır. M.g.lerin kullanım sıklıklarına göre dizilimi şu grafikteki gibidir:

Şekil 3.1. Divanlardaki Gazel Sayılarına Göre M.g. Kullanım Sıklığı

Tabloya göre 18.yy.'da Leylâ Hanım, m.g.i toplam gazel sayısı içinde %22 ile en sık kullanan şairdir. Daha sonra şairlerin m.g. kullanım sıklığına göre yüzdesi Şeyh Gâlib'de %18, Nef'î'de %14, Cem Sultan'da %12, Ahmedî'de %10, Muvakkit-zâde Pertev ve Sâbit'te %6, Ahmed Paşa, Rûhî, Hâletî, Revânî, Şeyhülislâm Yahyâ, Mezâkî'de %5, Bakî'de %4, Ahmed-i Rıdvân'da %3, Muhibbî ve Zâtî'de %2'dir.

3.2. Yüzyıllara Göre Müzeyyel Gazel Kullanımı

Toplam 80 divan içerisinde her yüzyıldan ortalama 20 divan taranmıştır. Divanında m.g. tespit edilen 15. yüzyılda 16 şairin toplam 232 m.g.i, 16. yüzyılda 18 şairin toplam 237 m.g.i, 17. yüzyıldan 17 şairin 198 m.g.i, 18-19. yüzyıllardan da 17 şairin toplam 163 m.g.leri olduğu tespit edilmiştir. Yüzyıllara göre şairlerin divanlarındaki toplam m.g. sayılar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Çizelge 3.3. Divanında M.g. Tespit Edilen Şairlerin Yüzyıllara Göre Toplam M.g. Sayıları

Yüzyıl	**Şair Sayısı**	**Toplam M.G. Sayısı**
15.YY.	16	232
16.YY.	18	237
17.YY.	17	198
18-19.YY.	17	163

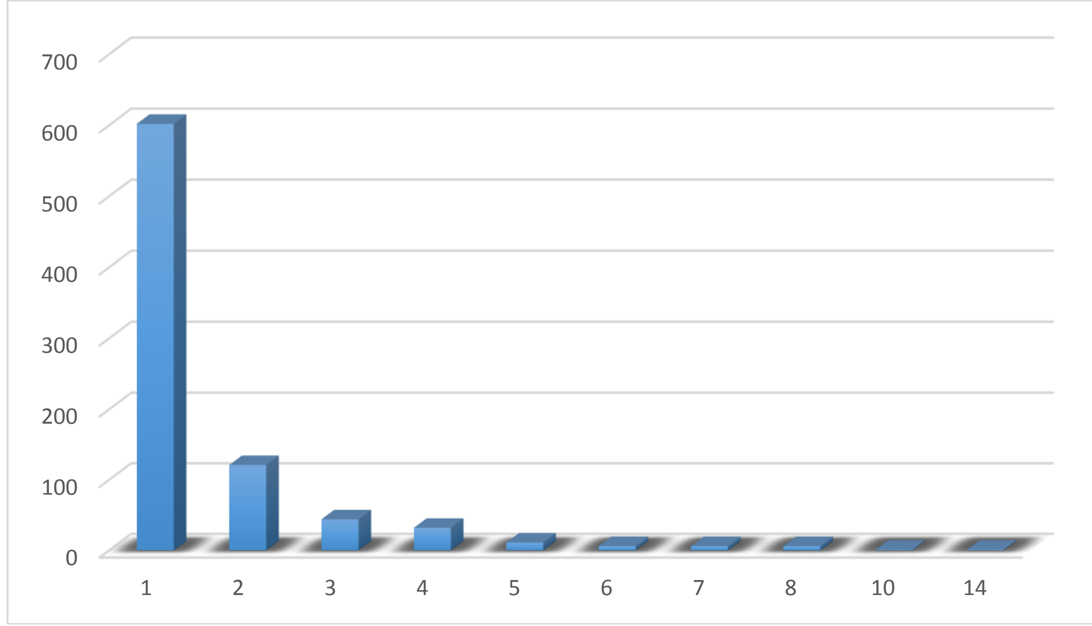
Buna göre en çok m.g. kullanımı 15.yüzyılda görülmekte 16. ve 17.yüzyıllarda yaklaşık bir oranla olmakla beraber 18.-19.yüzyılda m.g. kullanımında biraz düşüş görülmektedir.

M.g. yazdığı tespit edilen şair sayısı 15.yüzyılda daha düşük olmasına rağmen, en çok m.g. sayısı bu yüzyılda görülmektedir. M.g. yazan 16.yy.'da 18 ve 17, 18-19.yüzyıllarda 17 şair divanı tespit edilirken; m.g. yazım sayılarının her geçen yüzyıl daha da düştüğünü görmekteyiz.

3.3. Müzeyyel Gazellerde Zeyl Beyit Sayısı

Girişte ifade ettiğimiz tanımlara göre m.g.lerde mahlas beytinden sonra bir veya birkaç beyit eklenir. Yapılan çalışmada taranmış olan 80 divan içerisinde tespit edilen toplam 830 m.g.deki zeyl beyit sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo ve grafiğe göre m.g.lerde en çok kullanılan zeyl beyit sayısı 1'dir ve bu sayının bütün yüzyıllarda kullanımı toplam 602'dir. En fazla ise 14 zeyl beyti bulunan m.g. tespit edilmiştir.

Şekil 3.2. M.g.lerde Zeyl Beyit Sayısı

Çizelge 3.4. M.g.lerde Zeyl Beyit ve M.g. Sayıları

zeyl beyit sayısı	1	2	3	4	5	6	7	8	10	14
m.g. sayısı	**602**	**121**	**44**	**32**	**11**	**6**	**6**	**6**	**1**	**1**

3.4. Müzeyyel Gazellerin Divan Tertibindeki Yeri ve Başlıklı Müzeyyel Gazeller

Divan şairleri; m.g.lerdeki zeyl beyitlerde memdûhu söz konusu ettiklerinde m.g. olduğunu belirtmek suretiyle m.g.leri divan tertibi içinde kasidelerin arasına başlıkla almışlardır. Sadece bu şekilde alınan m.g.lere başlık konulmuştur. Ancak başlık, divan tertibi içinde yalnızca kasideler bölümü içinde yer verilen m.g.lerde değil; gazeller bölümünde bulunan m.g.lerde de konulmuştur. Aşağıdaki tabloda 15-19.yüzyıllar arasında divanını taradığımız şairlerden divanında başlıklı m.g. örneklerini tespit ettiğimiz şairlerin listesi verilmiştir. Bu listede şairlerin yüzyıllara göre m.g.lerindeki başlıklar, gazel ve kaside numaraları, zeyl beyit sayısı ve gazelin zeylindeki konuya göre verilmiştir:

Çizelge 3.5. M.g.lerine Başlık Koyan Divan Şairleri, Şiir Numarası, Başlıklar ve Konuları

ŞAİR ADI	GAZEL-KASÎDE NO.	BAŞLIK	KONU
Mihrî Hatun (15.yy.)	G.77	Muvaşşah Be-İsm-i Süleymân	Hasbihâl
Atâyî (17.yy.)	G.28	Berâ-yı Nâdirî Efendi	Devlet Adamı
Şeyhülislâm Yahyâ (17.yy.)	G.337	Nazîre-i Pâdişâh-ı Âlem Penâh	Padişah
Cevrî (17.yy.)	G.190	Gazel-i Müzeyyel	Devlet Adamı
Sâbit (17.yy.)	K. 44	Gazel-i Müzeyyel	Padişah
	K. 46	Gazel-i Müzeyyel	Padişah
	K. 47	İn Hôş Gazel-i Müzeyyel Beray-ı Medhiye-i Müftî Feyzu'llah Efendi	Devlet Adamı
	K. 48	Gazel-i Müzeyyel	Padişah
	K. 49	Gazel-i Müzeyyel	Padişaha
	K. 50	Gazel-i Müzeyyel	Devlet Adamı
Nâ'ilî (17.yy.)	G.63	Müzeyyel Der Hakk-ı Nakîbü'l-Eşrâf Kudsîzâde Efendi	Devlet Adamı
	G.190	Müzeyyel Der Medh-i Şeyhü'l-İslâm Hazret-i Yahya Efendi	Edebî-Tarihî Şahsiyet
	G.230	Müzeyyel Der Medh-i Şeyhü'l-İslâm İbn-i Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi	Edebî-Tarihî Şahsiyet
	G.303	Müzeyyel Der Medh-i Üstâd-ı Höd Sultânü'ş-Şu'arâ Nef'î Efendi	Edebî-Tarihî Şahsiyet
Vecdî (17.yy.)	G.28	Der Sitâyiş-i Şâmîzâde Reisül-Küttâb	Devlet Adamı
	G.45	Gazel-i Müzeyyel	Devlet Adamı
Vahyî (17.yy.)	G.75	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Hazret-i Şeyh Nazmî Efendi Kaddese Sırrahu ve Rahimehu 'llâh	Devlet Adamı
	G.86	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Müftî Mahmûd Efendi-zâde 'Abdu 'r-Rahîm Efendi	Devlet Adamı
	G.93	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Es'ad-zâde Kâşif Efendi Rahmetu 'llâhi Ta'âlâ	Devlet Adamı
	G.109	Gazel-i Müzeyyel	Devlet Adamı
	G.166	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Hazret-i Şeyh Nazmî Efendi Zen-Peder-i Sâhib-Dîvan	Devlet Adamı
Haşmet (Mehmed) (18.yy.)	G.32	Nazîre li-Cenâb-ı Nüzhet-i Pâkize-Gûy	Edebî-Tarihî Şahsiyet
Leylâ Hanım (19.yy.)	G.81	Nazîre li-Cenâb-ı Nûrî Merhûm	Edebî-Tarihî Şahsiyet

Bu tabloya göre; incelenen divanlar içinde 15.yüzyılda sadece 1 şairin (**Mihrî Hatun**) başlıklı m.g.i bulunmaktadır. 16.yüzyılda herhangi bir başlıklı m.g.e rastlanılmamıştır. En çok başlık kullanımı 17.yüzyılda görülmüştür. 17.yüzyılda **Şeyhülislâm**'nın 1 tane başlıklı m.g.si, **Cevrî'**nin 1 tane başlıklı m.g.si, **Sâbit'**in 7 tane başlıklı m.g.si, **Nâ'ilî'**nin 4 tane başlıklı m.g.si, **Vecdî** 'nin 2 tane başlıklı m.g.si, **Vahyî**'nin 5 tane başlıklı m.g.si olmak üzere 6 şairin toplam 20 m.g.in bulunmaktadır. 18.yüzyılda sadece 1 şairin (**Haşmet**) başlıklı m.g.si bulunmaktadır. 19.yüzyılda da sadece 1 şairin (**Leylâ Hanım**) başlıklı m.g.sine rastlamaktayız.

Tespit edilen m.g.lerin başlıklarında kimi zaman yazıldığı kişi belirtilmekte kimi zaman da gazelin bir m.g. olduğu vurgulanmaktadır.

Başlıklı m.g.ler divan tertibinde genelde gazel bölümünde yer almıştır. Ancak bunun yanı sıra kaside bölümünde yer alan başlıklı m.g.ler de bulunmaktadır. 17.yüzyıl şairlerinden Sâbît'te bunun örnekleriyle karşılaşmaktayız. Sâbit, kaside bölümü içinde 6 m.g. yazmıştır. Buna örnek olarak Sâbit'in (K.48) Sultan Mustafa'ya yazdığı "**Gazel-i Müzeyyel**" başlıklı m.g.si için (Bkz. Osmanlı Padişah ve Devlet Adamları "II. Mustafa" bahsi). Bu m.g. kaside bölümünün içinde yer almıştır. Gazelin zeyl kısmında padişah övülmüştür. Bu m.g. örneğinde de görüleceği gibi şair gazelini bir kaside gibi uzun ve bölümler halinde tanzim etmemiş; ancak zeylinde, kasidenin bölümlerinden methiyede olduğu gibi bir övgü ve duada bulunmaktadır. Bundan ötürü de şair bu gazeli kaside bölümünün içinde yer vermesine karşılık "gazel-i müzeyyel" başlığı koymuştur. Bu oldukça dikkat çekici bir özelliktir. Bunun yanında şair Sâbit'in, gazel bölümü içinde yer verdiği bu tarz övgü içeren m.g.leri de bulunmaktadır (Bkz. Osmanlı Padişah ve Devlet Adamları). Bu bakımdan özellikle 17.yy.'da yazılmış olan başlıklı müzeyyel gazeller, kasideye yaklaşmakta hatta büyük bir çoğunluğu kaside özelliği taşımaktadır.

Tespit edilen başlıklı m.g.ler içinde padişah için 6, devlet adamları için 12, edebî-tarihî şahsiyetler için de 5 başlıklı m.g. örneğine rastlanmaktadır. Ayrıca Mihrî Hatun'un Akrostiş sanatıyla yazdığı hasihâl tarzında zeyl beyti bulunan 1 başlıklı m.g.si (G.77) bulunmaktadır.

Devlet adamlarına yazılan başlıklı müzeyyellere Atâyî'nin (G.28) "Berâ-yı Nâdirî Efendi" başlıklı m.g.i örnek verilebilir (bkz. Osmanlı Padişah ve Devlet Adamları "Nâdirî Mehmed Efendi, Gani-zâde" bahsi).

Edebî-tarihî şahsiyetlere yazılanlara ise Nâ'ilî'in (G.303) "Müzeyyel der medh-i üstâd-ı höd Sultânü'ş-şu'arâ Nef'î Efendi" başlıklı m.g. örnek verilebilir (bkz. Edebî-Tarihî Şahsiyetler "Nef'î" bahsi). Ayrıca 18.yüzyıl şairlerinden Haşmet'in "Nazîre Li-Cenâb-ı Nüzhet-i Pâkize-Gûy" başlıklı nazire-m.g.i (G.32) de dikkat çekicidir. (Bkz. Edebî-Tarihî Şahsiyetler "Nüzhet" bahsi).

4. MÜZEYYEL GAZELLERİN ZEYL BEYİTLERİNDE İŞLENEN KONULAR

Bu bölüm tespit edilen 830 m.g.in zeyl beyitlerinde işlenen konulara göre tasnif edilmiştir. 6 ana başlıktan oluşan bu konular tespit edilen m.g. sayılarına göre “Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları”, “Edebî-Tarihî Kişiler”, “”Maşûk” ve “Aşk, Âşık, Rakip”” “Poetika”, “Hasbihâl” ve “Diğer” olmak üzere sırayla bu bölümde değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda bütün yüzyıllarda tespit edilen m.g.lerde ele alınan konuların istatistîkî verileri bulunmaktadır.

Çizelge 4.1. Konularına Göre M.g. Sayısı

	KONU BAŞLIKLARI	15.YY.	16.YY.	17.YY.	18-19.YY.	TOPLAM
I.	Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları	35	85	111	16	247
II.	Edebî-Tarihî Kişiler	8	5	19	132	164
III.	Maşûk ve Aşk, Âşık, Rakip	77	60	22	5	164
IV.	Poetika	63	40	34	9	146
V.	Hasbihâl	30	23	3	1	57
VI.	Diğer	19	24	9	0	52
		232	237	198	163	830

Buna göre en çok m.g. Osmanlı Padişah ve Devlet Adamları için yazılmıştır. Bu sayı 247’dir. Daha sonra Edebî-Tarihî Kişiler 164; Maşûk ve Aşk, Âşık, Rakip 164; Poetika 146; Hasbihâl 57, Diğer bölümü ise tespit edilen 52 m.g.den oluşmaktadır. Bölümler buradaki sırayla verilmiştir.

4.1. Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları

247 m.g.in zeyl beyitlerinde Osmanlı padişahları ve devlet adamları söz konusu edilmiştir. Kaside nazım şekline çeşitli özellikleriyle yaklaşan bu m.g. örneklerinde şairler, övülen kişinin ismini belirterek ya da belirtmeyerek zeyl beyitlerinde onlara övgülerde bulunup dua etmişler ve kimi zaman da onlardan taleplerini dile getirmişlerdir. Bu sebeple bölümde yer verilen m.g.ler çok dikkat çekicidir.

Bu bölümde önce zeyl beyitlerinde padişahların övüldüğü m.g.ler ve daha sonra diğer devlet adamlarının övüldüğü m.g.ler örnekleriyle ele alınmıştır.

4.1.1. Osmanlı Padişahları

15-19.yüzyıllar arasında taradığımız divanlarda tespit ettiğimiz zeyl beyitlerinde padişahları söz konusu eden 118 m.g. örneği bulunmaktadır. Osmanlı Padişahları adlı bu genel başlıkta hem özel ad olarak Osmanlı padişahları hem de "şâh, şeh, sultan, hüsrev vb." ifadelerle genel olarak Osmanlı padişahlarını zeyl beyitlerinde söz konusu eden m.g. örnekleri incelenmiştir.

Bu başlık altında değerlendirilen 118 m.g. örneğinden 62'sinin zeyl beyitlerinde (15.yüzyılda 17; 16. yüzyılda 23 ve 17. yüzyılda 22 m.g. tespit edilmiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda bunun örneğine rastlanılmamıştır.) özel ad verilmeden padişah söz konusu edilmiştir.

Bu m.g.lerin zeyl beyitlerinde kasidedeki klasik medhiye tarzında övgüler yapılmıştır. Şehnâmede adı geçen "Cem, Dârâ, Kahraman, İskender" ile padişahlar kıyaslanmıştır. İncelenen gazellerde ilk olarak aynı kaside nazım şeklinde olduğu gibi padişahın adaleti, cömertliği gibi vasıfları övülür ve saltanatında yapmış olduğu başarılar, ülkede sağladığı refah ortamı dile getirilerek övgülerde bulunulmuştur. Daha sonra onun eğlence meclisi anlatılarak, sahip oldukları hançer, sorguç gibi eşyaları ve atı söz konusu edilmiştir.

Osmanlı'da sanatı ve sanatkârı korumak, himaye etmek ve sanata iştirak etmek gelenek olmuştur. Birçok padişah da edebiyat, musiki gibi sanatın dallarıyla ilgilenmişler ve kendileri de şiirler yazmışlardır. Bu bakımdan şairler m.g.lerinde kimi zaman da padişahın şairlik kabileyetine övgülerde bulunulmuşlardır.

17. yüzyıldan önce bazen şairler bu m.g.lerin zeyl beyitlerinde kasideden farklı olarak daha açık ve net bir biçimde padişahtan isteklerini dile getirmişlerdir. Burada maaşın artırılması, devlet görevinde rütbe talebi gibi istekler açıkça ifade edilmektedir. 17. yüzyıldan sonra bu istekler kasidelerde de aynı şekilde dile getirilmiştir (Aydemir, 1994: 339; Aydemir, 2002: 133-168).

Son olarak da şairler yine kasidelerdeki sisteme uygun olarak zeyl beyitlerinin sonunda ve yahut eklenen bütün beyitlerde padişahın saltanatı ve ömrünün uzun olması, zaferler kazanması için dualar etmektedirler.

Aşağıdaki tabloda her iki şekilde zeyl beyitlerinde padişahtan bahseden m.g.ler yüzyıllara göre şair adlarıyla birlikte verilmiştir. M.g.lerde özel ad olarak adı geçen Osmanlı padişahlarından, tahta çıkış sırasına göre alt bölümde bahsedilecektir.

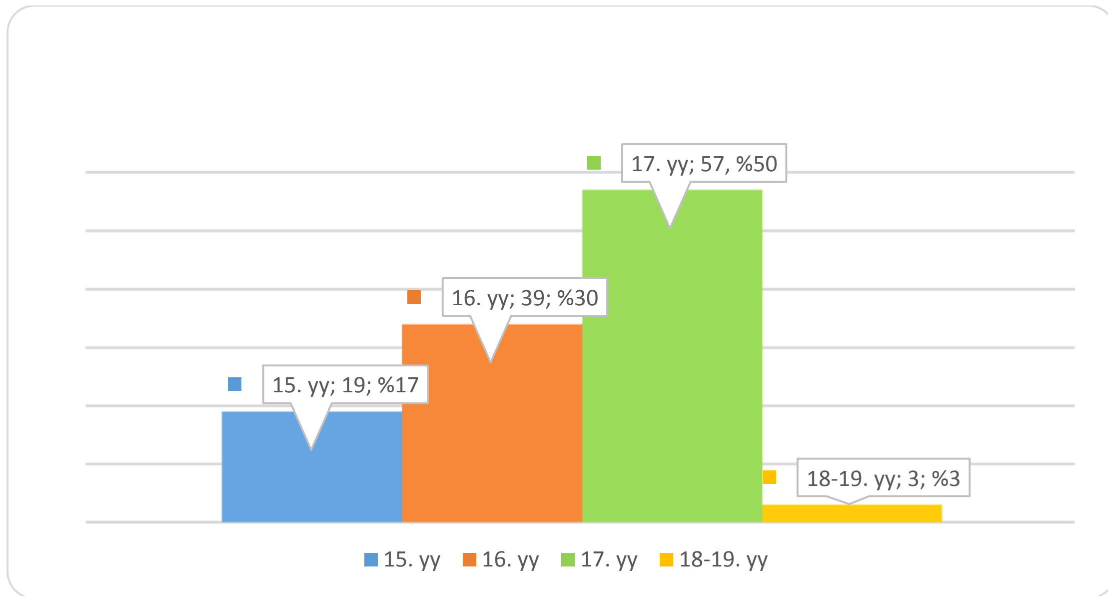
Çizelge 4.2. Yüzyıllara Göre Zeyl Beyitlerinde Padişahı Söz Konusu Eden M.g. Sahibi Şairler, M.g. Sayıları ve No.ları

YÜZYIL	**ŞAİR ADI**	**M.G. SAYISI**	**GAZEL NO**
15.yy	Ahmed-i Dâî	3	G.288, G.293, G322
	Ahmed Paşa	5	G2, G.87, G.112, G.292, G.334
	Ahmed-i Rıdvân	3	G.187, G.567, G.581
	Amrî	6	G.11, G.29, G.49, G.79, G.106, G.142
	Süheylî	1	G.301
	Şeyhî	1	G.20
16. yy	Bağdatlı Rûhî	4	G.26, G.826, G.905, G.1104
	Bâkî	20	G.1, G.65, G.77, G.78, G.87, G.90, G.122, G.135, G.213, G.216, G.274, G.318, G.348, G.403, G.408, G.417, G. 419, G.484, G.530, G.546,
	Hayâlî	1	G.115
	Nev'î	1	G.14
	Revânî	2	G.23, G.441
	Tâci-zâde Câfer Çelebi	1	G.141
	Vasfî	5	G.5, G.37, G.41, G.51, G.52
	Zâtî	5	G.539 G.800 G.984 G.1418 G.1741
17.yy	Nev'i-zâde Atayî	4	G.29, G.147, G.184, G.222
	Cevrî	3	G.98, G.137, G.179
	Hâletî	7	G.10, G.30, G.210, G.235, G.308, G.342, G.892
	Mezâkî	2	G.60, G.336
	Nâbî	1	G.493
	Nâ‘ilî	1	G.386
	Nef'î	12	G.15, G.24, G.31, G.45, G.46 G.78, G.95, G.96, G.107, G.118, G.125, G.134
	Neşâtî	1	G.51
	Sâbir Pârsâ	2	G.71, G.175
	Sâbit	4	K.54, K.58, K59, G.252
	Şeyhülislâm Yahyâ	20	G.18, G.53, G.64, G.105, G.124, G.133, G.152, G.153, G.184, G.202, G.241, G.244, G.249, G.293, G.295, G.317, G.337, G.341, G.361, G.388
18.yy	Sünbül-zâde Vehbî	1	G.216
	Nâşid	1	G.102
19.yy	Leylâ Hanım	1	G.86
TOPLAM	28 şair	118	

15-19. yüzyılları arasında zeyl beyitlerinde padişahı söz konusu eden m.g.ler toplamda 28 divan şairi tarafından yazılmıştır. Şeyhülislâm Yahyâ ve Bâkî 20 m.g. ile padişahlar için en çok m.g. yazan divan şairidir.

Tabloya göre 15. yüzyılda toplamda 19; 16. yüzyılda 39; 17. yüzyılda 57 ve 18-19. yüzyıllarda ise 3 m.g. yazılmıştır.

Yüzyıllara göre padişahlar için yazılmış m.g. sayılarını şöyle bir grafikte gösterebiliriz:

Şekil 4.1. Yüzyıllara Göre Osmanlı Padişahlarını Zeyl Beyitlerinde Söz Konusu Eden Müzeyyel Gazeller

Grafikten de anlaşılıyor ki 15.yüzyıldan 17.yüzyıla kadar olan süreçte padişahlar için yazılan m.g.lerde neredeyse ikiye katlayan bir artış görülmektedir. Ancak 18.yüzyılla beraber bu artışta önemli bir düşüş olmuştur. Bu yüzyıldan sonra padişahlar için yazılmış olan m.g. örneklerine çok az rastlanılmıştır. Yazılan toplam m.g. sayısının %50'den fazlası 17.yüzyılda yazılmıştır.

Geçen yüzyıllara göre 18.yüzyıldan sonra söylenen kaside sayısında gözle görülür bir azalma vardır. Bu da şüphesiz III. Ahmed ve III. Selim'in dışındaki sultanların ve diğer devlet adamlarının şairlere olan ilgilerinin azalması ile şiirin gerçek hayata yönelmesiyle tarih söyleme geleneğinin önem kazanması etkili olmuştur. Hatta bazı Mevlevî şairleri kaside söylemeyi el etek öpmeye benzeterek divanında kasideye

hiç yer vermemişlerdir (Şentürk-Kartal, 2004: 405). Bu grafikten hareketle 18.yüzyıldan sonraki kaside yazımındaki düşüşle birlikte, padişahlar için yazılan m.g. yazımını da azalttığını söyleyebiliriz.

4.1.1.1. Adı Geçen Osmanlı Padişahları

Divanlarda yapılan taramalar sonucu tespit edilen m.g.ler içinde padişah ve şehzâde adının belirtildiği toplam 55 m.g. bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 15-19.yüzyıllar arasında yaşamış Osmanlı padişahlarından zeyl beyitlerinde adı geçenler saltanata geçiş zamanlarına göre şu şekilde verilmiştir:

Çizelge 4.3. M.g.lerin Zeyl Beyitlerinde Adı Geçen Osmanlı Padişahları, M.g. Yazan Şairler ve M.g. Sayıları

ADI GEÇEN PADİŞAH	TOPLAM M.G. SAYISI	YAZAN ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
II. MURAD	1	ŞEYHÎ	1	G.20
II. BAYEZİD	1	VASFÎ	1	G.37
CEM SULTAN	1	AYNÎ	1	G.283
I. SÜLEYMAN (KANÛNÎ)	2	ZÂTÎ	2	G.1418, G.1741
		REVÂNÎ	1	G.23
II. SELİM	1	BÂKÎ	1	G.213, G.318
III. MURAD	6	BÂKÎ	6	G.65, G.77, G.78, G.216, G.403, G.408, G.546
III. MEHMED	4	BÂKÎ	1	G.274
		RÛHÎ	3	G.26, G.826, G.1104
I. AHMED	3	ATÂYÎ	1	G.222
		NEF'Î	1	G.134
		ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ	1	G.18
II. OSMAN (GENÇ)	7	ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ	1	G.53, G.105, G.244, G.317, G.337, G.341, G.388
IV. MURAD	22	NEF'Î	10	G.15, G.31, G.45, G.46, G.78, G.95, G.96, G.107, G.118, G.125
		ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ	9	G.64, G.133, G.152, G.153, G.184, G.202, G.249, G.295, G.361
		MEZÂKÎ	2	G.60, G.336
		CEVRÎ	1	G.137
IV. MEHMED	1	NÂİLÎ	1	G.386
II. MUSTAFA	3	SÂBİT	3	K.54, K.58, K.59
III. SELİM	2	SÜNBÜLZADE VEHBÎ	1	G.216
		NAŞİD	1	G.102
II. MAHMUD	1	LEYLA HANIM	1	G.86

Bu sonuçlar doğrultusunda en çok m.g.in IV. Murad için yazıldığı görülmektedir. Kendisi de şair olup “Muradî” mahlasıyla şiirler söyleyen IV. Murad âlimlere ve sanatkârlara himaye göstermiş, sanata ve şiire ilgi ile yaklaşmıştır. Bunun da etkisiyle kendisine döneminde pek çok kaside yazılmış ve bununla beraber de divanını taradığımız şairlerden Nef‘î’de 10, Şeyhülislâm Yahyâ’da 9, Mezâkî’de 2 ve Cevrî’de 1 tane olmak üzere 22 m.g. örneğine rastlamaktayız. Daha sonra II. Osman için Şeyhülislâm Yahyâ 7 ve III. Murad için Bâkî’nin 6 m.g.i tespit edilmiştir.

Kendisine m.g. yazılan diğer bütün padişahlar da dönemin sanatkârlarını himaye etmiş, sanata ve şiire ilgi göstermişlerdir. Bu padişahların hepsinin de aynı zamanda şair olması oldukça önemli bir özelliktir.

Zeyl beyitlerinde adı geçen padişahlardan bahseden ve onların çeşitli özelliklerini dile getiren m.g. örnekleri padişahların saltanat dönem sıralarına göre aşağıda incelenmiştir.

4.1.1.1.1. II. Murad (1404-1451)

Sultan II. Murad için 1 m.g. **Şeyhî** (G.20) tarafından yazılmıştır.

6. Osmanlı padişahı olan II. Murad’ın 30 yıllık bir saltanat süresi olmuştur. Osmanlı hanedanından ilk şiir söyleyen ve şairlere aşırı ilgi gösteren O’dur. Kendisi de **Muradî** mahlasıyla şiirler söylemiştir. Sulh zamanlarında haftada iki defa şair ve âlimleri toplayıp mübahese ve münazara ettiren ve hüner sahiplerine ihsân gösteren bir padişahtır. Onun zamanında ilim, şiir ve musiki çok ilerlemiştir. Zamanın şiir muhitini teşkil eden şairlerden, bilhassa devrin büyük şairi Şeyhî, yeğeni Cemâlî, Şemsî, Sâfî, Za‘ifî, Ata‘î’yi sayabiliriz (Osmanlı Ansk. C.1, 1996: 206; İpekten, 1996: 21; İsen-vd., 2012: 10-23).

Şeyhî, I. Mehmed’in ölümünden sonra oğlu sultan II. Murad’a intisap etmiştir. Bu hükümdar zamanında da hayli izzet ve ikram gören Şeyhî, II. Murad’ın tertib ettiği meclislere girmiş ve musâhibi olmuştur. Hatta Şeyhî’yi çok takdir eden padişah onu veziri yapmak istemiş ancak düşmanları mani olmuşlardır (İpekten, 1996: 21). Şeyhî yazmış olduğu m.g.in zeyl beytinde II. Murad’ın eğlence meclisinden bahseder.

1 Hokka-i yâkûttan mühr açtığınca zer saçar
Ya'nî dilber söze gelse dürr ü gevherler saçar

2 Sünbülün saldıkça gül-berg üzre ol mâh-ı huten
Sanki âhû deşt-i çîn üstüne müşk-i ter saçar

3 Zülfü dâmı halkasında nokta-i hâli amin
Dânedir kim sayd-ı murg-ı can için dilber saçar

4 Sebzede salmasa servi ol büt-i lâle-ruhun
Gül tabaklar pür kılıp üstüne la'l ü zer saçar

5 Yâ Rab ol şîrin-lebin ne zevki var kim zikrini
Kanda tekrâr etse dil şîr akıdır şekker saçar

6 Ravzada Rıdvân eğer nukl-i lebini nakl ede
Cûy-ı cennet ol safâdan cûş edip cevher saçar

7 Dürleri medhinde nazmım bahrdir lü'lü-nisâr
Şan sevdâsında şi'rim âleme anber saçar

8 Ruhları vü ağzını zikr etse **Şeyhî** sebzede
Gonca dem-beste kalır u gül salâdan dürr saçar

9 **Rûha kût u cisme kuvvet ceşme-sârıdır müdâm**
Câm-ı meyden cür'a kim Sultân Murâd içer saçar

ŞEYHÎ G.20

4.1.1.1.2. II. Bayezid (1447-1512)

II. Bayezid'e yazılmış olduğunu tespit ettiğimiz 1 m.g. bulunmaktadır. Bu gazel 16. yüzyıl divan şairi Vasfî'ye aittir (G.37). Ayrıca Vasfî'nin II. Bayezid'e yazdığı kasideleri de bulunmaktadır (Coşkun, 2012: 534-535).

Sultan II. Bayezid'in 31 yıllık saltanat döneminde büyük fetihler ve önemli hadiseler bulunmamaktadır. II. Bayezid Osmanlı tarihinin yazılmasını emreden ilk padişah olmuş, ünlü tarihçiler Neşrî ve Bitlisî'nin eserleri onun döneminde yazılmıştır. Âlim ve şair bir padişah olan II. Bayezid şiirlerinde **Adlî** mahlasını kullanmış ve küçük bir divan teşkil edecek kadar şiir söylemiştir. Amasya valilik hayatından başlayarak, etrafına âlim, şair ve sanat adamlarını toplamıştır. Çokça şaire lütuf göstermiştir. Osmanlı edebiyatının başlangıcında yetişen, Ahmed Paşa, Necâtî gibi büyük şairler en güzel eserlerini bu dönemde vermiş ve Zâti bu dönemde şöhretini sağlamıştır. Bunlar haricinde Taci-zâde Câfer Çelebi, Behiştî, Çâkerî gibi dönemde birçok şair Padişah'ın himayesini görmüştür (İpekten, 1996: 47-59; İnalcık, 2003: 395-407; Padişahlar Albümü C.1, 1999: 122; İsen-vd, 2012: 73).

Vasfî'nin II. Bayezid'e yazdığı bu gazelde padişahtan bir talebi olduğunu ve bu sebeple "gül" redifli aşağıdaki m.g.i yazdığını 10. ve 11. beyitlerinden anlıyoruz.

1 Sahn-ı meclis içre itdi cilveye âgâz gül
Bülbülün sâzına benzer kim olur demsâz gül

2 Başdan ayaga kulakdur nâlişin gûş itmege
Bülbül-i dil-hasteye sanman degül hem-râz gül

3 Bergden perler takınmış sebz tûtîler gibi
İşret it ey dil ki tîz eyler yine pervâz gül

4 Gel temaşâ vaktidür gülzârı seyr it k'andadur
'Âşık-ı şûrîde bülbül dilber-i tannâz gül

5 Ger hevâdârı sabâ olmasa n'içün dem-be-dem
Salınur bâd-ı sabâ irdükce eyler nâz gül

6 Gerçi nâzükdür ve lîkin her kişi eller anı
Müşk gibi oldugıyçün hâliyâ gammâz gül

7 Kanda kim olursa gitmez bir dem agzından zeri
Oldu **Vasfî** gibi benzer rind-i şâhidbâz gül

8 **Bûy-ı hulk-ı şâhdan dem urdugıyçün dem-be-dem**
Oldı tâht-ı bâgda ezhârdan mümtâz gül

9 **Bâyezîd Hân-ı muzaffer-fer ebü'l-feth ol k'anun**
Kem nem-i lutfiyle buldı rütbet ü i 'zâz gül

10 **Padişâhâ sana kanlu yaşlarum ahvâlini**
'Arz idüğ aglardı ger olsa suhân-perdâz gül

11 **Midhatünde n'ola ger az olsa bu rengîn gazel**
Kıymeti artar ne denlü kim olursa az gül

VASFÎ G.37

4.1.1.1.3.Cem Sultan (1495)

Cem Sultan için 1 m.g. Aynî tarafından yazılmıştır (G.283). Cem Sultan Fatih Sultan Mehmed'in üçüncü oğludur. Cem Sultan tahta çıkamamış ve bu uğurda Konya'dan Mısır'a, Rodos'a ve oradan da Avrupa'nın çeşitli şehirlerine uzanan yolculuğunda pek çok sıkıntı yaşamıştır. (Şakiroğlu, 1993: 283-284). İyi bir eğitim almış olan Cem Sultan kültir ve sanata önem veren ve aynı zamanda Türkçe ve Farsça divanı bulunan bir şairdir. Sancakbeyi olarak gönderildiği Kastamonu ve Konya'da da çevresinde birçok şairden oluşan edebî muhiti bulunmaktadır. Bu şairlerin bir kısmı daha sonra Cem Sultan memleketinden ayrılmak zorunda kaldığında bile onu yalnız bırak- mamışlar ve bu sebeple "Cem şairleri" olarak anılmışlardır. Sa'di-i Cem,

Haydar. Sehayi, La'lî, Kandî, Şahidî ve Aynî gibi bazı şairler onun edebî muhitinin şairleridir (Kut, 284-286; İpekten, 1996: 166-167).

Cem Sultan şairlerinden olan Aynî'nin Divanı'ndaki kasidelerin büyük bir kısmı Cem Sultan'a aittir. Şair Cem Sultan'ın sünnet düğününden evlenmesine, Kastamonu'dan Karaman'a gelişine ve Fatih'ten sonra taht müzcadeleleri sırasında düştüğü gurbet mecarasına kadar pek çok olay, Aynî'nin çeşitli kasideler ve gazellerinde dile getirilmiştir (Mermer,1997: 21). Karamanlı Aynî şu m.g.inin zeylinde de Cem Sultan için Candar ilini terk ederek Konya'ya gitmenin daha iyi olacağından bahseder.

1 Didiler oldı bize mülk-i Karamân dahı yiğ
N'ola hikmet biline mülket-i Yunân dahı yiğ

2 Karamân iline Kayser bigi hân olmak içün
Cem ü Cemşîd ü ciger-kûşe-i hâkân dahı yiğ

3 Gerçi dirler ki fülan itdi fülan yirde kerem
Göreler ide kerem Hüsrev-i devrân dahı yiğ

4 N'ola husf oldısa ol mâh-ı sipihr-i Karamân
Bize hurşîd-i zamân sâye-i ihsân dahı yiğ

5 N'ola iy Hızr-ı zamân âb-ı revândan geçe cân
Bula la'lünde senün çeşme-i hayvân dahı yiğ

6 Bu ilün köhne sarâyın n'ola ger terk idesin
Sana var anda şehâ kasr ile eyvân dahı yiğ

7 N'ola Yunân iline şâh olasın devlet ile
Ola bir gün olasın Mısra da sultân dahı yiğ

8 Mustafâ hakkı içün '**Aynî** eyâ Veys-i zamân
Sana çün bende durur niteki Selmân dahı yiğ

9 **N'ola Candar ilini terk idüben ger gidevüz**
Hey kara gözlü bize mülk-i Karamân dahı yiğ
AYNÎ G.283

4.1.1.1.4. I. Süleyman, Kânûnî (1494-1566)

Sultan Süleyman'a yazılmış olduğu tespit edilen 3 m.g. bulunmaktadır. Bunlardan 2'si Zâtî'ye (G.1418, G.1741) ve 1'i Revâni'ye (G.23) aittir.

Kânûnî Sultan Süleyman adıyla anılan padişah I. Süleyman, Osmanlı tarihinde 46 yıl gibi en uzun saltanatı sürmüş hükümdardır. Saltanatı sırasında Osmanlı İmparatorluğu en geniş hudutlara eriştiği gibi en kuvvetli, en şaşalı dönemini de yaşamıştır. Bu dönemde Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren büyük denizci Barbaros Hayrettin Paşa, Türk mimarisinin dehası Mimar Sinan bu devirde yetişmiştir. Siyasî anlamdaki üstünlük hemen her alanda kendisini göstermiş ve bu dönemde de askeri, idari, iktisadi, hukukî, mimarî, ilmî ve edebî pek çok gelişme yaşanmıştır (Osmanlı Ansk. C.2, 1996: 220; Hammer, 2008; 445; İpekten, 1996: 81; Padişahlar Albümü C.2, 1999: 148-185).

Kânûnî'nin uzun saltanatı döneminde edebiyat hiçbir devirde görülmemiş derece hızlı bir gelişme göstermiştir. Saltanatının ilk yıllarından itibaren kendi de **Muhibbî** mahlasıyla şiirler yazan ve oldukça hacimli bir Türkçe ve Farça divanı bulunan I. Süleyman şairleri korumuş ve geniş bir şair topluluğu meydana getirmiştir. Bu devirde yetişen şairler artık kendilerini Acem meslektaşlarının seviyesinde görmeye başlamışlar ve ilim, edebiyat tahsili için Osmanlı ülkelerinden İran'a yapılan akın durmuş; bu dönemde İstanbul büyük şair ve sanatkârların yetiştiği bir kültür merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde Kanuni çevresinde ve bir şekilde temasda bulunmuş Taşlıcalı Yahyâ, Hayalî, Bâkî ayrıca Fevrî, Kâmî, Şükrî, Semâ'î, Lami'î, Şemsî, Enverî gibi pek çok şair yetişmiştir (İpekten, 1996: 81, Kurnaz, 2011: 67-106).

Revânî'nin m.g.inde (G.23), zamanın Süleyman'ı diyerek döneminde padişah olan I. Süleyman'a gönderme yapmış olduğunu düşünmekteyiz.

Zâtî, Kânûnî için 2 m.g. yazmıştır. İlk gazelin zeyl beyitlerinde Zâtî Kânûnî'nin dostunun gönlünün ferah; düşmanlarının gamlı olmasını istemiştir. Müslüman

olanların fetihleriyle kalplerinin müsterih olmasını, düşmanlarının ise Kânûnî'nin ok ve kılıcıyla zarar görmesini ister (G.1418).

Zâtî örnek olarak seçilen şu gazelin zeyl beyitlerinde ise Kanunî Sultan Süleyman'ı çeşitli özellikleriyle övmüştür. Şair 8. beyitte onu adaleti yönüyle **Nûşîn-revân**'a benzetmiştir, 9. beyitte ise onu zamanın **İskender**'i olarak nitelendirmiştir. 10. beyitte onun yüceliğini anlatmış ve son beyitte de ömrünün uzun olası için dua etmiştir.

1 Dürc-i ‘akîk içinde lebün nakd-i cân kodı
Bir gizli yirde sırr ile genc-i nihân kodı

2 Bir nice yâr ol kemer içre nihân idi
Bârîk binler adını anun miyân kodı

3 Bir tab‘ı rûşen itdi nazar mihr-i hüsnüne
Bir zerre gördi nâmını anun dehân kodı

4 Yâkutun üzre kâtib-i devrân gubâr ile
Bir nüsha yazdı adını hırz-ı revân kodı

5 Evvel ki hat bilürdi ‘izârunda ismini
Ehl-i zemâne fitne-i âhir zamân kodı

6 Dâ'im beüm yüzüme gülersen ‘aceb degül
Tav‘-ı cihânda hâsıyyet-i za‘ferân kodı

7 Gösterün it rakibe çü **Zâtî** za‘îfüni
Yidi zivirdi ile etin üstühân kodı

8 **Senden şikâyet eylerin ol şâha gey sakın**
İklîm-i dâda Hak anı Nûşîn-revân kodı

9 **İskender-i zemâne Süleymân o kâm-rân**
Mülk-i cihâne şahne-i emn ü emân kodı

10 **Bir pâyesine irmedi kadr-i bülendinün**
Eflâk egerçi tokuz ayak nerdibân kodı

11 **Yokdur çeker kemânını ‘ömri dırâz ola**
İnsâf menzilinde ziyâde nişân kodı

ZÂTÎ G. 1741

4.1.1.1.5. II. Selim (1524-1574)

II. Selim için 2 m.g. tespit edilmiştir. Bu gazelleri II. Selim'in de lütfunu kazanan **Bâkî** yazmıştır (G.213, G.318).

Kanunî'nin oğlu olan II. Selim'in 8 yıl süren kısa saltanatında büyük hadiseler yaşanmamıştır. Padişah bu devirde hiçbir sefere de katılmamış, devlet işlerini de tamamen damadı Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmıştır. II. Selim'in miras bıraktığı en önemli eser Edirne'de Mimar Sinan'a yaptırdığı Selimiye Camiidir. Mimar Sinan'ın 80 yaşındayken yaptığı ve kendisinin "ustalık eserim" diye nitelendirdiği Selimiye Camii, Osmanlı mimarisinin ve dünyanın sayılı başyapıtlarındandır. (Padişahlar Albümü C.2, 1999: 186-199). Babasının uzun süren saltanatı devresinde bir ilim ve kültür merkezi haline gelen İstanbul'da II. Selim de yine bu hareketi devam ettirmiş ve birçok şair ihsanından, ulûfelerinden faydalanmıştır. Kendisi de **Selimî** mahlasıyla şiirler söylemiş olan II. Selim'in muhitine girmiş şairler Şemsî, Bâkî, Azmi Efendi, Âli, Sâmî, Nigârî, Ebusuud Efendi iltifatına mazhar olmuş şair, âlim ve sanatkârlardandır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansk. C.6, 1994: 501; İpekten, 1996: 123-124; İsen-vd., 2012: 131)

Bâkî'nin II. Selim'i söz konusu ettiği "nakş" redifli m.g.inin zeylinde " Kanlı gözyaşları ve zayıflıktan sarıya dönmüş yüzüyle, II. Selim'in toprağına nakş yaz." demektedir. Burada kastedilen **II. Selim**'in bu şiirle övgüsüdür.

Bâkî'nin diğer m.g.i ise tertibi ile diğer m.g. örneklerinden farklılık göstermektedir. Şair mahlas beytinden önce övgüsüne başlamıştır. Şair gazele bir nesîb bölümü ile başladıktan sonra medhiye kısmına geçmiş ve son 2 beytini de fahriye olarak yazmıştır. Bâkî bu tertibi ile kasideye yaklaşan m.g.inde II. Selim'i Hüsrev'e, Cemşîd'e, İskender'e, Dârâ'ya, Cem'e benzeterek övgülerde bulunmuştur. Bu sebeple bu m.g.yi kaside olarak kabul etmek gerekir.

1 'Âlem hayât-ı nev bulur cânlar bagışlar dem-be-dem
Enfâs-ı Rûhu'llâhdur gûyâ nesîm-i subh-dem

2 Sahn-ı felekte cilve-ger tâvûs-ı zerrîn-bâl ü per
Bag-ı cihân pür-nûr u fer ‹âlem gül-istân-ı İrem

3 Bezm-i safâ vü reşh-i câm bu zemzem olmış ol makam
Mey-hâneler Beytü'l-Harâm pîr-i mugân şeyhü'l-harem

4 Müşgîn-nesîm oldı hevâ ‹anber-şemîm oldı sabâ
Gül-zâra gelse gâlibâ urmaz Hutenden nâfe dem

5 Bâd-ı seherden hoş-nesîm hulk-ı hudâvend-i kerîm
Sultân-ı 'âdil Hân Selîm şâhenşeh-i sâhib-kerem

6 Key-hüsrev-i Cemşîd-fer Cemşîd-i Key-hüsrev-güher
Dârâ-yı İskender-zafer İskender-i Dârâ-haşem

7 Hûrşîd-veş pür-nûr u fer Nâhîd-veş rûşen-güher
Keyvân-sıfat ‹âlî-nazar şâhenşeh-i encüm-haşem

8 Şâhâ murassa‹ câmdur sâkî-i sîm-endâmdur
'Ayş-ı mey-i gül-fâmdur râhat-resân-ı rûh-ı Cem

9 ‹Ayş u tana''um vaktidür sâz u terennüm vaktidür
Bâkî tekellüm vaktidür güftâre sa‹y it lâ-cerem

10 **Hâmûşlık senden ‘aceb tab‘un müsellem tutdı hep**
Sihr-âferînân-ı ‘Arab pâkîze-güyân-ı ‘Acem

BÂKÎ G.3 1 8

4.1.1.1.6. III. Murad (1546-1595)

III. Murad için yazılan 6 m.g. (G.65, G.77, G.78, G.216, G.403, G.408, G.546) bulunmaktadır. Bu m.g.ler *"*Sultânu'ş-şuarâ*"* unvanını asırlar boyu korumuş olan Türk edebiyatının yetiştirdiği en büyük şairlerinden Bâkî'ye aittir.

III. Murad'ın 19 yıllık bir saltanatı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun hayli zayıflamaya başladığı bu dönemde siyâsî ve iktisâdî çöküntülerle birlikte şiir ve edebiyat da zayıflamıştır. **Murâdî** mahlasıyla şiirler yazan III. Murad sanatkârlara fazlaca ehemmiyet vermemiştir. Padişahın iltifanı kazanmış olanlardan çoğu babası hatta dedesi Kanunî döneminden kalmış olanlardır. Dört padişah devrinde yaşayan Bâkî, bu devirde şöhretinin en yüksek derecesine erişmiş ve III. Murad'ın iltifatını kazanmıştır (İpekten, 1996: Zınkeısen: 2011; 275; 125-126; İsen-vd., 2012: 136).

Bâkî diğer m.g.lerinin zeyl beyitlerinde adaletini (G.77), padişahlığına övgü (G.78), padişahlığınıdan memnuniyeti (G.403), elmas işlemeli hançeri (G.408), saltanatın yakıştığını (G.546) dile getirir.

Bâkî yazmış olduğu bu m.g.lerden örnek olarak seçtiğimiz şu m.g.inin zeyl beytinde ise padişah III. Murad'ın himmetini istemiştir.

1 Yüzün şems-i duhâ rûz-ı visâlün ʿÎd-i Edhâdur
Cemâlünden müzeyyen her taraf ᶜâlem temâşâdur

2 Haremden naʿ re-i Lebbeyke Lebbeyk irdi eflâke
Ser-i kûyunda gûyâ nâle-i ʿuşşâk-ı şeydâdur

3 Gönül hâk-i harîm-i âsitânun ârzû eyler
Derûn-ı dilde niyyet âb-ı Zemzemden musaffâdur

4 Cenâb-ı Hazrete yüz tut kim oldur kıble-i ʿârif
Sücûdundan garaz zîrâ rızâ-yı Rabb-i aʿlâdur

5 İrişsün Kaʿbe-i kûy-ı rızâna tek dil-i **Bâkî**
Harîm-i hürmetün kurbında kurbân ile irzâdur

6 **Murâdun Hân Murâdun himmetinden kıl recâ ey dil**
Kim ol sultân-ı sûret pâdişâh-ı mülk-i maʿnâdur

BÂKÎ G.65

4.1.1.1.7. III. Mehmed (1566-1603)

Zeyl beyitlerinde III. Mehmed'in adının geçtiği Bâkî'nin 1 (G.274) ve Bağdatlı Rûhî'nin 3 (G.26, G.826, G.1104) tane olmak üzere toplamda 4 m.g. tespit edilmiştir.

8 yıl saltanatta kalan III. Mehmed'in döneminde Osmanlı imparatorluğunun durumu iyice bozulmuştur. III. Mehmed tavavvufa meyleden bir şairdir. **Adnî** mahlasıyla şiirler yazan III. Mehmed'in şairlere bir yakınlığı yoktur. Bu sebeple edebiyat, devirde ehemmiyetini kaybetmiştir. Yalnız Kanunî devrinden beri yaşayan Bâkî, Hâleti onun da devrinde yaşamış, Gelibolulu Âli tarihini yazmış ve ayrıca padişaha kasideler sunulmuştur (İpekten, 1996: 125).

4 padişah döneminden beri Şeyhülislam olma hevesinden vazgeçmeyen Bâkî bu dönemde de III. Mehmed'e kısa sürede pek çok kaside sunmuş ancak emeline ulaşamadan vefat etmiştir (İpekten, 1996: 132).

Bâkî bu m.g.inin zeyl beytinde "III. Mehmed' in övgüsünü yerde insanlar; gökte melekler yapmaktadır." demektedir.

1 Devr-i la'lünde ümîdüm bu ki hakkâk-i felek
Gevherün nâmın ide safha-i 'âlemden hak

2 Dehenün var ise bir buse kıl ikrâr didüm
Nâz ile yok didi ol gonca-i handân gülerek

3 Telh-kâm itme beni dostum acı söz ile
Lebün emdürmez isen tatlu dilim bârı gerek

4 Kimse hall eylemedi müşkil-i râz-ı felegi
Var ise ıkd-ı Süreyyâdur ana nokta-i şek

5 İltifat itme bu alçaklara sen ey Bâkî
Himmetün mürg-i hümâyûnı hümâdan yüksek

6 **Dest-gîrün yine şâhenşeh-i devrân yaraşur**
Sâki-i devr-i felek câm sunarsa el çek

7 **Ya'nî sultân-ı cevân-baht Mehemmed Hân kim**
Yirde meddâhı beşer gökde senâ-h^{v}ânı melek

BÂKÎ G.274

16. yüzyılda III. Mehmed döneminde yaşamış olan önemli şairlerinden Rûhî (ö.1606), III. Mehmed'e 3 m.g. yazmıştır. Bunlardan G.826 örnek olarak seçilmiştir. Şair diğer m.g.lerinin zeylinde padişahın düşmanlarla baş etmedeki başarısını söz konusu edinmiştir (G.26, G.1104).

Rûhî, örnek seçilen şu m.g.inin zeylinde ise III. Mehmed'den "defterdârlık" talep etmektedir. Gazelinin 8. beytinde şair "O bana şanlı deftardarlık verirse eger, bu gönül çeken gevher taşı olan nazmım ona layık olur." der ve 9. beytinde ise "Yüce himmet sahibi Mehmed'in karakterinin vasfını, ünvanını divan eylesem yakışır." diyerek ona övgüde bulunur.

1 Bâde-i gül-reng içüp seyr-i gülistân eylesem
Neylesem bilmem ki def'-i derd-i hicrân eylesem

2 Dil hicâb-âlûdı-ı 'aşk u yâr magrûrı cemâl
Derd-i dil izharına bilmem ne dermân eylesem

3 Gitdi ‘akl u dîn u dil bir câna kalmı bî-kesân
Kurtulup andan dahi teslim-i cânân eylesem

4 ‘Akl ma‘nî dür şafâ-yı ‘aşka mest-i şevk olup
Sen tagıtsan zülfi ben ‘aklı perişân eylesem

5 İşigünde şöyle bi-kadram ki kılmazsun nigâh
Çeşmüm itsem dür-feşân âhum zer-efşân eylesem

6 Cân gedâ kılmakdadur mihr u muhabbet lezzeti
Kâşki bin cânum olsa yâra kurbân eylesem

7 Cübbe terki zâhide müşkil gelürmiş **Rûhîyâ**
Müşkilin kûy-ı mügâna gelse âsân eylesem

8 **Seng-i gevherdür bu dil-keş nazm layıkdur eger**
Bezl-i sahn-ı bezm-i defterdâr-ı zîşân eylesem

9 **Mâlik-i himmeti Mehmed ol bülend ikbâl kim**
Vasf-ı tâb‘ın yaraşur ‘ünvânı divan eylesem
RÛHÎ G. 826

4.1.1.1.8. I. Ahmed (1590-1617)

I. Ahmed için dönemin büyük şairlerinden Nef’î’nin 1 (G.134), Şeyhülislâm Yahyâ’nın 1 (G.18) ve Atâyî’nin 1 (G.222) tane olmak üzere 3 m.g. yazmışlardır. Şairler padişahın saltanatının ve ömrünün uzun olması için m.g.in zeyl beyitlerinde dualar etmişlerdir.

Henüz 14 yaşında tahta geçen I. Ahmed 14 yıllık saltanatında önemli devlet adamlarını göreve getirmiş; ancak yine de küçük yaşta olması sebebiyle çok başarılı bir hükümdarlık sürdürememiştir. **Bahtî** mahlasıyla yazdığı şiirler ile meşhur olan ava ve cirit oynamaya merakı olan I. Ahmed halkın sevgisini kazanmış, hayırseven bir padişahtır. Döneminde inşa ettirdiği Sultan Ahmed Camii yanında yanında

medrese, imaret, tabhane, darüşşifâ, mektep ve dükkânlar ile tam bir külliye meydana getirmiştir (İlgürel, 1989: 30-33; Şentürk-Kartal, 2004: 336; Padişahlar Albümü C.2, 1999: 226-239; İsen-vd., 2012: 149).

Kasidede yergileriyle ünlü 17. yüzyıl şairi Nef'î (ö.1635) I. Ahmed'in tahta çıktığı sıralarda İstanbul'a gelmiş ve kabiliyetini kısa zamanda padişaha göstermiş, lütfunu kazanmıştır (Padişahlar Albümü C.2, 1999: 230; Akkuş, 2006: 523-525). Şair bu m.g.inin zeyl beyitlerini, "**Bahtî**" mahlasıyla şiirler söyleyen ve aynı zamanda kendisini himaye eden I. Ahmed için yazmıştır. Şair gazelinin 8. beytinde padişahı, Şehnâme'de adı geçen İran hükümdarlarından Cem'e benzetmiştir. 9. beytinde I. Ahmed'in vücuduyla saltanat tahtının şeref bulması ve dünya durdukça gecesinin Kadir gecesi, gündüzünün de bayram günü olması için dua etmiştir.

1 Bahâr erdi yine gör feyz-i mihr-i âlem-efrûzı
Nice germ etdi bir câm ile bezm-i şâh-ı nevrûzı

2 Aceb mi düşse âteş âşiyân-ı bülbüle yer yer
Uyardı yine her gül bir çerâğ-ı hânümân-sûzı

3 Açıldı câ-be-câ nergis miyân-ı sebzede güyâ
Döşendi bezmgâh-ı âleme bir nat'-ı zerdûzı

4 Gedâ şâhâne işret edicek demdir ki olmuşdur
Zemîn evreng-i pîrûze zamân eyyâm-ı pîrûzı

5 Zemîn ser-sebz ü ebnâ-yı zamân hoş-hâl ü hürrem-dil
Zihî te'sîr-i nevrûzî zihî ikbâl-i bihrûzı

6 Olur mu böyle bir rûz-ı mübârek dahi ey **Nef'î**
Ki hem nevrûz ola hem lutf-ı şâhenşâh ola rûzı

7 **Ol şâhenşâh-ı dânâ-dil ki olmuşdur adâletle**
Mühimsâz-ı cihân akl-ı selîm-i dâniş-endûzı

8 **Şeh-i Cem-rütbe Sultân Ahmed-i ferhunde tal’at kim**
Bahâr-ı bâğ-ı devletdir cemâl-i âlem-efrûzı

9 **Vücûduyla şeref bulsun serîr-i saltanat dâ’im**
Cihân durdukça dursun ıyd u kadr olsun şeb u rûzı
NEF’î G.134

Atâyî (ö.1635) ise **I. Ahmed** için yazmış olduğu aşağıdaki m.g.inin zeyl beyitlerinde I. Ahmed’in adaletinden, savaşçılığından, eğlence meclisi ve cömertliğinden bahseder**.** Şair bu m.g.in zeyl beyitlerinde önce övgüye giriş yapar, sonra padişahı çeşitli özellikleriyle över ve daha sonra da ona dua eder. Bu bakımdan Atayi’nin bu m.g.i bir kaside sayılabilir.

1 Cihâna lerze virdi şimdi bîm-i kahr-ı sultânî
‘Aceb mi almasa kimse eline câm-ı rahşânı

2 Devetabanı sâgar nûş iden rindân-ı mey-hâne
Deve gördün mi diyü her biri kaldurdı tabanı

3 Şikest oldı leb-i deryâda şimdi zevrak-ı sahrâ
Nola ayak kıra da korsa şehrün mey-perestânı

4 Alurlar yine başı örtüli rez duhterin rindân
Virür pîr-i mugân ser-pûş ile câm-ı dırahşânı

5 Surâhî zîr-i dâmânunda gelsün meclise sâkî
Meded bâd-ı zarardan sakla ol şem‘-i firûzânı

6 Dönüp bârid kelâmı şahnenün bâd-ı zemistâna
Kırıldı câm-ı billûr oldı rîzân la‘l-i rümmânî

7 Akup gitdi **‘Atâyî** çeşme-i hurşîd-i mey hâke
Hilâl oldı sipihr-i ‘ayş u nûşun mâh-ı tâbânı

8 **Çekildi yine sahbâ jâle-veş zerrîn-kadehlerden**
Salup âfâka pertev âfitâb-ı ‘adl-i sultânî

9 **Şeh-i Cem-bezm Rüstem-rezm Sultân Ahmed-i ‘âdil**
Ki câm-ı kalbidür ‘âlem-nümâ-yı ‘ilm-i Rabbânî

10 **O şâh-ı kâm-rân kim görse in‘âm-ı kef-i destin**
Olurdı bezminün fagfûr-ı Çîni kâse-gerdânı

11 **Zemîni garka virdi hışmı akdı bâde deryâya**
Çıkup tennûr-ı humdan âb u âteş reng-i tûfânı

12 **Degül deryâda hurşîd âb u âteş imtizâc itdi**
Cihâna şol kadar şâmil olupdur ‘adl-i hâkânî

13 **Du‘âmuz bu ki rengîn ola dâ’im hûn-ı a‘dâdan**
Şarâb-âlûde deryâ gibi şâhun tîg-i bürrânı

ATÂYÎ G.222

Şeyhülislâm Yahyâ (ö.1644) da **I. Ahmed** için 1 m.g. yazmıştır. Şair bu gazelinin zeyl beytinde I. Ahmed’in cömertliğinden bahseder ve padişahın ömrünün uzun olması için dua eder.

1 Geldi şitâda tahtına sultân-ı kâm-yâb
Gûyâ takaddüm eyledi tahvîl-i âftâb

2 Itdi bahâr `âlemi hurşîd-i tal`atı
Nev-rûza kalsa olur idi hâlimüz harâb

3 Itdi şitâda çünki sefer ol güzîn-i halk
Hurşîdden gerek ol şehün pâyine rikâb

4 Sümm-i semend-i **Hazret-i Sultân Ahmed'**e
Müştâk-ı rûy-mâl idi hakkâ ki şeyh u şâb

5 Ol zümrenün hulûs ile mümtâz u akdemi
Yahyâ kemîne bende-i şâh-ı felek-cenâb

6 **Ol şeh `atâyı kullarına bî-şümâr ider**
Virsün o pâdişâha Hudâ ömr-i bî-hisâb

YAHYÂ G.18

4.1.1.1.9. II. Osman (1604-1622)

II. Osman için yazılmış olan toplamda 7 m.g.'in tamamı Şeyhülislâm Yahyâ'a aittir (G.53, G.105, G.244, G.317, G.337, G.341, G.388).

Çok genç yaşta tahta çıkan II. Osman özellikle ulemâ sınıfının salahiyetlerini kısıtlamaya çalışması ve askerî alanda yapmayı düşündüğü ıslıhatlar yüzünden hem ulemâyı hem de Kapıkulu'nu karşısına almış ve nihayetinde ona yol gösterecek devlet adamlarının da bulunmamasıyla birlikte yeniçeriler tarafından genç yaşta boğularak öldürülmüştür. **Fârisî** mahlasıyla şiirler söyleyen II. Osman Osmanlı hanedanının âlimi ve sanatkârı koruma politikasına devam etmiştir. Kendileri de şair olan Şeyhülislâm Yahya Efendi ve Şeyhülislâm Bahâyî Efendi şiirleriyle hem şairlik mesleğine itibar kazandırmışlar hem de dönem şairlerini himaye altına alarak edebiyatın gelişmesinde katkıda bulunmuşlardır. (Osmanlı Ansk. C.4: 6-24; Şentürk-Kartal, 2004: 337; Emecen, 2007: 453-456 İsen-vd., 2012: 164)

Şair, II. Osman için yazmış olduğu 6 m.g.inin 5'inde (G.53, G.105, G.244, G.341, G.388.) O'nun saltanatının ve ömrünün uzun olması için dua etmiş, 1'inde ise II. Osman Rüstem'e benzetilmiş, padişahın adaleti ve kahrı söz konusu edimiştir (G.317).

Şeyhülislam Yahyâ'nın "Nazîre-i Pâdişâh-ı Âlem-penâh" başlıklı m.g.ini örnek olarak seçilmiştir. Şair bu gazelinin 6. beytinden sonraki zeyl edilmiş kısmında padişahın nefesini Hz. Îsâ'nın nefesine benzetmiş ve onun devrinde dünyanın bereketli, rahat ve mutlu; insanların eğlence içinde olduğunu söylemiş ve devletinin kalıcılığı için dua etmiştir.

1 Şikeste bir sifâl olsun nemiz var sâgar-ı Cemde
Garaz bir neş'e tahsîl eylemekdür bezm-i âlemde

2 Sabâ bir şemmesin neşr itmemişdür sünbülistâna
O bûy-ı cân-fezâdan kim konulmış çîn-i perçemde

3 Sipihr-i pür-cefâya uyma cânâ bî-cefâlıkda
Hakîkatdur hemân lâzım olan âlemde âdemde

4 Hıtâdan çîn-i târ-ı müşg-bârın sakınur gûyâ
Hemîşe ser-be-zânûdur gönül ol zülf-i pür-hamda

5 Derûn-ı hüsrev-i gülde yer itmek nice mümkindür
Eger **Yahyâ** safâ-yı hâtır olmayaydı şeb-nemde

6 **Dem-i Isâ'mıdur enfâsı sultân-ı felek-kadrün**
Hayât-ı nev nümâyân eyler oldı mürde-i gamda

7 **Mezâk erbâbı sahbâ minnetin şimden giru çekmez**
Bu keyfiyyet ki var nazm-ı şehinşâh-ı mu`azzamda

8 **Cenâb-ı Hazret-i Sultân Osmân Hân ki devrinde**
Felek feyz-i pey-â-peyde cihân ‘ayş-ı dem-â-demde

9 **Müheyyâ eylesün esbâb-ı bezm-i devletin Mevlâ**
Safâdan olmasun hâli bu nüzhetgâh-ı hurremde

YAHYÂ G.337

4.1.1.1.10. IV. Murad (1612-1640)

IV. Murad’ın sanatkâra iltfatının da etkisiyle kendisine döneminde pek çok kaside yazılmıştır. Bununla beraber taramalarda kendisine yazılan 22 m.g. tespit edilmiştir. IV. Murad için Nef’’i 10 (G.15, G.31, G.45, G.46, G.78, G.95, G.96, G.107, G.118,

G.125), Şeyhülislâm Yahyâ 9 (G.64, G.133, G.152, G.153, G.184, G.202, G.249, G.295, G.361), Mezâkî 2 (G.60, G.336) ve Cevrî'nin 1 (G.137) m.g.i bulunmaktadır.

Henüz çocuk yaşta (11 yaşında) iken tahta geçen IV. Murad 17 yıl saltanat sürmüş ve tahta çıktığında küçük olması sebebiyle devlet işlerini uzun zaman annesi Kösem Sultan yönetmiştir. Padişah döneminde içki, tütün ve gece sokağa çıkma yasakları koymuştur. IV. Murad döneminde çeşitli alanlarda yetişen âlim, şair ve tarihçi sayısında önemli artışlar olmuştur. Kendisi de şair olup **Muradî** mahlasıyla şiirler söyleyen IV. Murad, her ne kadar idarî, malî ve askerî bozuklukları düzeltmek için şiddet uygulasa da devrinde Şeyhülislâm Yahyâ, Nef'î, Nev'î-zâde Atâyî, Nadirî, Hâletî, Cevrî vb. âlimlere ve sanatkârlara himaye göstermiş, sanata ve şiire ilgi ile yaklaşmıştır (Şentürk-Kartal, 2004: 348; Hammer, 2008: 847; İsen, 2012: 169).

17.yüzyıl divan şairi Şeyhülislâm Yahyâ'nın IV. Murad için yazdığı 9 m.g.den 2 örnek seçilmiştir (G.64, G.202). Şair diğer m.g.lerinde: Padişahın bahtının açıklığı için duada bulunmuş (G.133), IV. Murad övgüsünü yaparak (G.153), Sultan Murad'a "Gâzî" denilmesi gerektiğini söylemiş (G.184), Gazi Sultan Murad'ın adaletini övmüş (G.295), zafer kazanması için dua etmiş (G.249) ve IV. Murad'ın nazım kabiliyetini övmüştür (G.124, G.361).

Şeyhülislâm Yahyâ hiç kaside yazmamıştır; ancak medhiye niteliğindeki bu m.g.ini **IV. Murad** için kaleme almıştır (Mengi, 2011: 205). Şâir gazelinin 7. beytinde biniciliğe ve atlara oldukça meraklı olan IV. Murad'ın "*Saba*" adlı atından bahsetmiştir. Bu at adı Nef'î'nin "Rahşiye"sinde de geçmektedir.

1 Şîrîn dehânun dil-berâ ser-çeşme-i cân kendidür
Cânlar bagışlar sözlerün kim âb-ı hayvân kendidür

2 Bir âhen-i serd idi dil âşık degülken şimdi ol
Dükkân-ı âhengerdeki kânûn-ı sûzân kendidür

3 Bezm-i mey olmuş gülsitân ol bâga sâkî bâgbân
Her tolı sâgar hod hemân bir verd-i handân kendidür

4 Künc-i gam u endûhda kaldık za`îf u bî-mecâl
Sâkî getür sun sâgarı kim derde dermân kendidür

5 **Yahyâ** derûnun hânesin eyle dil ü cândan tehî
Sînende ol rûh-ı revân yetmez mi kim cân kendidür

6 **Meddâh olursan Hazret-i Sultân Murâdun medhin it**
Dünyâya feyz-i nûr iden hurşîd-i rahşân kendidür

7 **Esb-i sebük-seyri Sabâ zeyn-i semendi taht-ı zer**
Ol pâdişâh-ı Cem-haşem hakkâ Süleymân kendidür

YAHYÂ G.64

Şeyhülislam Yahyâ’dan örnek olarak alınan diğer m.g.inin zeyl beytinde ise IV. Murad’ın söz kabiliyetine övgüde bulunur. Onun sözlerinin ve manalarının çok güzel olduğunu; onun gibi şiir yazmanın mümkün olmadığını dile getirir.

1 Düşer mi sana ey dil dâ'im ümmîd-i vefâ itmek
Güzeller şânıdur gâhî vefâ gâhî cefâ itmek

2 Safâdan gayrı ben âlemde hîç (bir)nesne bilmezdüm
Beni ey aşk senden oldı gamla âşinâ itmek

3 Egerçi pençe-i hûrşîdsin tâb-ı melâhatle
Bizümle nice bir câna ırakdan merhabâ itmek

4 Ne`âlemdür ne hazzdur bir müferrah cây-ı hurremdür
Muvâfık bir iki yârân ile ayş u safâ itmek

5 Devâm-ı devlet-i **Sultân Murâdı** isterüz **Yahyâ**
Inâyet Hazret-i Allâh'dan bizden du‘â itmek

6 **Sözünde dâverâ insâf odur kim başka âlem var**
Suhan mir'âtini ancak olur ‘âlem-nümâ itmek

7 **Nice pâkîze ma`nâlar hayâl itmek olur ammâ**
Nice mümkin şeh-i devrân gibi nâzük-edâ itmek
YAHYÂ G.202

IV. Murad kendi sert, hiddetli ve ihtişama düşkün mizacına uygun olan Nef'î'yi sevmiş, itibar göstermiş ve özel meclislerinde şiirlerini dinlemiştir (Padişahlar Albümü C.2, 1999: 267, Şentürk-Kartal, 2004: 352).

Nef'î'nin IV. Murad için yazmış olduğu 10 m.g.i bulunmaktadır. Bu gazellerden m.g. özellikleri açısından önemli görülen 3 örneğe (G.95, G.45, G.118) burada yer verilmiştir. Şairin diğer m.g.lerinde padişah övgüsü (G.3 G.46, G.96, G.107), padişah övgüsünün yanı sıra önemli Fars şairlerinden Hâfız-ı Şîrazî ve Urfî anılarak kendi şairliğine de övgü (G.15, G.78), padişahın şiirdeki kabiliyetine övgü (G.125) söz konusu edilmektedir.

Nef'î aşağıdaki 4 ilave beyti bulunan aşağıdaki m.g.inin bütün eklenmiş beyitlerinde IV. Murad için dua etmektedir. Şair bu beyitlerde IV. Murad'ın haşre dek sultan olsun; dünyayı onun şanı ve şöhreti tutsun, adaleti dünyayı cennete benzetsin, diyerek dua etmiştir.

1 Nice bir dil gam-ı zülfünle perîşân olsun
Göreyin zülfünü kim hâk ile yeksân olsun

2 Eylesin bâd-ı saba zülfünü ko ham-der-ham
Dil-i dîvâneyi bend eylemek âsân olsun

3 Başlasın bend ile raksa dil-i dîvâne dahi
Nice bir bâd-ı sabâ silsile-cünbân olsun

4 Ne dokunsun dil-i erbâb-ı gama zülfünde
Ne perîşânî-i cem'iyyet-i yârân olsun

5 Dil-i **Nef'î** gibi geçmezse bu sevdâdan eğer
Her ser-i mûy ana bir ejder-i pîçân olsun

6 **Deste deste edip ol zülf-i dütâyı bârî**
Hâk-rûb-ı der-i şâhenşeh-i devrân olsun

7 **Hân Murâd ol şeh-i zî ân ki Hudâdan dilerin**
Haşre dek devlet ile âleme sultân olsun

8 **Âlemi kevkebe-i şevket ü şânı tutsun**
Pâdişâhan-ı cihân bende-i fermân olsun

9 **Âb-ı adliyle cihân bâğ-ı bihişte dönsün**
Bûy-ı hulkiyle sabâ micmere-gerdân olsun

NEF'Î G.95

Osmanlı padişahlarının çoğu şehzâdeler de dâhil olmak üzere şiir yazmışlar, şairleri himâye etmişler ve şiir meclisleri düzenlemişlerdir. Eserleri karşılığında padişah tarafından şairlere verilen caizeler, hediyeler büyük önem arzetmiş; şairler şiirlerinde, ihsan, lutf, atiyye kelimeleriyle bunu söz konusu etmişlerdir. Evliya Çelebi, IV. Murad'ın düzenlediği şuara meclisinden şu şekilde bahsetmiştir:

"…ve ahad gicesi meddâhân ve şâ'irân ve Tıflî ve Cevrî ve Nef'î ve 'Arzî ve Nedîmî ve Nisârî ve Beyânî ve 'İzzetî misillü şu'arâlar cem' olup cân sohbeti olurdı." (Evliyâ Çelebi, 1996: 105).

Nef'î'nin "nevrûz" redifli bu m.g.inin zeyl beyitlerinde de IV. Murad'ın eğlence meclisinden bahsedilmektedir.

1 Erişdi bahâr oldu yine hemdem-i nevrûz
Şâd etse n'ola dilleri câm-ı Cem-i nevrûz

2 Gül gibi cihân oldu yine hurrem ü handân
Gör n'eyledi feyz-i eser-i makdem-i nevrûz

3 Yılda bir olur bu dem-i ferhunde acep mi
Olmazsa her eyyâmda ger âlem-i nevrûz

4 Rind isen eger ko heves-i bâğ-ı behişti
Cennet mi değil bezmgeh-i hurrem-i nevrûz

5 **Nef'î** yaraşır bu gazeli eylese taksîm
Bülbül gibi bir mutrıb-ı mu'ciz-dem-i nevrûz

6 **Bezm-i şehe bu nazm ile olsan güher-efşân**
Güyâ ki gülistâna düşer şebnem-i nevrûz

7 **Ârâyiş içün bezmini Sultân Murâdın**
Erişdi bahâr oldu yine hemdem-i nevrûz

NEF'Î G.45

Padişahların herhangi bir sebeple gittikleri yerler için yazılan gazeller, kasideler bulunmaktadır. Şair **Nef'î**'nin **"Edrine"** redifli m.g.sinin ikinci zeyl beytinde ise **IV. Murad**'ın Edirne'ye gelişiyle Edirne tahtı şerefleniyor, demektedir.

1 Nice dilşâd olmasınlar şeyh u şâb-ı Edrine
Şehri teşrîf etdi Şâh-ı kâmyâb-ı Edrine

2 Sâyesinde şenliğe yüz tutdu sertâser yine
Oldu yeksân cây-ı ma'mûr u harâb-ı Edrine

3 Ol kadar etdi sirâyet feyz-i hulk u meşrebi
Kevser ü müşk oldu hep âb u türâb-ı Edrine

4 Nükhet-i hulkuyla hoş-bûy oldu hâki ol kadar
Rûmu Çîn etdi şemîm-i müşk-nâb-ı Edrine

5 Meşreb-i şûhunda bir sır var ki te'sîr eylese
Zâ'il olmaz haşre dek keyf-i şarâb-ı Edrine

6 Yaraşır **Nef'î** bu şi'r-i âbdârî âleme
Ber-güzâr eylerse mânend-i gülâb-ı Edrine

7 **Açdı hurrem etdi zîra gül gibi endîşesin**
İltifât-ı pâdişâh-ı Cem-cenâb-ı Edrine

8 **Makdemiyle Edrine tahtın müşerref edeli**
Oldu her iklîme gâlib âb u tâb-ı Edrine

9 **Hazret-i Sultân Murâd-ı kâmrân kim hak vere**
Eyleye devletle zevk-i bî-hisâb-ı Edrine
NEF'Î G.118

Nef'î'nin yukarıdaki m.g.sine benzer olarak Şâir **Mezâkî (ö.1676)**, Üsküdâr redifli bu m.g.ini **IV. Murad**'ın Üsküdar'a bir vesileyle gelişi üzerine yazılmıştır.

1 Bâreke'llâh san behişt-i câvidândur Üsküdâr
Kim safâ-bahş-ı dil-i pîr ü civândur Üsküdâr

2 Bûy-ı ezhârın sabâ âfâka neşr eyler müdâm
Nükhet-efrûz-ı meşâm-ı ins ü cândur Üsküdâr

3 Gonca-fem cânân ile bülbül-negam rindân ile
Gül-sitân-pîrâ-yı bâg-ı kün-fe-kândur Üsküdâr

4 Söylenür her dem safâ-yı dil-küşâ-yı gül-şeni
Lâ-cerem dillerde böyle dâsitândur Üsküdâr

5 Medh ider feyz-ı hevâ-yı cân-fezâsın her kişi
Hâsılı memdûh-ı ebnâ-yı zamândur Üsküdâr

6 Ey **Mezâkî** n'ola ma'mûr olsa böyle her yeri
'İşret-âbâd-ı şehen-şâh-ı cihândur Üsküdâr

7 **Cem-nejâd-ı muhterem Sultân Murâd-ı pür-kerem**
Kim zamânında hemân bâg-ı cinândur Üsküdâr

8 **Çekmesün bir dem elem tâ kim cihânda dem-be-dem**
Gül-şen-i cennet gibi râhat-resândur Üsküdâr
MEZÂKÎ G.60

Mezâkî'nin şu m.g.inin 4. beyitinde gazelini Kurban bayramı vesilesiyle yazmış olduğunu anlıyoruz. Şair IV. Murad'ın bayram sebebiyle atada bulunmasını 6. beyitte dile getirir. Son beyitte de şair her gününün bayram olmasını için dua etmektedir.

1 Müjde kim bir rûz-ı fîrûz-ı dil-ârâdur bu gün
Râhat-efrûz-ı derûn-ı pir ü bernâdur bu gün

2 Cilve-ger her yerde 'aks-i pertev-i mihr-i sürûr
Safha-i âyîne-i devrân mücellâdur bu gün

3 Tek hemân 'ıyş eylesün dil-dâr ile erbâb-ı dil
Cümle esbâb-ı safâ hâzır müheyyâdur bu gün

4 Kebş-i cân ey gamzesi tîr ü kaşı müşgîn-kemân
Şevk ile kurbânun olsun 'Iyd-ı a∂hâdur bu gün

5 Ey **Mezâki** her kişi andan nice şâd olmasun
Rûz-ı pâ-bûs-ı şeh-i ferhunde-sîmâdur bu gün

6 **Hân Murâd-ı Cem-nijâd-ı mekrümet-mu'tâd kim**
Devletinde rûy-ı gabra hvân-ı yagmâdur bu gün

7 **Hak te'âlâ her günin 'ıyd eylesün 'ıydın sa'îd**
Tâ ki her sâl içre böyle rûh-ı efzâdur bu gün
MEZÂKÎ G. 336

Cevrî (ö.1654) ise bu m.g.ini IV. Murad'ın övgüsü için yazmıştır. Şair gazelinin zeyl beytinde onun padişah olarak bir benzeri olmadığını dile getirmiştir.

1 Dil mi var anda zahm-ı nâvek-i müjgânı yok
Derdin izhâr etmekde ‘âşıklarun dermânı yok

2 Nâvek-i müjgânına tîr-i kazâ dirsem n’ola
Hem gelür candan geçer hem perri yok peykânı yok

3 Katl-i ‘uşşak itmede bilmem ne sihr eyler gözi
Zâhirâ baksan elinde hançer-i bürrânı yok

4 Bir nigâhı bin dil ü cânı ider mest-i harâb
Gerçi bezm-i ‘ışvesinde sâgar-ı gerdâhı yok

5 Çeşm-i mest-i yârı gördi geçdi **Cevrî** kendüden
Havf-ı tîg-ı gamzesinden ‘arz-ı hâle cânı yok

6 **Tab‘-ı pâk-i pâdişâha n’ola olmazsa nazîr**
Zâtınun ‘âlemde zîrâ misli yok akrânı yok

7 **Hazret-i Sultan Murad-ı ‘âlem-ârâ kim anun**
Şevketi yanında şâhân-ı cihânun şânı yok

CEVRÎ G.137

4.1.1.1.11. IV. Mehmed (1642-1693)

IV. Mehmed için yazıldığı tespit edilen 1 m.g. bulunmaktadır. (Nâ’ilî G.386).

IV. Mehmet ya da **Avcı Mehmet** adıyla da bilinir. Babası Sultan İbrahim’in tahttan indirilmesinin ardından 1648'de 7 yaşında padişah oldu. Saltanatının ilk yılları karışıklık içinde geçti. IV. Mehmed 39 yıllık saltanatıyla I. Süleyman'dan sonra en uzun süre hükümdarlık yapan Osmanlı padişahıdır. Döneminde mimari alanda birçok faaliyet gerçekleştirilmiş olan aynı zamanda **Vefaî** mahlasıyla şiirler söyleyen IV. Mehmed âlim ve sanatkârı himaye etme geleneğini sürdürmüştür. Mûsikî seven IV. Mehmed ünlü bestekârlardan Itrî ve Hâfız Post’u taltif etmiştir (Özcan, 2003: 414-418; Şentürk-Kartal, 2004: 337-350; İsen, 2012: 172).

IV. Mehmed için yazıldığı tespit edilen 1 m.g. 17. yüzyıl Sebk-i Hindî'nin önde gelen şairlerinden olan **Nâ'ilî'**ye **(ö.1666)** aittir. IV. Murad, Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed dönemlerinde yaşayan Nâilî bu padişahların üçüne de kaside sunmuştur (YEŞİLOĞLU, 2012: 315).

Şair bu m.g.inin zeyl beyitlerinde **IV. Mehmed**'in saltanatının devamı için dua etmiştir. Ayrıca padişahın ata ve lütufları söz konusu edilmiştir.

1 Olunca taht-pîrâ-ı hamel nevrûz-ı sultanî
Şu'â-ı mihri sandım tîg-i düşmen-sûz-ı sultanî

2 Bakılınız Hüsrev-i zerrîn-külâh-ı mihre kim olmuş
Muhammed Hân-ı gâzî taht u tâc-efrûz-ı sultanî

3 Fürûzân etdi eyvân-ı hamelde şem'-i hûrşîdi
Doğup burc-ı şerefde kevkeb-i bihrûz-ı sultanî

4 Makamın mahfel-i sultân-ı gülde eve edip bülbül
Olur râmişger-i çarha arak-âmûz-ı sultanî

5 Ziyasın pûd u târ eyler olup ey **Nâ'ilî** hûrşîd
Bisât-ı taht-ı şâhenşâha dîbâdûz-ı sultanî

6 **Sipihr-i saltanatda gah bedr ü geh hilâl olsun**
Dokunsun çarha mâh-ı râyet-i efrûz-ı sultanî

7 **Pür olsun dâmen-i hâhiş kef-i deryâ-nevâlinden**
Nisâr olsun nice gencine-i meknûz-ı sultanî

8 **Ola rûh-ı Nizâmü'l-mülk ü İskender cenabından**
Nasak-âmûz-ı düstûrî nisâb-endûz-ı sultanî

NÂ'İLÎ G.386

II. Mustafa (1664-1703)

II. Mustafa için yazılan 3 m.g. 17. yüzyılın en önemli şairlerinden olan Sâbit'e aittir (K44, K.48, K.49).

II. Mustafa'nın 8 yıllık saltanatı döneminde yaşanan mâlî, idarî, askerî bozukluklar, Avusturya, Rusya, Venedik ve Lehisten ile sorunlar ve onlarla sulh için yapılan "Karlofça Antlaşması (1699)" ile Osmanlı "Gerileme dönemi"ne girilmiştir. Şair, müzisyen ve hattat olan II. Mustafa iyi bir eğitim görmüş ve ilk şiirlerinde **Meftunî** mahlasını kullanmışken daha sonra ise **İkbalî** mahlasıyla şiirler yazmıştır (Osmanlı Ansk. C.4, 1996: 224; Padişahlar Albümü C.3, 1999: 332; İsen-vd., 2012: 178).

Sâbit'in II. Mustafa için yazdığı 3 m.g.den 1'ini örnek olarak seçtik (K.48). Sâbit'in diğer 2 m.g.lerinden ilkinde şair padişahı Rüstem'e benzetmiş ve onun atından basetmiştir. Daha sonra onun devletinin devamı için dua etmiş ve Kur'an falından bahsederek onun fetihlerinin çok olmasını istemiştir (K.44), diğerinde ise şair padişaha biat ettiğini dile getirmiştir (K.49). Bu 3 m.g.lerin en önemli özelliği de "Gazel-i müzeyyel" başlığı konularak kasideler bölümünün içinde yer almasıdır.

Sâbit aşağıdaki m.g.inin zeyl beyitlerinde ise öncelikle Emîr-i Dihlevî ile kendi şairlik gücünü kıyaslamıştır. Daha sonra II. Mustafa'nın dünyanın kutbu olduğunu ve anasır-ı erbaa olarak bilinen 4 unsurda onun lütfunun geçerli olduğunu dile getirerek en son beyitte de Allah'ın onu din düşmanlarına karşı galip getirmesini ve Uyvar'ı feth etmesini dilemektedir.

Gazel-i Müzeyyel

1 Çekdügin söylerdi birbir Leylî-i sahrâ-reve
Depseyidi Kays-ı nâ-kâmun eger ağzın deve

2 Nakş-ı gül bie âteşi hârâ hayâl eyler gören
Sînede peyvestedür dâg-ı kühen dâg-ı neve

3 Dîdeler rûşen gönül baht-ı vebâl üftâdemüz
Düşdi bir Hôrşid-tal'at mâh-ı Zöhre perteve

4 Gamze-i mesti mesti metâ‘-ı sabrı târâc eyleyüp
Hâne-i dil döndi tatar ‘askeri urmış eve

5 Vay ol âvâre-i ‘ışka ki sultânum gibi
Bî-hakîkât bî-vefâ hercâyî bir dilber seve

6 **Sâbitâ** bu hâme-i ışka ki sultânum gibi
Daglar yaksa n’ola cân-ı Emîr-i Dehleve

7 **Bir şehinşâhun gulâmıdur ki ednâ çâkeri**
Salt-ı ıstablın değişmez efser-i Keyhüsreve

8 **Kutb-ı ‘âlem ya’ni Sultân Mustafa Han kim anun**
Lutfı heb şâmildür âb ü âteş ü hâk ü cevre

9 **Hak Ta’âlâ düşmen-i dîn üzre mansûr eyleye**
Feth ola tîg ile Uyvar yolları heb o leve

SÂBİT G.48

4.1.1.1.12. III. Selim (1761-1808)

III. Selim için Sünbül-zâde Vehbî’nin 1 (G.216) ve Nâşid’in 1 (G.102) m.g.i olmak üzere 2 m.g. tespit edilmiştir.

III. Selim 18 yıllık saltanaında bütün engellemelere rağmen yenilik haraketlerini başlatmış ve askerî, mimarî alanda pek çok gelişme yaşanmıştır. III. Selim müzik ve edebiyatla yakından ilgilenmiştir. Padişahın sanat ve sanatkârla ilgilenmesi uzun süren savaşlardan yorgun düşen Osmanlı için soluklanma ve barış özleminin duyulmasının büyük etkisi olmuştur. “mahallî unsur” olarak bilinen tarz bu dönem şiirlerinde görülmektedir. 18. yüzyıl divan edebiyatının en geniş ve şair kadrosu bakımından en zengin dönemidir. Hattat, bestekâr ve tanburî olan ve **Îlhâmî** mahlasıyla şiirler yazan ve devrinde Şeyh Gâlib ile yakın dostluk kurmuş olan III.

Selim aynı zamanda Mevlevî'dir. (Karal, 199?: 13-76; Şentürk-Kartal, 2004: 398-407, İsen-vd., 2012: 198).

Sünbül-zâde Vehbî (ö.1809), "el arkası yerde" redifli bu gazelinin zeyl beyitlerinde III. Selim'in kendisinin koruyucusu olduğunu belirtir. Diğer şairlerin kendisinden el alması gerektiğini dile getirir. Şair; padişahın atasında bahseder ve halka karşı çok cömert olduğunu dile getir. Son beyitte ise padişahın kahrı, azabıyla Şehnâme'deki Kahramân'ın azabını karşılaştırır.

1 Ayak bas sâkiyâ bezme amân el arkası yerde
Kadeh der-dest u dâmen der-miyân el arkası yerde

2 Ayaklandır kapında bir tolu desti ile turma
Meded pek düşdüm ey pîr-i mugân el arkası yerde

3 Yıkılsın arkası gelsin zemîne Zâl-i gerdûnun
Yeter bu tekyede etdi cihân el arkası yerde

4 Güleşmek gelmez elden Rüstem-i pür-zûr-ı 'aşkınla
Demekdir çâresi ey pehlevân el arkası yerde

5 Temennâ-yı temâşâ ile bir bir reh-güzârında
Turur bî-dest ü pâ üftâdegân el arkası yerde

6 Neler çekdim elinden tîr-i gamzen câna kâr etdi
Yeter zahm urma ey kaşı kemân el arkası yerde

7 Elin koy gögsüne bârî uzakdan merhabâlarla
Selâma muntazır bu nâ-tüvân el arkası yerde

8 Görüp hancer-be-kef bildim elinden kurtuluş yokdur
O mestin pâyına düşdüm hemân el arkası yerde

9 Belî her bir hünerde dest-ber-bâlâ-yı dest ammâ
Eder **Vehbî**'ye yârân her zamân el arkası yerde

10 **Zahîr ü dest-gîrim Hazret-i Sultân Selîm Hân'dır**
Gelip benden el alsın şâ'irân el arkası yerde

11 **Zemîn-i lutfuna ferş eyle tâb-ı pençe-i mihrin**
Döner gird-i serinde âsumân el arkası yerde

12 **Görüp bezl-i 'atâsın zîr-destân-ı berâyâya**
Yed-i 'ulyâsına eyler şehân el arkası yerde

13 **Zeber-destî-i kahrından 'adem mülkünde kalmışdır**
Zemîn-bûs-ı te'eddüb Kahramân el arkası yerde
VEHBÎ G.216

18. yüzyıl şairlerinden Nâşid de; zeyl beyitlerinden anlaşılacağı üzere kendisine maddi olarak ihsanda bulunması sebebiyle, III. Selim'in ömrünün uzun olması için aşağıdaki m.g.inin 12. beytinde dua etmiştir:

1 Dâmenin devşürdi çün zülfin perîşân eyledi
Leff ü neşrün resmin ol meh-rû nümâyân eyledi
2 Zâhid olmuşken kitâb-ı 'aşkı inkâra musır
Âyet-i hüsnün görüp tecdîd-i îmân eyledi

3 Şehr-i dil yagmasına teslît edip müjgânını
San hülegü leşker-i tatar'a fermân eyledi

4 Nice 'âşık kalmasın hayretde sâhib-'akl iken
Sîne-i sâfın açıp mir'âtı hayrân eyledi

5 Merdüm-i 'aynım senün etdiklerün 'uşşâkuna
Ne melekler gökde ne hod yerde insân eyledi

6 Mansıb-ı ezhârı ibkâ eyleyip sultân-ı gül
Geçdi taht-ı gülşene tertîb-i dîvân eyledi

7 Dâg yakdı reşk-i ruhsârıyla lâle sîneye
Çeşm-i mestün gördü nerkis sarf-ı im‘ân eyledi

8 Kaskatı kaldı görüp şimşâd ü ‘ar‘ar gıbtadan
Nâz ile gülşende yârim çün hırâmân eyledi

9 Bir bakışda eyleyip âvâre-i sahrâ-yı hûş
Her ne etdiyse bana ol çeşm-i fettân eyledi

10 Dâg üzre dâg açdı sîne-i sûzânıma
Ey gözi hûnî gözün kan üstüne kan eyledi

11 Va‘de-i ferdâya saldı **Nâşid**-i dil-hastayı
Turmadı ‘ahdinde zâlim nakz-ı peymân eyledi

12 **Şeh selîm’ün ‘ömr ü ‘ikbâlin füzûn etsin hudâ**
Bu dil-i bîmârıma her türlü dermân eyledi

13 **Kaddimi yâ gibi bükmüşken sipihrün mihneti**
Rast kıldı tîr-veş çün lutf u ihsân eyledi

14 **Vaktini sarf etdi tedbîr-i umûr-ı devlete**
Hak muzaffer eylesin sa‘y-i firâvân eyledi

15 **Su gibi nakd-i hazâyin sarf edip ol şâh-ı dîn**
Sîm ü zer bahşâyişin bî-hadd ü pâyân eyledi

NÂŞİD G.102

II. Mahmud (1784-1839)

II. Mahmud adının geçtiği 1 m.g. (G.86) Leylâ Hanım Divanı'nda yer almıştır.

II. Mahmud 31 yıl sanatta kalmıştır. Gerileme devrinin en büyük padişahı olarak kabul edilen II. Mahmud, amcası III. Selim'in başlattığı ıslahat hareketlerini tamamlamak ve daha köklü değişiklikler yapmak gayesiyle, askerî alandan başlayarak pek çok düzenlemeler yapmıştır. Bu yüzyıldaki padişahlardan sadece II. Mahmud edebiyatla uğraşmıştır. II. Mahmud **Adlî** mahlasıyla şiirler söylemiş, çeşitli besteler yapmıştır (Karal; 199?: 142-162; Şentürk-Kartal, 2004: 467; Padişahlar Albümü C.4, 1999: 460; İsen-vd., 2012: 216).

Leylâ Hanım (ö. 1847) yazmış olduğu şu m.g.inin zeyl beytinde Sultan II. Mahmud'a tabi olduğunu dile getirir.

1 Bir dakîka kalmadı ‘aşkınla h*â*b u râhatım
Gice gündüz fikr-i vaslınla geçer her sâ‘atim

2 Âh u zâr itmekdeyim zencîr-i zülfün yâd idüp
Turfa Mecnûn'um yine dîvânelikle şöhretim

3 Öyle bend itdin ki köstekle dil-i dîvâneyi
Şimdi Yûsuf olsa yokdur gayre meyl ü ragbetim

4 İşlemekden tâ bu rütbe tîr-i müjgânın dile
Kurdıgım bu rûze-i hicrânı tutmak niyyetim

5 Bahtımın tezvîridir yârin cefâ-kâr oldıgı
Tâli‘im ‘akreb midir bilmem mükedder tıynetim

6 Yelkovan gibi gezer dildârın ardınca rakîb
Togrısı işte bu sâ‘at kalmadı emniyyetim

7 Vaktidir dinle figânım bezme gel ey mâh-rû
Bir uzun efsânedir **Leylâ** tükenmez sohbetim

8 **Var iken zâhirde Mahmûd Hân gibi hünkârımız**
Sâye-i Monlâda gayri çarha yokdur minnetim
LEYLÂ G. 86

4.1.2. Devlet adamları

Padişah dışında devlet adamları için yazılan 132 m.g. tespit edilmiştir. Bu m.g.lerin zeyl beyitlerinde kimi zaman övülen kişinin adı belirtilmiş kimi zaman da herhangi bir isim verilmemiştir. Bu gibi m.g.lerin tasnifinde, m.g.nin devlet adamlarına yazıldığını ima eden "vezir, vezir-i âzâm, sadrazam, paşa, âsaf, ağa, reisül-küttâb, müftî, mir, vâli, efendi, şeyh" gibi kelimelerin geçip geçmediğine bakılmıştır.

Adı belirtilmeyen m.g.lerde, padişahlar için yazılanlara benzer olarak klasik methiye unsurları ile kasidedeki gibi devlet adamları övülmüş, onların cömertliği, adaleti gibi vasıfları anlatılmış, lütuf sahibi oldukları dile getirilmiştir. Şairler bazı zeyl beyitlerinde açıkça isteklerini dile getirmişler ve sıkıntılarını arz etmişlerdir. Zeyillerde kimi zaman rütbe, kimi zaman maaş talep etmişler, kimi zaman da yaşadıkları bir sıkıntı ifade edilmiştir. M.g.lerin sonunda ise ömürlerinin ve makamlarının uzun olması için devlet adamlarına dua edilmiştir.

Devlet adamları için yazılmış m.g.ler yapı itibariyle kasideye benzemektedir. Hatta bu gazellere kimi zaman divan tertibinde kasâyid içinde "Gazel-i Müzeyyel" başlığı ile kimi zaman da bu başlıkla gazeller bölümünde yer verilmiştir. Ayrıca övülen kişi adının belirtilmediği 6 örnekte başlık tespit edilmiştir. "Gazel-i Müzeyyel" başlığıyla Cevrî'nin 1 (G.24); Sâbit'in 2 (K.56, K.60); Vecdî'nin 1 (G.45); Vahyî'nin 1 (G.109) ve "Gazel-i Nev-zemîn-i İltizâm-ı Âyîn" başlığıyla Haşmet'in 1 (G.93) m.g.i bulunmaktadır. Bunların haricinde övülen kişinini adının geçtiği 8 başlıklı m.g. için (bkz. IV.I.II.I. Tablo 4).

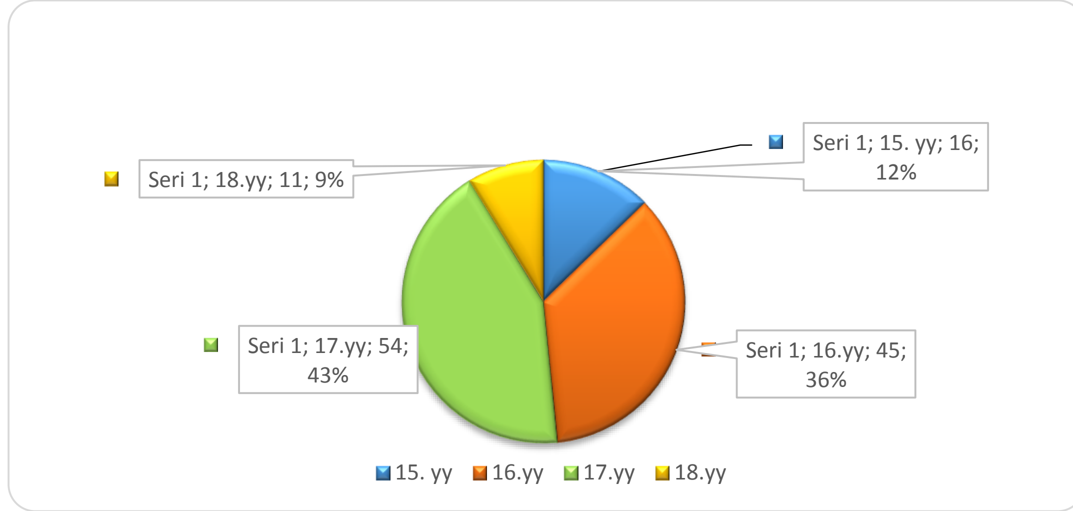
Aşağıdaki tabloda yüzyıl kapsamı içerisinde taranan divanlardan tespit edilen 31 şaire ait devlet adamı adı belirtilen ve belirtilmeyen bütün m.g.ler yüzyıl sırasına göre şair adı, m.g. sayısı ve gazel numarasına göre verilmiştir:

Çizelge 4.4. Devlet Adamları İçin Yazılan M.g.ler

YÜZYIL	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
15.YY.	Ahmed Paşa	2	G.28, G.156
	Ahmedî	8	G.501, G.570, G.675, G.676, G.690, G.717, G.719, G.732
	Ahmed-i Dâî	4	G.135, G.182, G.295, G.303
	Amrî	1	G.49
	Aynî	1	G.287
16.YY.	Şem'î	1	G.95
	Me'âlî	2	G.108, G.202
	Rûhî	42	G.30, G.34, G.42, G.128, G.133, G.137, G.145, G.146, G.166, G.258, G.276, G.320, G.324, G.332, G.337, G.344, G.350, G.449, G.466, G.482, G.484, G.485, G.508, G.534, G.567, G.608, G.666, G.697, G.707, G.708, G.709, G.710, G.721, G.807, G.827, G.884, G.888, G.917, G.948, G.960, G.996, G.1090,
	Hayretî	1	G.100
17.YY.	Atâyî	2	G.28, G.99
	Beyânî	2	G.95, G.457
	Birrî	3	G.57, G.144, G.166
	Cevrî	1	G.24
	Hâletî	1	G.184
	Mezâkî	18	G.18, G.69, G.102, G.117, G.150, G.156, G.170, G.180, G.236, G.257, G.350, G.370, G.376, G.379, G.389, G.404, G.414, G.426
	Nâbî	8	G.236, G.461, G.564, G.667, G.724, G.782, G.836, G.882
	Nâ'ilî	2	G.63, G.292
	Nef'î	5	G.24, G.67, G.120, G.121, G.133
	Sâbit	5	K.57, K.60, G.123, G.226, G.234
	SükkerÎ	1	G.28
	Şehrî	2	G.34, G.104
	Vahyî	5	G.75, G.86, G.93, G.109, G.166
	Vecdî	2	G.28, G.45
18.YY.	Arpaemini-zâde Samî	2	G.2, G.113
	Hasan Yâver	1	G.201
	Haşmet	1	G.93
	Lebîb	4	G.46, G.88, G.95, G.122
	Nedîm	2	G.55, G.153
	Sünbül-zâde Vehbî	1	G.14
	Şeyhülislâm Es'ad	1	G.120
	Tırsî	1	G.185
TOPLAM	31	130	

Bu tabloya göre m.g.lerin zeyl beyitlerinde devlet adamlarını en çok söz konusu eden Rûhî'dir. Rûhî, zeyl beyitlerinde devlet adamlarının övgüsünü konu alan 42 m.g. yazmıştır. Daha sonra Mezâkî 18 m.g.; Ahmedî ve Nâbî 8 m.g; Nef'î ve Sâbit 5 m.g.; Ahmed-i Dâî ve Lebîb 4 m.g.; Birrî 3 m.g.; Ahmed Paşa, Atâyî, Meâlî, Nâ'ilî, Vecdî, Beyânî, Sâmî, Şehrî, Nedîm 2 m.g. ve Amrî, Aynî, Şem'î, Cevrî, Hâletî, Hayretî, Sükkerî, Sünbül-zâde Vehbî, Haşmet, Enderunlu Hasan Yâver, Es'ad, Tırsî ise 1 m.g. yazmışlardır.

Devlet adamlarına yazılan m.g.ler 15.yüzyılda 16; 16.yüzyılda 46, 17.yüzyılda 57, 18.yüzyılda 13 tane olmak üzere dağılım göstermişlerdir. Bu sonuçları şu şekilde bir yüzdelik grafikte gösterebiliriz

Şekil 4.2. Zeyl Beyitlerinde Devlet Adamlarını Söz Konusu Eden M.G.lerin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Grafiğe bakıldığında 131 m.g.den %44'ü 17.yüzılda yazıldığı görülmektedir. Bu bakımdan devlet adamları için en çok m.g. 17. yüzyılda tespit edilmiştir. Daha sonra %35'inin 16. yüzyılda; %12'sinin 15.yüzyılda ve %9'u 18.yüzyılda yazıldığı görülmektedir. Ancak burada dikkati çeken bir başka husus da şudur ki; 17.yüzyılda 17 şair m.g. yazmışken, 16. yüzyılda 3 şair yazmış ve bu yüzyıl %35 gibi bir yüzdelik dilime sahip olmuştur. Bunda Rûhî'nin 41 m.g. yazmış olması etkili olmuştur.

4.1.2.1. Adı Geçen Devlet Adamları

Aşağıdaki tabloda alfabetik sıraya göre tespit edilen 72 m.g.de adı geçen din ve devlet büyükleri verilmiştir. Bu şahsiyetlere yazılan toplam m.g. sayısı, gazelin sahibi şair, gazel numarası, varsa başlığı belirtilmiştir.

Çizelge 4.5. Zeyl Beyitlerinde Adı Geçen Devlet Adamları, M.g. Sayıları, Şair adı, Şiir No. ve Başlıklar

Şahsiyet Adı	**Toplam M.g. Sayısı**	**Şair Adı**	**M.g. Sayısı**	**Şiir No.**	**Başlık**
Abdülaziz	1	Zâtî	1	539	
Ahmed	1	Ahmed-i Dâî	2	G.294 G.303	
Ahmed	1	Rûhî	1	G.128	
Ahmed Paşa (Köprülü)	8	Nef'î	1	G.28	
		Mezâkî	6	G.102, G.150, G.389, G.404, G.414, G.426,	
		Sükkerî	1	G.28	
Âlî (Derviş)	1	Meâlî	1	G.218	
Ali Paşa (Çorlulu)	4	Nâbî	3	G.461, G,667, G.724	
		Nef'î	1	G.67	
Ayas (Beg)	1	Ahmedî	1	G.675	
Feyzullah Efendi (Müftü)	1	Sâbit	1	K.57/308	İn Hôş Gazel-i Müzeyyel Beray-ı Medhiye-i Müftî Feyzu'llah Efendi
Hüsrev Çelebi	1	Meâlî	1	G.108	
İbrahim (Damat)	1	Nedîm	1	G.55	
İbrahim Paşa	1	Rûhî	1	G.508	
İsmâil Paşa	1	Lebîb	1	G.122	
Kâsım	2	Ahmed Paşa	2	G.156	
		Aynî	1	G.287	
Kâşif Efendi	1	Vahyî	1	G.93	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Es'ad-zâde Kâşif Efendi
Kudsî-zâde Efendi (Nakîbü'l-eşrâf)	1	Nâ'ilî	1	G.63	Müzeyyel Der Hakk-ı Nakîbü'l-eşrâf Kudsîzâde Efendi
Mahmud Efendi-zâde Abdurrahîm	1	Vahyî	1	G.86	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Müftî Mahmûd Efendi-zâde 'Abdu 'r-rahîm Efendi
Memi	1	Hayretî	1	100	
Muhammed	1	Amrî	1	G.49	
Mustafa Paşa (Koca)	2	Vasfî	1	G.9	
		Nâbî	1	G.782	
Nâdirî Mehmed Efendi (Gani-zâde)	1	Atâyî	1	G.28	

Çizelge 4.5. (devam) Zeyl Beyitlerinde Adı Geçen Devlet Adamları, M.g. Sayıları, Şair adı, Şiir No. ve Başlıklar

Şahsiyet Adı	Toplam M.g. Sayısı	Şair Adı	M.g. Sayısı	Şiir No.	Başlık
Nazmî Efendi (Şeyh)	2	Vahyî	2	G.75	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Hazret-i Şeyh Nazmî Efendi
				G.166	Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Hazret-i Şeyh Nazmî Efendi Zen-peder-i Sâhib-Dîvan
Osman Paşa	26	Rûhî	26	G.30, G.237, G.166, G.332, G.337, G.344, G.449, G.466, G.482, G.484, G.485, G.666, G.707, G,708, G.709, G.710, G.721, G.807, G.827, G.884, G.888, G.917, G.948, G.960, G.996, G.1090	
Rüstem Aga	1	Hasan Yâver	1	201	
Siyâvuş Paşa	1	Beyânî	1	G.95	Dipnot: çiçek çıkardığında
Süleyman (Mir)	5	Ahmedî	5	G.676, G.690, G.717, G.719, G.732	
Şâmîzâde (Reisül-küttâb)	2	Mezâkî	1	G.156	
		Vecdî	1	G.28	Der Sitâyiş-i Şâmîzâde Reisül-Küttâb
Şeyhî Efendi	1	Lebib	1	G.88	
Tayyâr Paşa	1	Sünbül-zâde Vehbî	1	G.14	
Yahyâ Efendi (Mısır Valisi)	1	Tırsî	1	G.185	
Yûsuf	1	Ahmed-i Dâî	1	G.182	
Yûsuf Ağa	1	Nâbî	1	882	

Tabloya göre m.g.lerin zeyl beyitlerinde en çok adı geçen devlet adamı Osman Paşa'dır. Rûhî'ye ait bu m.g.lerin sayısı 26'dir. Onu Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa (8), Süleyman Bey (5) ve Çorlulu Ali Paşa (4) izlemektedir.

Tabloda adı geçen "'Abdülazîz (Zâtî G.539), Ahmed (Dâ'î G.294, G.303), Ahmed (Rûhî G.128), Ayas Bey (Ahmedî G.675), Memi (Hayretî G.100), Muhammed (Amrî G.49), Yûsuf (Dâî G.182), Yûsuf Ağa (Nâbî G.882)" şahsiyetler hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkında bilgi bulunmayan şahsiyetler inceleme kısmında ele alınmamıştır.

Adı geçen devlet adamları aşağıda alfabetik olarak seçilen m.g. örneleriyle birlikte verilmiştir.

Ahmed Paşa, *Köprülüzâde* (ö.1678)

Osmanlı sadrazamı olan Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa için 8 m.g. yazılmıştır. Bunlardan 6 tanesi Mezâki'ye (G.102, G.150, G.389, G.404, G.414, G.426) aittir. Nef'î (G.28) ve Sükkerî (G.28) de 1'er m.g. yazmışlardır.

Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Fâzıl Ahmed Paşa, müderrislik, kaymakamlık, valilik ve son olarak da vezir-i âzamlığa tayin edilmiştir. Aralıksız on beş yıldan fazla sadaret makamında kalan Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa önemli çalışmalar yapmış; dış sorunlarda başarılı sonuçlar almıştır. Kendisine lakap olarak verilen "fazıl" bir kişi olarak anılan Ahmed Paşa, ilmin ve âlimlerin, sanatın ve sanatçıların hamisi olmuştur (Özcan, 2002: 260-263; Hammer, 2008: 1010-1011).

Sükkerî, yazmış olduğu m.g.inin zeyl beyitlerinde Ahmed Paşa'yı Hüsrev ile kıyaslamış ve ona övgülerde bulunmuştur. Son beytinde de devlet hil'at'ında kalıcılığı için dua edilmiştir.

Nef'î de oldukça orijinal olan şu m.g.inde "meded" redifini kullanarak Ahmed Paşa'dan bir isteği olduğunu dile getiririr.

1 Çekemem derd-i firâkın meded ey mâh meded
Görmedim bunculayın bir gam-ı cângâh meded

2 Garazın cân ise ger gamzene fermân eyle
Eylesin nâz ile bir şîve-i dil-hâh meded

3 Zabt-ı âh eylemedir âşıka evvel çâre
Ben ise âhsız ârâm edemem âh meded

4 Dâğlar lâle gibi tâzelenir miydi eğer
Âteş-i sîneme âh etmese her gâh meded

5 Çîn-i zülfünde giriftâr kalırdı dil-i zâr
Erişip bâd-ı sabâ etmese nâgâh meded

6 Hâl pek müşkil eğer etmezise ey **Nef'î**
Himmet-i Âsaf-ı sâhib-dil-i âgâh meded

7 **Hâfız-ı genc-i kerem hazret-i Ahmed Paşa**
Ki eder ehl-i recâya geh ü bîgâh meded

8 **Kaldım ayakda perîşân u mükedder ahvâl**
Dest-gîr ol bana ey Âsaf-ı Cem-gâh meded

9 **Böyle dermândelerin derdine dermân et kim**
Her işinde sana da eyleye Allâh meded

NEF'Î G.28

Mezâkî'nin Ahmed Paşa için yazdığı 6 m.g.inde, kaside niteliğindeki klasik methiyeye dayanan bir anlatım ile Paşa övülmüştür. Bu 6 m.g.den seçtiğimiz aşağıdaki örnekte ise şair, Ahmed Paşa'nın kale fethettiğinden bahsetmiştir. Ayrıca onu Şehnâme'de geçen Feridun ve İskender ile kıyaslamış, en son olarak da Ahmed Paşa'nın vezarette kalması için dua etmiştir.

1 Gerçi kim 'âleme çok 'âşık-ı meftûn gelür
Bir benüm gibi ne Ferhâd u ne Mecnûn gelür

2 Dûr-bâş-ı sitem-i tîg-ı tegâfül yiridür
Her giden kûçe-i cânâna ciger-hûn gelür

3 Zahmet-i râh-ı gam-ı 'ışkı hesâb itsem eger
'Aded-i rîg-i revândan dahi efzûn gelür

4 Şeb-i vuslatda gam-ı rûz-ı firâkıyla müdâm
Yâduma vakt-i seher bîm-i şeb-i hûn gelür

5 Yâd-ı sahbâ-yı leb-i dil-ber ile meclisde
Hûn-ı dil içsem eger bâde-i gül-gûn gelür

6 Zülfi bir mertebe sâhir ki sihir-sâz olsa
Leb-i endîşeye sad-'ukde-i efsûn gelür

7 Lâle üzre olıcak sâye-fiken berg-i semen
Hâtıra penbe-i dâg-ı dil-i mahzûn gelür

8 Nâhûn-ı hasret ile sîne-hırâş olsam eger
Gûş-ı yâra negam-ı zahme-i kânûn gelür

9 Ey **Mezâkî** olıcak böyle güher-senc-i hayâl
Hâtıra buncılayın sad-dür-i meknûn gelür

10 **Nicedür muntazam-ı rişte-i evsâf olsa**
Güher-i vasf-ı hudâvend ile makrûn gelür

11 **Âsaf-ı kal'a-küşâ Hazret-i Ahmed Paşa**
Kim sefer itse ganîmet ile memnûn gelür

12 **Gülşen-i vasf-ı dil-ârâ seni fikr itdükçe**
Hep meşâm-ı dile bûy-ı gül-i mazmûn gelür

13 **İrdi bir mertebeye devlet ile şevket ile**
Ol makâma ne Sikender ne Ferîdûn gelür

14 **Kadri bir mertebe-'âlî ki nazar itsen eger**
Ana nisbetle felek pâye-i mâdûn gelür

15 **Hak ide sadr-ı vezâretde müebbed tâ kim**
Nâm-ı ehl-i kereme fâl-ı humâyûn gelür

MEZÂKÎ G.102

4.1.2.1.1. Ali Paşa, Çorlulu (ö.1711)

Zeyl beyitlerde Ali Paşa'nın adının geçtiği Nâbî'de 3 (G.461, G,667, G.724), Nef'î'de 1 (G.67) tane olmak üzere toplamda 4 m.g. tespit edilmiştir.

II. Mustafa'nın kızı ile evli olan Ali Paşa pek çok görevden sonra vezirlik daha sonra sadâret makamına getirildi. Ali Paşa devlet işlerinde tecrübeli bir vezir olarak pek çok düzenleme yapmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 286; Aktepe, 1993: 370-371).

Nâbî'nin Çorlulu Ali Paşa için yazdığı 3 m.g. onun övgüsü sebebiyledir. Şair bu m.g.lerde onun Padişah'ın damadı olduğunu belirtmekte ve onun âdil bir vezir olduğunu dile getirmektedir. Bu m.g.ler içerisinden seçtiğimiz aşağıdaki m.g.de ise Nâbî, asrın padişahı III. Ahmed'in 2 veziri için övgüde bulunur. Şair bu iki vezirin adlarının Mehmed ve Ali olduğunu belirtir ve "Her padişaha böyle iyi iki vezir nasip olmaz", diyerek onlara övgüde bulunur.

1 Çeşm-i ağyârı komaz devr itmeğe gerdenine
Perde-i nâmûs dinse vechi var pîrâhene

2 Her zamân ü her mekânun başkadur hâşiyyeti
'Ukde-i hâtır açılmaz varmayınca gülşene

3 Nermi vü sahti telâzüm itmegin vâ-bestedür
Kârgâh-ı câme-dûzî penc pâre âhene

4 Merhem urmak zahm-ı mikrâza degül cây-ı ‘aceb
Hükm-i cinsiyyet ider îcâb-ı gayret süzene

5 Feyze isti‘dâd yokdur her derûn-ı tirede
Nûrı hûrşîdün ta‘alluk eylemez her revzene

6 Nev-bahâr-ı ‘asr-sultân Ahmedî’de **Nâbiyâ**
Döndi iki Âsafun lutfiyle kalbüm gülşene

7 **Birinün ismi Muhammed birinün ismi ‘Alî**
Döndiler ruhsâr-ı devletde dü çeşm-i rûşene

8 **Mâlik olmaz böyle her iki âsafa her pâdişâh**
Olmaz âzîne şeb-i kadre müsâdif her sene

NÂBÎ G.724

Nef’î şu m.g.inin zeyl beyitlerinde ise Ali Paşa’yı övmüş, Hz. Ali ile adaş olması sebebiyle Çorlulu Ali Paşa’yı “Murtaza-sîret” olarak değerlendirmiş ve Acem elçisinin onun önünde secde ederek nâzik bir davranışta bulunacağını dile getirmiştir.

1 Düşer gâhî arak-nâk olsa zülf-i ham-be-ham nâzik
Ruh-ı rengîni ammâ gül gibi hem tâze hem nâzik

2 Harîr-i zülfü pây-endâz olur anınçün ol şûha
Ayak basmaz yere ger olmasa ferş-i kadem nâzik

3 Nezâketle dokun zülfüne ey bâd-ı sabâ yârın
Sakın dilden olur zîrâ dil-i erbâb-ı gam nâzik

4 Habâbın sâgar eylerdik mey-i nâb olsa ey sâkî
Şarâbı ‘âmile çekmezdi olsa tab’-ı ‘em nâzik

5 Ne feyz alır dil ü destinden ey **Nef'î** k'olur dâ'im
Kalem câdû-yı Îsâ-dem suhan hem şûh u hem nâzik

6 Cenâb-ı Âsaf-ı zîşân bilirse n'ola ger kadrin
Olur lâbüdd dil-i mahdûm-ı pâkîze-şiyem nâzik

7 Vezîr-i Murtazâ-sîret Alî Paşa ki pâyına
Ederdi secde ger olaydı elçî-i Acem nâzik

NEF'İ G.67

4.1.2.1. 2. Derviş Âli Paşa (ö.1574)

Derviş Ali adının geçtiği 1 m.g. Meâlî Divanı'nda tespit edilmiştir. Adı geçen şahsiyetin I. Süleyman (Kanunî) devri (1520-1566) sonlarında Basra ve Lahsa beylerbeyi ve sonra da Bağdad valisi olan Derviş Ali Paşa (ö.1574) olduğunu düşünmekteyiz (Sicill-i Osmanî, 1996, C.2: 67).

Meâlî, "Derviş 'Âlî" redifli m.g.inin zeyl beytinde Derviş Ali'nin ömrünün, kereminin, zenginliğinin artması için dua etmiştir.

1 Kan itmeg ise 'âdeti Dervîş 'Alînün
Yolında ölem gâyeti Dervîş 'Alînün

2 Zîbâdur ü garrâdur ü ra'nâdurur el-hak
Hem sûreti hem sîreti Dervîş 'Alînün

3 Virmiş nidelüm Hazret-i Yûsuf gibi zindân
Nâzük tenine zahmeti Dervîş 'Alînün

4 Her kişi diler suç ide çapa gire anda
Sâye salalı kâmeti Dervîş 'Alînün

5 Bildi ne çeker dil gamı çâhında ‘aceb mi
Olursa bana şefkati Dervîş ‘Alînün

6 Aldı elini oldı mürîdi bu **Me’âlî**
Çün oldı ana himmeti Dervîş ‘Alînün

7 Rûşen kıla Hak hüsni çırâgını ve arta
Ömr ü kerem ü devleti Dervîş ‘Alînün

MEÂLÎ G.218

4.1.2.1.3. Feyzullah Efendi (ö.1698)

Feyzullah Efendi adının zeyl beyitlerde anıldığı Sâbit’e ait 1 m.g. vardır. Adı geçen şahsiyetin 17. yüzyılda Sâbit ile aynı dönemde yaşamış olan Ebûsaidzâde Feyzullah Efendi (ö.1698) olduğunu düşünmekteyiz.

Tanınmış bir Osmanlı ilmiye ailesine mensup olan Feyzullah Efendi devrin geleneğine uygun olarak babasından ve aile muhitindeki ulemâdan ilim tahsiline devam ederken “Mevâlîzâde” kanunu ve bilhassa babasının Şeyhülislâmlığı sayesinde pek çok göreve getirildi. Önce medrese silsilesindeki en yüksek seviyeye yükseldi daha sonra sırayla çeşitli kadılık ve en son da şeyhülislâmlık görevinde bulundu (İpşirli, 1995: 526, Uzunçarşılı, 1988: 484).

“‘Andelîb” redifli bu m.g.de Sâbit mahlas kullanmamıştır. “M.g.” başlığı taşıyan bu gazelin ilk 8 beyti nesîb (gazel), 9. beyit girizgâh, 9-14. beyitler medhiye ve 15-16. beyitler duadır. Bu m.g. başlığı kaside, fahriye hariç bütün kaside bölümlemelerine sahiptir. Şair m.g.de bülbül vasıtasıyla memdûhu övmüştür.

İn Hoş Gazel-i Müzeyyel Berây-ı Medhiye-i Müftî Feyzu’llah Efendi

1 Gül nahl-i nâ-tüvâna süvâr oldı ‘andelîb
Cism-i latîf-i goncaya bâr oldı ‘andelîb

2 Kuş gibi geldi gitdi çerâ-gâh-ı gülşene
Eşheb-süvâr-ı bâd-ı bahâr oldı ‘andelîb

3 Hikmet nedür ki nâmiye-i nev-bahâr ile
Güller semirdügimce nizâr oldu ‘andelib

4 Nâkd-ı revânını güle teslîm idüp bügün
Kuşluk zemânı cân-sipâr oldı ‘andelîb

5 Gülbündeki remâd degül hâk-rîz içün
Ressâm-ı gül-nigâra gubâr oldı ‘andelîb

6 Gül taşt-i la’l-gûnını tutmakla hûnına
Memnun-ı zahm-ı nişter-i hâr oldı ‘andelîb

7 Evtâr-ı sâza kendüyi âvihte idüp
Mansûr gibi zinde-be-dâr oldı ‘andelîb

8 Ne gül gül-i cemâl-i Hüdâvend-i Âl kim
Vasfinda nâtıkam gibi zâr oldı ‘andelîb

9 Ol zât-ı muhterem ki gül-i bâğ-ı fazlınun
Medhinde bî-şigîb ü karâr oldı ‘andelîb

10 Müftî-i hâfikeyn ki bezm-i kemâline
Gül-goncasile micmere-dâr oldı ‘andelîb

11 Gülşende hüsn-i şâhid-i hulkın beyân idüp
Ebkâr-ı bâğa mâşıta-kâr oldı ‘andelîb

12 Berg-i gül senâsını vird-i zebân idüp
Sâvt ile zîb-i bâğ ü bahâr oldı ‘andelîb

13 Hak gülistân-ı devletini bî-hazân ide
Agâzesile galiye-bâr oldı ‘andelib

14 Gül-çîn-i murg-ı zâr-ı du’âsı olınca dil
Amîn dimekde hayli medâr oldı ‘andelîb

SÂBİT K.57

4.1.2.1.4. Hüsrev Bey, Gazi (ö.1541)

Hüsrev redifli 1 m.g. Meâlî Divanı’nda bulunmaktadır. M.g.de, Hüsrev Çelebi olarak geçen şahsiyetin Kanunî Sultan Süleyman döneminde Bosna bölgesinde önemli hizmetlerde bulunan Osmanlı sancak beyi Gazi Hüsrev Bey olabileceğini düşünmekteyiz (Okiç, 1996: 453-454).

Meâlî “Hüsrev Çelebi” redifli m.g.inın zeyl beytinde Hüsrev Çelebi’nin kendisine yakınlık göstermediğini eleştirel bir biçimde söylemiştir.

1 Gûş urup nâle vü efgânuma Hüsrev Çelebi
Gelmedi neyleyeyin yanuma Hüsrev Çelebi

2 Sanuram mihr-i cihân-tâb togar ‘ummâna
Gelse bu dîde-i giryânuma Hüsrev Çelebi

3 Ansızın öpsem elini kakıyup ben kulına
Berk yapışsa girîbânuma Hüsrev Çelebi

4 Anan onatça sen iken nice dil virmeyeyin
Sen yüzi gül saçı reyhânuma Hüsrev Çelebi

5 Hecr ile yandugumı bilmek içün sîneni sür
Bu benüm sîne-i sûzânuma Hüsrev Çelebi

6 Şevk-i şîrîn dehenünle saluban kûh-i gama
Girme Ferhâd gibi kanuma Hüsrev Çelebi

7 Ey **Me’âlî** göreyin ‘âşıkınun cınarına
Ugraya kıydugıçün cânuma Hüsrev Çelebi

8 Niçeler sencileyin kaçdı kulundan evvel
Sonra geldi hepisi yanuma Hüsrev Çelebi

MEÂLÎ G.108

4.1.2.1.5. İbrâhim Paşa, Damat (ö.1601)

İbrahim Paşa adının geçtiği 1 m.g. Rûhî(Bağdatlı)’ye aittir. İbrahim Paşa, III. Murad’ın damadıdır, silahtarlık, valilik görevlerinde bulunmuştur. (Aykut, 1993: 440-441).

Rûhî m.g.inin zeyl beytinde İbrahim Paşa’nın eteğinden tuttuğunu ve emrinde olan bir kulu olduğunu dile getirmektedir.

1 Sînemüz gevherle memlûdur ma’ârif kânıyuz
Cismdür ‘âlem-i hakikatde biz anun cânıyuz

2 Sanmasun sûfî bizi âlûdi nefsüz ki biz
Mazhar-ı feyz-i safâ bahş-ı dem-i rûhâniyüz

3 Gird-bâd-âsâ belâ âlûde-i nefsüz ki biz
Mazhar-ı feyz-i safâ-bahş-ı dem-i rûhâniyüz

4 Ağlasak biz gam degül sen gül ki bâg-ı ‘âlemün
Sen gül-i handanısın biz bülbül-i nâlânıyuz

5 ‘Ömre **Rûhî** i‘tibâr olmaz hemân ‘ıyşidelüm
Bir nice gün kim bu fâni tekynün mihmânıyuz

6 **Tutmışuz ‘âlemde İbrâhîm Pâşâ dâmenin**
Şimdi ol zât-ı kerîmün bende-i fermânıyuz

7 **Feyz-i Hakdan bulursak İbrâhîm Pâşâ rütbesin**
Yine ol sâhib-kemâlün kulıyuz kurbânıyuz
RÛHÎ G.508

4.1.2.1.6. İbrâhim Paşa, Nevşehirli (ö.1730)

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dan bahsedilen 1 m.g. Nedim'e aittir.

Osmanlı sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa pek çok önemli görevden sonra III. Ahmed'in veziri olmuş ve padişah onu yanından hiç ayırmamıştır. Yenilik taraftarı İbrahim Paşa, devrinin ulema, şair, edip ve sanatkârlarını korumakla ünlüdür. Ülkeye çeşitli yenilikler getirmesi, sanatkârları ve edebiyatçıları koruyup yardım etmesi, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya Osmanlı devlet adamları arasında ayrı bir yer kazandırmıştır. Ayrıca İbrahim Paşa birçok hayır eseri de bırakmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 310; Aktepe, 1993: 441-443).

Nedîm'in İbrahim Paşa'yı söz konusu ettiği şu m.g.i kaside tarzında bir yapıya sahiptir. Gazel onun övgüleri sebebiyle kaleme alınmıştır. Şair gazelinin zeyl beyitlerinde onun Hz. İbrahim ile adaş olması dile getirmiş, ayrıca fermanındaki tuğrası, atının kutası anılmıştır. Son olarak da şair İbrahim Paşa'yı haşmeti Çin'e kadar uzansın diye, dua edilmektedir.

1 Hayretde koydu hâtır-ı uşşâkı zülf ü hat
Gösterdi kâr-ı efci-i tiryâkı zülf ü hat

2 Bir bâğdır cemâli ki gül-berk-i rûy-ı âl
Şeb-bûyu hâl sünbül ü leylâkı zülf ü hat

3 Mu'ciz ki mihr hem şeb-i yeldâ vü hem bahâr
Cem' oldu tutup ol ruh-ı berrâkı zülf ü hat

4 Can riştesi biri birisi mâh hâlesi
Tutdu netîce enfüs ü âfâkı zülf ü hat

5 Cedvel-keşîde kıt‘a-i yâkuta döndürür
Aks eyledikçe câmda ey sâki zülf ü hat

6 Gel cüft ü tâk oynayalım bezm-i vaslda
Olsun velîk cüfti ile tâkı zülf ü hat

7 Takup kemend boynuna döndürdü Ka‘beden
Çekdi çevirdi zâhid-i zerrâkı zülf ü hat

8 Çokdan giderdi Çîne yahud Zengibâra dek
Zabt etmeseydi hâtır-ı müştâkı zülf ü hat

9 Birisi şerh yazdı biri etdi tahşiye
Alup miyâna hikmetü'l-işrâkı zülf ü hat

10 Varmaz dil ehli zâbite kâziye onların
Zen’îr-i habsi hüccet-i ıtlâkı zülf ü hat

11 Bir nısf dâireyle iki hatt ile tamâm
Gösterdi kâr-ı cümle-i evfâkı zülf ü hat

12 Hem-çün makas dehânını hamyâzegâh edip
Çâk etdi şâne-veş dil-i hallâkı zülf ü hat

13 Vasfet hüdâyegânı **Nedîmâ** yeter yeter
Kıldı siyâh çehre-i evrâkı zülf ü hat

14 Ebrû-yı yârı şimdilik onun rikâbına
Teşbîh kıl da sonra yine bâki zülf ü hat

15 Gûş eyledikde nâmının İbrâhim olduğun
Pûşîde kıldı ka‘be-i uşşâkı zülf ü hat

16 Âgûş-ı pençede hat-ı fermânın andırup
Leb-rîz-i hayret eyledi ahdâkı zülf ü hat

17 Esbindeki kutâs ile kalkan gubârının
Ancak olur nümûne vü mısdâkı zülf ü hat

18 Eyyâm-ı satvetinde gönül çalmasın deyü
Güm kıldı ben dedikleri allâkı zülf ü hat

19 Dün tûğı perçemin âlemi mushafın görüp
Berketdi can-feşanlığa mîsâkı zülf ü hat

20 Baksak ki şem'-i bezmine benzer mi rûy-ı yâr
Etse güşâde perde-i ığlâkı zülf ü hat

21 Tutsun cihânı haşmeti tâ hüsn ile tuta
Mülk-i Hıtâyı kişver-i Kıpçakı zülf ü hat

NEDİM G.55

4.1.2.1.7. İsmâil Paşa (ö.1807)

İsmâil Paşa adının geçtiği 1 m.g. Lebîb Divanı'nda bulunmaktadır. Lebîb Divanı'nda adı geçen İsmail Paşa 18. yüzyılda III. Selim devrinde vezirlik yapmış olan "Hâfız İsmâil Paşa," olduğunu düşünmekteyiz. Osmanlı sadrazamı İsmail Paşa'nın "Hâfız" lakabı Kur'an'ı ezberlemesiyle ilgilidir. Mensup olduğu Bostancı Ocağında yetişmiştir. Çeşitli görevlerde sonra vezaretle kaptan-ı deryâlığa getirilmiş ve daha sonra sadâret makamına tayin edilmiştir (Beydilli, 2001: 116-117; Uzunçarşılı, 1988: 319).

Lebib bu m.g.inde İsmail Paşa'nın vasıflarını anlatmış ve ona duada bulunmuştur.

1 Şikene-i turreler şeb-hûn edince milket-i çîne
Dür-i dendânı harf-endâz olur her gice pervîne

2 Hemîşe rû-be-rû olmakdasın ey âfet-i devrân
Ya sen âyîneye dil-dâdesin ya sana âyîne

3 Eder nakd-i dilin erbâb-ı dâniş kıymet-i râyic
Metâʿ-ı bender-i vasl-ı dil-ârâ gelse tahmine

4 Nizâʿ eylerse cism-i ʿâşıka te'sîr bâbında
Verir katʿî cevâb ol tîg-ebrû tîg-ı Kazvîne

5 Kalemden ser-fürûlar safha-i seccâde-i şiʿre
Dem-â-dem secde-i şükr-i hünerdir nazm-ı rengine

6 **Lebîbâ** sen kusûr-ı nazmını idrâkden evvel
ʿAceb kim düşdü tabʿ-ı hod-pesendin semt-i tahsîne

7 **Kapılmaz şâhid-i ragbet vişâhu's-sadr lâzımdır**
Senâ-yı hazret-i âsafdan ebkâr-ı mezâmîne

8 Halîlü't-tabʿ İsmâʿîl Paşa kim menâsıbda
Felek kurbân keser ceddin kabûl etseydi taʿyîne

9 O kim iclâl-endâz oldugu yerlerde zâlimler
Görür hâbında yâ maktel ya hûn her şeb her âyîne

10 Müşîr-i muhterem destûr-ı ekrem nâzım-ı ʿâlem
Ki ʿunvân-ı savâb-ârâsı fer verdi ferâmîne

11 Me'âlî nidügin bu ana dek bilmezdi kûh-ı Kâf
Bunun resm-i vakârın gördü maʿnâ verdi temkine

12 Eger taʿcîl-i tehdîd etse nâsa hâce-i kahrı
Gelirdi şenbeden bir gün mu'ahhar rûz adına

13 Zülâl-i iltifâtı mahz-ı semdir nâ-sezâyâna
Gubâr-ı pâyı sahk-ı tûtiyâdır müstahakkîne

14 Hatardır ʿahdi erbâb-ı şekâya şöyle kim çün mû
Olur pîçîde-i laht-ı ciger halvâ-yı peşmîne

15 Hele evsâfı küncâyiş-pezîr-i hadd ü hasr olmaz
Sakın bâʿisdir itnâb-ı sühan bezminde nefrîne

16 Hudâ ʿömrün günün ikbâlin iclâlin füzûn etsin
Duʿâ etdikce ben saff-ı melâ'ik gelsin âmîne
LEBİB G. 122

4.1.2.1.8. Kâsım Bey (ö.1483)

Kâsım adının geçtiği 2 m.g. Aynî ve Ahmed Paşa Divanı'nda tespit edilmiştir. Kâsım Bey II. Bayezid döneminde kardeşi Pir Ahmed ile birlikte Karamanoğulları Beyliğini yönetmiştir. 1453'te ölmüştür (Sümer, 2001: 454-460). Ayrıca Aynî'nin Kâsım Bey'e yazmış olduğu bir kaside bir de mersiyesi bulunmaktadır (Mermer, 1997: 21).

Ahmed Paşa(G.156) ve Aynî (G.287) Kâsım Bey için yazdıkları m.g.lerde ona övgüde bulunmuşlardır. Ayrıca aşağıda Aynî'nin örnek olarak seçtiğimiz m.g.inin zeyl beytinde "Cifr" ile ilgili bir şifreleme olabileceğini düşünmekteyiz.

1 Yâ İlâhi dil diler görmek cemâlin Kâsımun
Kıl müyesser lutf idüp bana visâlin Kâsımun

2 Girmesün uyku hayâlin görmesün nâ-geh diyü
Gözlerüm reşk eyleyüp gizler hayâlin Kâsımun

3 Nakş-ı rûy u mûyunı dil safhasından yazaram
Rûz u şeb meşk eylerem hattı misâlin Kâsımun

4 ‘Îd-ı vaslı subhına bir gün ola irem diyü
Mağrib-i fürkatde göz gözler hilâlin Kâsımun

5 Dâyimâ olsun şerefde mâh-ı ruhsârı anun
Görmesün bu kevkeb-i çeşm-i vebâlin Kâsımun

6 Şîr-i dîdem düşdi **‘Aynî** intizârun gârına
Göre mi bir gün ‘aceb çeşm-i gazâlin Kâsımun

7 **Cefr-i ‘ömrün gayna muzmer eyle iy veffâk u hayy**
Harf-i kâfa müşterek a‘dâd salın Kâsımun
AYNÎ G.287

4.1.2.1.9. Kâşif Efendi (ö. 1699)

Vahyî Divanı’nda Kâşif Efendi’nin adının geçtiği bir müzeyyel tespit edilmiştir. Divan sahibi olan Es’ad-zâde Kâşif Efendi, aynı zamanda talik yazıda da usta bir hattattır (Sicill-i OsmanîC.3, 1996: 182).

Şiirin 6.beytinde gazelin Kâşif Efendi’ye nazire olduğu anlaşılmaktadır. Vahyî bu zeyl beytinde onun şiirinde küçük bir nüktesinden bütün şairlerin gönlünün yara içinde olacağını yani çok kıskanacaklarını dile getirmektedir.

Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Es‘ad-zâde Kâşif Efendi Rahmetu ’llâhi Ta‘âlâ

1 O kim fikr-i ruhunla derd-ber-ser dâg-ber-dildür
Ana reşk ile gerdûn-ı sitemger dâg-ber-dildür

2 ‘İzârun mihre teşbîh eylemiş güstâh teşbîhât
Anun’çün çarh-ı çârum tâbe-mahşer dâg-ber-dildür

3 N’ola neşküftegân-ı gülşen-i hüsn olsa âşüften
Lebün şevkiyle ey gül gonçe-i ter dâg-ber-dildür

4 Olaldan zîver-i rû hâl-i müşgin-mû o fettâna
Hasedden micmer-i pür-dûd-ı ‘anber dâg-ber-dildür

5 Bu nazm-ı pâk bir mecmû‘a-i efsûndur **Vahyî**
Ki her bir noktasından çeşm-i dil-ber dâg-ber-dildür

6 **‘Aceb mi Kâşif-i hoş-gûya tanzîr eylesem k’anun**
Kemîne nüktesinden her suhanver dâg-ber-dildür

7 Yegâne fâzıl-ı ‘âlem ki tab‘-ı pür-ziyâsından
Degül mâh-ı münevver mihr-i enver dâg-ber-dildür

8 Gül-i kadrin Hudâ hem-şâh-ı hurşîd eylesün tâ kim
O gülzâr-ı kemâle kîneverler dâg-ber-dildür
VAHYÎ G.93

Kudsî-zâde Mehmed Efendi (ö.1685)

Kudsî-zâde adının geçtiği 1 m.g. Nâ’ilî Divanı’nda tespit edilmiştir. Adı geçen şahsiyetin Nâ’ilî ile aynı zamanlarda yaşamış olan Kudsî-zâde Mehmed Efendi olduğunu düşünmekteyiz. Müderris olan Kudsî-zâde, Mehmed Efendi’nin oğludur (Sicill-i OsmanîC.3, 1996: 272).

Nâilî’nin bu m.g.si fahriye hariç kasidenin bölümlerine sahiptir. Şâir Kudsî-zâde Efendi’ye “ilticâ etmek” isteğini 7.beyitte söyler. 9.beyitte ise “Nâkibü’l-eşrâf” görevinde olduğunu belirtir. Şair son olarak da Kudsî-zâde’yi överek ve dua ederek m.g.sini bitirir.

Müzeyyel Der Hakk-ı Nakîbü’l-Eşrâf Kudsîzâde Efendi

1 Fezâ-nişîn-i gama dûd-ı âh lâzımdır
Bu teff ü taba bir ebr-i siyah lâzımdır

2 Zihî sülûk-ı gedâyân-ı âlem-i himmet
Ki anlara ne sened ne penâh lâzımdır

3 Ne bâdbâna ne fülke ne rüzgâra dayan
Bu garkagâhda ancak şinâh lâzımdır

4 Garîb neşve-i idrâkdir mahabbet:i aşk
Ki hayretinde bile intibah lâzımdır

5 Ne rind-i bâde-keşiz **Nâ'ilî** ne zâhid-i huşk
Bize ne meykede ne hânkâh lâzımdır

6 Tahammül eyleyelim cevr-i rüzgâra gönül
Bu gûşmâl bize gâh gâh lâzımdır

7 Hemân cenâb-ı hudâvende iltica edelim
Garîbsin sana bir destgâh lâzımdır

8 O nûr-ı pâk-i asalet ki inikadında
Vücûh-ı şâyibeden intizâh lâzımdır

9 Nakîb-i zümre-i eşraf kim huzurunda
Hemîşe kâmet-i gerdûn dütâh lâzımdır

10 Zamîr-i rûşeni bir âlem-i mukaddesdir
Ne asumanına mihr ü ne mâh lâzımdır

11 Murâd-ı hatırı cebr-i dil-i halâyıkdır
Fütuvetinde ne devlet ne câh lâzımdır

12 Ola muhâfazat-ı Hakda dâ'imâ o vücûd
Ki çeşm-i zahm-ı felekden nigâh lâzımdır

NÂ'İLÎ G.63

4.1.2.1.10. Mahmud Efendi-zâde Abdurrahîm (ö.1758)

Mahmud Efendi-zâde Abdurrahîm adının geçtiği 1 m.g. Vahyî Divanı'nda tespit edilmiştir. Abdurrahîm Efendi'nin, Şeyhülislâm İmam Mahmud Efendi'nin oğlu olduğunu düşünmekteyiz. Abdurrahîm Efendi İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur (Sicill-i Osmaniye C.1, 1996: 132).

Vahyî bu m.g.inin zeyl beyitlerinde Müftü Mahmud Efendi-zâde Abdurrahîm'in iyi huylu ve zamanın övülen kimselerinden olduğunu dile getirmekte ve son beytinde de onun için duada bulunmaktadır.

Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Müftî Mahmûd Efendi-zâde 'Abdu 'r-rahîm Efendi

1 Dil mülki yâre 'arz olınan mâlikânedür
Evvel mezâdı bir nigeh-i mahremânedür

2 Encüm-şumâr-ı hecr isen it girye tâ seher
Ol mâhı mihrbân iden âh-ı şebânedür

3 Müjgân u ebruvânı hayâlinde sînemüz
Tîr ü kemân-ı fitneye dâ'im nişânedür

4 Ruhsâr-ı hâldârda ol zülf-i pîç pîç
Murg-ı dilün şikârı içün dâm u dânedür

5 Bin 'aklı bir şikende esîr-i 'ikâl iden
Kâkül ki ana rişte-i enzâr şânedür

6 Ol mertebe revâcda bâzâr-ı lutf-ı yâr
Her harf-i va'd-i vuslatı bir nakd-i cânadur

7 Olsa bu nev-zemîni müsellem yerindedür
Gâhî zebân-ı tâzede **Vahyî** yegânedür

8 **Dime nazîre olmadı asl ile hem-‘inan**
Ol ‘âlimâne ise bu da şâ‘irânedür

9 **Erbâb-ı nazma ‘arz-ı mahâret degül garaz**
Mahdûm-ı hoş-hisâle ri‘âye bahânedür

10 **Necl-i sa‘îd-i hazret-i müftî ’l-enâm kim**
Zât-ı şerîfi mefhar-i devr ü zamânedür

11 **Her gonçe-i kemâlini Hak gülsitân ide**
Evzâ‘-ı dil-pesendi anun kâmilânedür

VAHYÎ G.86

4.1.2.1.11. Mustafa Paşa, Koca (ö.1512)

Mustafa Paşa’nın ismine rastlanılan 1 m.g. Vasfî’ye (G.9) aittir. Osmanlı vezîriâzamı olan Mustafa Paşa, Enderun'da yetiştiği, bu sırada II. Bayezid'in şehzadelik yıllarında onun hizmetine girdiği ve en yakın adamları arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Paşa II. Bayezid'in yanından hiç ayrılmamış ve daha sonra Yavuz Sultan Selim'in ilk saltanat yılında da mevkiini korumuştur. Pek çok hayratı olan Mustafa Paşa’nın yaptırdığı külliye, çeşitli camiler, mektep ve imarethaneler bulunmaktadır (Emecen, 2002: 131-133).

Vasfî m.g.inin zeyl beytinde Mustafa Paşa’ı medh ederek, onu Hassân ile mukayese etmektedir.

1 Dil olup her berg-i gül eylerse ‘ânân ile bâhs
‘Ânı yokdur k’eyleye ol la’l-i handân ile bâhs

2 Bâhs ider her dem benümle yâr içün bî-dîn rakîb
Dîn içün lâbüd ider kâfir müselmân ile bâhs

3 Ben ki kânun-ı lebün fikriyle bîmâr olmışam
Eylesem tan mı şifâ bâbında Lokmân ile bâhs

4 Ben figân itdükçe kim eyler seg-i kûyun figân
Ana benzer kim ide bir kişi yârânıyla bâhs

5 Gözlerün sihr ile mihr üstinde tutmışdur makâm
Kim ide bu fende ol ‘âdû-yı fettân ile bâhs

6 Pehlevânlık kârzâr-ı ‘ışk olursa dostum
İdelüm bu yolda bin Sam u Nerîman ile bâhs

7 Anlamaz hergiz kitâb-ı hüsnün evsâfın rakîb
Müşkil olur eylemek her kişi nadân ile bâhs

8 **Vasfîya** şi ‘rün karardur an’a defterler yüzin
Ger olursa defter ü tomâr u dîvân ile bâhs

9 **Ehl-i nazm içinde kim Sâhbân-ı devrânam bu gün**
Mustafâ medhinde itsem n’ola Hassân ile bâhs
VASFÎ G.9

4.1.2.1.12. Mustafa Paşa, Köprülüzâde Fâzıl (ö. 1691)

Mustafa Paşa için yazılan 1 m.g. Nâbî divanında tespit edilmiştir (G.782). Adı geçen Mustafa Paşa’nın Nâbî ile aynı yüzyılda yaşamış olan Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa olduğunu düşünmekteyiz. Köprülü ailesinden olan Mustafa Paşa, sadâdet makamına kadar pek çok vezirlik makamlarında görevlendirilmiştir. Mustafa Paşa ıslahatlarla ilgili önemli girişimlerde bulunmuş bir devlet adamı özelliği taşır. İki yılı bile doldurmayan vezlriazamlığı dönemine oldukça önemli icraatları sığdırmıştır. Ayrıca Köprülüzade Mustafa Paşa, ilmi faaliyetlerde de bulunmuş ve âlimleri himaye etmiştir (Özcan, 2002: 263-265).

Nâbî şu m.g.inde ise Padişah musâhibi Mustafa Paşa’nın devletinin uzun olması için dua etmiş ayrıca onun lütfundan bahsetmiştir.

1 Koma çeşm ü dilün tîre tururken bezm-i dünyâda
Şu‘a-ı çihre-i sâkî safa-yı suret-i bâda

2 ‘Arak-rîz-i hicâb olmaz o Şûh ancak letâfetde
Düşer reng-i hicâbum rûyına vakt-i temennâda

3 Murâd âzâdelikse ey gönül geç câme kaydından
Tamâm-ı ‘ömre dek bir câme besdür serv-i âzâde

4 Hezârân bezmden kalmış nice Cem’den cüdâ düşmiş
N’ola hûn-âbe peydâ olsa çeşm-i câm-ı sahbâda

5 Tutar bir dâmeni elbette maksûdın budur dirler
Görenler Yûsufun dâmânını dest-i Züleyhâda

6 Gelenler bezm-i cihana cümle gamgîn gitmiş ey **Nâbî**
Birisi bulmamış bir katre mey bu heft mînâda

7 **Musâhib Mustafâ Pâşâ’nun olsun devleti efzûn**
Ne gördükse anun lutfıyla gördük dâr-ı dünyâda

NÂBÎ G.782

4.1.2.1.13. Nâdirî Mehmed Efendi, Gani-zâde (ö.1627)

Nâdirî Efendi’nin adının geçtiği 1 m.g. Atâyî divanında bulunmaktadır. Gani-zâde Nâdirî Efendi İstanbul kadıiığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği gibi pek çok önemli görevlerde bulunmuştur. Nadiri Efendi divan sahibi ve dönemin önemli şairlerindendir. Onun asıl şöhretini sağlayan divanının ilk kasidesi olan ve her beyti “sihr-i helâl” derecesine ulaşmış kabul edilen yetmiş dört beyitlik mirâciyyesi’ne Nev’î-zâde Atâyî nazire yazmıştır. (Sicill-i Osmâni C.3, 1996: 148-149; Uzun, 1996, 355-356).

Atayî ayrıca aşağıdaki m.g.inin zeyl beyitlerinde de onun övgüsünde bulunmuş ve bayramın gelmesiyle ondan beklentisini dile getirmiş; Nâdirî'nin ömrünün uzun, makamının devamlı olması için dua etmiştir.

Harfü'r-râ Berâ-yı Nâdirî Efendi

1 'Iyd-ı ekber geldi sandum kim irişti nev-bahâr
'Iydgâhı berg-i sebz itmiş ser-â-ser sebzezâr

2 Bâm-ı eflâk üzre sanman zâhir oldı mâh-ı 'ıyd
Göklere atdı safâdan tâc-ı zerrîn menâr

3 Karşumuzda salınur gayr ile ol serv-i revân
Kendümi reşk ile ber-dâr ideyim Mansûr-vâr

4 Devr usûlin tutdılar cevr itmede dolablar
Seyr idem diyü o mâhı eylemez bir dem karâr

5 'Iydgehde raksa başlar cân bulur taht-ı revân
Her kaçan rûh-ı revânum nâz ile olsa süvâr

6 Bir döner tasvîri çok fânûsa benzer fi'l-mesel
Şem'-i rûyı şevkine raks itmede leyl ü nehâr

7 Dil-berün taht-ı revânda devrini seyr eyleyen
Olur elbette **'Atâyî** gibi ser-gerdân u zâr

8 **'Iyd-ı ekber ol zamân olur ki 'abd-i hâlisün**
Dest-bûsıyla müşerref eyleye sadr-ı kibâr

9 Ol gül-i bâg-ı fazîlet kim dem-i lutf-ı Hüdâ
Eylemiş mahsûd-ı 'ıyd u reşk-i eyyâm-ı bahâr

10 Bu du‘âmuz kim ola devr eyledükce mâh-ı ‘ıyd
‘İzz ü rıf‘at müstedâm u ‘ömr ü devlet pây-dâr

ATAYÎ G.28

4.1.2.1.14. Nazmî Efendi (Şeyh) (ö.1705)

Nazmî Efendi adının geçtiği 2 m.g. Vahyî (ö.1718) Divanı’nda bulunmaktadır. Şeyh Nazmî Efendinin Sicill-i Osmani’de adı geçen Nazmi Mehmed Efendi olduğunu düşünmekteyiz. İstanbullu Nazmî Efendi müderris olup, Hacı Selim Giray evladına muallim olmuştur. Ayrıca Divan sahibidir (Sicill-i Osmanî C.4, 1996: 158).

Vahyî örnek olarak seçtiğimiz şu m.g.inde Nazmî Efendi’yi “Olgunluk göğünün güneşi, fazilet ve takva dağının kanatlarında keramet olan Anka’sı” olarak nitelendirmiştir.

Müzeyyel Bâ-Sitâyiş-i Hazret-i Şeyh Nazmî Efendi Kaddese Sırrahu ve Rahimehu’llâh

1 Hayâl-i la‘l-i vaslun kim şarâb-ı sâgar-ı cândur
Ana sâkî nigâh-ı lutf-ı fikr-i çeşm-i cânândur

2 Reg-i ümmîd nişter-hûrde-i fassâd-ı ye’s oldı
N’ola hun-pâş-ı hicrân olsa hükm-i nabz-ı hırmândur

3 Şu‘â‘-i mihr ü mâhı şem‘-i huddâm eylemez ol kim
Sipihr-i hâtırında hasret-i rûyun dırahşândur

4 Leb-i nazra-i dü-nîm erre-i çîn-i cebîn olsun
Ki dil hayrân o gül-çîn-i ‘izâr-ı vasl-ı hûbândur

5 N’ola ser-şâre-nûş-ı ârzû-yı vasl-ı yâr olsam
Tabîb-i lutfı merhem-sâz-ı zahm-ı bîm-i hicrândur

6 Fem-i nezzâre siyr-âb-ı temâşâ-yı cemâl olmaz
Ziyâ-yı rûy-ı vuslat hîredâr-ı çeşm-i im'ândur

7 Ruh-ı endîşe vakf-ı nâhun-ı gayretdür andan kim
Miyân-ı fikri zîb-i âguş-ı agyâr-ı nâ-dândur

8 O bezm-i 'işve kim sâkîsi çeşmün câmı gamzendür
Kemîne şevki merg-i şâdî-i baht-ı garîbândur

9 'Aceb mi nazm-ı üstâda olursam pey-rev ey **Vahyî**
Kelâmum gevher-i mu'ciz-bahâ-yı sûk-ı 'irfândur

10 **Cenâb-ı kutb-ı 'âlem hazret-i Nazmî Efendi kim**
Fezâ-yı rahş-ı vasfı mâ-verâ-yı 'arş-ı imkândur

11 O hurşîd-i fezâ'il-pertev-i evc-i kemâlâtun
Gubâr-ı dergehi kuhlü 'l-cilâ-yı mihr-i rahşândur

12 O 'ankâ-yı kerâmet-bâl-i kûh-ı fazl u takvâ kim
Nisâb-ı 'akl şânın der-girih çâk-i girîbândur

13 Hudâ kalb-i şerîfin mehbit-ı envâr-ı feyz itmiş
Anun'çün nutk-ı pâki reşk-sâz-ı âb-ı hayvândur

14 Vücûdıyla İlâhî kalb-i dehri şâd-kâm eyle
Dil-i 'uşşâkda tâ kim hayâl-i vasl pinhândur

VAHYÎ G.75

4.1.2.1.15. Osman Paşa (ö.1585)

Osman Paşa için 26 m.g. Bağdatlı Rûhî tarafından yazmıştır (G.30, G.237, G.166, G.332, G.337, G.344, G.449, G.466, G.482, G.484, G.485, G.666, G.707, G,708, G.709, G.710, G.721, G.807, G.827, G.884, G.888, G.917, G.948, G.960, G.996, G.1090).

III. Murad döneminde Osmanlı veziriazamı olan Osman Paşa'nın bilinen ilk önemli görevi Mısır'da sancak beyliği ve hac emirliğidir. Daha sonra bölgede ve çeşitli yerlerde beylerbeyliği yapmış, vezirlik rütbesine yükselmiş ve bir süre sonrada Siyavuş Paşa'nın yerine veziriazam tayin edilmiştir. Bu göreve gelişinde 2 ay sonra seferde hastalığı sebebiyle vefat etmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 321; Çiçek, 2007: 471-473).

Rûhî yazdığı 26 m.g.inde Osman Paşa'yı övmüştür. Şair bu gazellerde hâmisi olduğunu anladığımız Osman Paşa'yı çeşitli özellikleriyle övmüş ve ona dualarda bulunmuştur; ayrıca ondan bu gazeller aracılığıyla isteklerini dile getirmiştir.

Rûhî, örnek olarak seçilmiş olan aşağıdaki m.g.in zeyl beytinde "Osman Paşa'nın mübarek vasfıyla vakitlerini geçir ve devrin Rüstem'i olan Osman Paşa için övgü vadisinde Firdevsi gibi destan yaz", demektedir.

1 Cür'a-i câmı bana sun sen mey-i sâf iç şen ol
İçelüm rindâne bir ben olayın bir sen ol

2 Gâh zülfün 'arz kıl 'uşşâka gehi gamzeni
Ol kemend ü tîr ile meydâna gel sayd-efgen ol

3 Zâyi' itme ömrüni ey reh-rev-i deşt-i Hicâz
Ka'be-i tahkîka yol bulmağa sa'y it sen sen ol

4 Cismini âhir kül eyler âteş-i sûzân-ı 'aşk
Sen gerek seng-i hârâ ol gerekse âhen ol

5 'Âkıbet kâ'r-ı zemîn u çâh-ı mihnetdür yerün
Mâlda Kârûn olup kuvvetde mahzâ Bijen ol

6 Cân u dil nakdın dilerse yâr 'âşık yok dimez
Var eger yo hep anundur viren oldur alan ol

7 **Rûhiyâ** lâyık degül tab'-ı suhan-dâna sükût
Nutka gel meşgul-ı vasf-ı vâli-i sâhib-fen ol

8 **Hazret-i ‘Osmân Paşa-yı celilü’l-himmetün**
Vasf-ı pâkıyla giçür evkâtunı dâyim sen ol

9 **Rüstem-i devrân olan ‘Osman-ı sâhib-rıf‘atun**
Vâdi-i medhinde Firdevsî gibi destân-zen ol

10 **Micmer-i kalbünde var ise buhur-ı ma‘rifet**
Senden olmaz bezm-i ‘âlemde keşide-dâmen ol

RÛHÎ G.721

4.1.2.1.16. Rüstem Ağa (ö.1860)

Rüstem Ağa adının geçtiği 1 m.g. Hasan Yâver (Enderunlu) Divanı’nda bulunmaktadır. Adı geçen şahsiyetin II. Mahmud devrinde kapıcıbaşı olan Rüstem Ağa olduğunu düşünmekteyiz (Sicill-i Osmani C.5, 1996: 25).

Hasan Yaver m.g.inin zeyl beyitlerinde Rüstem Ağa’yı kahramanlığıyla Behrâm-ı Gûr’a benzetmiş ve ona ömrünün, devletinin uzun olması için dua etmiştir.

1 Ol [nev]-nihâlüme sakın itme hıyâneti
Ey bâgbân sana bu Allâh emâneti

2 Kad çekdi sahn-ı bâg-ı dil-i dâgdâgda
Bir serv-i nâz kadlice bostâncı âfeti

3 Hayrânı olmamak nice mümkin ol âfetün
Mir’ât-ı sînesi dilüme virdi hayreti

4 Tîg-ı nigâhı itdi beni gerçi zahmnâk
Hûn-rîzlikde gamzesinün artdı şöhreti

5 Tarz-ı gazelden itmesi âgâz **Yâver'**ün
Zeyl eylemek imiş meger anlandı niyyeti

6 Bir zât-ı bî-mu’âdili medh itmek istemiş
Vasf-ı güzîdesiyle bula nazmı gâyeti

7 Ol zât-ı ber-güzîn ü semâhat karînünüm
Destinde buldı cûd u ‘atâyâ nihâyeti

8 El-hak semâhat ile şecâ’atle misli yok
Vasf olma lâyıkınca ne mümkin mürüvveti

9 Zâl-i zamâne gâlib-i mutlak vücûhla
Ya’nî cenâb-ı Rüstem Aga'nun şecâ’ati

10 Bin cânı olsa girmege meydân-ı cengüne
Behrâm-ı Gûr olsa da itmez cesâreti

11 Medh ü senâsı ile ki ben itdüm iştigâl
Düşdi zebân-ı kilküme da’vâtı hıdmeti

12 Allâh ‘ömr ü devletin itsün füzûnter
Bulsun kemâl-i ‘izz ile ikbâl ü devleti

YÂVER G.201

4.1.2.1.17. Sinan Paşa, Koca (ö.1596)

Sinan Paşa adının geçtiği 1 m.g., Rûhî Divanı’nda tespit edilmiştir (Rûhî G.534). Osmanlı sadrazamlarından olan Sinân Paşa III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde beş kere sadarette bulunmuş ve kendine has kişiliği, serveti ve vakıfları ile şöhret kazanmıştır (İpşirli, 2002: 137-139).

Rûhî, bu m.g.inin zeyl beyitlerinde Sinan Paşa’nın âdil ve olgun bir vezir olduğunu dile getirmiştir. Şair ayrıca onun meclisinden bahsetmiştir.

1 Safâ ol ehl-i zevkundur kim eyler dâ'imâ meclis
Gönlünde gam komaz zîrâ olınca dil-gûşâ meclis

2 Ne benzer sohbet-i mey meclis-i erbâb-ı 'irfâna
Olur anda perâkende bulur bunda bekâ meclis

3 Olup dâhil ne mümkin söz dimek her hâric-i mebhas
Ol mecma'da kim eyler ehl-i diller câbecâ meclis

4 Söze kâdir olanlar söylesünler 'özre yer yokdur
İder ol ser-firâz-ı ehl-i subh u mesâ meclis

5 Ana lâyıkdur el-hak sadr-ı meclis ola kim her şeb
Fürûg-ı şems-i ihsanından olur pür ziyâ meclis

6 Bilür saff-ı ni'âlin ehl-i diller pâye-i rıf'at
Zihî behcet-nümâ mecma' zihî 'işret-fezâ meclis

7 Bu ta'rîf itdügüm meclis kime mahsûsdur dirsen
O 'âlî-kadre kim rûz u şeb eyler **Rûhiyâ** meclis

8 **Vezîr-i 'âdil ü kâmil Sinân Pâşâ-yı deryâ-dil**
Ol kâmil kim kudûminden ider kesn-i safâ meclis

9 **Safâlar hâsıl olur meclisinde ehl-i 'irfâna**
İlâhî kâ'im olsun 'ömrün itsün dâ'imâ meclis

RÛHÎ G. 534

4.1.2.1.18. Süleyman Çelebi (Emîr) (ö.1411)

Süleyman adının geçtiği 5 m.g. Ahmedî Divanı'nda tespit edilmiştir. Adı geçen şahsiyet Emîr Süleyman Çelebi'dir. Fetret devri Osmanlı şehzâdelerinden olan Emir Süleyman Çelebi, Yıldırım Bayezid'in 2. oğludur. Enverî, Süleyman Çelebi'nin şair Ahmedî'yi koruduğunu, samimi dostluk ilişkisi kurduğunu, içki ve eğlence

meclislerinde sürekli bir arada bulunduklarını yazar (Öztürk, 2007: 42). Ahmedî Cemşid ü Hurşid ve İskender-nâme adlı eserlerini ona sunmuştur. Dede Süleyman Çelebi mevlidi bu dönemde kaleme almıştır (Kayapınar, 2010: 82-85).

Ahmedî, Süleyman Çelebi için 5 m.g. yazmıştır (G.676, G.690, G.717, G.719, G.732). Bu m.g.lerde Süleyman Bey, Hz. Süleyman ile kıyaslanmıştır. Bunların içinden örnek olarak seçtiğimiz şu m.g.in zeylinde de Süleyman Şah'ın heybetinden bahsedilmektedir.

1 Gönül olmışdur ol zülfün esîri
Bu miskînün kim ola desti-gîri

2 Kemânın kaşunun kuralı gamzen
Yüregümi deler peykân u tiri

3 Eger feryâce-res bulınur-ısa
İrürem çarha feryâce u nefîri

4 Gören ol sînede gönlüni eydür
Bu taşa zî tolamışlar harîri

5 Sabâ ger bir girih çöze saçundan
İde hâk-i siyeh müşg ü cabîri

6 Niçe ki itdüm nazar yir-ile gökde
Gözüme gelmedi yüzün nazîri

7 'Azîz ayaguna cân tuhfe itdüm
Kabûl it redd itme bu fakîri

8 Makâlâtı odından Ahmedînün
Yire girdi makâmât-ı harîrî

9 Nite kim Mîr Sülmân heybetinden
Yile vardı Süleymânun serîri

AHMEDÎ G.690

Şâmi-zâde (Reisüküttâb) (?)

Şâmi-zâde adının geçtiği 2 m.g. Mezâkî (G.156) ve Vecdî'nin (G.28) divanlarında tespit edilmiştir. Sicill-i Osmanî'de adı geçen pek çok Şâmî-zâde bulunmaktadır; ancak bu şahsiyetlerin, Mezâkî ve Vecdî'nin yaşadığı yüzyılla uymadığı görülmektedir. (Sicill-i Osmanî C.5,1996: 161)

Mezâkî ve Vecdî Şâmî-zâde için yazdıkları m.g.lerinin zeyl beyitlerinde de onun reisül-küttâb olduğunu belirtmişler ve bununla ilgili kelimelerin (kalem, rakam, kâtib, kilk, levh gibi) tenasübünden faydalanmışlar, onun övgüsünde bulunmuşlardır. Mezâkî'nin örnek olarak seçtiğimiz aşağıdaki m.g.inin zeyl beytinde de ayrıca; "Divan-ı Hümâyûn onun zatıyla şeref bulsun" denilerek dua edilmiştir.

1 Biz ki keyfiyyet-i 'ışkı eleminden bilürüz
Renci râhat buluruz şevki gamından bilürüz

2 Gam-ı sahbâ gelicek hâtıra sad-cûş iderüz
Nakd-i câm-ı tarabı genc-i Ceminden bilürüz

3 Dilden âgâh oluruz cilve-i hüsn-i yâra
Büt-i hoş-peykeri beytü's-saneminden bilürüz

4 Dâg-ı dilden tuyaruz nâz-ı hayâl-i yâri
Âhû-yı vahşiyi nakş-ı kademinden bilürüz

5 Gamzesin yâd idicek Hızra te'essüf çekerüz
Küşte-i 'ışkını tîg-ı siteminden bilürüz

6 Dehenin bus idicek vuslata minnet mi kalur
Gül-i bâg-ı emeli gonca-feminden bilürüz

7 Halka-i silsile-i gerden-i rûhü'l- kudsî
Girih-i turre-i pür-pîç ü hamından bilürüz

8 'Âleme çeşm-i hakîkatle nigâh itdükçe
Yemi mevc-efkeni vü mevci yeminden bilürüz

9 Ey **Mezâkî** vireli mürde-dile tâze-hayât
O Mesîhâ-nefesi feyz-i deminden bilürüz

10 **Ya'ni hem-nâm-ı Hudâvend-i rüsul kim kadrin**
Pâye-i câh u 'ulüvv-i himeminden bilürüz

11 Mâh-ı hûrşîd-i ziyâ Hazret-i Şâmîzâde
Kim şeb-i pür-tarabın subh-deminden bilürüz

12 Kâtibü's-sırrı şehen-şâhı re'isü'l-küttâb
Kim bu 'ünvânını kilk ü rakamından bilürüz

13 O rakam-senc-i kerem kim nazar itdükçe hemân
Levh-ı mahfûz-ı ümîdi kaleminden bilürüz

14 Tab'ını fehm iderüz gül-şen-i idrâkinden
Bülbül-i kudsiyi bâg-ı İreminden bilürüz

15 Hüsn-i hulkı o kadar kim şeref-i fıtratını
Lutf-ı zât-ı melekiyyü'ş-şiyeminden bilürüz

16 Zâtı dîvân-ı hümâyûna şeref-bahş olsun
Tâ ki lutf-ı hakı mahz-ı kereminden bilürüz

MEZÂKÎ G.156

Siyavuş Paşa (ö.1601)

"Siyâvuş Paşa"adının geçtiği 1 m.g. Beyânî (ö.1587) Divanı'nında tespit edilmiştir. İslâm Ansiklopedisi'nde 3 ayrı sadrazam Siyâvuş Paşa hakkında bilgi verilmesine rağmen, Beyânî (ö.1587) ile çağdaş olan Kanijeli Siyavuş Paşa (ö.1601) olduğunu

düşünmekteyiz. Siyavuş Paşa çeşitli görevlerden sonra III. Murad döneminde üç defa sadrazamlık görevine getirilmiştir. (Ak, 2009: 311-313).

Beyânî'nin Siyâvuş Paşa için yazdığı bu m.g.i oldukça önemlidir. Gazele düşülen notta "Devletlü vezîr Siyâvuş Paşa hazretleri çiçek çıkardukda söyledügümüz gazeldür." ifadesi yer almaktadır (Başpınar, 2008). Bu ifadeden m.g.in Paşa'nın çiçek hastalığına yakalandığı vakit, onun için söylenmiş bir Sıhhât-nâme olduğunu anlıyoruz.

1 Sanman çiçek çıkardı o destûr-ı kâm-kâr
Nahl-i vücûd-ı nâzüki oldı şükûfe-dâr

2 Ol nahl-i ser-bülend-i sa'âdet 'aceb bu kim
Fasl-ı şitâda eyledi ezhârın âşikâr

3 Cism-i latîfi gülbün-i gülzâr-ı dâverî
Güller bitürdi nite ki nahl-i gül-i bahâr

4 Sanman ruhında zâhir olanlar çiçek ola
Düşmiş gül-i cemâline şeb-nem le'âl-vâr

5 Her biri gonça-i gül-i sürh u sefîd anun
Olsa 'aceb mi gül gibi pîrâye-i 'izâr

6 Necm-i semâ-ı hüsn ü bahâdur çiçek degül
Rahşende olsa n′ola çü mâh-ı felek-medâr

7 Gül gibi sürh noktaları câ-be-câ kodı
Ser-levha-i cemâline üstâd-ı nakş-kâr

8 Hamd ol Cenâb-ı fâyiz-i bâğ-ı cihâna kim
Verdi cemâli gülşenine revnak-ı bahâr

9 Şükr ol Hudâ-yı mün'ime kim eyledi bize
Hıfz etmek-ile zâtını ihsân-ı bî-şümâr

10 Hakk'a niyâzumuz budur ancak **Beyâniyâ**
Etsün esâs-ı 'ömrini sıhhatle üstüvâr

11 **Hemvâre zât-ı pâkine sıhhat karîn ola**
Tâ rûz-ı haşr görmeye âlâm-ı rüzgâr

BEYANİ G.95

Şeyhî Mehmed Efendi (ö.1731)

Lebîb divanında yer alan m.g. de şeyhi Mehmed Efendi'nin adı geçmektedir (G.88). Mehmed Efendi Nakşibendî Şeyhi, biyografi yazarı ve şairdir. Babasının vefatınından sonra Edirnekapı dışında Otakçılar'da bulunan Emîr Buhârî Dergâhı'nın şeyhliğine getirilmiş ve burada yaklaşık kırk yıl ders verip; postnişinlik yapmıştır. Râmiz onu edebiyat, tarih, şiir ve inşâda üstün bir şahsiyet diye tanımlamıştır. Şeyhî Mehmed Efendi'nin en önemli eseri Vekâyiu'l-fuzalâ adlı biyografi kitabı olup Nev'îzâde Atâî'nin Hadâiku'l-hakâik'ının zeylidir (İpşirli, 1988: 244).
Lebib bu m.g.inin zeyl beyitlerinde Şeyhî Efendi'nin âlimliğine övgüde bulunmuştur.

1 Hâl-i rûyun ki bize kevkeb-i ikbâl etdin
Hâme-i nazmımızı kur'a-i remmâl etdin

2 Sîneye geçmege gûyâ nigeh-i tîzin içün
Gird-i çeşminde müjen kabza-i penkâl (?) etdin

3 Koyup ümmîd-i visâlinle beni hasretde
Şekl-i âgûşumu sâk-ı gama halhâl etdin

4 Etmedin dil-beri râm u leb-i şîrînini bûs
Âh ey dil-şude ne mûm u ne hvod bâl etdin

5 Tek ü tâzınla bu zîbende zemîn içre **Lebîb**
Tevsen-i tabʿına aʿdâları pâ-mâl etdin

6 **Hazret-i Şeyhi Efendi’ye edip pey-revlik**
Nakş-bend-i hünere bîʿat-ı iclâl etdin

7 **Kutbu’l-aktâb-ı maʿârif desem evsâfında**
Ehl-i dil serzeniş eyler ki pek icmâl etdin

LEBİB G.88

4.1.2.1.19. Tayyar Paşa (ö.1808)

Tayyar Paşa isminin geçtiği 1 m.g.e Sünbül-zâde Vehbî’nin Divanı’nda rastlanılmaktadır. Tespit edilen şahsiyetin Sünbül-zâde Vehbî’nin yaşadığı yüzyılları bakımından uyumlu olan Tayyar Mahmud Paşa olduğunu düşünmekteyiz. Osmanlılarda bir âyan ailesi olan Canikli Hasan Paşa ailesine mensup olan Tayyar Mahmud Bey, Battal Hüseyin Paşa’nın oğludur. Trabzon valiliğinde görev yapmış ve sadaret kaymakamlığına getirilmiştir (Sicill-i OsmanîC.5, 1996: 208-209; Mert, 1993: 151-154).

Sünbül-zâde Vehbî m.g.inin zeyl beyitlerinde Tayyar Paşa’nın iltifatına mazhar olduğunu söylemektedir. Ayrıca şair Paşa’yı yardım etmede “Hümâ”ya benzetmektedir.

1 Sanma zevk-i vuslatın cânâ temennâdır bana
Zümre-i ʿuşşâkda olmak tesellâdır bana

2 Gavta-hâr-ı lücce-i gam olsa da ʿaşkınla dil
Fikr-i dendânın safâ-yı dürr-i yektâdır bana

3 Ben humâr-âlûde-i ʿaşkım ne keyfiyyet ki bu
Dürdî-i derd ü mahabbet keyf-i sahbâdır bana

4 Sâye-i serve seni tenhâ çekip ʿayş eylemek
Nev-nihâlim bâgda zevk-i dü-bâlâdır bana

5 Kim dimâg eyler gülün rengînî-i ruhsârına
Rûy-ı alin verd-i ahmerden de bûyâdır bana

6 Dem-be-dem bir lu’b ile hâtır-şikestîye sebeb
Şîşe-bâzî-i cefâ-yı çarh-ı mînâdır bana

7 Dîde rûşen **Vehbiyâ** kim hâk-i pây-ı âsafî
Hamdü li’llâh ‘ayn-ı kuhl-i rûşenâbâdır bana

8 Mürg-i tab’ı evcgâh-ı nazm-perver etdiren
İltifât-ı Hazret-i Tayyâr Pâşâ'dır bana

9 Ol Hümâ-himmet vezîr-i Kâf-temkînin bu dem
Zıll-i lutfu sâye-i şehbâl-i ‘Ankâ'dır bana

VEHBÎ G.14

4.1.2.1.20. Yahyâ Efendi (ö.1755)

Yahyâ Efendi adının geçtiği 1 m.g. Tırsî Divanı’nda bulunmaktadır. Adı geçen Yahyâ Efendi’nin Eyüp Câmii hatibi Mustafa Efendinin oğlu olduğunu düşünmekteyiz. Yahyâ Efendi çeşitli şehirlerde valilik yaptıktan sonra Mısır valisi, kaptân-ı deryalık görevlerinde bulunmuştur (Sicill-i Osmanî C.5, 1996: 253).

Tırsî m.g.inin zeyl beytinde onun Mısır valisi olduğunu belirtmiş ve “Yahyâ Efendi’nin bulunduğu yer, kerem ağacının gölgesinin düştüğü yer olsun”, diyerek ona duada bulunmuştur.

1 Kış geldi bu ‘asrun kati serd oldı hevâsı
Mahżar-ı nefsi gibi bürûdetli şitâsı

2 Çıkdı kömürün batmanı yüz pâreye oldı
Bir el kiri idi yüzümün kaldı karası

3 Baş üzre yeri var o hilâl-i ramâżânun
Nâmı oruç ayı didi Türkün bülegâsı

4 Nûrı ta‘ân itdi o meh-pârenün ol dem
Teşrîfi ile ‘âlemi toldurdı ziyâsı

5 Mankır buhurı satmaga başladı çocuklar
Böyle olagelmiş bu ayun neşv ü nemâsı

6 Çârşûda oruç keyfi duhân arayarakdan
Eski Yenice taşlıga düşdi zurafâsı

7 ‘Ayyâş-ı zemân ebniye-i keyfi ne bilsün
Afyon ile kaheyle olur keyfün esâsı

8 Ahşam u sabâh keyfe uyup iki eliyle
Tiryâkilerün tutdugı kaheyle gıdâsı

9 Oldı ramazân âhir ü ‘íd eyledi cümle
Tiryâkiler esnâfınun a‘lâ vü gedâsı

10 Kaşmerlige meşkum yetişeydi diyerekden
El kuklası oynatmaga çıkdı nüdemâsı

11 Hurmâyı torı çapkun eşekle yola çıkdum
Aldı bütün etrâfumı fellâh gurebâsı

12 Çil pâre girerse elüme bende efendüm
Sarf eylemenün var bilürüm zevk u safâsı

13 Biz suhre-i ‘âlem geçinürken yine cânâ
Lâyık mı ki taklîd ide şehrün süfehâsı

14 **Tırsî** hele kaşmerligi sen itme ferâmûş
Şânîye ne gam şimdi kabûl oldı du‘âsı

15 **Vâlî-i Mısır hażret-i Yahyâ-i zemânun**
Nahıl-ı germî sâyesidür mesken ü câsı
TIRSÎ G.185

4.2. Edebî-Tarihî Şahsiyetler

Tezimizin yüzyıl kapsamı içerisinde incelediğimiz divanlarda, tespit ettiğimiz edebî-tarihî şahsiyetleri söz konusu eden m.g.ler oldukça dikkat çekicidir. Edebî-tarihî şahsiyetler için yazılan 165 m.g. bulunmaktadır. Şairler bu gazellerin zeyl beyitlerinde edebî-tarihî şahsiyetleri çeşitli özellikleriyle övmüş veya onlara göndermelerde bulunmuşlardır. Ayrıca bu bölümde değerlendirdiğimiz m.g.ler içinde edebî-tarihî kişilerin gazellerine yazılan nazireler de bulunmaktadır. Bu nazîrelerin kime yazıldığı bazen m.g.lerin başlıklarında bazen de zeyl beyitlerinde belirtilmiştir. Nazire yapılan m.g. örneklerine 16. yy. hariç her yüzyılda rastlanmaktadır.

Taramalarımız sonucunda m.g.lerin zeyl beyitlerinde başka bir şairin adının geçtiği pek çok m.g. tespit ettik. Ancak bu bölümde sadece şairlere övgü ve çeşitli vesilelerle göndermede bulunulan m.g.ler değerlendirilmiştir. Edebî-tarihî şahsiyetlerin şiirleri veya şairlikleri hakkında değerlendirmeler yer alan m.g.ler “Poetika” bölümünde incelenmiştir.

Bu başlıkta değerlendirilen divan şairlerinin m.g. sayıları yüzyıllara göre şu tabloda gösterilmiştir:

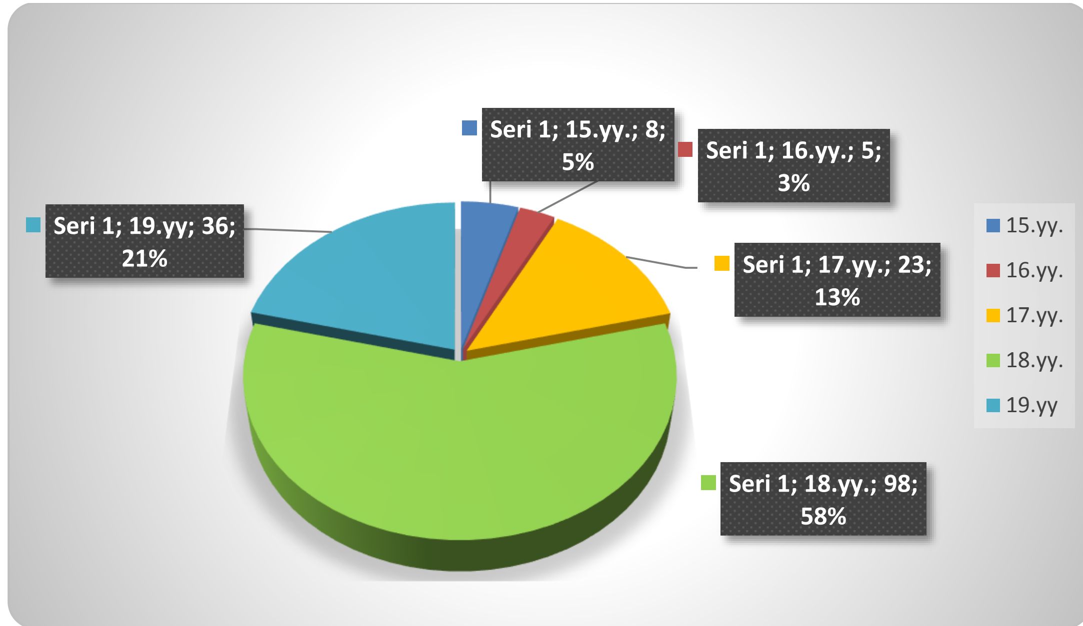
Çizelge 4.6. Yüzyıllara Göre M.g.lerin Zeyl Beyitlerinde Edebî-Tarihî Şahsiyetlerin Adının Geçtiği, Divan Şairleri, M.g. Sayıları ve M.g. Noları

YÜZYIL	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
15. YY.	Ahmedî	4	G.96, G.273, G.565, G.700
	Mihrî Hatun	3	G.46, G.83, G.124
	Usûlî	1	G.94,
16. YY.	Rûhî	3	G.610, G.496, G.525
	Me'âlî	1	G.270,
	Hayâlî	1	G.112
17. YY.	Cevrî	1	G.184
	Birrî	3	G.57, G.97, G.178
	Nâbî	4	G.320, G.343, G.699, G.564
	Nâilî	4	G.190, G.230, G.255, G.303
	Sâbit	5	G.312, G.335, G.245, G.339, G.187
	Sâbir Pârsâ	2	G.83, G.84
	Vahyî	1	G.230
18.YY.	Arpaemini-zâde Sâmî	3	G.38, G.129, G.95
	Haşmet	1	G.32
	Lebîb	1	G.27
	Muvakkit-zâde Pertev	32	G.27, G.79, G.82, G.94, G.96, G.98, G. 111, G.119, G.127, G.129, G.140, G.141, G.153, G.189, G.197, G.209, G.224, G.231, G.236, G.276, G.331, G.335, G.348, G.349, G.356, G.423, G.436, G.461, G.493, G.529, G.603, G.604
	Nâşid	3	G.15, G.62, G.67
	Nedîm	1	G.138
	Sünbül-zâde Vehbî	1	G.102
	Şeyh Gâlib	56	G.1, G.14, G.15, G.37, G.44, G.46, G.50, G.53, G.56, G.57, G.58, G.60, G.61, G.62, G.66, G.74, G.107, G.108, G.109, G.117, G.129, G.131, G.134, G.144, G.160, G.161, G.166, G.173, G.175, G.176, G.179, G.182, G.194, G.196, G.200, G.205, G.206, G.234, G.235, G.236, G.238, G.250, G.269, G.274, G.275, G.278, G.300, G.303, G.304, G.305, G.307, G.308, G.309, G.310, G.312, G.313
19. YY.	Şeref Hanım	8	G.26, G.69, G.70, G.116, G.164, G.189, G.236, G.253
	Leylâ Hanım	25	G.2, G.3, G.4, G.6, G.10, G.20, G.22, G.25, G.30, G.34, G.36, G.48, G.63, G.68, G.71, G.73, G.75, G.81, G.93, G.100, G.101, G.108, G.109, G.110, G.113
	Hasan Yâver	1	G.66

Zeyl beyitlerinde edebî-tarihî şahsiyetlerin bahsedildiği en çok m.g. Şeyh Gâlib'indir. Şeyh Gâlib'in 56 m.g.i bulunmaktadır. Daha sonra sırayla Muvakkit-zâde Pertev'in 32; Leylâ Hanım'ın 25; Şeref Hanım'ın 8; Sâbit'in 5; Nâbî'nin, Nâilî'nin, Ahmedî'nin 4; Mihrî Hatun'un, Rûhî'nin, Nâşid'in, Arpaeminzâde Sâmî ve Birrî 'nin 3; Sâbir Parsa'nın, 2; Usûlî, Meâlî, Cevrî, Hayâlî, Vahyî, Nedîm, Sünbül-zâde Vehbî, Lebib ve Hasan Yâver'in ise 1'er m.g.i bulunmaktadır.

Buna göre edebî-tarihî şahsiyetler için en çok m.g. 18. yüzyılda ve en az ise 16. yüzyılda yazıldığı görülmektedir. 15. yüzyılda 8, 16. yüzyılda 5, 17. yüzyılda 23, 18. yüzyılda 98 ve 19. yüzyılda 36 m.g. tespit edilmiştir.

Bu istatistikî bilgileri aşağıdaki grafikte şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 4. 3. Edebî-Tarihî Şahsiyetlerin Konusunun Edildiği M.g.lerin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Grafikte görüleceği üzere edebî-tarihî şahsiyetlerin için yazılan 165 m.g.in %58'i yani yarısından fazlası 18.yüzyıla aittir. Daha sonra %21'si 19.yüzyılda, %13'ü 17.yüzyılda, %5'ü 15.yüzyılda ve %3'si 16.yüzyılda yazılmıştır.

165 M.g.in 85 tanesinde Mevlânâ ve onun çağrıştırıldığı Mevlevilikten bahsedilen zeyl beyitler bulunmaktadır. Bu m.g.lerin sayıca fazla olması ve istatistikî sonuçları etkileyeceği sebebiyle Mevlânâ ile ilgili m.g.ler buradaki tablo ve grafikte gösterilmemiş; en sonda Mevlânâ başlığı altında ayrı bir tabloyla birlikte ilgili gazel numaraları ve seçilen örnekler halinde yer verilmiştir.

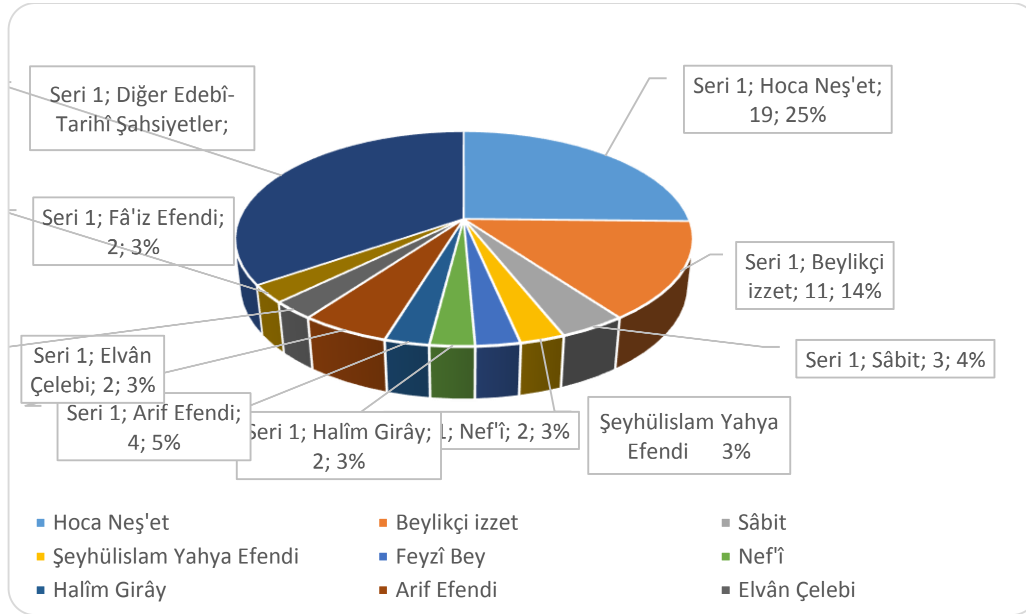
Aşağıdaki tabloda m.g.lerde adı geçen diğer şahsiyetler alfabetik olarak verilmiştir.

Çizelge 4.7. M.g.lerde Adı Geçen Edebî-Tarihî Şahsiyetler, M.g. Sayıları, Şair Adları Ve Gazel Noları

ŞAHSIYET ADI	M.G. SAYISI	ŞAIR ADI	GAZEL NO
AHMED PAŞA	1	Meâlî	G.270
AKŞEMSEDDİN	1	Mihrî hatun	G.83
ALİ ŞIR NEVAYİ	1	Hayâlî	G.112
ÂRİF EFENDİ	4	Sâbit	G.245, G.339
		Nedîm	G.138
		Arpaemini-zâde Sâmî	G.95
BEYLİKÇİ İZZET	11	Muvakkit-zâde Pertev	G.27, G.111, G.127, G.129, G.153, G.209, G.276, G.331, G.348, G.603, G.604
DANIŞ	1	Lebîb	G.27
ELVAN ÇELEBİ	2	Ahmedî	G.96, G.565
ES'AD	1	Nâşid	G.15
FA'İZ EFENDİ	2	Birrî	G.57 G.178
FEHİM	1	Şeref Hanım	G.236
FEYZÎ	1	Vahyî	G.230
FEYZÎ BEY	2	Rûhî	G.496 G.525
FITNAT HANIM	1	Leylâ Hanım	G.30
GÜLŞEHRİ	1	Ahmedî	G.700
HALETÎ	1	Rûhî	G.610
HALÎM GİRÂY	2	Muvakkit-zâde Pertev	G.356
		Şeref Hanım	G.116
HAMÎD	1	Nâşid	G.62
HAYRÎ	1	Sünbülzâde Vehbî	G.102
HOCA NEŞ’ET	19	Muvakkit-zâde Pertev	G.79 G.82 G.94 G.96 G.98 G.119 G.140 G.141 G.189 G.197 G.224 G.236 G.335 G.349 G.423 G.436 G.461 G.493 G.529
İHYÂ EFENDİ	1	Nâşid	G.67
İSMETÎ	1	Nâilî	G.255
KEÇECİ-ZÂDE İZZET MOLLA	1	Leylâ Hanım	G.10
KEMÂLOĞLU	1	Ahmedî	G.273
MEZAKİ	1	Sâbir Pârsâ	G.84
NÂBÎ	4	Sâbit	G.312
			G.335
		Sâbir Pârsâ	G.83
		Arpaemini-zâde	G.38
NABÎ VE SÂBİT	1	Birrî	G.97
NÂİLÎ	1	Nâbî	G.320
NAMÎ	1	Mihrî hatun	G.124
NÂMÎ	1	Arpaeminzâde	G.129
NECATÎ	1	Mihrî hatun	G.46
NEF'Î	2	Cevrî	G.184
		Nâilî	G.303
NESİBÂ HANIM	1	Leylâ Hanım	G.71
NÛRÎ	1	Leylâ Hanım	G.81
NÜZHET	1	Nâ‘ilî	G.303
RA’İF	1	Hasan Yâver	G.66
RÂMÎ	2	Sâbit	G.187
		Nâbî	G.564
SÂBİT	2	Nâbî	G.343
			G.699
ŞEVKÎ	1	Şeref Hanım	G.70
ŞEYH GÂLİB	1	Muvakkit-zâde Pertev	G.231
VÂSIF	1	Leylâ Hanım	G.100
YAHYÂ EFENDİ	2	Nâilî	G.190
			G.230
Toplam:	83		

Bu tabloya göre taradığımız divanlarda edebî-tarihî şahsiyetler için toplam 83 m.g. tespit edilmiştir. Kendisine en çok m.g. yazılan şair Hoca Neş’et’tir. Hoca Neş’et’e

19 m.g. yazılmış olması oldukça dikkat çekicidir. Hoca Neş'et; 18. yüzyılda pek çok şairin hocalığını yapmıştır ve talebelerinden biri de Muvakkit-zâde Pertevdir. Pertev yakın dostu Beylikçi İzzet için de 11 m.g. yazmıştır. Beylikçi İzzet'in edebiyat tarihinde şairlik bakımından çok önde görülmemiş olmasına rağmen onun için bu kadar fazla m.g. yazılmış olması oldukça önemlidir. Daha sonra Nâbî'nin adının geçtiği 5 m.g., Arif Efendi'nin 4, Sâbit'in 3, Nef'î'nin 2, Yahyâ Efendi'nin 2, Hâlim Giray'ın 2, Feyzî Bey'in 2, Râmî'nin 2, Elvân Çelebi'nin 2, Fâ'iz Efendi'nin 2 ve diğer edebî-tarihî şahsiyetler için (Ahmed paşa, Akşemseddin, Ali Şir Nevâî, Dâniş, Es'ad, Fehîm, Feyzî, Fıtnat Hanım, Hâletî, Hamîd, Hayrî, İhyâ Efendi, İsmetî, Keçeci-zâde İzzet Molla, Kemâloğlu, Mezakî, Nâilî, Nâmî, Necatî, Nesibâ Hanım, Nûrî, Nüzhet, Râ'if, Şevkî, Şeyh Gâlib, Vâsıf) 1 m.g. yazılmıştır. Bu Şahsiyetlerin dağılım yüzdesi aşağıdaki grafikte şu şekilde görülmektedir:

Şekil 4.4. M.g.lerde Adı Geçen Edebî-Tarihî Şahsiyetlerin Yüzdelere Dağılımı

Adı geçen edebî-tarihî şahsiyetler bu bölümün ilerleyen sayfalarında alfabetik sıraya göre verilmiştir.

4.2.1. Ahmed Paşa (ö.1496)

Ahmed Paşa için [bkz.Poetika]

4.2.2. Ak Şemseddin (ö.1459)

Akşemseddin isminin tespit edildiği 1 m.g. bulunmaktadır (Mihrî G.83). Hacı Bayram Veli'nin talebesi olan büyük ilim ve irfan adamı **Ak Şemseddin** (ö.1459), Fatih Sultan Mehmed'e hocalık için Göynük'ten İstanbul'a tayin edilmiştir. İşte asıl ününü de bu danışmanlık ile İstanbul'un fethine katkıda bulunmasıyla sağlamıştır (Eflatun, 2007: 68). Mihrî Hatun şu m.g.inin zeylinde mutasavvıf şair Akşemseddîn için salavat ve dua ister ve bu şekilde onun himmet ederek isyandan kendisini kurtaracağını belirtir. Ayrıca şair m.g.inin matlaında "Göynicek"i özellikler kullanır. Bu müzeyyel gazel bütünüyle medhiye özelliği gösterir.

1 Bu makâmun ismini gerçi dimişler Göynicek
Dillere virür hayât âb-ı revânı göynicek

2 Gülsitân itmiş bu arayı ser-â-ser nev-bahâr
Hâne-ber-hâne müzeyyen eylemiş rengîn çiçek

3 Otı sünbül hâki 'anber âbı kevser halkı hûb
Cennete benzetdüm anı ben hemân-dem göricek

4 Rûz u şeb elhân ider bülbülleri hoş şevk ile
Gül gibi güler gönül gûşa sadâsı iricek

5 Âsitânını edeb itdük ziyâret itmege
Yüzümüz sürdük kadem basdugı yire giricek

6 Bir 'azîzün bu makâmıdur ki **Mihrî** sıdk ile
Cân u dilden bir muhibbi sensin anun girçek

7 **Müzdine Ak şems-i Dîn'ün vir salavât kıl du'â**
Kurtarur 'isyândan ol seni himmet idicek

MİHRÎ G.83

4.2.3. Ali Şîr Nevâî (ö.1501)

Ali Şir Nevâyî için [bkz. Poetika]

4.2.4. Ârif Efendi (ö.1713)

Ârif Efendi adının geçtiği Sâbit'te 2 (G.245, G.339), Nedîm'de 1 (G.138) ve Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî'de 1 (G.95) tane olmak üzere 4 m.g. tespit edilmiştir. Adı geçen şahsiyetin "Abdülbâki Ârif Efendi" olduğunu düşünmekteyiz. Ârif Efendi Arapça, Farsça ve Türkçe şiir söylemeye kudreti olan divan sahibi bir şair ve belagatta devrin önde gelen âlimlerindendir, Aynı zamanda döneminde İstanbul kadığı, kazaskerlik gibi önemli görevlerde bulunmuştur (Uzun, 1988: 195-198).

Arpaemini-zâde M. Sâmî', Ârif Efendi'ye sunduğu m.g.ini (G.95) onun övgüsü sebebiyle kaleme almıştır. Sâbit'in Ârif Efendi için yazdığı 2 m.g.inde de (G.245, G.339) onun izinden gittiğini dile getirmekte ve onun şiir yazmadaki kabiliyetine övgüde bulunmaktadır. Sâbit'in örnek olarak seçtiğimiz aşağıdaki m.g.i şu şekildedir:

1 Hançer gibi âşûb-ı nigeh sâg kola düşdi
Gitdi gurebâ tîğ-i lirişmen sola düşdi

2 Dendân gurebâ tîg-i kirişmen sola düşdi
Peymâneye gül-şerbet-i kırmız tola düşdi

3 Rez-duhteri kim nâm-zed-i muhtesib oldı
Ezfâr-ı habâb ile ‘ızâun yola düşdi

4 Mey-hârelere sahne şarâb akçesi görsün
‘Irzın satun alsun yine söz mârpula düşdi

5 Olmaz dir iken mîve-i ümîd de hâsıl
Dâmân-ı temennâ döküldi ola düşdi

6 Kâlâ-yı girân-kıymet-i ‘ışkı ucuz alduk
Bin na’l kadar dag-ı cünun bir pula düşdi

7 Çün **‘Arif Efendi**nün olur peyrevi **Sâbit**
Pîrâne ‘asâ-yı kalem ile yola düşdi

8 **Vasf-ı suheninde bir iki lafz arıyorken**
Bir cevheri çok ma‘den-i ma‘nâ bula düşdi

9 **Asârı mıdur ya reşehât-ı kaleminden**
Bir rahmet-i Bârî midür İstanbula düşdi

SÂBİT G.339

Nedîm ise Ârif Efendi’yi söz konusu ettiği m.g.sinin zeyl beyitlerinde, bu m.g.nin nazire olduğunu, Ârif Efendi’yi Kindî ve Râzî’yle kıyaslayarak söyler:

1 Lâyık mı güller açıla feyz-i bahâr ile
Bülbül kafesde zâr u tenük hâr hâr ile

2 Âdem bu kaht-ı sâl-i ma‘ârifde reşk eder
Tahsîl-i nan-bahâ edene kisb ü kâr ile

3 Emdir leb-i hat-âverin ey sâki sun şarâb
Ol câm-ı la‘l-fâm-ı zümürrüd-nigâr ile

4 Kâr etdi nakşı ol bütün evvel derûna lîk
Âhir karârım aldı benim bir karâr ile

5 Mest olmadıkça çeşmi bulunmaz nizâm-ı hüsn
Bezmin gider tarâveti bir tevbekâr ile

6 Bir gün nesîm-i feyz bulup gülşen-i emel
Gül-gonca-i murâd açılır rûzgâr ile

7 Âyîneye yüz aklığı sîm-âbdır ey **Nedîm**
Sâf oldu sînemizde dil-i bî-karâr ile

8 **Şermende eyledin bizi ey tab'-ı bü'l-füzûl**
Tanzîr-i nazm-ı hazret-i fahr-i kibâr ile

9 **Nıhrîr-i asr Ârif Efendi ki fahr eder**
Râzî der-i fezâ'iline iftikâr ile

10 **Kindî ederdi kendi zebânın bürîde ger**
Kilkin göreydi nazm-ı belâğat-şi'âr ile

NEDİM G.138

4.2.5. Beylikçi İzzet (ö.1809)

Muvakkit-zâde Pertev, yakın dostluk kurmuş olduğu şair Beylikçi İzzet'e (Bektaş, 2007) 11 m.g.inin zeyl beyitlerinde yer vermektedir. Şair bu gazellerde İzzet'in nazım kabiliyetine övgülerde bulunmuş, kendisine dua etmiş ve itibar beklentisini de dile getirmiştir.

Bu m.g.lerden seçtiğimiz şu örneğin zeyl beytinde Pertev, İzzet'in her beytinin bir gazel ve her gazelinin de bir kaside olduğunu dile getirmiştir:

1 Servüm egerçi servler içre güzîdedür
Ancak biraz da ser-keş ü dâmen-keşîdedür

2 Sayyâda terk-i vahşet ider dâm unutdurur
Âhû-berem egerçi gazâl-i remîdedür

3 Evvel-bahâr-ı hüsni midür ol hat-âverün
Sünbülleri benefşeleri nev-demîdedür

4 Görmez cihânı gözlerüm ol mâhı görmesem
Zîrâ ki mihr-i rûyı anun nûr-ı dîdedür

5 Zahm-ı nihânı dil ne kadar zâhir itmese
Hûn-ı derûn ser-i müjelerden çekîdedür

6 Himmet-cenâh olup yine pervâza başladı
Pertev egerçi mürg-i dilüm per-bürîdedür

7 **Tab'-ı bülend-i Hazret-i 'İzzet şu rütbe kim**
Her beyti bir gazel gazeli bir kasîdedür
PERTEV G. 127

4.2.6. Dâniş (?)

Dâniş isminin geçtiği 1 m.g. Lebîb divanında tespit edilmiştir. 18. yüzyıl şairlerinden olan Lebîb, Diyarbakırlı olduğu için Lebîb-i Âmidî olarak da tanınmıştır. Lebîb'in 1 divanı bulunmaktadır. 18.yüzyılda yaşamış üç Dâniş vardır (İpekten-vd.., 96: 1988). Lebib divanı incelemesinde hangi Dâniş olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır (Kurtoğlu, 2004: 22-30). Lebib m.g.inin zeyl beytinde adı geçen "Dâniş"in pek çok ilim dalında yetenekli olduğu için, onun izinden gitmenin zor olduğunu söylemektedir.

Bu gazelinin ayrıca bir önemi vardır. Tespit edilen m.g.ler içinde zeyl beytinde m.g. olarak kaleme alındığı bilgisi verilen tek gazeldir. Şair gazelinin ilave edilmiş zeyl beytinde bunun bir m.g. olduğunu dile getirmiştir.

1 Hat-âverâna visâlin tarîk-i esheli var
O rû siyeh dahi ısrâr eder mi evveli var

2 Temâyül üzredir ol serv bu hevâlarda
Başında var ise anın da bir kavak yeli var

3 Hüdâya cûy-ı vefâ bulmadım seni yohsa
Kitâb-hâne-i dilde efendi ekmeli var

4 O kâtib âfetine dün kalemde sancıldım
Ki nâzı defterinin mücmeli mufassalı var

5 Kolay mı girmek ele mâlikâne-i ʿaşkın
Ki ibtidâ verilir nakd-i dil muʿacceli var

6 İşit menâkıb-ı Kays'ı **Lebîb** muʿterif ol
Bu meclisin sana derdim ki senden aʿkalı var

7 Olur mu **Dâniş**-i destûra pey-revi mümkin
Ki her kemâlde bin daʿvi-i müdelleli var

8 **Müşîr-i pençe-keş-i ʿilm ü sah-nüvîs-i hüner**
Ki fazlda yed-i tûlâ vü zihn ü eşmeli var

9 **Bu nazmı ʿarzda zeyl-i mübârekin öperek**
Ne var denilse eger şöyle bir müzeyyeli var
LEBİB G.27

4.2.7. Elvan Çelebi (ö.1374)

Elvân isminin geçtiği 2 m.g. tespit edilmiştir (Ahmedî G.96, G.565). 14. yüzyıl mesnevî şairlerinden Âşık Paşa'nın oğlu **Elvan Çelebi** (ö.1374) devrinde önemli ve meşhur bir sûfî olmasına rağmen; şair olarak fazla tanınmamıştır (Ocak, 1995: 63-63; Şentürk, 2004: 143).

14. yüzyılın ikinci yarısıyla 15. yüzyılın ilk yıllarında yaşamış ve döneminde en fazla sayıda eser vermiş olan âlim şairlerinden **Ahmedî** (ö.1412) (Mengi,2011: 89); Elvan Çelebi'nin şiire bakışını, şu m.g.inin zeylinde kinayeli bir dille eleştirmiştir. Şair kendi şiirini "sihir" ile özdeşleştirirken, Hârût ve Mârût'un adını da anar. Elvan Çelebi'ye de seslenerek kendisi gibi şiir söyleyebiliyorsa söylesin demektedir.

1 Kime kim irer-ise fazl-ı hazret-i Ceberût
Temâm keşf ola ana 'acâyib-i melekût

2 Sıfât-ı ‘izzete mevsûf olmah ister isen
Gerek ki mahv ola senden kamu sıfât u nacût

3 Ne şûm olur göresin bu sıfât u nâsût u nâsûtı
Olursa gönlüne rûşen seyrâyiri Lâhût

4 Bu hâk natcını dür iy harîf tâ ki senün
İrişmeye kulaguna nidâ-yı mâte yemût

5 Dilünde nokta vü hattıla sath iken dâyim
Kaçan bu kabzıla bastı bilesin iy mebcût

6 Bu niçe sırdur u âhır ki hırsunun karnın
Toyırımaz hamel ü sevr ü cedy ü delv ile hût

7 İçün taşun toluyiken bulıt ki şavkından
Fütûh-ı ‘âlem-i gaybı kaçan ola sana kût

8 Tarîkı varmaga bir pîş bizi refîk gerek
Bu ince yolı nice varı bile her fertût

9 Çün **Ahmedî** ide Hârût bigi sihre şürû‘
Sözine Bâbil içinde tana kalur Mârût

10 **Bu resme söyle sözi söyler-isen iy Elvân**
Sahın ki söylememekden yig olmasun bu sükût

11 **Eger güher göresin sanmagıl sen anı şebeh**
Veger şebeh bulasın saymagıl anı yâkût

AHMEDÎ G.96

4.2.8. Es‘ad Efendi (ö.1753)

Es’ad adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Nâşid G.15). Şiirlerinde “Es‘ad” mahlasını kullanan Es‘ad Efendi 18. Yüzyıl şeyhülislâmlarındandır. Üç dilde şiir söyleyebilen Es‘ad Efendi’nin bir divanı, sözlüğü ve ve pek çok sayıda eseri bulunmaktadır (Doğan, 1995: 338-340). Yine aynı yüzyılda yaşamış şairlerden olan **Nâşid** şu m.g.inin zeylinde gazelini **Es‘ad Efendi’**ye nazire yazdığını dile getirmiştir.[2]

1 Ey perî-peyker hayâlün dilde etdikde karâr
Sabr ü sâmân ü şu‘ûrum cümle oldu târ ü mâr

2 Olalı nezzâre-senc-i hüsn-i mir’âtun rakîb
İncilâ-yı hâtır-ı‘uşşâka geldi igbirâr

3 Pertevinden eyledi âfâkı cümle müstenîr
Âfitâb-ı tal‘atun oldukda dehre lem‘a-dâr

4 Bir hüseynî perdesinden etdi âheng-i nevâ
Yakdı gûyâ gülsitânı nâr-ı âşkunla hezâr

5 Eyle teşrîf-i kadem gel külbe-i ahzânıma
Cânıma kâr etdi ‘ömrüm nâr-ı cevr-i intizâr

6 Kâ’iliz bûs-ı kademde olsa ammâ **Nâşidâ**
Olmaz isek ol gül-i nâzük-mizâc-ı yâra yâr

7 Es‘ad-ı hoş-gû n’ola tanzîr-gû olsa olur
Bu gazel gâyetle sâde oldu hem de tâb-dâr

NÂŞİD G. 15

---

[2] Bu gazel; Es‘ad Efendi divanındaki 59. ve 66. gazellere kâfiye açısından uyduğu için nazîre olabilir.

4.2.9. Fâ’iz Efendi (?)

Fâ’iz Efendi adının geçtiği 2 m.g. Birrî (Manisalı) divanında tespit edilmiştir (G.57, G.178). Adı geçen şahsiyet hakkında kesin bir bilgi bulunamamıştır. Birrî’nin bu m.g.lerinde Fa’iz Efendi’nin şairliğine övgüde bulunmaktadır.

1 Ol cânânun gamın cânında pinhân eylemiş
Gevher-i şehvârı tâ kânında pinhân eylemiş

2 Hûb nâzından hazer eylen ki çeşm-i mest-i yâr
Tîgını dâmân-ı müzjgânında pinhân eylemiş

3 Dil-berüm râz âşinâ-yı ‘aşk imiş sırr-ı dili
Ol meğer bî-gâneler yanında pinhân eylemiş

4 Mısr-ı ‘aşk içre ‘azîz olsun diyü Yûsufın
Yâr-ı zindân-ı zenâhdânında pinhân eylemiş

5 Magribî-i kilk-i Yûnus bûl (….) bir genc açdı kim
Anı **Birrî** tab‘-ı vîrânında pinhân eylemiş

6 **Gevher-i nazmun kesâdîn gevheri-i dil görüp**
Çark-ı dür-nâ-yâbı dükkânında pinhân eylemüş

7 **Hamdüli’llâh şimdi berkdür âşinâ virdi revâc**
Kıldı zâhir dil ne kim yanında pinhân eylemiş

8 **Pîrüm ol fâris-i gerdûn vekâr-ı nazma kim**
Şekl-i mâhî sümm-i yek-rânında pinhân eylemiş

9 **Gâlib-i ehl-i suhan Fâ’iz Efendi hazreti**
Çok dil-ber nazm-ı meydânında pinhân eylemiş

10 **Hep mü’essirdür ne tahrîr itse bu te‘sîr-i hak**
Nevk-i kilk-i gevher-efşânında pinhân eylemiş

11 **Hüsn-i halkı hep âşufte kılmış hâsılı**
‘Aşkını her bir kişi cânında pinhân eylemiş

BİRRÎ G.178

4.2.10. Fehîm (ö.1847)

Fehîm adının geçtiği 1 m.g. tespit edilmiştir (G.236). Şeref Hanım m.g.ini şair **Fehîm**’e nazîre yazdığını zeyl beytinde belirtmiş ve onu Hz. İsâ ile özleştirmiştir. Şeref Hanım’ın nazire yazdığı Fehîm’in hangi “Fehîm” olduğu hakkında Şeref Hanım divanında bir bilgi ulaşılmamaktadır. Fehîm-i Kadîm divanında bu redife yazılmış bir gazel yoktur. Bu sebeple şeref Hanım’ın bu nazire m.g.nin kendisiyle ile aynı yüzyılda yaşamış olan Divan şairi Süleyman Fehîm’e (ö.1847) yazılmış olabileceğini düşünmekteyiz. Fehîm-i Kadîm’den ayırmak için Fehîm-i Cedîd de denilen şairin 1 divanı bulunmaktadır (Serdaroğlu, 2010: 87-88).

1 Câm-ı vaslın gerçi sîr-âb-ı zülâl eyler beni
Neyleyim âhir humâr-ı gamla lâl eyler beni

2 Reh-güzâr-ı yâredir âmed-şüdün leyl ü nehâr
Var mı ey bâd-ı sabâ hiç bir su’âl eyler beni

3 İtmedi te’sîr pûlâd-ı derûn-ı dilbere
Yok yere âh-ı seher âşüfte-hâl eyler beni

4 Bir nigâh-ı lutfa şâyân itmedi hem-çün **Şeref**
Yâr cevr ü hecr çekmez mi hayâl eyler beni

5 **Eylerim tanzîr bî-pervâ Fehîm'in nazmını**
Kim Mesîh-i himmeti şîrîn-makâl eyler beni

ŞEREF G.236

4.2.11. Feyzî Bey (ö.1610)

Feyzi Bey adının geçtiği Rûhî Divanında 2 m.g. tespit edilmiştir (G.496 G.525). Feyzi isimli şahsiyetin Sicill-i Osmanî'de tespit ettiğimiz Feyzî Abdullah Efendi olduğunu düşünmekteyiz. Müderris Kudüs mollası olan Feyzî, üç dilde şiir yazan, kâtiptir (Sicill-i Osmanî C.2.1996: 164)

Rûhî 2 m.g.inde (G.496, G.525) de onun şiir yazmadaki kabiliyetine övgüde bulunmaktadır.

1 Sözde biz sihr eylerüz fenn-i gazelde mâhirüz
Şi'rimüz gûş eyleyenler zahhidederler sâhirüz

2 Tutmışuz mümtâzlık semtin gazel tarzında biz
Tab'-ı pâk ile selâset bahsin itsek kâdirüz

3 Gönlimüz âyinesin sunuldı cevr-i rüzgâr
Tab'ımuz gayet hûb-rûlarda vefadan yok eser

4 Biz hod öldük hûb-rûlarda cevr-i rüzgâr
Cevri derler muttasıl zîrâ görürler sâhibüz

5 Hamdüllah mâliküz tab'-ı bülende **Rûhiyâ**
Gam degül cânân bizi ma'dûm bilse nâdirüz

6 **Muttasıl Feyz-i Begün meddâhı olsak vechi var**
Fahrımuz kâmilleri medh eylemek şâ'irüz

7 **İltifâtı gayrılar gibi degül nazm ehline**
Lutfı dâ'imdür biz ol sâhib-suhandan şâkirüz

RÛHÎ G.496

4.2.12. Feyzî (ö.1683)

Feyzî adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Vahyî G.230). 17. yüzyıl şairlerinden Vahyî (ö.1718), Feyzî'ye m.g.inin zeylinde gönderme yapmıştır. Feyzi hakkında bilgiye Vahyî divanının incelemesinde değinilmemiştir (Taş, 2004). Bununla birlikte 4 tane Feyzî mahlaslı şair tespit edilmiştir (İpekten-vd., 1988). M.g.de adı geçen şahsiyetin Sicill-i Osmanî'de geçen Feyzi Bey (ö.1683) olabileceğini düşünmekteyiz. Bosnalı zeamet sahibi olan şair Feyzî Bey'in bir divanı vardır (Sicill-i Osmanî Cilt 2, 1996: 164).

Vahyî şiirinin zeyl beytinde kendisine seslenerek " Ey Feyzî, sana cevap(nazîre) söylemek her şekilde mümkün iken, sessizlik ve sabır köşesine çekilmek neden?" demektedir.

1 Kalb-i zârum zevk-yâb-ı vasl-ı yâr itmek nice
Hâleveş ol mâh-ı tâbânı kenâr itmek nice

2 Yâr merhem-sâz-ı zahm-ı sîne-i agyâr iken
Dâ'imâ cism-i nizârum pür-figâr itmek nice

3 Deşt-i hasretde kemend-i âh-ı âteş-zâd ile
Sen gözi âhûyı san'atla şikâr itmek nice

4 'Akd olınmaz silk-i evsâfa füsun-sâzî-i yâr
Mest iken çeşm-i siyâhın pür-humâr itmek nice

5 Bûse-çînî-i leb-i dildâr ile bî-vehm ü bâk
Mevsim-i gül-nârda seyr-i Hisâr itmek nice

6 Bir nigâh-ı şefkat-âlûd-ı vefâ-âmîz ile
Vahyî-i bîmârı vakf-ı intizâr itmek nice

7 **Kâbil iken Feyziyâ her vech-ile sana cevâb**
Kûçe-i sabr u sükûnı ihtiyâr itmek nice

VAHYÎ G. 230

4.2.13. Fıtnat Hanım (ö.1780)

Fıtnat adının geçtiği 1 m.g. tespit edilmiştir. (Leylâ G.30).

18. yüzyılın önemli kadın şairlerinden **Leylâ Hanım**'ın divanının gazeller bölümünde her kafiyeden en az bir gazel bulunması onun şaire olarak iddialı olduğunu göstermektedir. Mevlevî bir şair olduğu düşünülen Leylâ Hanım'ın bazı gazellerinde Mevlânâ anılmış olmakla birlikte, onun gazellerinde daha çok beşerî aşkı işlediği görülmektedir. Leylâ Hanım'ın divanında özellikle kadın şairlere nazirede bulunması dikkat çekmektedir. Bu nazirelerinin bazıları m.g. şeklindedir. Leylâ Hanım'ın Fıtnat Hanım ve Nesibe Hanım'a yazmış olduğu tanzîr örnekleri de bulunmaktadır (Arslan, 2002: 32).

Fıtnat Hanım (ö.1780) ise 18.yüzyılda yetişmiş ve divan edebiyatı bünyesinde eser veren kadın şairlerdendir. Bir divanı bulunan şair, âşıkâne ve hikemî tarzda şiirler söylemektedir (Akün, 1996: 39-46; Şentürk- Kartal, 2004: 423-424). Leylâ Hanım şu m.g.inin zeylinde, Fıtnat Hanım'a tanzire gücünün yetmediğini söyler:

1 Giryeler itdikçe ben dildâr kendin gösterür
Bahr içinde mihr-i pür-döenvâr kendin gösterür

2 Sîne-i mecrûhıma açdın yine bir tâze dâg
Nev-bahâr eyyâmıdır ezhâr kendin gösterür

3 Çâre yokdur râz-ı ‘aşkı dilde pinhân itmege
Sâgarından bâde-i ser-şâr kendin gösterür

4 Bâ‘is-i derd-i derûnum ehl-i derd itse su’âl
Hem bakar dilden yana hem yâr kendin gösterür

5 Yârdan evvel nola agyâr gelse meclise
Güller açılmazdan evvel hâr kendin gösterür

6 Hazret-i Pîr itmedi **Leylâ**'yı da mahrûm-ı feyz
Tab'ımı mir'ât idüp eş'âr kendin gösterür

7 **Fıtnat-ı merhûmeyi tanzîre yokdur kudretim**
Hâme taksîrin bilüp nâ-çâr kendin gösterür

LEYLÂ G.30

4.2.14. Gülşehrî (ö.1317'den sonra)

Gülşehrî için [bkz. Poetika]

4.2.15. Hâletî (ö.1631)

Azmi-zâde Hâletî için 1 m.g. Rûhî tarafından yazılmıştır (G.610). "Bağdatlı Rûhî" olarak bilinen ve 16. asrın önemli şairlerinden olan Rûhî, divanında yazdığı sosyal eleştiri içerikli terkib-bend'i ile şöhretinin devamlılığını sağlamıştır. İnsanların zayıf ve eksik yanlarını büyük bir ustalıkla yeren şairin "Terkib-i bend"i, kendisinden sonraki pek çok şair tarafından tanzir edilmiştir (Ak, 2000; Kurnaz, 2011; 114-115, Mengi, 2011: 177).

Rûhî 1602-1604 yılları arasında Şam kadısı olan Azmi-zâde Hâletî ile yakından görüşmüş ve onun himayesini kazanmıştır (Ak, 2000: 17). Şair bu m.g.inin zeylinde ise 17. yüzyılın önemli edebî şahsiyetlerinden ve rubaîleriyle tanınmış olan **Azmî-zâde Hâletî**'ye, (Şentürk-Kartal, 2004: 344) "asrın önde gideni" diyerek övgüde bulunmuştur.

1 Didüm it dünyâyise maksûdun istiğnâyı terk
Didi câizdür katumda eylemek dünyâyı terk

2 Hâksâr olanların tuysa kapunda 'âlemin
Mihr-i 'âlem-tâb 'âlem-i bâlâ-yı terk

3 İhtiyâr itdi güzellerden dil-i şeydâ seni
Eyledün ‘uşşâk içinde sen dil-i şeydâyı terk

4 Reşküm ol terk ehli sâhib-hâledür ‘âlem-de kim
Cümleyi terk eyler itmez sûret-i zibâyı terk

5 Dir imiş sûfi ki yok başımda sevdâ-yı cihân
Bâver eyledüm ideydi habbetü ‘s-sevdâyı terk

6 Aç gözün **Rûhî** bilürsin ‘ömre yoktur i‘tibâr
İtmedin dünyâ seni terk eyle sen dünyâyı terk

7 **Bir gül-i gülzâr-ı ‘adlün rûz u şeb meddâhı yuz**
Kim giren bezmine eyler cennetü’l-me’vâyı terk

8 **Hâleti-i nâmdar ol ser-firâz-ı ‘asr kim**
Bende-i dergâhı eyler dergeh-i Darâyı terk

RÛHÎ G. 610

4.2.16. Halîm Girây (ö.1823)

Halîm Girây için yazılan 2 m.g. Muvakkit-zâde Pertev (G.356) ve Şeref Hanım’a (G.116) aittir**.**

19. yüzyıl Kırım hânlarından **Halîm Girây**, III. Selim zamanında İstanbul’a gelmiş ve burada bazı şairlerle dostluk kurmuştur. Hâlimî mahlasıyla şiirler yazmış olan Hâlim Giray’a (Toparlı-Çöğenli, 1991; Başer-Günaydın, 2013) **Muvakkit-zâde Pertev** şu m.g.inin zeylinde şairlik gücü sebebiyle ona övgüde bulunmuştur:

1 Sirişki itmedi hâcet su’âle dîdelerüm
Bak işte girye komışdur ne hâle dîdelerüm

2 O gûne mahv oluram ki nezâresinde anun
Görince çeşmini gelmez hayâle dîdelerüm

3 Dimiş o gözleri âhû ki eyledi ta'lîm
Nigâh tarzını çeşm-i gazâle dîdelerüm

4 Gözümde uçma degül gözlerüm uçar yâre
Nigâhı mürge dönüp perr ü bâle dîdelerüm

5 Bu intizâra göre şübhe yok olur muhtâc
Gubâr-ı makdemini iktihâle dîdelerüm

6 Hisâb-ı defter-i hicrânı görmedin kaldı
Baka baka güõer-i mâh u sâle dîdelerüm

7 Nümâyiş ehline igmâz-ı 'ayn ider ancak
Nigâh-ı dikkat ider ehl-i hâle dîdelerüm

8 Benüm de devlet-i gamda nem eksik ey **Pertev**
Nisâr-ı sîmde benzer ricâle dîdelerüm

9 **Şeh-i kalem-rev-i 'irfân Halîm Girây Sultân**
Ki dürr-i nazmını virmez le'âle dîdelerüm

PERTEV G.356

Halîm Girây'a yazılan ikinci m.g. ise Şeref Hanım'a aittir. 19. yüzyıl mevlevî kadın şairlerinden **Şeref Hanım'**ın divanı hem muhtevâ hem de dil ve ifade özellikleriyle kadın şairlerimiz arasında önemli bir yer kazanmıştır. Şeref Hanım, dönemin modasının etkisiyle birçok şaire nazire yazmıştır (Mengi, 2011: 269).

Şeref Hanım **Hâlim Girây**'a övgüde bulunduğu şu m.g.inin zeyl beyitlerinde onu nazım ülkesinin şahı olarak değerlendirir ve aynı zamanda onun yolunu arzıhâl için gözlediğini söyler.

1 Alınca neş'e-i la'lin hayâle dîdelerim
Şarâb-ı eşk ile toldı piyâle dîdelerim

2 Düşürdi gözden o hûnî beni misâl-i sirişk
Dökerse kân bakılmaz bu hâle dîdelerim

3 ‘İzâr-ı pâki nazarda karâr itdikçe
Müjemle gösteriyor şekl-i lâle dîdelerim

4 O rütbe kan büridi pîç ü tâb-ı hayretden
Bakar mı bir dahi mihr-i cemâle dîdelerim

5 Tarî olursa ‘aceb mi **Şeref** o verd-i cemâl
Dökerdi kan yerine şimdi jâle dîdelerim

6 **Bu mülk-i nazma ‘aceb şeh midir Halîm Girây**
Ki gözlüyor yolını ‘arz-ı hâle dîdelerim

ŞEREF G.116

4.2.17. Hamîd (ö.1767)

Hamid adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Nâşid G.62).

Nâşid’in bu m.g.ini **Hamîd** adlı bir şahsiyete nazire yazmıştır. Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğü’nde pek çok Hamîd bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında Nâşid ile aynı yüzyılda yaşamış ve Edirne, Mekke, İstanbul gibi pek çok önemli kadılık görevlerinde bulunmuş, ayrıca ilmi yanında şiirleriyle de dikkat çekmiş olan Hamîd (ö.1767) olduğunu düşünmekteyiz (İpekten-vd.., 1988: 182). Şair makta‘da, Hamîd’e nazire yazarak kendi şiirlerinin tarzının farklılaşıp değiştiğini dile getirirken; gazelin zeyl beytinde ise Allah’a Hamîd’in vücudunu gam ve kederden koruması için dua etmektedir:

1 Nice demdir gam-ı hicrân ile bî-tâb ü gam-hârım
Çıkar ‘ayyûka her şeb bülbül-âsâ nâle vü zârım

2 Sezâ-yı vasl olup bî-gâneler ben dûr-bâş oldum
Bakılsa cümleden ben vuslat-ı yâra sezâ-vârım

3 Yine bir âfetün fikr-i şarâb-ı la'li var dilde
Anunçün cümleten mestânedir atvâr ü reftârım

4 Tabîbim gel yetiş dest-i keremle bir devâ eyle
Firâş-ı derd ü gamda haylî demlerdir ki bîmârım

5 **Hamîd**-i nükte-sence **Nâşidâ** tanzîr ile şimdi
Nümâyiş bulmada gitdikçe tarz ü tavr-ı eş'ârım

6 Hudâ dâ'im vücûdun hıfz ede gerd-i küdûretden
O mîr-i pâk-tab'a hak bu kim her dem senâ-kârım

NÂŞİD G.62

4.2.18. Hayrî (ö.1851)

Hayrî adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Vehbî G.102). **Divan, Tuhfe, Nuhbe, Lütfiyye** ve **Şevk-engîz** gibi bilinen önemli eserleriyle dönemin son sultanu'ş-şu'arâ'sı olarak bilinen **Sünbül-zâde Vehbî** (Şentürk-Kartal, 2004: 422); gazelinin zeyl beytinde Hayrî adlı bir şaire övgüde bulunur. Hayrî mahlasını kullanan 5 şaire rastlanılmakla beraber (İpekten-vd., 1988); adı geçen şairin asıl adı Hayreddin Lâmî olup **Hayrî** mahlasıyla şiirler söyleyen Sünbül-zâde Vehbî'nin ortanca oğlu olduğunu tahmin etmekteyiz (İpekten-vd., 1988). Şair m.g.inin zeylinde, onun izinden gitmenin mümkün olmadığını dile getirmektedir.

1 Kemân-ı ebruvânı çillesin her pehlevân çekmez
Ki tîr-i gamzesin dilden o şûh-ı bî-amân çekmez

2 Siyeh-mest-i şarâb-ı nâzdır ol dîde-i mey-gûn
Gubâr-ı minnet-i kuhl-i sevâd-ı Isfahân çekmez

3 Miyânın sîneye cânım deyü çekmekdedir külfet
Belî ‘âşık olanlar hancerinden bîm-i cân çekmez

4 Nişân-ı ebruvânın ol şehin menşûr-ı hüsnünde
Çekerse hâme-i kudret çeker tugrâ-keşân çekmez

5 Gülistân-ı bahâr-ı ‘ömrünü bî-âb u reng eyler
O kim bir gül-’izâr ile şarâb-ı ergavân çekmez

6 Sebük-rûh-ı neşât etmekdedir rıtl-ı girân yohsa
Humâr-âlûdegânın sıkletin pîr-i mugân çekmez

7 Meger erbâb-ı rif’at cümle hem-dûş-ı felekdir kim
Bahâne eyleyip kadd-i hamın bâr-ı girân çekmez

8 Eden her kârını mîzân-ı insâf ile sencîde
Bu bâzâr-ı belâda sûd görmezse ziyân çekmez

9 Misâl-i serv bâr-âver degilsem de bu gülşende
Nihâlim bârî bîm-i dest-bürd-i bâgbân çekmez

10 Olur mu nâ’il-i zevk-i civânî vakt-i pîrîde
O kim **Vehbî** gibi âgûşuna bir nev-civân çekmez

11 **Ne mümkin pey-rev olmak şehsüvâr-ı tab’-ı Hayrî'ye**
O bir çâpük-rev-i meydân-ı ma’nâdır ‘inân çekmez
VEHBÎ G.102

4.2.19. Hoca Neş‘et (ö.1807)

Hoca Neş’et için yazılan 19 m.g. Muvakkit-zâde Pertev’e aittir (G.79 G.82 G.94 G.96 G.98 G.119 G.140 G.141 G.189 G.197 G.224 G.236 G.335 G.349 G.423 G.436 G.461 G.493 G.529).

Muvakkit-zâde Pertev, 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış; yüzyılın büyük şairi Şeyh Gâlib, Hoca Neş'et, Beylikçi İzzet, Mîr Âmir ve Ârif gibi şairlerle yakın dostluklar kurmuş bir divan şairidir (Bektaş, 2007: 5). Muvakkit-zâde Pertev'in bu dostlarına yazmış olduğu m.g.ler bulunmaktadır.

Hoca Neş'et, bu yüzyılda içinde Gâlib'in de olduğu pek çok şaire hocalık yapmış, onları yetiştirmiş olan aynı zamanda da Sebk-i Hindî üslûbuyla şiirler yazmış bir şairdir (Şentürk-Kartal, 2004: 403). Ayrıca III. Ahmed ve I. Mahmud'a musahiplik yaptığından "musâhib-i şehriyârî" unvanıyla anılmıştır (İsen, 1998: 191-192). Muallim Naci, Hoca Neş'et'in öğrenci yetiştirmesiyle ilgili olarak şöyle söyler: "Hoca Neş'et iyi bir şair veya edib olmamakla beraber iyi bir üstâd olabilmiştir. Bu da büyük bir şereftir. Kalem erbabını çoğaltmaya çalıştığı için, Osmanlıların daima kendisinin minnetdârı olması lazım gelir."(Nâci, 1986: 87)

Muvakkit-zâde Pertev aynı zamanda hocası olan Hoca Neş'et için 19 m.g. yazmıştır. Bu m.g.inde şair Hoca Neş'et'in vasıflarını, nazım kabiliyetini övmekle birlikte ona dualar etmektedir. Burada 2 m.g. örneği seçilerek verilmiştir.

Muvakkit-zâde Pertev, ilk m.g. örneğinin zeyl beyitlerinde Hoca Neş'et'in şairlik yaradılışına övgülerde bulunur, onu Hz. Îsâ ile özdeşleştirir ve ona duada bulunur.

1 Nedür ey meh bu 'âlem-ârâlık
Mihr-i hüsnündeki mücellâlık

2 Sed çeker pîşüme saf-ı agyâr
Bulamam ülfete bir aralık

3 Güllerün revnakın şikest eyler
Ruhlarunda olan o zîbâlık

4 Kaddi serv-i bülendi eyler pest
Kâmetünde nedür o bâlâlık

5 Kafes-i mahbese komazlar idi
Bülbülân itmeseydi şeydâlık

6 Tard olınmazdı kûy-ı cânândan
‘Âşıkân itmeseydi rüsvâlık

7 Ne kadar târik-i cihân olsak
Yine lâzım degül mi dünyalık

8 Lâne-i gûşe-i ferâgatde
Pertevâ çokça yâ bu ‘ankâlık

9 **Hazret-i Neş’et-i peyâm-ber-hūy**
Kârı ebnâ-yı dehre babalık

10 **Hulkınun yok nazîr ü hem-tâsı**
Allâh Allâh nedür bu yek-tâlık

11 **Hulk-ı Bârî ile tahalluk idüp**
İtsek ednâlık eyler a’lâlık

12 **Nice dil-mürdeyi ider ihyâ**
Nutk-ı pâkindedür Mesîhâlık

13 **Devlet ü ‘ömrini füzûn itsün**
Tâ dem-i haşr Hazret-i Hâlk

PERTEV G.285

Muvakkit-zâde Pertev ikinci m.g.inin makta‘ beytinde bu gazelin sohbet esnasında yazıldığını söyler. Bu gazel aynı zamanda müşterektir. Zeyl beytinde ise Hoca Neş’et’ten “hazret-i üstâd” diye bahsetmiştir.

1 Bâde gördüm la’l-i nâb-ı yâr geldi hâtıra
Yâri gördüm bu dil-i gam-hâr geldi hâtıra

2 Nâle-i dilden hezâr-ı zâr geldi hâtıra
Dâg-ı sînemden gül-i gülzâr geldi hâtıra

3 ‘Azm-i kûy-ı yâra ruhsat buldum ammâ n’eyleyem
Fikr-i hayret hücnet-i agyâr geldi hâtıra

4 Yâr ile tenhâda kalsam gayriler geldi yâ hod
Olmaz olmaz bir niçe efkâr geldi hâtıra

5 Zülfi ihtâr-ı perîşânî idince dil-rübâ
Söylemiş kim ‘âşık-ı nâ-çâr geldi hâtıra

6 Aldadurken va’de-i ferdâsı yârün gönlümi
Va’d-i vaslın itdigi inkâr geldi hâtıra

7 Gül diken sünbülde dûd-ı âh olur dîdemde âh
Hecr-i ruhsâr u hat-ı dil-dâr geldi hâtıra

8 Dil-firîb olurken ol tavr-ı nüvâziş-gûn ile
N’eyleyem itdükleri âzâr geldi hâtıra

9 Tarh olındı sohbet esnâsında **Pertev** bu gazel
Çünki ‘İzzet müşterek eş’âr geldi hâtıra

10 Hazret-i üstâd her bir demde der-hâtır iken
Õyle içün bu nazmumuz tekrâr geldi hâtıra

PERTEV G. 636

4.2.20. İhyâ Efendi (ö.1813)

İhyâ Efendi için 1 m.g. Nâşid tarafından yazılmıştır (G.67). Nâşid’in aşağıdaki gazelinin mahlas beytinde dönemin edebî-tarihî şahsiyetlerinden **İhyâ Efendi’**ye nazire yazdığını dile getirilmektedir. İhya Efendi’nin bir divanı bulunmaktadır (İpek,

1990). Şair gazelinin zeyl beytinde İhyâ Efendi için “Onun zatının özellikleri irfan âlemini doldursun ve övgüsü genç ve yaşlıların dilinde yer etsin.” demektedir.

1 Bir dîdenün ki behresi yok eşk-i nâbdan
Benzer o ‘ayn-ı huşke ki yok feyzi âbdan

2 Gûyâ derûn-ı âbı kamer cilve-gâh eder
Gördükçe ‘aks-i rûyını câm-ı şarâbdan

3 Her bir nigâh-ı mesti verir başka bir safâ
Bî-dâr olunca dîde-i mahmûru hvâbdan

4 Hat geldi gayrı safha-i ruhsâr-ı dilbere
Bulduk visâli mes’elesin biz kitâbdan

5 Ruhsârı üzre hâl degildir ol âfetün
Ber-ceste bir şerer dil-i pür-ıztırâbdan

6 Aldanma pek de sakf-ı serâ-yı bülendüne
‘İbret gözüyle anla zevâlün habâbdan

7 Ey dîde bâde gibi akıt durma eşküni
Ey sîne sen de yanmagı ögren kebâbdan

8 **Nâşid** cenâb-ı hazret-i **İhyâ efendi**’ye
Eyle nazîre hâme-i rengîn-cevâbdan

9 **Evsâf-ı zâtı ‘âlem-i ‘irfânı pür kıla**
Dâ’im zebân-ı midhatı her şeyh ü şâbda

NÂŞİD G.67

4.2.21. İsmetî (ö.1665)

İsmetî adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Nâ'ilî G.255). 17. yüzyıl Divan şairlerinden olan **İsmetî**, Sebk-i Hindî şairidir. İsmetî'in divaniçesinde toplamda 701 şiir bulunmaktadır. Çok az sayıda şiir söylemiş olmasına rağmen dönemin büyük şairleri tarafından şiirlerine nazîreler yazılan, beğenilen bir şair olmuştur (İpekten, 2001: 140-141; Şentürk-Kartal, 2004: 365). Yine bir Sebk-i Hindî şairi olan Nâ'ilî, şu m.g.inin zeyl beytinde marifet ehli şairlerin İsmetî'nin şairlik gücünden yardım istemesini talep etmektedir.

1 Ham olmaz değme tîr-endâz-ı ahin imtihanından
Ol ebrular ki Rüstem dâğ-ı sahtîdir kemanından

2 O şâhenşâh-ı hüsnün katl-i âm-ı dilde erhamdır
Tegâfül gamzesinden gamze tîg-i hûn-feşânmdan

3 Mükerrer kand güftâr-ı şeker-rîzinde peyda kim
Henüz almış gıdasın tûti-i canın dehânından

4 Edip gülşende pür gül buselerle cism-i üryanın
Safa kesb etdim ol şuhun nihâl-i ergavânından

5 Cihân-ı afiyet pür-fitnedir ey **Nâ'ilî** şimdi
O mülk-ârâ-yı âşûbun nigâh-ı bîemâmından

6 Mahal nâzikdir erbâb-ı ma'ârif etsin istimdâd
Cenâb-ı İsmetînin lutf-ı tab'-ı kâmrânından

NÂİLÎ G.255

4.2.22. Keçeci-zâde İzzet Molla (ö.1829)

İzzet adının geçtiği 1 m.g. Leylâ Hanım Divanı'nda geçmektedir (G.10) Leylâ hanım ilk ilmî ve edebî bilgilerini aile çevresinden almıştır. Hem dayısı hem de hocası olan İzzet Molla'dan birkaç şiirinde söz eden Leylâ Hanım, dönemin şairlerinden

bazılarının şiirlerine de tanzir yazmıştır (Arslan, 2003: 25-31, Mengi, 2011: 268). Leylâ Hanım'ın çağdaşı olan önemli divan şairlerinden **Keçeci-zâde İzzet Molla**'nın Divanı ve Mihnet-Keşân adlı eseri vardır. (Mengi, 2011: 263). M. Fuad Köprülü'nün "klasik nazmın son üstadı" diye nitelendirdiği İzzet Molla derviş ruhlu, olgun ve nüktedan bir şairdir. Gerek divanındaki manzumelerde gerekse mesnevilerinde mahallî renkler ve yerli unsurlar dikkati çekecek derecede çoktur. Esasen onun şiirinin kaynakları arasında Mevlevîlik'le nazîrecilik geleneği başta gelmektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şems-i Tebrîzî'ye büyük hayranlık duyan ve ilhamını geniş ölçüde Mevlevîlik'ten alan İzzet Molla bu tarikata koruyucusu Hâlet Efendi'nin delâletiyle girmiş olmalıdır. Hemen bütün gazellerinin makta' beyitlerinde Mevlânâ'nın adını zikretmesi, onun birçok manzumesini tahmis etmesi bu tesirle açıklanabilir (Okçu, 2001: 561-563).

Leylâ Hanım şu m.g.inin zeyl beyitlerinde dayısı ve hocası olan İzzet Molla'nın yolundan gittiğini söyler ve onun, kendi gazelini tahmis etmesini ister.

1 Yâd-ı rûyunla idüp meclisi âmâde bu şeb
Şevk-i la'linle sebûda kızarur bâde bu şeb

2 Seyr idin berg-i semen içre gül-i ra'nâyı
Yâr meclisde geyinmişdi beyâz sâde bu şeb

3 Lebini sunmaga var gönli merâmı üzmek
Aradım agzını sordum yine tenhâda bu şeb

4 Bir nigâh itmeyüp üftâdene geçdin gitdin
Hâtırım kaldı sana togrısı rü'yâda bu şeb

5 Sanki ibrâm-ı visâl itmege yok mı çârem
Düşer elbette senin pâyına **Leylâ** da bu şeb

6 **Hazret-i 'İzzet'e pey-revlik idince hâmem**
Başladı 'acz ile bülbül gibi feryâda bu şeb

7 **Bezm-i ‘irfâna sezâ-vâr olur elbet bî-şek**
İtse tahmîsine ragbet Keçeci-zâde bu şeb

LEYLÂ G.10

4.2.23. Kemâloğlu (14. YY.)

Kemâloğlu adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Ahmedî G.273). 14. yüzyıl mesnevî şairlerinden **Ferah-nâme** adlı mesnevisiyle bilinen Kemâloğlu’na (Mengi, 2011: 96) **Ahmedî** şu m.g.inin zeyl beyitlerinde övgüde bulunmuştur. Ayrıca 13. beyitte geçen “Kemâloğlu diyüp yidi beyti” ifadesinden ilk yedi beyti Kemâloğlu’nun söylediği anlamı çıkmaktadır.

1 Sabâ çün zülfüne hem-dem olupdur
Nefesde ‘Îsî-i Meryem olupdur

2 Yanagun ‘aksi gül-zâra ireli
Gül ü bülbül hoş u hurrem olupdur

3 Ne kohu tuydı zülfünden benefşe
Ki odından anun der-hem olupdur

4 Safâ-durur yüzün kıble işigün
Saçun meşcar lebün zemzem olupdur

5 Senün derdün benüm derdüme dermân
Senün zahmun bana merhem olupdur

6 N’ola haddün getürdi-y-se hat-ı nesh
Çü hüsnün âyeti muhkem olupdur

7 Bana sorgıl ki dürcinde lebünün
Ne pinhân râzlar müdgam olupdur

8 Ne var gonca içinde bülbüle sor
Ki anun sırrına ol mahrem olupdur

9 Koma elden câmı bir dem lâle bigi
Ki görün hâsılı bir dem olupdur

10 Sikender bigi urgıl başuga tâc
Ki ayah elünde câm-ı Cem olupdur

11 Lebüni andugı-y-çun **Ahmedî**nün
Sözi cân derdine uş em olupdur

12 Sözi çoh olsa n'ola çün gül-i bâg
Anun ter sözlerinden nem olupdur

13 Kemâloglı ki diyüp yidi beyti
Dili sûsen bigi ebkem olupdur

AHMEDÎ G. 273

4.2.24. Mezâkî (ö.1676)

Mezâkî adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Sâbir Pârsâ G.84). Mezâkî'nin asıl adı Süleyman olup, Bosnalıdır. Tek eseri divanıdır. (Mermer, 1991). 17. yüzyıl şairi olan Sâbir Pârsâ, şu m.g.inin zeylinde çağdaşı **Mezâkî**'ye taze ve güzel bir nazire yazdığını dile getirir. [3]

1 Mey-keşân meclis ü nukl u mey-i nâb isterler
Ehl-i dil derd ü gam u kalb-i harâb isterler

2 Neşve-i gamze-i sâkîden olanlar medhûş
Ne surâhî vü ne sâgar ne şarâb isterler

---

[3] Bu gazel, matlaı aşağıda verilen Mezâkî Divânında yer alan 103. gazele naziredir.
[Hûblar 'âşıkını mest ü harâb isterler
Derhor-ı dâ'iye-i nâz u 'ıtâb isterler]

3 Levhaşa'llâh süvârân-ı burâk-ı ma'nî
Ki ne zîn ü ne licâm u ne rikâb isterler

4 Dirhem-i eşkdür iksîr-i fenânun kârı
Ana ne nâr u ne minfah ne kitâb isterler

5 Âgeh ol bezmgeh-i 'aşkda erbâb-ı derûn
Dilde gam serde şegab dîdede âb isterler

6 Fehm olunmadı dirîgâ reviş-i ehl-i kerem
Ne tekâsül ne te'ennî ne şitâb isterler

7 Elüne gerçi virürler zer ü sîm ü gevher
Sonra ammâ 'amel ü sûd u hisâb isterler

8 Nagamât-ı dili fehm eylemeyen bu'l-hevesân
Gâh ney gâh def ü gâh rebâb isterler

9 Müjde **Sâbir** yine erbâb-ı hüner sencileyin
Nükte-dân tâze-sühan nâdire-yâb isterler

10 **Gazel-i pâk-i Mezâkî'ye işitdün zîrâ**
Didiler tâze vü ter hûb cevâb isterler
SÂBİR PÂRSÂ G.84

4.2.25. Nâbî (ö.1712)

Sâbit'in 2 (G.312, G.335), Birrî'nin 1 (G.97), Sâbir Parsa'nın 1 (G.83) ve Arpaemini-zâde Sâmi'nin 1 (G.38) tane olmak üzere 5 m.g.in zeyl beytinde Nâbî söz konusu edilmiştir.

Manzum ve mensûr birçok eserin sahibi olan Nâbî eserlerinde ortaya koyduğu edebî kişiliğiyle, 17.yüzyılın ikinci yarısında yer alan divan şairlerinin en önde gelenidir (Mengi, 1991: 28). Nâbî edebiyat tarihinde "hikemî tarz"da kaleme alınmış şiirlerin

temsilcisi olarak kabul edilir. Şiirlerinde lirizm yerine, onda eşyaya ibretle bakarak bundan bir hikmet çıkarma temayülü daima şiirin hedefini oluşturur (Şentürk-Kartal, 2004: 368). Bu yüzyılda Nâbî ve Sâbit yakın bir ilişki içerisindedir. Bu yakınlık birbirlerine yazmış oldukları nazire gazellerden anlaşılmaktadır.

Nâbî tarzının etkisinde kalmış olmakla birlikte, kendine özgü üslubuyla dikkat çeken Sâbit'in **Dere-nâme, Berber-nâme** mesnevileri ve divanı bulunmaktadır. Sâbît şu m.g.inin zeylinde Nâbî'yi "üstâd-ı cenâb" ve "ferîd-i asr" olarak nitelendirmiş ve m.g.ini ona nazire olarak yazdığını gazelinin mahlas beytinde dile getirmiştir. 6. beyitte ise Sâbit, Halep'li olduğunu belirttiği Nâbî'nin, şiirlerinin tadının acı bir meyve olan "hanzal" veya bir ağaç kavunu "kebbâd"a benzemediğini söyler:

1 Görüp devâtını mîzâb-ı zer gelür yâda
Niyâz-ı feyz iderüz heb kemâ cerâ'l-âde

2 Derûn-ı mihberede lîka-i siyeh-fâmun
Hayâl-i kâkülüni andurur süveydâda

3 O sohbetün hele ahbaba hoş gelür turası
Döge döğe alınır bûse fasl-i helvâda

4 Zemâne sâde geçüp itdi dâğ-ı hûnînüm
Ten-i nizâruma gül-penbe kutni âmâde

5 Per-i kebûter-i ikbâle ben idüp **Sâbit**
Uçur nazireni semt-i cenâb-ı üstâda

6 **Ferîd-i 'aşr ki yoktur felekde şânîsi**
Degül medîne-i mînû hevâ-yı Şehbâda

7 O nutka âheri benzetmezüz ne mümkindür
Ki ta'm-ı hanzal uya çâşnî-i kebbâda

SÂBÎT G. 312

Bu yüzyılın mutasavvıf şairlerinden Birrî ise, yazmış olduğu m.g.inin 8. beytinde Nâbî'yi över, onun eserinde saf bir cevher olduğunu ve nazirinin mümkün olmadığını söyler ve 9. beytinde ise Sâbit'in meclisinde kendisinin şairliğinin ispatlandığını dile getirir.

1 Yâr fikr-i heves-i mekr ü fenn ü âldedür
Bize reng ise garaz ʻarz-ı ruh-ı âldedür

2 Şevk-i bahsâyı derûn olsa hayâli ne ʻaceb
Pertev-i mihri o mâhun dil-i meyyâldedür

3 Bir ser-âmed şeh-i nev hatta kul oldı gönül
Hâsıl-ı kayd-ı dilüm defter-i icmâldedür

4 Ne zahmler aça ol gözleri serhoş göresin
Yine dest-i nigehi kabza-i pinyâldedür

5 Sûret-i hakda görinür dili haktan gâfil
Zâhidün zühdi hemân hırka ile şâldadür

6 Emr-i mûtûyı tutup mürşide teslîm olan
Döner ol meyyite kim tahte-i gassâldedür

7 İbn-i vakt ol yüri var hâlüni hoş gör **Birrî**
Aglayan mâzî ü müstakbeli hoş hâldedür

8 **Nakd-i dil virmege şâyeste nâzîri nâ-yâb**
Güher-i nâb-ı eser Nâbî-i zî-sâldedür

9 **Meclis-i Sâbit Efendide olındı isbât**
Hüner-i tabʻumuzdan bahtumuz ikbâldedür

10 **Vâkıf-ı sırrı-ı vilâyet ola tabʻ-ı vâli**
Çünki ebnâ-yı zamân her biri bir hâldedür

BİRRİ G.97

Nâbî ile aynı asırda yaşamış olan divan şairi **Sâbir Parsa**'da m.g.inin zeylinde Nâbî'ye övgüde bulunmuştur.

1 Yeter medh eyledün sâkî şarâbı bildigüm şeydür
Yeter vasf itdün ol la'l-i müzâbı bildigüm şeydür

2 Gam-ı 'aşkun zemîn ü âsmânda bisteri dildür
O mest-i câm-ı nâzun câme-hâbı bildigüm şeydür

3 Neden âh eylemek sûz-ı derûnı hasta-i 'aşkun
Meşâma gelmedin bûy-ı kebâbı bildigüm şeydür

4 Derûn ahvâlini bahs itmege bir yâr yok yohsa
Kitâb-ı ülfetün her fasl u bâbı bildigüm şeydür

5 Cemâl-i bâ-kemâlün tâ-be-key setr eylemen cânâ
Hemân şimden girü ref' it hicâbı bildigüm şeydür

6 Kad-i ham-geşte-i 'âşıkla âh-ı sûznâk olsa
Ve ger ne 'âlemün çeng ü rebâbı bildigüm şeydür

7 Binâ-yı 'aşkla ma'mûrdur gönlüm dime **Sâbir**
Gider 'arz itme ol câ-yı harâbı bildigüm şeydür

8 **Tetebbu' eyledükde bu zemîn-i tâzeye yârân**
İcâzetdür eger kim dirse Nâbî bildigüm şeydür

SÂBİR G.83

18. yüzyılda ise **Arpaemini-zâde Sâmî** m.g.inin zeylinde Nâbî'yi övmektedir. Sâmî şairliğinin yanı sıra tarihçiliği ve hattatlığı da olan bir şahsiyettir. Lâle Devri özelliklerini şiirinde gösteren Sâmî, nazireciliği ile de bilinmektedir (Mengi, 2011: 238), Sâmî'nin yazmış olduğu bu m.g.inin zeylinde Nâbî'nin benzerinin Ankâ olabileceğini; insanlar içinde ikinci bir Nâbî olmayacağını söyleyerek ona övgüde bulunmuştur:

1 Hoy-kerde-rû iderse o gül-berg-i ter zuhûr
Gözden be-cây-i eşk ider âb-i güher zuhur

2 Dil-teng-i cevre şehd-i mükâfât ider zuhûr
Tûtî kafes-nişîn iken eyler şeker zuhur

3 Bî-hûde itme ehl-i riyâdan ümîd-i feyz
İtmez dıraht-i huşk-nümâdan semer zuhur

4 Tab'-i dürüşti rûy-i mülâyim zebûn ider
Ber-geşte eyler âbda 'aks-i suver zuhur

5 Bî-la'l-i yâr 'işret olur telh ü nâ-güvâr
Meyden ider habâb ile sad çeşm-i ter zuhur

6 Dil çîn-i zülf-i yârde kaldı esîr-i bend
Ey bâd-i subh eylemedi bir haber zuhur

7 'Azm itse kûy-i yâre dil-i nâ-tüvânumun
Reng-i perîdesinde ider bâl ü per zuhur

8 Âzürdedür tabançe-i dest-i nigâhdan
Hat sanma rûy-i yârden itdi eser zuhur

9 Gird-âb-i bahr-i âteş ider hâle-i mehi
Sûz-i nihânum eylese dilden eger zuhûr

10 **Sâmî** bu nev-kumâş sezâ ferş-i pây ola
K'itdi o şâh-bender-i taht-i hüner zuhur

11 **'Ankâ-nazîr hazret-i Nâbî Efendi kim**
Sânîsi yokdur ideli nev'-i beşer zuhûr

SÂMÎ G.38

4.2.26. Nâilî (ö.1666)

Nâilî adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Nâbî G.320). 17. Yüzyıl şairlerinden **Nâilî**, Neşâtî'yle birlikte "Sebk-i Hindî"nin edebiyatımızdaki en başarılı temsilcisi olarak tanınır. "Sebk-i Hindî" şiirinde görülen anlam derinliği, hayal genişliği, dilde yabancı kelime ve uzun tamlama kullanımı onun şiirinin de başlıca özelliklerindendir (Yeşiloğlu, 2006: 315; Mengi, 2011: 208).

Nâbî, şu m.g.inin zeyl beytinde, Nâilî'nin övgüsüyle şiirinin kabul göreceğini dile getirir.

1 İzâle-i gam içün biz şaraba muhtâcuz
Derûn-ı tîrelerüz âfitâba muhtâcuz

2 Ümîd-i âb-ı lebin tabiş-i ruhın iderüz
Hâdika-i hevesüz âbu tâba muhtâcuz

3 Bu deyr-i köhnede bir lâyık-ı nazar büt yok
Gârib-i tâlibüz amma kitâba muhtâcuz

4 Ümîd-i devlet içün anlarum ki bir iki gün
Eziyyet-i feleği irtikâba muhtâcuz

5 Segân-ı kûyına hem-sohbet olmaga **Nâbî**
Gubâr-ı dergehine intisâba muhtâcuz

6 **Sezâ-yı bezm-i kabûl olmaga mey-i suhenüm**
Pesend-i Nâ'ilî-i Cem-cenâba muhtâcuz

NÂBÎ G.320

4.2.27. Nâmî (?)

Nâmî adının geçtiği 1 m.g. Mihrî Hatun Divanı'nda tespit edilmiştir (G.124). 15. ve 16. yüzyıllarda yaşamış birçok "Nâmî" vardır (İpekten-vd.., 1988: 318-320). Ancak

Nâmî ile ilgili bu bilgilerden hareket ederek Mihrî Hâtun ve Amasya ile bir bağlantı bulamıyoruz. Nâmî'nin Mihrî Hatun gibi şehzâde sohbetlerinde bulunan bir şair olabileceği gibi, tezkirelerde adı geçmemiş ya da yalnızca o bölgede bilinen bir şahsiyet de olabilir. Nâmî ismi Mihrî Hatun divanında biribirini takip eden 2 gazelde geçmektedir. Aşağıdaki m.g.nin zeyl beyitnde Mihrî Hatun, Nâmî'ye seslenerek "Ârif isen güzellerin peşini bırakma." demektedir.[4]

1 Düşdüm ayaklara elden komadum yâr etegin
Gerçi yârüm komadı bir nefes agyâr etegin

2 Olalı 'aşk ile şîrîn lebinün Ferhâd'ı
Dil-i dîvâne vatan eyledi taglar etegin

3 Degmedüm bir güle bu tâli'i yok başumı gör
Tutaram bunca zamân oldı ki gülzâr etegin

4 **Mihrî** yâr ister isen dâmen-i agyâra yapış
Gül ele girmez imiş tutmayıcak hâr etegin

5 Öl diril ol yakasuz Nâmi eger 'ârif isen
Hûblarun koma elden hele zinhâr etegin

Mihrî G.124

4.2.28. Nâmî (ö.1673)

Nâmî adının geçtiği bir başka m.g. de Arpaemini-zâde Sâmî divanında geçmektedir (G.129). Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğünde 11 tane Nâmî mahlaslı şair bulunmaktadır. Ancak bunlardan hiçbiri Sâmî ile aynı yüzyılda yaşamamıştır (İpekten-vd.., 318-320: 1988). Arpaemini-zâde Sâmî divanının incelemesinde de, tespit edilen m.g.in zeylinde Nâmî mahlasıyla şiir söyleyen şairin hangi Nâmî olduğu hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır (Kutlar, 2004: 16-21). Nâmî'nin Hüsn-i Hakîkî

---

[4] Nâmî Mihrî Hâtun'un 125. gazelinin şu matlaında da geçmiştir.
[Onmaduk Nâmi tutaldan beri bir yâr etegin
Gel berü gel tutalum biz dahi tekrâr etegin]

ve Hüsn-i Mecazî adlı divanları bulunan Ahmed Nâmî olabileceği kanaatindeyiz. (Yenikale, e-kitap/www.kulturturizm.gov.tr: ET:09.01.2014). Arpaemini-zâde Sâmî bu m.g.inde Nâmî ‘yi Ankâ’ya benzetmektedir:

1 Dâm-i zülfi dilün makâmı gibi
Dem çeker evc-i gam hamâmı gibi

2 Dûrdan hâlin eylerüm takbîl
Hacerü'l-esved istilâmı gibi

3 Zâhidün her kelâm-i mevzû’ı
Redde mevkûfdur selâmı gibi

4 Peste ikrâm iden olur bâlâ
Felegün arza iltiyâmı gibi

5 Leşker-i mevc-i bâde gâret ider
Kârbân-i gamı harâmî gibi

6 Ehl-i dünyâ bekâda nâdim olur
Zen-perestânun ihtilâmı gibi

7 Servde togrı söyle şîve mi var
Dil-berün kadd-i hoş-hırâmı gibi

8 Cilvegâh-i şeh-i mahabbetdür
Dil-i şeydâ mekân-i **Sâmî** gibi

9 **Bir suhandur mazâhir-i ıtlâk**
Zât-i ‘ankâ-zuhûr-i Nâmî gibi

SÂMÎ G.129

4.2.29. Necâtî (ö.1509)

Zeyl beyitlerinde Necâtî'nin söz konusu edildiği 1 m.g. Mihrî Hatun'a aittir (G.46). 15.yüzyılın önemli kadın şairlerinden **Mihrî Hatun** (ö.1507) II. Beyezid'in Amasya'da görev yaptığı yıllardan itibaren şehzâdeler etrafında şekillenen kültür ve sanat mahfillerinden bulunmuş ve başta Necâtî olmak üzere pek çok şaire nazireler söylemiştir. Necâtî (ö.1509) kendi döneminde ve daha sonraki dönemlerde beğenilmiş ve şiirlerine nazireler yazılmış; 15. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu sahasında yetişmiş olan çok büyük bir şairdir (Macit, 2006: 41, Mengi, 2011: 122-123). Mihrî Hatun, çağdaşı Necâti'ye pek çok nazîre yazarak onunla boy ölçüşmüştür. Bu Mihrî Hatun'un kalemine ne kadar çok güvendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Mihrî Hatun şu m.g.inin maktasında kendisi ile Necâtî'yi karşılaştırır. Necâtî'nin hasır döşek isterken, kendisinin yârin eşiğinde bir kuru yer talep ettiğini dillendirir.

1 Kim var güzeller içre cihânda sana yeter
Yâhud belâ-keş 'âşık-ı şeydâ bana yeter

2 Dil hücresinde her gice 'aşkun Mutavvelin
Görmege cân delîl ü tenüm bûriyâ yeter

3 Zecr ise hadden aşdı gözüm yaşı başdan
Cevr ise yetdi cânuma ey dil-rübâ yeter

4 Kahrun cihânda ben görürem lutfunı rakîb
Öldürmek ise 'âşıkı hey bî-vefâ yeter

5 Yüz sürmek ile izlerine oldum âşinâ
Kûyunda itlerünle bu ben mübtelâ yeter

6 Sen ey **Necâtî** ister isen bûriyâ döşek
Yâr işiginde **Mihrî**'ye bir kurı câ yeter

7 **Bir dâne ile zülfi gönül murgın itdi sayd**
Bana cihânda 'ömrüm olınca gıdâ yeter

MİHRÎ G.46

4.2.30. Nef'î (ö.1635)

Zeyl beyitlerinde Nef'î'nin söz konusu edildiği Cevrî (G.184) ve Nâ'ili'ye (G.303) ait birer m.g. bulunmaktadır.

Nef'î 17. yüzyılın önde gelen divan şairlerindendir. Övgü ve yergi onun geçmişte ve günümüzde yayımlanmış olan kaynakların görüş birliği ettiği iki ana özelliğidir. Kelimelerle rahatça oynayabilen, vezni başarıyla kullanan, kafiyelere zahmet çekmeden hâkim görünen Nef'î, gür, tok ve kendinden emin bir üsluba sahiptir. Kendine özgü üslûbu olan sayılı ustalardan Nef'i, kendisinden sonra gelen hemen her şairi etkilemiş ve şiirlerine nazireler yazılmış, övgülerde bulunulmuştur. (Mengi, 2011: 202-204)

Bu övgüye bir örnek de aynı dönemin şâiri olan Nâ'ilî tarafından yazılan "Müzeyyel Der-Medh-i Üstâd-ı Hod Sultânü'ş-şu'arâ Nef'î Efendi" başlıklı m.g.dir.

Şair gazelinin zeyl beyitlerinde Nef'î'nin her sözünün bir "vahiy" ve "âyet" gibi olduğunu ve sözlerinin ruhunun cevherinin, arşda Cebrâil ile aynı mertebede yer aldığını abartılı bir biçimde dile getirir.

Müzeyyel Der Medh-i Üstâd-ı Hod Sultânü'ş-şu'arâ Nef'î Efendi

1 Yılda bir kerre görün kâ'iliz ey mâh bize
Yeter eğlence hayâlin geh ü bîgâh bize

2 Nükte-i sırr-ı lebinde olamaz rûh-ı Mesîh
Mahrem-i halvet-i râz-ı dil-i agâh bize

3 Erdi bir mertebeye zâ'f-ı ten-i zerd ü nizâr
Kehrübâ kârın eder istese her kâh bize

4 Görünür pîşver-i kâfile-i ka'be-i aşk
Yine hayretde kalan âşık-ı gümrâh bize

5 Oldu esbâb-ı tarab hûn-ı ciğer nûş edeli
Mutrıb-ı nâle ile zemzem-i âh bize

6 **Nâ'ilî** baht-ı siyeh-kâra müdârâ güçdür
Sazkâr ola meğer âh-ı sehergâh bize

7 **Etmeziz âh-ı sehergâha da minnet olsa**
İltifât-ı nazar-ı mürşid-i agâh bize

8 **Vahy-perdâz-ı suhan Nef î-i sâhir ki olur**
Her sözü âyet-i mu'ciz gibi dilhâh bize

9 **Cevher-i rûh-ı suhan kim görünür mertebede**
Sâha-i arşda Cibrîl ile hemrâh bize

10 **Tengnâ-yı dü-cihân râhzen olmaz etse**
Himmetin pîşrev ol ârif-i billah bize

11 **Tâ ki â'dâya ola bezmi gam-engîz-i hased**
Feyz-i ikbâl-i neşât ile tarabgâh bize

12 **Ömrün efzûn ede Hak hem ola ol feyz-i neşât**
Çâresâz-ı gam-ı pey-der-pey-i cângâh bize

NÂ'İLÎ G.303

Şiirlerinde Nef'î'nin etkisi görülen 17.yüzyılın Mevlevî şairlerinden Cevrî**,** yazmış olduğu m.g.inin zeyl beyitlerinde onun şiir meclisinde olmak istediğini söylemiştir. Ayrıca Nef'î'yi Hz. İsâ ile sözlerinin mucize göstermesi sebebiyle ilişkilendirmiştir.

1 Niçe bir râzını dil sinede pinhân itsün
Demidür gamzene teslîm-i girîbân itsün

2 Ko bilinsün ne imiş derd-i dil-i bî-çâre
Gamzene 'âşık olan başına dermân itsün

3 Oldı mecmu‘a-i esrâr-ı mahabbet gönlüm
Zülfün alsun ele isterse perîşân itsün

4 Zülfün eylerse perîşân anı cem‘ eyleme ko
Kudsiyân her varakın nüsha-i ‘irfân itsün

5 İşidüp nükte-i sırr-ı lebüni **Cevrî**den
Rûh-ı Kudsî okuyup dilleri hayrân itsün

6 **Ya varup Nef‘î-i sâhib-sühânün meclisine**
‘Arz-ihsân-ı ‘ubûdiyyete ‘ünvân itsün

7 **Hem o mu‘ciz nefesün de leb-i nutkı dâyim**
Lutf-ı râz-ı dil-i Cibrili nümâyân itsün

CEVRÎ G. 184

4.2.31. Nesibâ Hanım (ö.1844)

Nesibâ adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Leylâ G.71). Leylâ Hanım’ın çağdaşı olan Nesibâ Hanım’ın (ö.1844) bir **Divanı** bulunmaktadır (Alkan, 2007: 450). Leylâ Hanım aşağıdaki m.g.inin zeylinde de kendi döneminde yaşamış olan **Nesibâ Hanım**’ın kendi gazelini tahmis etmesini istemektedir.

1 Gönlümi almış iken ey gül i ra‘nâ evvel
Ne revâ çeşm i füsûn kârın ile ‘aklımı çel

2 Bu gice mûy miyânın görüp oldum mecnûn
Tagıdup ‘aklımı cânâ bakınurdum bel bel

3 Zülf i zencîrine uslanmak içün baglandım
Beni ‘afv eyle ki mecnûnlıgıla kırdım tel

4 İdelim mushaf ı hüsninde tefe’’ül yârin
Bakalım dûzaha mı gitdi rakîb i echel

5 Dehri gör mey yerine zehr içürür **Leylâ**'ya
Seyr it ey şûh ı kamer çihre hele meclise gel

6 **Bunı eyler ise tahmîs Nesîbâ Hanım**
Feyz alup bu gazelim elden ele gezse mahal

LEYLÂ G.71

4.2.32. Nûrî (ö.1799)

Nûrî adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Leylâ G.81). Leylâ Hanım'ın bu m.g.inde de şiirin yazıldığı dönemde hayatta olmadığını başlığından anladığımız vak'anüvis ve şair olan aynı zamanda da Şeref Hanım'ın dedesi Halîl Nûrî Bey'e (ö. 1799) (Kürt,2005) nazire m.g. yazmıştır. Leylâ Hanım bu m.g.inin zeyl beytinde onun şiirinin ölüleri diriltiğini dile getirir:

Nazîre Li Cenâb-ı Nûrî Merhûm

1 Ziyâsından o vechi âfitâbı görmeden bildim
Siyeh kâkülden itmişdir nikâbı görmeden bildim

2 Füsûn ı çeşmini 'uşşâkına ta'rîfe hâcet yok
Nasıl mahmûrdur ol mest i şarâbı görmeden bildim

3 Yine kûyında bir meclis müheyyâ eyledi 'uşşâk
Ciger sûzumdur ol bezmin kebâbı görmeden bildim

4 Nola tâ subha dek feryâd iderse 'âşık ı bîmâr
Der i dildâra vardır intisâbı görmeden bildim

5 Kevâkib sayma kâbil mi semâda ey meh i rahşân
Senin 'uşşâkının olmaz hisâbı görmeden bildim

6 'Aceb kimdir diyü dildârıma **Leylâ**'yı sormuşlar
Yatur ser mest ü hayrân ol harâbı görmeden bildim

7 **Hezârân âferîn eş'ârına Nûrî i merhûmun**
İdermiş mürdeler ihyâ hitâbı görmeden bildim
LEYLÂ G.81

4.2.33. Nüzhet (ö.1807)

Nüzhet adının geçtiği 1 m.g. tespit edilmiştir (Haşmet G.32). Adı geçen Nüzhet'in 18. yüzyılda yaşamış Ömer Nüzhet adlı divan şairi olduğunu düşünmekteyiz. Ömer Nüzhet'in 1 divanı bulunmaktadır (Sicill-i Osmânî C.4, 1996: 193; Çabukel Demirkol, 2003).

18. yüzyıl şairlerinden Haşmet "Nazîre Li-Cenâb-I Nüzhet-i Pâkize-Gûy" başlıklı m.g.inin zeylinde Nüzhet'e nazîre olarak, bu gazeli yazdığını dile getirmektedir.

Nazîre Li-Cenâb-ı Nüzhet-i Pâkize-Gûy

1 Nihâl-ı tâk-ı feyż-âsâr gâhî râst gâhî kec
Anınçün cünbiş-i mey-hâr gâhî râst gâhî kec

2 Yürür mü sâ'at-i ikbâl-i âdem bir nesak üzre
Dönerken çerh-i nâ-hemvâr gâhî râst gâhî kec

3 Tekâpûy-ı 'ubûdiyyetde lâzım istikâmetde
Namâz içre olur etvâr gâhî râst gâhî kec

4 Yâ ebrûsuyla îmâ yâ lisânıyla eder inhâ
Dem-i vaslın kılar iş'âr gâhî râst gâhî kec

5 Metânet bulamaz bünyân-ı vuslat ey dil olmazsa
Sütûn-ı kâmet-i dil-dâr gâhî râst gâhî kec

6 Olur ser-medd-i âh-ı şu'le-tâb-ı 'ışk pîç-â-pîç
Nihâl-i dûd-ı âteş-bâr gâhî râst gâhî kec

7 Zebânım **Haşmetâ** tanzîr-i **Nüzhet**'de olur çeb-râst
Ki hatt-ı kilk-i hoş-reftâr gâhî râst gâhî kec

8 **Nice hem-vâra kâbil vasf-ı zât-ı âsaf-ı devrân**
Sütûr-ı nüsha-i eş'âr gâhî râst gâhî kec
HAŞMET G. 32

4.2.34. Râ'if (18. YY.)

Râif adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Yâver G.66). Hasan Yâver Divanı'nında Raif hakkında bir bilgi bulunmamaktadır (Üstüner, 2010). 18. yüzyıl şairlerinden Hasan Yâver, aşağıdaki m.g.ini zeyl beytinde **Râif**'e şiirini tanzir olarak yazdığını belirtir. Zeyl beytinde Şair, "Râif'i tanzir etmek istersem şiirimin kalemi ağlar, aciz olur." demektedir:

1 Hancer-i ser-tîz-i gamzen dilde yalmân gösterür
Lîk zâhirde ne zahm u yâre ne kan gösterür

2 Geh helâk eyler tegâfül ile hem-çün 'Azra'îl
Geh nigâh-ı rûh-bahşun derde dermân gösterür

3 Hey'et-i hüsn ile memlû olmasın mı cân u dil
'Aks-i mir'ât-ı ruhun gönlümde cânân gösterür

4 Âh kim bilsen ne zâlimdür ne kâfirdür o şûh
Zulm ider 'uşşâka hem kendin peşîmân gösterür

5 Bu cihân bir özge gülşendür ki baksan **Yâverâ**
Niçe 'ar'ar niçe bin serv-i hırâmân gösterür

6 **Kasd-ı tanzîr-i zemîn-i Mîr Râ'if eylesem**
Kilk-i şi'rüm kendüsin nâlân u giryân gösterür
YAVER G.66

4.2.35. Râmî (ö.1708)

Râmî isminin geçtiği 2 m.g. Sâbit (G.187) ve Nâbî'ye (G.564) aittir. **Râmî** mahlasıyla şiirler yazan 17.yüzyıl şair ve devlet adamı Râmi Mehmed Paşa (Hamami, 2001) için yine aynı asır şairi **Sâbit ve Nâbî** m.g.lerinin zeyl beyitlerinde ona övgüde bulunmuşlardır. Râmî ile yakınlık kurmuş olan Nâbî (Ahıskalı, 2007: 449-451) m.g.sinde Râmi'nin sözlerinin iri inciler gibi olduğunu dili getirir ve şairler onun izinden gitsinler demektedir. En son olarak da Nâbî, Râmî Efendi için dua etmektedir (G.564).

Örnek olarak seçilen Sâbit'in Râmî Efendi için yazdığı bu m.g.i ise yazılış dili açısından oldukça farklıdır. Diğer m.g.lerde gördüğümüz örneklerde şair kendi ağzından övgüde bulunurken bu gazelde şair "mum" dilinden bir anlatımı benimsemiştir. Bu gazelinin 7 beytinde Râmî gönül ehlinin reisi olarak tavsif edilmiştir. 8. beyitte mum; Râmî'nin lütfuyla altın işlemeli hil'at giymiş çerâğa, 9. beyitte yatak odasındaki zenci bir hizmetliye, 10. beyitte Râmî'yi anlatırken dili yanan bir insana benzetilmiştir. 11. beyitte ise Râmî'nin ömrünün uzun olması için dua edilmiştir.

1 Her gice pervaneye gayzın idüp izhâr şem'
Subhadek yel mumlarıyla gezdürür her bâr şem'

2 Mevlevîler gibi dönsün üstine pervâneler
Oldu Mevlânâ-sıfat müstagrak-ı envâr şem'

3 Her gice bir şem'-i hüsne cân eritmek mumdur
Meclisten sofrasın kaldırmıyor deyyâr-ı şem'

4 'Işk ile aldı fitili dün gice pervâneler
'Arz idince âteşin ruhsâr ile didâr şem'

5 Lâ diyüp mikrâz-ı hivrân-ı şeb-ı dûşîneye
Bu 'inâdı üzre başın kesdirür her bâr şem'

6 Meş‘aleyle **Sâbitâ** başında âteşler yanar
Oldı mahdum-ı hüner-pîrâye hidmet-kâr şem‘

7 **Ol re’îs-i ehl-i dilkim gün gibi pür-nûr olur**
Yaksa râ‘yinden gice bu günbed-i devvâr şem‘

8 **Hazret-i Râmî Efendi kim çerâg-ı hâs olup**
Lutfı sırtından idinmiş hil‘at-ı zer-kâr şem‘

9 **Ger şebistânında bir şâmî perestâr olmış**
Eylemezdi âteşi mûmı ile reftâr şem‘

10 **Şevk ile tâb-âver-i vasf olmayup yandı dili**
Tab‘-ı âteş-pâresinden idicek güftâr şem‘

11 **Şem‘-i ikbâli firûzân ola ta her subh ü şâm**
Mihr ile mehden yakar her kulle-i kuhsâr şem‘
SÂBÎT G. 187

4.2.36. Sâbit (ö.1712)

Taranan divanlar içinde Sâbit için yazılan 3 m.g.den 2’si Nâbî (G.343, G.699) ve 1’i Birrî’ye(G.97) [bkz. NÂBÎ] aittir.

17. yüzyılın önemli şairlerinden olan **Sâbit**; atasözleri, deyimler ve Türkçenin kıvrak ifadelerinden sıkça faydalanmış, sürekli taklitçilikten kaçınmış ve kendine has bir üslûbun temsilcisi olmuştur (Karacan, 1991: 25-30, Şentürk-Kartal, 2004: 369, Özyıldırım, 2012: 1-10).

Nâbî 2 m.g.inden seçtiğimiz şu m.g.inin zeylinde Şair, Sâbit’in atasözü kullanmada ustalığından bahseder ve diğer şairler içinde onun gibi olmadığını dile getirir. Bu m.g. onun poetikasını ortaya koyması bakımından oldukça güzel bir örnektir:

1 Zâhid heves-i cennet ile hüsn-i ‘amelde
Rindün nazarı sâbıka-i rûz-ı ezelde

2 Heb bizdahı dullâb-ı ümîde sarılurduk
Âb olsa eger ka‘r-ı çeh-i tûl-ı emelde

3 Rindânı gürisne komaga şübhe mi vardur
Ol lezzet-i ihmâl ki var zımn-ı keselde

4 Az kaldı leb u bûse miyânında mesâfe
Nâ-geh çıka geldi hat-ı hot-rû o mahalde

5 Hem dîdeye hem ma‘deye hem kîseye lâzım
Kaldı gözümüz hâne-i zenbûr-ı ‘aselde

6 Şâne ne bilür kadrin o berhem-zede zülfün
Ser-rişte-i devlet gibidür dest-i eşelde

7 **Nâbî** olamaz **Sâbît Efendi** gibi herkes
Darbü‘l-mesel-i nükteverân darb-ı meselde

8 **Ol gûne zebân-zed sözi kim bulmaga kâdir**
Mecmû‘a-i erbâb-ı suhan cümlesi elde

NÂBÎ G. 699

4.2.37. Şevkî (19. YY.)

Şevkî adının geçtiği Şeref Hanım’a ait 1 m.g. bulunmaktadır (Şeref G.70). Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğünde 8 tane Şevkî mahlaslı şair hakkında bilgi verilmiştir. Şeref Hanım divanı incelemesinde ise hangi Şevkî olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Arslan, 2002). Şeref Hanım m.g.inin zeyl beytinde, Mevlevî olduğu anlaşılan Şevkî’den ihsan beklediğini dile getirir.

1 Haste-i ‘aşk u mahabbet derde dermân istemez
Sıhhat ümmîd eylemez Bokrât u Lokmân istemez

2 Sû-i âdâb-ı mahabbetdir ne lâzım kîl ü kâl
Hâlet-i ‘aşkı bilür erbâbı i‘lân istemez

3 Yapmaga sa‘y it gönül yıkma Hudâ'dan kıl hazer
Mülkini elbette sâhib-hâne vîrân istemez

4 Pey-rev oldun Hazret-i **Şevkî**'ye ammâ ey **Şeref**
Saçma güftâr ile kimse ‘arz-ı ‘irfân istemez

5 **Olsa dil-hâhım ‘aceb mi feyz-i Mevlânâ benim**
Var mı bir dervîş kim pîrinden ihsân istemez

ŞEREF HANIM G. 70

4.2.38. Şeyh Gâlib (ö.1799)

Gâlib adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Pertev G.231). Muvakkit-zâde Pertev m.g.inin zeylinde klasik şiirin son şairi olarak kabul edilen Gâlib’e m.g.inin zeylinde övgüde bulunmuştur. “Sevk-i Hindî”nin Türk edebiyatındaki en güçlü temsilcilerinden olan Gâlib’in şiirleri güçlü semboller ve zaman zaman çözülmesi zor ifadelerle doludur. Mevlevîlik makamında yetişen Gâlib, şeyhlik makamına kadar yükselmiştir (Okçu: 2011, Şentürk-Kartal, 2004: 425).

Pertev, şu m.g.inin zeyl beytinde Gâlib’in dengi olamayacağını dile getirerek ona övgüde bulunmuştur.

1 Tâb-âver olup zülf-i şeb-i ahter-i elmâs
Virdi giceye feyz-i seher hâver-i elmâs

2 Sandum ki hemân cân evine sâ’ika indi
Destünde senün parlayıcak hançer-i elmâs

3 Yâkūt dinür sâgara sahbâ ile tolsa
Pür olsa ‘arakla dinilür sâger-ı elmâs

4 Hoy-kerde ruhun būs ideyüm de beni öldür
Semm olsa da hoşdur yine gül-şekker-i elmâs

5 Memzūc-ı ‘arak nūş ideyüm bâdeyi sâkî
Gül-gūn foyadur bâ’is-i rengîn-fer-i elmâs

6 Çirkin mi olur bozsa çiçek ol gül-i zîbâ
Matbū’ terâşıyle olur peyker-i elmâs

7 Nevk-i müjesi kendi lebi hūnına teşne
Yâkūta eser itse eger nişter-i elmâs

8 Sengîn-dilân olsa ne var hasret-i râhat
Kim gördi ya nerm oldıgını pister-i elmâs

9 Gül pâdişeh-i taht-ı çemenzâr degül de
Başındaki pür-jâle ne ol efser-i elmâs

10 Halkun ser-i bî-devletine kopdı kıyâmet
Sen eyleyicek böyle serün mahşer-i elmâs

11 Teb-hâle-i la’lin görüp ol gonçe-i nâzun
Yâkūtda sandum olur âb-ı ter-i elmâs

12 İşden mi sayar ehl-i hüner mâl ile nâmı
Âlemde çoban kim ola nâm-âver-i elmâs

13 Âh eyler iken katre-i eşkün de dökersin
Pertev sana şâyeste midür micmer-i elmâs

14 **Ben Gâlib'e hem-seng olamazsam dahi şimdi**
Vaktiyle olur seng-i siyeh cevher-i elmâs

PERTEV G.231

4.2.39. Vâsıf (ö.1824)

Vâsıf adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Leylâ G.100). Asıl adı Osman olup Enderunlu olan **Vâsıf'**ın, oldukça zengin ve hacimli bir *Divan*ı bulunmaktadır. Şair asıl şöhretini, devrinde çok beğenilen ve bestelenerek okunanan şarkılarıyla sağlamıştır (Gürel: 1999, Şentürk-Kartal, 2004: 470-471).

Leylâ Hanım gazelinin mahlas beytinde, amcası Keçeci-zâde İzzet Molla ile yakın arkadaş olan Vâsıf'a şiirini tanzir ettiğini dile getirmektedir.

1 Çeşmi gibi mestâne kıyâfet budur işte
Öz cânıma kasd eyleyen âfet budur işte

2 Dikkatle nigâh eyleyüp ol şem'-i cemâle
Yandım yine ben sûz-ı harâret budur işte

3 Gel yanıma pervâne-i hüsnüm didi ol şûh
Bî-keslere eltâf u mürüvvet budur işte

4 Bîgânelere 'arz-ı cemâl itse o meh-veş
Dünyâda o dem rûz-ı kıyâmet budur işte

5 Bir gün ben o meh-pâreyi agyâr ile gördüm
Hâlâ çekilen derd ü meşakkat budur işte

6 İncitme sen ahbâbını incinmeye senden
Bu 'âlem-i fânîde zarâfet budur işte

7 Teşrîfini ibrâm iderim bezme o şûhun
Gördükçe o dildâr ile sohbet budur işte

8 **Leylâ** olup ehl-i hünerin ‘afvına magrûr
Vâsıf Beg'i tanzîre cesâret budur işte

9 **Keyfi bilür almazsa bu mazmûnımı Vâsıf**
Eş‘ârıma revnak viren ‘izzet budur işte
LEYLÂ G.100

4.2.40 Yahyâ Efendi (ö.1644)

Yahyâ Efendi adının geçtiği 2 m.g. 17. yy şairlerinden Nâ’ilî tarafından yazmıştır (G.190, G.230). Nâ’ilî’nin bu m.g.lerinin ikisinin de başlıkları bulunmaktadır.

Şeyhülislam Yahyâ’nın en belirgin özelliği ilâhî aşkı, yoğun ve taşkın bir beşerî aşk kisvesi altında başarıyla işlemiş olmasıdır. Şiirlerinde mahallî unsurlara da yer veren şairin, özellikle gazellerindeki duru ve sade Türkçesi, türlü söz ve mana sıkıntılarına düşmeden dile hâkim, rahat ve rindce söyleyişi haklı olarak çağdaşları arasındaki en seçkin mevkiyi kazandırmıştır (Şentürk-Kartal, 2004: 356).

Nâ’ilî 2 m.g.ini de Şeyhülislâm Yahya Efendi’yi övmektedir. Şairin bu 2 gazelinden seçilen “**Müzeyyel Der Medh-i Şeyhü’l-islâm Hazret-i Yahya Efendi**” başlıklı m.g.inin 6. beytinde onun cömertliğini nisan bulutuna benzetirken, 7. beytinde şairlik yaradılışını okyanusa ve son beytinde de ise şiirlerini gerdanlığa, diğer şairlerin şiirlerini ise bu gerdanlıktaki incilere benzetir.

Müzeyyel der medh-i Şeyhü’l-islâm Hazret-i Yahya Efendi

1 Dil-i mecruh olalı ol dür-i şehvâra sadef
Reşg eder eskime dür çeşm-i dürer-bâra sadef

2 Ka’r-ı derya değil eylerdi yerin taht-ı sera
Gevherin bulsa nihân etmeğe bir çâre sadef

3 Mihr-veş olmasa kân-ı güher-i isti’dâd
Mübtelâ olmazidi sıne-i efgâra sadef

4 Müsta'îd olduğu zâtında olan safvetdir
Erre-i sîne-hırâş-ı kef-i azara sadef

5 Ceyb ü dâmânım pür-gevher eder
Nâ'iliyâ İstinâd etse kef-i hâce-i ibrâra sadef

6 **Ebr-i nisân-ı ata hazret-i Şeyhülislâm**
Ki tutar gevherini nutkuna îsâra sadef

7 **Dâğ-ı hûrşîdidi her dürri olaydı mensûb**
Tab'-ı pâki gibi bir kulzüm-i zehhâra sadef

8 **Tâ-be mahşer ola endîşesi erbâb-ı dilin**
Silk-i nazmında olan gevher-i güftâra sadef

NÂİLÎ G.190

4.2.41. Mevlânâ (ö.1273) ve Mevlevilik

Mevlânâ öncelikle yaşadığı dönemde daha sonra da yüzyıllar boyunca tasavvuf anlayışı, öğretileri ve en büyük mirası Mesnevî'siyle Türk Edebiyatı'nda önemli bir yere sahip olmuş; ünü sadece Türk dünyasını değil, bütün dünyayı sarmış bir mutasavvıftır. Mevlânâ'nın olgunluk döneminde yazmış olduğu eseri onu büyük bir 'âlim olmasının yanı sıra çok büyük bir şair de yapmıştır. Mânevî adıyla da bilinen Mesnevî birçok dile çevrilmiştir.

Mevlânâ ile birlikte temelleri atılan Mevlevilik inanç sisteminde Mesnevi okuma ve okutma geleneği, Mevlevileri şiirden anlamaya hatta şair olmaya yöneltmiştir. Bu sebeple, Mevlevihaneler Klasik Edebiyatı besleyen en önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir. (Gölpınarlı, 1985; Horata, 1999: 43-56; Mermer-vd., 2009: 10).

18. yy da Mevleviliğe çokça şair intisap etmiştir. Elbette bu dönemde Şeyh Galip gibi büyük şairlerin yetişmesi de ilginin artmasını sağlamıştır. III. Selim'in de Mevlevi olması hasebiyle dönemde Mevlevi şairleri büyük rağbet görmüştür.

Aşağıda Mevlânâ ve Mevleviliğin zeyl beyitlerinde söz konusu edildiği m.g.ler yüzyıllara göre sırasıyla şair adı, m.g. sayısı, gazel no tabloda gösterilmiştir

Çizelge 4.8. Yüzyıllara Göre Mevlânâ ve Mevlevilik İle İlgili M.G.si Bulanan Şairlerin Adı, M.g. Sayıları ve Gazel Noları

YÜZYIL	**ŞAİR ADI**	**M.G. SAYISI**	**GAZEL NO**
15.yy	Usûlî	1	94
18.yy	Şeyh Gâlib	56	1, 14, 15, 37, 44, 46, 50, 53, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 66, 74, 107, 108, 109, 117, 129, 131, 134, 144, 160, 161, 166, 173, 175, 176, 179, 182, 194, 196, 200, 205, 206, 234, 235, 236, 238, 250, 269, 274, 275, 278, 300, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 312, 313
19.YY	Leylâ Hanım	21	2, 3, 4, 6, 20, 22, 25, 34, 36, 48, 63, 68, 73, 75, 93, 101, 108, 109, 110, 113
	Şeref Hanım	6	26, 69, 70, 164, 189, 253
	Yenişehirli Avnî	1	15

Mevlevi kimlikleriyle bilinen Şeyh Gâlib ve Leylâ Hanım'ın divanlarındaki toplam 77 m.g.in zeyl beyitlerinde Mevlânâ ile birlikte Mevlânâ'nın eseri Mesnevî, Mevlânâ'nın yakınındakiler, Mevlevîlik ve Mevlevîliğe davet içeren konular işlenmiştir. Tespit edilen diğer m.g.lerin zeyl beyitlerinde yalnızca Mevlânâ'yı konu edinenlerin sayısı toplamda 8'dir. Bunlardan Şeref Hanım'ın 6, Yenişehirli Avnî'nin 1, Usûlî'nin 1 m.g.i Mevlânâ için yazılmıştır.

Tezimizin bu başlığında zeyl beyitlerinde ele alınan konular "Mevlânâ" ve onu çağrıştıran "Mevlevilik ve Mevlevilik Unsurları" olmak üzere 2 alt başlık altında m.g. örnekleriyle birlikte değerlendirilecektir. Gazellerde işlenen konuların birden fazla olması, yani Mevlânâ'dan bahsedilen bir gazelde aynı zamanda ona yakın olan bir şahsiyetten de bahsedilen örneklerin olması sebebiyle konularına göre bir tasnif yapılamamıştır.

Ayrıca Keçeci-zâde İzzet Molla Divanı'ndaki toplam 544 gazelin büyük bir kısmının m.g. olarak tanzim edilmiş olmasından ötürü istatistikî verileri yanıltacağından değerlendirilmeye alınmamıştır. Şairin gazellerinin neredeyse her ikisinden birinde Mevlânâ ve Mevlevîlik ile ilgili bir zeyl beyti bulunmaktadır. Bu sebeple bir sayı vermemekle beraber, konuya uygun olduğunu düşündüğümüz gazellerinden örneklere bu bölümde yer verilmiştir.

Mevlânâ

Mevlânâ'yı konu edinen şiirlere bakıldığında şairlerin Pîrlerinden himmet istedikleri, niyazda bulundukları ve yakarış mahiyetinde içli, övgü dolu söyleyişlerle şiirler söyledikleri görülmektedir (Mermer-vd., 2009: 16). Bu yazılan m.g.lerin zeyl beyitlerinin, herhangi bir şahsiyeti överken kullanılan bir üslup ile değil; hasb-i hâl tarzında bir söyleyişe sahip olmaları da dikkati çekmektedir.

İncelenen m.g.lerin zeyl beyitlerinde Mevlânâ ile birlikte Mevlânâ'nın oğlu, dostları ve halîfeleri gibi yakınındaki kişilerden de bahsedilmiştir.

Tespit edilen m.g.lerin zeyl beyitlerinde Mevlânâ'yı öven en çok m.g. örnekleri 18-19. yüzyıllar arasında görülmektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda taranan divanlar arasında Mevlânâ için yazılmış bir m.g.e rastlanılmamıştır.

Bu bölümde Usûlî (G.94), Şeyh Gâlib (G.46, G.56, G.108, G.235, G.250, Keçeci İzzet Molla (G.251), Leylâ Hanım (G.93), Şeref Hanım(G.164) ve Yenişehirli Avnî'nin (G.15) m.g.leri değerlendirilmiştir. Adı geçen şairler bu gazellerde; Mevlânâ'nın yüceliğini, koruyuculuğunu dile getirmişler, ondan meded istemişler, onun Mesnevi'sinden bahsetmişler, ona övgülerde bulunmuşlardır. Ayrıca Mevlânâ'nın etrafında bulunan Şems, Sultan Veled, Selahaddîn-i Zerkûbî'yi de anmışlardır.

15. yüzyıl şairlerinden olan **Usûlî** şu m.g.inin zeylinde "Sabâh rüzgârı Karaman yollarına gidip, Hz. Mevlânâ'nın türbesine varırsan, benim toprak gibi olan bedenime de yüz sürü." demektedir.

1 İsteme zâhidden ey dil aşk-ı cânân yolların
Tanrın içün sorma her nâdana irfân yolların

2 Tâ harîm-i kuyunu etmeye nâ-mahrem tavaf
Kesdi işbu dîde-i hûnî beyabân yolların

3 Bilmezem yâ Rab ki peyk-i Yûsufun kandan gele
Şeyle verdi dîde-i Ya'kûb Ken'ân yolların

4 Aşkdandır süz u hâlet dilde zîrâ şu kadar
Gösteren pervaneye şem'-i şebistân yolların

5 Râhm üzre ger duram incinme sultânım bana
Beklemek câ'iz durur mûra Süleymân yolların

6 Ey **Usûlî** aşka ma'nî olamaz tâ'n-ı rakîb
Bağlayamaz har u has deryâ-yı umman yolların

7 Bin niyaz ile sabâ ben hâk-pâdan yüz sürü
Hazret-i Monlâya varırsan Karaman yolların

USÛLÎ, G.94

Usûlî'nin ifadesine benzer olarak Leylâ Hanım ise Mevlânâ'yı öven, onun yüceliğinden bahseden ve ona bağlılığınını ifade eden m.g.indeki zeyl beytini hasb-i hâl tarzında yazılmıştır. Şâir bu m.g.inin zeylinde Mevlânâ gibi bir şaha kul olduğunu ve onun iki dünyada da lütfuyla kendisini memnun edeceğini dile getirmektedir.

1 Görseydi benim sevdigimi bir gice Mecnûn
Leylâ içün olmaz idi ahvâli diger-gûn

2 Dil baglanalı silsile-i zülfine yârin
Dîvâneligim dem-be-dem olmakdadır efzûn

3 Ol zülfi perîşân görenin 'aklı kalur mı
Yagmâya virür olsa dahi 'akl-ı Felâtûn

4 Hasret olalı âyine-i rûyuna cânâ
Bir yerde karâr itmez efendim dil-i mahzûn

5 **Leylâ** kuluna başın içün rahm it efendim
Zîrâ ki iki gözi anın eşk ile pür-hûn

6 **Gam mı bize Monlâ gibi bir şâha kul olduk**
İtmez mi dü ‘âlemde bizi lutf ile memnun

LEYLÂ G.93

Daha önce de belirttiğimiz gibi Şeref Hanım'ın Mevlânâ'yı zeyl beyitlerinde söz konusu ettiği 6 m.g.i vardır (G.26, G.69, G.70, G.164, G.189, G.253). Şair bu gazellerin zeyillerinde doğrudan Mevlânâ'ya övgüde bulunmamakla beraber ona bağlılığını dile getirir ve ayrıca ondan yardım talebinde bulunur. Şeref Hanım'ın bu gazelleri arasından örnek olarak şeçilen şu m.g.inin zeylinde de Şair; dünyadan vazgeçtiğini ve kimseden korkusunun olmadığını, emelindeki yerin Mevlânâ dergâhı olduğunu dile getirmektedir.

1 Görmeyince vech-i pâkin neyleyim dünyâyı ben
İstemem billâh sensiz cennet ü havrâyı ben

2 Âsitânındır yeri sâyende ey rûh-ı revân
Lâne-i murg-ı dile cây eylemem tûbâyı ben

3 Nehr-i bî-pâyân-ı eşkim idicek cûş u hurûş
Bir içim su denlü almam ‘aynıma deryâyı ben

4 İhtiyâcım yok felek bilmem niçün dârât ider
Yerde buldum gökde ararken o meh-sîmâyı ben

5 Yarına salma bugün öpdür ayagın sâkiyâ
Bilmezem mestim nedir imrûz u ferdâyı ben

6 Eşk ü âhımdır güvâh ‘aşkımda sor kâzib miyim
Kâdirim isbâta cânâ itdigim da‘vâyı ben

7 Açdı yer yer gonca-i dâgım donandı sahn-ı dil
Neyleyim ey bülbül-i şeydâ gül-i ra‘nâyı ben

8 ‘Âkıbet bir âh-ı âteş-bâr ile şimdi **Şeref**
Vâkıf itdim hâlime ol şûh-ı müstesnâyı ben

9 Fârigim kayd-ı cihândan şâha yokdur minnetim
Eyledim cây-ı emel dergâh-ı Mevlânâ'yı ben

ŞEREF G.164

Şeyh Gâlib ise Leylâ ve Şeref Hanım’lardan farklı olarak m.g.lerinin zeyl beyitlerinde Mevlânâ’yı anarken Mesnevî’sinin yanı sıra onun çevresinde bulunan şahsiyetleri de dile getirir. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled, ona büyük etkisi bulunan Şems, Selahaddin-i Zerkûbî, Yûsuf-ı Sîneçâk Şeyh Gâlib’in m.g.lerinin zeyllerinde adı geçen şahsiyetlerdir. Ayrıca Gâlib diğer şairler gibi Mevlânâ’ya olan bağlılığını ve onun büyüklüğü anlatılılırken genel övgü içeren bir üslup yerine hasb-i hâl tarzında ifadeler kullanmaktadır.

Gâlib bu m.g.inin zeyl beytinde de bir Sebk-i Hindî şairi olan Şevket-i Buhârî’yi (Şafak, 2011: 43-45) anmaktadır. Şair ilhâm kaynağının Şevket ve Mevlânâ olduğunu dile getirmektedir.

1 Mevc urur nâz-ı bahâr hatt-ı mügîninden
Damlıyor reng-i tebessüm leb-i şîrîninden

2 Zehr alıp tîg-i nigâhı hatt-ı mügîninden
Damlıyor hûn-ı gazab ârız-ı rengîninden

3 Mahveder kendüyi pervâne-i reng-i âşk
Şu’le-i çeşm-i perî-zâd-ı abes kîninden

4 Reng-i ârâmı uçurdu nice murg-ı cânın
Uçma ol haste-i nâzın per ü bâlîninden

5 Gülşen-i hüsne ne nîreng-i tılsım etmişler
Bûy-ı telvîn gelir gonce-i temkîninden

6 Öyle terdir ki o gül şu'le-i yâkût gibi
Görünür germ-i nigâhım dil-i sengîninden

7 Çâşnî-i suhan-ı telhi bilirse Ferhâd
Leb-i zahmı yapışır hançer-i Şîrîninden

8 Parlayan berk-i tecellîsine müjgân-ı sürû
Beyza-i buhnev ederler dil-i hûnîninden

9 Per-i müjgân verilip çem-i perî-zâdlara
Gâlib ol hasta nigâhın per-i bâlîninden

10 **Tarz-ı Şevket kepenek-pûş-ı reh-i Monlânın**
Görünen bahyesidir hırka-i peşmîninden

GÂLİB G.235

Şeyh Gâlib başka bir m.g.in zeylinde ise "sebz" redifi kullanarak **Kubbe-yi hadrâ** ve Mevlânâ'nın büyük eseri **Mesnevî**'den bahsetmektedir.

Şair; gazelinin 14. beytinde "Kafdağı" ile "Kubbe-yi hadrâ"yı şekil açısından ilişkilendirmiştir. Yeşili çağrıştıran zümrüt ve sebz redifini de şair özellikle kullanır. Mesnevî'yi şair vahdet baharının ikinci sabahı olarak düşünür ve Mesnevî'nin irfân bahçesinin ulularını canlandırdığını söyler.

1 Tâ edince hatt-ı la'lin nev-bahâr-ı cânı sebz
Hûn-ı eşk etdi zümürrüd rîze-veş müjgânı sebz

2 Olamaz ol sebz-i teh gülgûn-ı meste hâb-gâh
Olsa bir feyz ile Câmînin Bahâristânı sebz

3 Âb vermiş mevc-i geşt rîze-i kirmândan
Eylemez ebr olsa tîği bâg-ı dervişânı sebz

4 Geçmeyince olmadım vâkıf pul-i şemşîrden
Âlem-i hüsnün olurmuş mevce-i tûfânı sebz

5 Bakdı keskin buldu pâ zehr-i dilin hâsiyetin
Etdi zehr-âb-ı nigehden hançer-i bürrânı sebz

6 Gösterir reng-i siyâh-ı mâtemi Hızr-ı hayât
Eyleyen mînâ-yı gerdûndan bütün elvânı sebz

7 Tohm-ı zümrüdden yetişmiş nev-bahâr-ı kâmeti
Kim eder teşrîfi ol servîn riyâz-ı cânı sebz

8 Rengine bakma safâ-yı meşreb-i mir'ât-ı dil
Rûz-ı Hızr-âsâ eder endâm-ı ser-sebzânı sebz

9 İlm-ı Hızrın dîde-i pîrân görür envârını
Tâb-ı aksi aynının sebzin eder Kur'ânı sebz

10 Tûde-i müşg-i zebercedden bir yeşil yaprağadır
Mevt-i ahdardır eden kâşâne-i Rıdvânı sebz

11 Mâkiyân-ı Hind eder tâvûsa arz-ı reng-i nâz
Etdi sebz-âb-ı hayâl ol gûne hod-binânı sebz

12 Zülfeler çek vasf-ı hatt-ı yâra nakkaş-ı çîn
Eyleyip jengârlarla zencîde-i Divanı sebz

13 Gülleri **Gâlib** yeşermezdi behişt-i fikretin
Etmeseydi Hızr-ı hâmem arsa-i dîvânı sebz

14 Âşinâ ol Kâfdan kûh-ı zümürrüd remzine
Kubbe-i Hadra-yı Monlâdır eden devrânı sebz

15 Nev-bahâr-ı vahdete subh-ı dü demdir Mesnevî
Etdi sâdât-ı kirâm-ı gülşen-i irfânı sebz

GÂLİB G.108

Daha önce bahsettiğimiz gibi Mevlânâ'nın anlatıldığı m.g.lerde onun oğlu, dostları ve halîfeleri gibi yakınındaki kişilerden bahsedilen m.g. örneklerine de rastlanılmaktadır.

Bunlardan **Şems-i Tebrîzî**, Mevlânâ'nın hayatında çok önemli bir yere hatta bir dönüm noktasına sahiptir. Şemseddin'in (118?-1247) tam adı Muhammed b. Ali b. Melikdâd'dır. Şemseddin'in hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Konya'ya gelişiyle Mevlânâ'nın yaşam felsefesinde belirgin bir değişime yol açan bu esrârengiz ve coşkun zat, öğrencilerine ders veren, halkı irşâd ile meşgul, âlim ve temkinli bir sûfî olan Mevlânâ'yı, adeta kendinden geçiren ve onu coşkun bir Hak âşığı hâline getiren; Mevlânâ'nın gönül dostu olduğu bilinmektedir (Küçük, 2009: 11).

Şeyh Gâlib şu m.g.inin zeyl beyitinde Şems-i Tebrîzî'yi anmıştır. Şair onun adının "dinin güneşi" anlamına gelmesi sebebiyle Şems'in dünyayı aydınlattığını dile getirmiştir.

1 O gonce dehen teveccüh ederse şerm ede gülen âyîneden
Küşâde olur behişt-i visâle bir nice revzen âyîneden

2 Kibâra zayânı yokdur eger melâmet ederse sâde-dilân
Ki kûhlar atılır dönerek misâl-i felâhın âyîneden

3 Sebeb yine kâbiliyyet olur zuhûruna pertev-i nazarın
Görünse de çâh-ı nahşeb olur mu ger meh-i rûşen âyîneden

4 Tılsım-ı nîgîn içinde kalıp görünmedi gitdi nâm u nişân
Arûs-ı cemâline o perî kurunca niîmîn âyîneden

5 Bu kulzüm-i aşkın eyleyemezdi aklı ihâta mevcelerin
Sîkender açaydı ketî-i câm üstüne yelken âyîneden

6 O hûşe şaîresi mey olur her âdemi mest eder mi meger
Hilâl ola dâmı dânesi ahterân ola hırmen âyîneden

7 Bu sûreti çünki verdi hayâline yaraşır desem meselâ
Cevâhir-i hüsnü tâb'ına **Gâlib**in ola mahzen âyîneden

8 **Mukâbil-i âfitâb olanın ziyâsı cihâna âmil olur**
Ki rütbe Şems-i dîne konur âlamet-i rsûşen âyîneden

GÂLİB G.250

Mevlevî şairlerlerden olan Keçici-zâde İzzet Molla da bu m.g.inin zeyl beytinde Mevlânâ'nın Şems'e bağlılığını ve gönlünde hem Şems'in hem de Mevlânâ'nın olduğunu söylemektedir.

1 Olsaķ 'acabâ kimse olur mı bize mâni'
Fıstıķlı'da bir dīde-i badâm ile ķâni'

2 Hem-pây-ı nigâhı olalı küfr ile îmân
'Âlemde ne büt-hâne ķodı çeşmi ne câmi'

3 Sûret bulamaz âyet-i vahdetde vücûhât
Ol yüzde degül İbni Keśîr'ün sözü nâfi'

4 Agırca gelür cevher-i deryâ-yı *ene'l-Haķ*
İtmezse tahammül n'ola esdâf-ı mesâmi'

5 Ser-pençe-i hurşîd-i hüner oldı bu beş beyt
'İzzet ne revâ burc-ı Keşân'da ola ţâli'

6 Üftâdesidür zerre gibi hazret-i **Şems'ün**
Bir dilde ki envâr-ı haḳîḳat ola lâmi'

KEÇİCİ-ZÂDE 'İZZET MOLLA G.251

Şems gibi Mevlânâ'nın hayatında büyük önemi ve değeri bulunan oğlu olan **Sultan Veled** 1284'de Mevlevî şeyhi olmuş ve 1312'deki vefatına kadar bu makamda kalmıştır. Halifeliği döneminde Mevlana'nın düşüncelerini temel olarak Mevlevîliği kendine özgü kuralları, törenleri olan bir tarikat durumuna getirmiştir (Değirmençay, 2009: 521-522). Gâlib (G.56) ve Yenişehirli Avnî (G.15) de aşağıdaki m.g.lerinin zeylinde Sultan Veled'i anarlar.

Gâlib aşağıdaki m.g.inin zeyl beytinde, Sultan Veled'in güneş gibi etrafını aydınlattığını söyler.

1 Sünbül-i hatları kim tarf-ı külehden görünür
Herhâ-i nâhun-ı gam ârız-ı mehden görünür

2 Etme ta'yîb azîzim gehî rüsvâ-yı aşk
Bir Zelîhâ gibi nâkerde günehden görünür

3 Aks edip mâh-ı ruhu aldadır o tıfl-ı füsûn
Yûsuf-ı Mısra bile revzen-i çehden görünür

4 Cân kâr etmek için gamzesi sihr ile gehî
Hande-i zîr-i lebi nîm-i nigehden görünür

5 Peyrevi olma gel ol reh-revi ârâmın kim
Çîn-i dâmenleri pîşâne-i rehden görünür

6 Bak hemân cem-i havâs ile tarîkatda sana
Sürme-i çeşm-i zafer gerd-i sipehden görünür

7 Zulmet-i harfde seyyâre-i manâ **Gâlib**
Gevher eşkûfesidir zülf-i siyehden görünür

8 Görünürse felege pertev-i hurşîd-nazar
Veled-i Hazret-i Monlâ gibi şehden görünür

GÂLİB G.56

19. yüzyıl şairlerinden geleneğe bağlı kalmakla birlikte, yeni bir söyleyiş arayışında olan döneminde iyi şair olarak itibar görmüş Mevlevî şair Avnî (Mengi, 2011, 265-266) ise m.g.inin zeylinde “Gönlün geniş yolundan Mevlânâ’nın mahremine vâkıf olursan, kalbinde aynı zamanda Sultan Veled’in sırrı da ortaya çıkar.” demektedir.

1 Yem-i vâhide tâ oldukca emvâc-ı ‘aded peydâ
Olur her mevc-i i‘dâd içre bir bahr-i Ehad peydâ

2 Zihî mir’ât-ı pinhân kim anun hâsiyyetindedür
Dem-â-dem olmak âsâr-i şu’ûn-ı nîk u bed peydâ

3 Bilenler el çeker ta‘rîzden bu levh-i gerdûnda
Kimün sun‘-ı bedendendür nukûş-ı nîk ü bed peydâ

4 Mücerred kabz u bast kuvve-i hükm-i kazâdandur
Yem-i imkân ki eyler gâhî cezr ü gâh med peydâ

5 Cesed mir’ât-ı cândur rû-nümâ-yı sûret olmışken
İlâhî bu ne server rûh-ıpinhân kâlbed peydâ

6 Fu’âd-ı ‘ârif ol âyînedür kim anda olmışdur
Mezâyâ-yı ezel zâhir hafâyâ-yı ebed peydâ

7 Kimün kim gerdeni zencîr-i ‘aşkunla degül beste
Olur hablü’l-verîdi üzre habl-i mey-mesed peydâ

8 Kesâd irmek gerek dâd ü sitâd-ı mahv i îcâda
Bu bâzâr-i fenâda olmasun dirsen cesed peydâ

9 Vücûd-ı necm-i baht-ı ‘ârifi isbât içün **‘Avnî**
Daha hurdyetde îcâd olmamışdur bir rasad peydâ

10 Olursan râz-ı Mevlânâya mahrem minhac-ı dilden
Olur kalbinde sırr-i Hazret-i Sultân Veled peydâ
AVNî G.15

Şeyh Gâlib şu m.g.inin zeylinde ise Mevlânâ’nın Mesnevî’siyle, Mevlânâ’nın Şems ’den sonra kendisine halife ve hemdem edindiği ümmî Konyalı kuyumcu **Selahaddin-i Zerkûbî** ’yi anar (Şentürk-Kartal, 2004: 85).

Şair gazelinin zeyl beyitinde “iksir, zerkûb (kuyumcu)” kelimelerini özellikle kullanarak hem altın elde etme sanatı “simyâ”ya işaret eder, hem de Selahaddîn-i Zerkûbî’yi kastederek, Mevlânâ’nın Mesnevî’siyle mânâ iksirine ulaşılabileceğini dile getirir.

1 Bütân kim secde-i ebrû-yı matlûb eylemişlerdir
Bizi hem deyre hem mihrâba mensûb eylemişlerdir

2 Yûsuf-pîrehenler hayf kim pinhân olup dilden
Bu mirâtüs-safâ-yı çeşm-i Yakûb eylemişlerdir

3 Edenler sînesin bâg-ı mahabbet keşf-i râz etmez
Gül-i dâg-ı cefâ-yı mihr-i mektûb eylemi_lerdir

4 Mesîhâ-yı nigehden ders alıp dehrin etibbâsı
Bu bîmârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir

5 Ne yapsın tavrını bozmadı ammâ bozdurup âhir
Güzeller **Gâlib**-i nâ-çârı mallûb eylemişlerdir

6 Ererler nutk-ı Mevlânâ ile iksîr-i ma'nâ-ya
Gedâlar kim ümîd-i feyz-i Zerkûb eylemişlerdir
GÂLİB G.46

Mevlevîlik

Mevlânâ'nın hayat çizgisi ve tefekkürünün bir yansıması olan Mevlevîlik, başlangıçta Konya ve bu bölgeye yakın Kütahya, Amasya gibi yerleşim yerlerinin köy ve kasabalarında gelişmiş bir inanç sistemiyken daha sonra Osmanlı'nın kurulmasıyla şehirlerde ve feth edilen hemen her bölgeye uzanan bir inanç sistemidir. Yayıldığı bütün bölgelerde Mevlevi dergâhları bulunmuştur(Mermer-vd., 2009: 10-11).

Bu bölümde Şeyh Gâlib (G.313, G.14, G.238) ve Leylâ Hanım (G.63, G.108)'ın m.g.leri değerlendirilmiştir. Adı geçen şairlerin bu gazellerde öncelikle bağlı oldukları Mevlevilik, Mevlevî dergâhı ile ilgili zeyl beyitler incelenmiştir. Daha sonra Mevleviliğe davet eden, telkinde bulunulan m.g. örneklerine yer verilmiştir.

Şeyh Gâlib bu m.g.inin zeylinde "Mevlevi dergâhında kendi isteğiyle toprak olan ve benliğinden vazgeçen, feleklere naz etse yeridir." demektedir.

1 Vâ'iz nihânı çekmiş o hînâgeri geri
Eyler gelip dükâna büt-i berberi beri

2 Çıksa ne dem kubâ-yı hevâ-gün ile o mâh
Pür-nûr eder bu kubbe-i nîlüferi feri

3 Şehbâz çeşm-i suhân müjgân degildir ol
Kurtuldu pençesinden atı sipihri peri

4 Bî-behredir hilâle bakan sûz u tâbdan
Eyler mi merd-i bî-dili hîç hançeri çeri

5 İnsâf olunsa gonce-i bâg-ı hayâ imiş
Gülzâr-ı hüsnü behcetin en bihteri teri

6 Başına buyruk olsa gelen gurûr-mend
Çekmezdi belki gâile-i efseri seri

7 Ağyâra aldanır mı meger nev-resîdeler
Görmezse anda âıkına benzeri zeri

8 Dâim tarîk-i Hakda budur akl ü nefse kâr
Biri Mesîhi rehber eder âhari hari

9 Dervîş-i kayd pûşîşe **Gâlib** ne ihtiyâc
Uryân-tenân câmesi bir Hayderî deri

10 **Dergâh-ı Mevlevîde niyâz ile hâk olan**
Eflâke nâz ederse yeridir yeri yeri
GÂLİB G.313

Şeyh Gâlib konuyla ilgili başka bir m.g.inin zeyl beyitlerinde de Mevlânâ'ya bağlı olduğunu dile getirirken, Yusuf Sîneçâk anar. Yûsuf Sîne-çâk (ö.1534), Vardar Yenice'sinden olup tanınmış Mevlevî şairlerindendir. Şiirlerini ilâhî bir aşkla dolu bir kalple söylediği için parçalanmış göğüs anlamında Sîne-çâk ismini almıştır (Güleç, 2004: 159). Şeyh Gâlib de m.g.sinin zeyl beytinde onun gibi "sîne-çâk" olduğunu söyler.

1 Mihr-i felekdir selef-i mâhtâb
Subh-ı safâdır halef-i mâhtâb

2 Câm-ı arakdır sadef-i mâhtâb
Penbe-i mînâsı kef-i mâhtâb

3 Mazhar-ı esmâdır Allâh alîm
Cismi Alidir kelef-i mâhtâb

4 Hepper ü Heppîre eder intisâb
Gevher-i asl-ı Necef-i mâhtâb

5 Hazret-i mâsûmların şevkine
Çârdehidir şeref-i mâhtâb

6 Menkebe-hân olmala Hemsül-Haka
Defter-i aşk oldu def’-i mâhtâb

7 Târ-ı şuâıyla olur hem-çü mihr
Tîr-i duâdan hedef-i mâhtâb

8 Nûr-ı tecellâya eder bezm-i gark
Cilve-i bî-tâb u tef-i mâhtâb

9 Sâlâr-ı elmâsa girip oldu hâl
Mes’ele-i muhtelif-i mâhtâb

10 Herkese bir meslek-i dîn âşıka
Tarf-ı çemen yâ taraf-ı mâhtâb

11 Öyle münevver ki çerâgân-ı dil
Şem’a-keş anda keşef-i mâhtâb

12 Oldu nümâyân Yed-i Beyzâ gibi
Lâmiâ-i lâ-tuhaf- mâhtâb

13 Eyledim âyinemi deryâ-yı nûr
Mevc-i safâ sanki saf-ı mâhtâb

14 Hakk eder îmânını zâhidlerin
Nûş-ı mey-i muntasıf-ı mâhtâb

15 Ferve-i beyzâsıdır uryânların
Sâde kumâş-ı tuhaf-ı mâhtâb

16 Mâlik-i gencîne-i Şemsiz ne var
Eylese **Gâlib** telef-i mâhtâb

17 **Hazret-i Monlâya tevellâdayız**
Bizlere her şeb şeref-i mâhtâb

18 **Bendesi Yûsuf gibi bir Sîneçâk**
Kim eteğin tutdu kef-i mâhtâb

GÂLİB G.14

Mevlevî şairler m.g.lerinin zeyl beyitlerinde Mevleviliğe davette bulunmuşlardır. Şeyh Gâlib de aşağıdaki m.g.inin zeyl beytinde Mevlevîliğe davette bulunmaktadır.

1 Gencînen olsam vîrân edersin
Âyînen olsam hayrân edersin

2 Tîr-i nigehten dâg-ı derûna
Baksan ne iler seyrân edersin

3 Sâkî kerâmet sende yâ bende
Bahrı habâba mihmân edersin

4 Nezzâra-i germ etdikçe ey çeşm
Âteşle âb-ı yeksân edersin

5 Ey huşk zâhid dem urma meyden
Dest-i du’âyı mercân edersin

6 Zâhid o meh-veş pür-nûrdur kim
Bütdür demezsin îmân edersin

7 Mâdâm uçarsın gözlerde ammâ
Rûyun perî-veş pinhân edersin

8 Tabl-ı tehîden kemdir suhanlar
Bî-hûde **Gâlib** efgân edersin

9 **Etvâr-ı çarha uy Mevlevî ol**
Seyrân edersin devrân edersin

GÂLİB G.238

Kadın şairlerden olan Leylâ Hanım 19. Yüzyılda III. Selim çevresinde bulunan Mevlevî şairlerindendir. Onu divanlarındaki m.g.lerde de Mevlânâ'nın, Mevlevîliğin, Mevlevî şâirlerinin övüldüğünü görmekteyiz.

Leylâ Hanım Mevlevî olduğunu aşağıdaki m.g.inde belirtir. Şair gazelinin zeyl beytinde Hz. Mevlânâ gibi ulu sultana kul olduğunu dile getirir. Ayrıca Leylâ Hanım onun kapısının köpekleriyle haşr olmak istemektedir.

1 Nedendir itmez oldı âteşim te'sîr cânâna
Yanup yakıldıgım gördükçe hayrân oldı pervâne

2 Tutuşdı kalmadı cânâ tenimde mûlarım bir bir
Fetîl-efrûz olunca şem'-i 'aşkın sîne-i câna

3 Der-i kûyunda feryâd eylesem de eyleme ta'yîb
Gedâlar hâlini 'arz eyler elbet şâh-ı devrâna

4 Görünce çeşmini Allâh Allâh oldı feryâdım
Kâfir merhamet itmez mi âyâ ehl-i îmâna

5 Düşünce sîne-i 'uryânıma şol tîr-i müjgânı
Yine ben nûş iderdim kanımı peymâne peymâne

6 Görenler 'âşık-ı dil-hastegâna zulmi az itsün
Dil-i bîmârımız tâkat getürmez cevr-i hûbâna

7 Bugün katl eyle hayr işi sakın sen eyleme te'hîr
Senin 'aşkın ile **Leylâ** komuşdur başı meydâna

8 Kapusı segleriyle eylesün Mevlâ bizi mahşûr
Kul olduk hazret-i Monlâ gibi bir ulu sultâna
LEYLÂ G.108

Leylâ Hanım divanında ayrıca Mevlevilik'e dâvet içeren 2 m.g. örneği görülmektedir (G.101, G.109). Burada örnek olarak verilen şu gazelde Şair, Mevlânâ'ya inan, Mevlevî ol; aşk meydanında devrân edersin, diyerek insanları Mevlevîliğe davet etmiştir.

1 Nâlânın olsam giryân idersin
Giryânın olsam nâlân idersin

2 Agyâr ile mey nûş eyledikçe
Bagrım a kâfir biryân idersin

3 Bîgâneye rûyun gösterüp âh
'Âşıkdan ammâ pinhân idersin

4 Mir'ât-ı rûyun kim görse cânâ
Ol vech-i pâke hayrân idersin

5 Zâhid göreydin ruhsâr-ı yâri
Sen de dem-â-dem efgân idersin

6 Başdan ayaga nûr-ı mücessem
Bir kerre görsen îmân idersin

7 Bîhûde kıyma ey dil bu câna
'Îd-i visâle kurbân idersin

8 **Leylâ** seninçün âh eyledikçe
‘Aşk âteşinde sûzân idersin

9 **Monlâ'ya îmân it Mevlevî ol**
Meydân-ı ‘aşkda devrân idersin
LEYLÂ G.63

Mevlevilik denilence akla bazı unsurlar gelmektedir. Bunlardan “Semâ, Külâh, Ney, Rebâb, Çeng ve Keçgül” konuyla ilgili tespit edilen m.g.lerde karşılaşılan Mevlevilik unsurlarıdır. Aşağıda bu unsurlar, birer örnek verilerek açıklanmıştır.

Mevlevîlik deyince ilk akla gelen “**Semâ**‘”, lügatte işitmek mânâsındadır. Terim olarak, mûsikî nağmelerin dinlerken vecde gelip hareket etmek, kendinden geçip dönmektir. Hz.Mevlânâ zamanında belli bir nizâma bağlı kalmaksızın dînî ve tasavvûfî bir coşkunluk vesîlesiyle icrâ edilen sema‘, sonradan Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi zamanından başlayarak Pîr Âdil Çelebi zamanına kadar tam bir disiplin içine alınmış, sıkı bir nizâma bağlanmış; icrâsı öğrenilir ve öğretilir olmuştur. Böylece XV. yüzyılda son şeklini alan Sema‘ Töreni’ ne daha sonra sadece XVII. yüzyılda Nâ’t- ı Şerîf eklenmiştir. Sema‘, sembolik olarak, kâinatın oluşumunu, insanın âlemde dirilişini, Yüce Yaratıcı’ya olan aşk ile harekete geçişini ve kulluğunu idrak edip “İnsan- ı Kâmil” e doğru yönelişini ifâde eder. (**Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**:25.03.2014).

Semâ‘ Mevlânâ’da ve Mevlevîlikte çok önemli bir unsurdur. Mevlânâ’nın ve Mevlevilerin trans halini gösteren tipik bir imgedir. Aynı zamanda duygunun ve inancın musikiyle birleşmesidir (Mermer-vd., 2009: 17)

Semâ ile ilgili zeyl beyti bulunan Şeyh Gâlib (G.63) ve Leylâ Hanım’ın (G.4) m.g.leri bu bölümde incelenmiştir. Şeyh Gâlip aşağıdaki m.g.inin zeylinde “semâ”dan bahseder. Şair burada Kays’ın aşkından da bahseder fakat onun dağda dolaştığnı, başı dönmüş olduğunu ama Mevlevî gibi tavaf etmediğini söyler.

1 Hayl-i müjgâne peri cündüne sultân idi Kays
Devlet-i aşkda gûyâ ki Süleymân idi Kays

2 Ferd iken tavf-i Hicâzında mecâz-ı aşkın
Ka'beye döndügünde hacı peşimân idi Kays

3 Cem'a varmışdı yolu tefrike-i fürkatdan
Zülf-i Leylâ deyü her gece perîşân idi Kays

4 Nevha-i derd ile Nûh olmuşdu deştlerde
Girye-hîz-i müje-i hâr-ı mugaylân idi Kays

5 Cûş-ı Tûfân-ı cünûnundan edip rem-gerde
Mevc-i âhûya gehi silsile-cünbân idi Kays

6 Nisbet-i terbiyet-i sebzesi Veysî görünür
Vecd ile Necd diyârında nümâyân idi Kays

7 Nev-hevesler ne aceb etse anınla da'vâ
Kendi asrındada bâzîçe-i tıflân idi Kays

8 Sandı "lebbeyk" sadâsını rakîbândandır
Kâbe'de şöhret-i Leylâsına hayrân idi Kays

9 Mekteb-i aşkda Monlâ-yı cünûn-vâr **Gâlib**
Kim anın dersine bir tıfl-ı sebek-hân idi Kays

10 Mevlevî gibi tavâf etmezdi beyt-i dilini
Gerçi ser-geşte idi bâdiye-cevlân idi Kays
GÂLİB G.63

Semâ ile ilgili bir başka m.g. ise Leylâ Hanım'a aittir. Şair bu m.g.inin zeyl beytinde "Gece ile gündüzün, güneş ile ayın döndüğünü; irfân meclisinde Mevlevi devrân etmesin mi " diye sorarak Mevlevilikte semâ'ı dile getirmektedir.

1 Dönmüyor gönlümce çarh-ı kîne-ver 'âlem bu yâ
Bir gün elbette murâdımca döner 'âlem bu yâ

2 Âh-ı dil-sûzum görüp ‘ayb itmeyin fasl-ı bahâr
Âdet olmuş bülbülâna nâleler ‘âlem bu yâ

3 Hayli müddet âh u feryâd eyledim ammâ çi-sûd
Yâre te’sîr itmedi âh-ı seher ‘âlem bu yâ

4 Çarhdan zann itmesün hâtırcıgım mugber rakîb
Ehl-i ‘aşka bir gelür şâd u keder ‘âlem bu yâ

5 Düşmenim şâd olsa da bu çekdigim bâr-ı gama
Ol dahi bir gün olur benden beter ‘âlem bu yâ

6 Vuslata elbette ‘aşk eyler mübeddel fürkati
Zevke bak ey dil bu gamlar da geçer ‘âlem bu yâ

7 İtme şekvâ devr-i Hân Mahmûd'dur **Leylâ** ne gam
Böyle kalmaz şâd olur ehl-i hüner ‘âlem bu yâ

8 **Meclis-i ‘irfânda devrân itmesün mi Mevlevî**
Rûz u şeb devr itmede şems ü kamer ‘âlem bu yâ

LEYLÂ G.4

Mevlevilerin başına giydiği “**külah”** ise ucu sivri, yüksek başlığa verilen addır. Bu Mevlevilerin simgesidir. Bu bakımdan Mevlevi şairleri duygu ve düşüncelerini bu motifle dile getirmişlerdir (Mermer-vd., 2009: 16).

Leylâ Hanım’ın 1 m.g.inde külâh geçmektedir (G.48). Şairin bu m.g.inde de Mevlevilikle alakalı güzel bir hasb-i hâl ile karşılaşmaktayız. Leylâ Hanım; zeyl beytinde feyz için mevlevîlik külâhının giyilmesi söyler; çünkü Monla tacı gibi âlemde külah olmadığını dile getirir.

1 Semt-i yâre çıkacak sehl ile râh olmaz imiş
Olsa da dilbere dikkatle nigâh olmaz imiş

2 Göremem dilberi bu nâr-ı harâretden vâh
Bî-duhân ‘âşık-ı bî-çârede âh olmaz imiş

3 Bana sor mes’ele-i ‘aşkı ne bilsün vâ‘iz
Mey ü mahbûb ile ‘âlemde günâh olmaz imiş

4 Def‘-i agyâra yine çâre nedir ey hâce
İki efsûn ile küffâr tebâh olmaz imiş

5 Sevdigi ‘arz-ı cemâl eyler ise **Leylâ**'ya
Bunı bil haşre kadar bahtı siyâh olmaz imiş

6 **Feyz içün başına gey sikke-i Mevlânâ'yı**
Tâc-ı Monlâ gibi ‘âlemde külâh olmaz imiş

LEYLÂ G. 48

Şiir musiki ve semâ‘ mevlevîliğin diğer inanç merkezlerinden farklılığını gösteren unsurlardır. Bu unsurlar Mevlevilikte birbirinden pek ayrılmamaktadır. İşte bu unsurlardan biri de “**ney**”dir. Ney kelimesini türk edebiyatına kazandıran, bir teşbih unsuru olarak tasavvufta kâmil insanın karşılığı noktasındaki sembolü ilk kullanan Mevlânâ’dır (Mermer-vd., 2009: 18).

Şeyh Gâlib “ney” redifli bu gazelin zeylinde “ney”i şekil itibariyle ana yola benzetmiş ve Hızır’ın adını da anarak, bu yolda âb-ı hayatın çıktığını söylemiştir.

1 La’lin olunca gonca-i tarf-i külâh-ı ney
Bir nev-bahâra neş’e verir bûy-ı âh-ı ney

2 Çem-i ümîdi nagme-i rengîne kasr edip
Peyvestedir o leblere medd-i nigâh-ı mey

3 Fânûs-ı nev-zuhûru degil şem’-i âhın ol
Aşk âteşiydi deşte berk-ı giyâh-ı ney

4 Bâlâ-yı şem’ ü şu’le-i âvâza nâz eder
Bir mısra-ı resâsı ile medd-i âh-ı ney

5 Seddeyleyip girîveleri bir dem et sülûk
Tevhîd-i sırfa râst gelir dogru râh-ı ney

6. Envâr-ı Mâh-ı Nahşebîdir şu'le-i sadâ
Ayn-ı Alî'den aldı nazar çünki çâh-ı ney

7 Gavvâs-ı feyzdir ki uzar mevc-i nâlede
Olmuş kudûm sanki kedû-yı şinâh-ı ney

8 Sırr-ı güvâh-i dü-lebden edip suâl
Hak etdi hakk-ı davi-i Mansûru âh-ı ney

9 **Gâlib** cenâb-ı Şemsden almış nefes meger
Erdi amûd-ı subha dem-i sub gâh-ı ney

10 **Mecrâ-yı feyz-i Hızr-ı hidâyetdir ârife**
Âb-ı hayât künkü imiş şâhrâh-ı ney

GÂLİB G.303

Şeyh Gâlib yine "ney" redifli bir başka m.g.inin zeylinde ise ney ile birlikte Mevlevilikte önemli başka müzik aletlerinden olan **"rebâb"** (gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılımş bir çeşit kemençe) ve **"çeng"**den (kanuna benzer, dik tutularak çalınan bir çeşit saz) ayrıca yine mevlevîlerin başlarına giydikleri bir eşya olan **"keçgül"**den de bahsetmiştir.

1 Çünki Mesîh-i aşkdan aldı nefes asâ-yı ney
Mürdeye bahş-ı cân ederdim çekip ejdehâ-yı ney

2 Hây-ı dehende Hûsuna hem-dem olup hüviyyetin
Âlem-i bi-hûdîdedir na're-i Hudâ-yı ney

3 Rûha olup bi-aynihî Ka'beye nâvdân-ı zer
Zemzem-i feyz-i giryedir zemzeme-i nevâ-yı ney

4 Kalbe işâret eyleyip söyledi beynel-isbıîn
Nefy-i hevâ-yı nutk eder ehline nûn u yây-ı ney

5 Dûr-i şenîd-i râz olan dahı dil-âşinalara
Silsiletül-cereslenür velvele-i derây-ı ney

6 Eyle urûc-ı çarh-ı dil dinle kalem sarîrini
Sırr-ı semâ-ı sidredir nagme-i müntehâ-yı ney

7 Minber-i arşa dek çıkup pâye-be-pâye kefile
Cifr-i rızâ beyân eder hutbe-i Murtezâ-yı ney

8 Fasl ile valsın aslını an-be-ân bilenlere
Hûy-ı Hudâ Hudâyimiş hây-ı cüdâ cüdâ-yı ney

9 Hûr-ı behişt-i nağmeyi gûne-be-gûne gösterir
Kûçe-i sûk-ı sûretin câddesidir fezâ-yı ney
10 Bâz hezâr-sayd olur evc-i safâda alsa ger
Şehperest-i desti neyzenin bâl ü hümâ-yı ney

11 Oldu bu cân nâle-ger nagme-misâl derbeder
Yâra yürekde elde ser serde yine hevâ-yı ney

12 Bir dem ü bir elif gerek âdeme âdem olmaga
Gâlib o remzi keşf eder kâmet-i Hak-nümâ-yı ney

13 **Çeng ü nefîr her biri mazharıdır bir ârifin**
Hazret-i Mevlevîyedir aşkda intimâ-yı ney

14 Eyler o şâh-ı kâm-yâb bahşiş-i şevk bî-hisâb
Keçgül alup ele rebâb gelmiş olup gedâ-yı ney
GÂLİB G.305

4.3. “MAŞÛK” ve “AŞK, ÂŞIK, RAKİP”

Zeyl beyitlerinde “Maşûk”un çeşitli özelliklerinin dile getirildiği 115 ve “aşk, âşık, rakip” konularının işlendiği 49 m.g. olmakla birlikte toplamda konuyla ilgili 164 m.g. tespit edilmiştir.

Gelenek ideal ve güzel sevgili tipini boyundan, saçlarından, gözünden, kaşına ve dudaklarına kadar fizikçe bahsedilebilecek her bir hususiyetiyle ayrı ayrı tespit etmiştir. Divan şiirinde bütün güzelliği değil, parça güzelline yer verilir. Kaynağını gerçek hayattan alan sevgili tipi edebî açıdan teşbih ve mecazlarla yüceltilmiş ve bir güzellik timsali haline getirilmiştir. Bu yüzden yarı idealize edilmiş sevgili daha çok güzellik unsurları üzerinden anlatılır. Mesela ağzı vardır ama bildiğimiz insan ağzına benzemez, uzun servi boyludur ama kimse onun boyuna ulaşamaz, kılıç gibi keskin bakışlarıyla öldürür, yaralar, dudağıyla can verir, kaşları yay olur kirpik oku atar. Bu özelliklerle gerçeklikten ayrılır. Maşûk güzellikte Yusuf, huri, melek, peri ile; cömertlik ve hükmetmede Süleyman, sultan, şah ile; parlaklık ve erişilmezlikte güneş, ay, yıldızlar ile anlatılmıştır. Divan şiiri bu hazır unsurlarla sevgilinin güzelliğini belirtmeye çalışırlar. Çizilmek istenen fizik portresini uzun boylu ince belli oluşu dışında en fazla onun büst kısmına ait unsurlar meydana getirir: yanak, alın, saç, kaş, göz, kirpik, ağız, dudak, çene, diş, hat, ben, gerdan ve elbette ki saçlarının misk kokusu sevgilinin güzelliğini yapan başlıca unsurlar olarak geniş bir teşbih kadrosu içinde işlenir. Sevgilinin güzelliğinden seçilmiş bu motiflerle onlar etrafındaki teşbihler ortaya geniş bir mazmunlar dizisi çıkarır ve bu hazır çerçeve sevgilinin moral tarafıyla birlikte asırlar boyunca bütün şairlerde aynı kalmış tek ve değişmez sevgili tipini çizer (Akün: 416; Gönel, 2010: 215, 216).

4.3.1. Maşûk

Yüzyıl kapsamı içerisinde taranan divanlardan tespit edilen 115 m.g.in zeyl beyitlerinde maşûkun özelliklerine yer vermekte ve ona övgülerde bulunulmaktadır. Bu beyitlerde yukarıda belirtilen özellikler paralelinde maşûkun; yüzü-yanağı, boyu, saçı, dudağı-ağzı-öpücüğü-dişi, kulağı, gözü-bakışları-kaşları ve ayva tüyleri ile birlikte genel dış görünüşü ve vasıflarına (nazı, cevri, meclisi) yer verilmiştir. Bu bölümde; divan tahlilleri ve incelemelerinde ortaya konulan maşûkla ilgili özellikler

dışında, farklı veya yeni bir bilgiye ulaşılmadığından yalnızca sayısal veri tespiti bulunulmuştur. Maşûkun fiziksel özellikleri, Tablo II'de maddeler halinde m.g. sayısına göre çoktan aza doğru sıralanmıştır. Maddelerde adı geçen konuyla ilgili zeyl beyti bulunan şairlerin gazel numaraları belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda 15-19.yüzyılları arasında taranan divanlardan zeyl beyitlerinde maşûk ile ilgili tespit edilen m.g.ler yüzyıl sırasına göre gazel numarası, ilave beyit sayısı ve konusuna göre verilmiştir.

Çizelge 4.9. Yüzyıllara Göre Zeyl Beyitlerinde Maşûku Çeşitli Özellikleriyle Dile Getiren Şairlerin Adları, M.g. Sayıları ve Gazel Noları

YUZYIL	ŞAIR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
15.YY	Adlî	1	G.35
	Ahmed Paşa	7	G.15, G.28, G.86, G.169, G.185, G.292, G.323
	Ahmedî	9	G.15, G.83, G.302, G.464, G.472, G.486, G.543, G.646, G.661
	Ahmed-i Dâî	1	G.180
	Ahmed-i Rıdvan	13	G.9, G.178, G.217, G.329, G.336, G.339, G.410, G.468, G.565, G.585, G.803, G.828, G.860
	Amrî	1	G.13
	Avnî	1	G.18
	Ayni	1	G.471
	Cem Sultan	23	G.14, G.16, G.20, G.29, G.39, G.63, G.108, G.123, G.127, G.129, G.130, G.136, G.162, G.199, G.206, G.222, G.225, G.252, G.272, G.276, G.302, G.313, G.355
	Hamdullah Hamdi	1	G.61
	Tacizâde Cafer Çelebi	2	G.153, G.155
	Usûlî	1	G.34
16.YY	Aşık Çelebi	1	G.30
	Hayâlî	1	G.204
	Hayretî	3	G.15, G.163, G.392
	Meâlî	8	G.30, G.61, G.122, G.202, G.215, G.225, G.249, G.262
	Muhibbî	5	G.259, G.1200, G.2587, G.2666, G.2732
	Nev'î	2	G.260, G.367
	Revânî	11	G.59, G.111, G.371, G.372, G.373, G.374, G.383, G.387, G.389, G.393, G.411,
	Vasfî	1	G.54
	Zâtî	6	G.14, G.21, G.79, G.1230, G.1249, G.1485
17.YY	Atâyî	1	G.99
	Beyânî	3	G.279, G.292, G.459
	Fevzî	1	G.89
	Haletî	6	G.36, G.129, G.162, G.200, G.289, G.652,
	Sâbir Pârsâ	2	G.149, G. 156
19.YY.	Şeref Hanım	2	G.95, G.246
	Yenişehirli Avnî	1	G.8
TOPLAM:	**28 Şair**	**115**	

Bu tabloya göre maşûk için yazılmış olan toplamda 28 şaire ait 115 m.g. tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde maşuku m.g.lerinde en çok dile getiren, 23 m.g. ile Cem Sultan'dır. 13 m.g.le Ahmed-i Rıdvân ikinci sırada gelmektedir. Daha sonra sırayla Revâni'nin 11 m.g.si; Ahmedî'nin 9; Meâlî'nin 8; Ahmed Paşa'nın 7; Zâtî ve Hâletî'nin 6; Muhibbî'nin 5; Hayretî ve Beyânî'nin 3; Tâci-zâde Câfer Çelebi, Şeref

Hanım ve Sâbir Pârsâ'nın, Nev'î'nin 2 ve diğer şairlerin (Adlî, Amrî, Avnî, Aynî, Hamdullah Hamdî, Usûlî, Ahmed-i Dâî, Âşık Çelebi, Hayâlî, Vasfî, Atâyî, Fevzî,

Tabloya göre maşuktan çeşitli özellikleriyle bahseden m.g.ler, en çok 15.yy.'da görülmektedir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise 18.yüzyılda konuyla alakalı bir m.g.e rastlanılmamış olmasıdır.

Zeyl beyitlerinde tespit edilen maşûkun fiziksel özellikleri, aşağıdaki tabloda m.g. sayılarına göre çoktan aza doğru sıralanmıştır:

Çizelge 4.10. Zeyl Beyitlerinde Maşûkun Bahsedilen Fiziksel Özellikleri, Şair Adı, M.g. Sayıları ve Gazel Noları

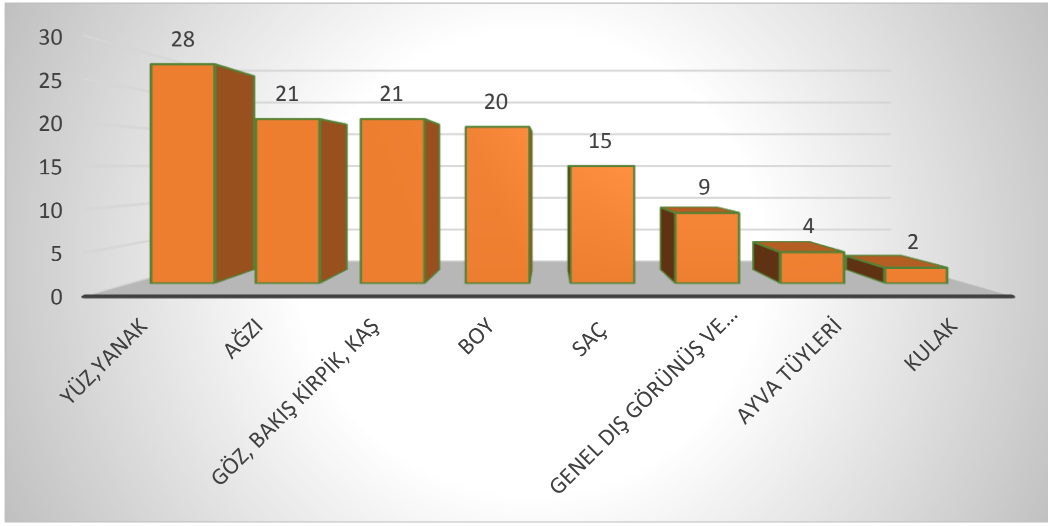
FIZIKSEL ÖZELLİKLERİ	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
YÜZ, YANAK	Ahmed Paşa	1	G.15
	Avnî	1	G.18
	Cem Sultan	4	G.123, G.127, G.162, G.222
	Ahmed-i Rıdvan	3	G.217, G.312, G.329, G.803
	Ayni	1	G.471
	Tacizade Cafer Çelebi	2	G.153, G.155
	Ahmedî	3	G.83 G.464, G.486, G.543
	Revânî	1	G.373
	Nev'î	1	G.260
	Meâlî	3	G.30, G.202, G.249
	Muhibbî	1	G.259
	Zâtî	1	G.79
	Haletî	2	G.289, G.652
	Sâbir Pârsâ	2	G.149, G.156
AĞIZ, DUDAK, DİŞ	Cem Sultan	1	G.276
	Revânî	2	G.59, G.387
	Haletî	2	G.129, G.162
	Cem Sultan	4	G.29, G.39, G.130, G.206
	Ahmed-i Rıdvan	2	G.410, G.565
	Hamdullah Hamdi	1	G.61
	Ahmed Paşa	1	G.169
	Hayretî	1	G.392
	Revânî	1	G.111
	meâlî	1	G.122
	Zâtî	2	G.21, G. 1230
	Sâbir Pârsâ	1	G.156
	Ahmed Paşa	1	G.292
	Revânî	1	G.374
	Hamdullah Hamdi	1	G.61

Çizelge 4.10. (devam). Zeyl Beyitlerinde Maşûkun Bahsedilen Fiziksel Özellikleri, Şair Adı, M.g. Sayıları ve Gazel Noları

FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
GÖZ, BAKIŞ, KİRPİK, KAŞ	Amrî	1	G.13,
	Cem Sultan	4	G.14, G.136, G.355, G.29
	Ahmed-i Rıdvan	3	G.336, G.339, G.565
	Usûlî	1	G.34
	Ahmedî	1	G.646
	Ahmed Paşa	2	G.86, G.292
	Revânî	1	G.393
	meâlî	1	G.215
	Atâyî	1	G.99
	Beyânî	2	G.279, G.292
	Nev'î	1	G.367
	Şeref Hanım	2	G.95, G.246
	Yenişehirli Avnî	1	G.8
BOY	Cem Sultan	5	G.16, G.199, G.222, G.276, G.313
	Ahmed-i Rıdvan	2	G.217, G.585
	Ayni	1	G.471
	Âşık Çelebi	1	G.30
	Hayâlî	1	G.204
	Hayretî	1	G.163
	Revânî	3	G.372, G.383, G.389
	meâlî	1	G.262
	Muhibbî	1	G.1200
	Zâtî	3	G.1230 G.1249 G.1485
	Haletî	1	G.36
SAÇ	Cem Sultan	6	G.20, G.108, G.135, G.225, G.272, G.302, G.312
	Ahmed-i Rıdvan	5	G.9, G.178, G.339, G.828, G.860
	Ahmedî	3	G.15, G.302, G.661
	Ahmed-i Dâî	1	G.180
	Muhibbî	1	G.2587
	Ahmed-i Dâî	1	G.161
	Revânî	2	G.371, G.411
	meâlî	1	G.225
	Ahmed-i Rıdvan	1	G.468
	ahmedî	3	G.253, G.472, G.712
	Muhibbî	2	G.2666, G.2732
GENEL DIŞ GÖRÜNÜŞÜ VE ÖZELLİKLERİ	Cem Sultan	2	G.162, G.228
	Adlî	1	G.35
	Ahmed-i Rıdvan	1	G.803
	Ahmed Paşa	2	G.28, G.323
	Ahmedî	1	G.471
	Zâtî	1	G.14
	Haletî	1	G.200
AYVA TÜYLERİ	Cem Sultan	2	G.108, G.252
	Beyânî	2	G.292, G.459

Tespit edilen 115 m.g.de maşûkun en çok övülen özellikleri yüzü-yanağıdır. Yüz-yanak için yazılan m.g. 28 tanedir. Sırasıyla mâşukun ağzı 21; gözü, bakışı, kirpiği, kaşı 21, boyu 20; saçı 15, genel dış görünüşü ve özellikleri 9, ayva tüyleri 4 ve kulağı 2 m.g.in zeyl beyitlerinde bahsedilmiştir.

Aşağıdaki grafikte zeyl beyitlerinde geçen maşûk özellikleri şu şekilde gösterilmiştir:

Şekil 4.5. Maşûkun Bahsedilen Fiziksel Özellikleri

4.3.2. Aşk, Âşık, Rakip

Tespit edilen m.g.lerin zeyl beyitlerinde aşk, âşık ve rakip konuları bulunan 49 tane gazel bulunmaktadır. Şairler bu gazellerde aşk yolunda yapılanları anlatmış, aşkın insan üzerindeki etkilerinden bahsetmişler ve aşklarının büyüklüklerini dile getirmişleridir. Aşkın zorluklarını; aşk ateşini, ıstırabını, yârdan ayrı olmanın acısını anlatmış ve aşkın sonundan bahsetmişlerdir. Şairler âşıklıkta ne kadar büyük olduklarını anlatırken kimi zaman kendilerini Mecnun ve Ferhat ile kıyaslamış, kimi zaman da âşık olmanın zorluğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca şairler rakipden bahsedilen m.g.lerde sevgiliye duydukları kıskançlığı ifade etmişler ve kendileriyle rakipi kıyaslayıp sevgili ile aralarında onu bir engel görmişlerdir.

Aşk, âşık ve rakip konuları beyitlerde iç içe yer aldığı için, konuyla ilgili m.g.leri bulunan şairler tek bir tabloda alfabetik sıraya göre verilmiştir:

Çizelge 4.11. Zeyl Beyitlerinde Aşk, Âşık ve Rakip Konularını İşleyen Divan Şairleri, M.g. Sayıları ve Gazel Noları

ŞAİR ADI	**M.G. SAYISI**	**GAZEL NO**
Ahmedî	3	G.149, G.250, G.373
Ahmed-i Dâî	3	G.65, G.74, G.305
Ahmed-i Rıdvân	1	G.333
Amrî	1	G.9
Cem Sultan	8	G.54, G.92, G.121, G.135, G.188, G.332, G.105, G.284
Hayretî	2	G.117, G.187,
Meâlî	5	G.74 G.113 G.164 G.193 G.204
Mihrî Hatun	1	G.65
Muhibbî	7	G.37, G.897, G.908, G.1047, G.1659, G.1793, G.2688
Nâ'ilî	1	G.36
Nev'î-zâde Atâyî	1	G.227
Revânî	1	G.39
Sâbir Pârsâ	1	G.22
Sâbit	6	G.264, G.665, G.1260, G.1311, G.1395, G.1526,
Şeref Hanım	1	G.10
Şeyhî	1	G.4
Tacizâde Cafer Çelebi	2	G.3, G.161
Vasfî	1	G.81
Yenişehirli Avnî	1	G.1
Zâtî	2	G.193, G.1781

Adı geçen konularda en çok m.g. yazan şair Cem Sultan'dır. Cem Sultan'ın 8 m.g.i bulunmaktadır. Daha sonra sırayla Muhibbî'nin 7; Sâbit'in 6; Meâlî'nin, 5; Ahmed-i Dâî'nin ve Ahmedî'nin 3; Hayretî, Tacizâde Cafer Çelebi ve Zâtî'nin 2; Ahmed-i Rıdvân, Amrî, Mihrî Hatun, Nâ'ilî, Nev'î-zâde Atâyî, Revânî, Sâbir Pârsâ, Şeref Hanım, Şeyhî, Vasfî ve Yenişehirli Avnî'nin 1 m.g.i tespit edilmiştir.

4.4. POETİKA

Tezimizin yüzyıl kapsamı içerisinde tespit edilen 147 m.g.in zeyl beyitlerinde şiir ve şair hakkında görüşler dile getirilmiştir. Bu zeyl beyitleri bir anlamda şairlerin poetikası niteliğindedir. Zeyl beyitlerinde divan şairlerinin kendi şairlik güçlerini övmek maksadıyla gerek Türk gerekse Fars ve Arap şairleriyle kendilerini kıyasladıkları da görülmektedir. Bunların yanı sıra şairler; şiir ve şair hakkındaki görüşlerini, çeşitli terkipler ve kavramlar ile belirtmişlerdir.

Bu bölümünde öncelikle tespit edilen m.g.lerle ilgili, bir tablo gösterilmiş ve istatistikî değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra "Poetika" başlıklı bu bölüm, "Poetik Anlamlı Kelime ve Terkipler" ve "Poetik Zeyl Beyitlerinde Adı Geçen Şairler" olmak üzere iki kısımda değerlendirilmiştir. İlk alt başlıkta bahsi geçen şiir, söz ve şair ile ilgili kelimeler ve bu kelimelerle kurulan terkipler verilerek, bunlarla ilgili kendi seçtiğimiz örnekler incelenmiştir. İkinci alt başlıklı bölümde ise zeyl beyitlerinde şairlerin kendilerini överken adını andıkları şairlerin listesi verilip, konuyla ilgili yine seçtiğimiz birer m.g. örneği verilmiştir.

M.g.lerle ilgili tezimizin bu bölümünde ele aldığımız konuyla ilgili yayınlanmış "M.g.lerde Fahriye" (Ünlü, 2012: 33-53) adlı makalede ise, m.g.lerde şairlerin kendilerini veya şiirlerini övdükleri m.g.ler değerlendirilmiştir. Bu çalışmada m.g.lerin, tanımlarda yer aldığı gibi sadece methiye amacıyla kullanılmadığı, şairlerin gazellerin mahlas beyitlerinde sık sık yaptıkları gibi, m.g.lerin zeyl beyitlerini kendilerini övmek amacıyla da kullandıkları gösterilmiştir (Ünlü, 2012: 40). Bu makalede, tezimizin poetika alt başlıklı bu bölümünde ulaştığımız sonuçlara yakın veriler elde edilmiş ve şairlerin zeyl beyitlerinde kendi poetikalarını dile getirdikleri m.g.lerden örnekler verilmiştir.

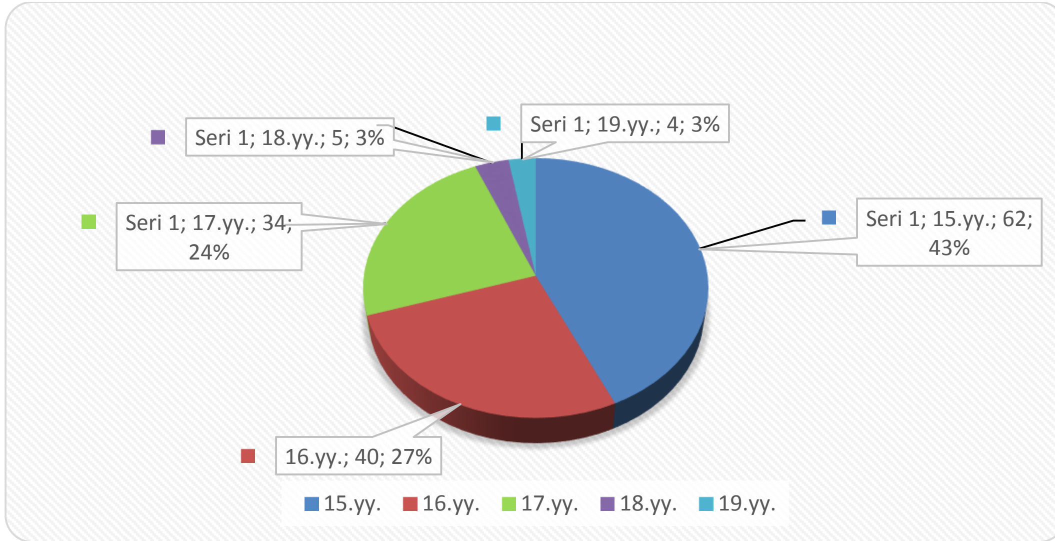
Aşağıdaki tabloda poetik zeyl beyitleri bulunan şairlerin toplam m.g. sayıları, yüzyıllara göre şair adları, m.g. sayıları ve gazel numaraları verilerek belirtilmiştir.

Çizelge 4.12. Zeyl Beyitlerinde Poetikaya Dair Görüş Belirten Şairler ve M.g. Sayı ve Noları

YÜZYIL	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
15.YY.	Ahmed Paşa	6	G.1 G.20 G.44 G.72 G.241 G.324
	Ahmedî	38	G.40 G.52 G.54 G.65 G.71 G.97 G.177 G.192 G.203 G.230 G.248 G.268 G.305 G.309 G.316 G.319 G.320 G.322 G.326 G.375 G.409 G.445 G.457 G.506 G.541 G.554 G.564 G.606 G.616G.624 G.637 G.651 G.675 G.687 G.695 G.700
	Ahmed-i Dâ'î	2	G.171 G.175
	Ahmed-i Rıdvân	3	G.482 G.498 G.754
	Amrî	3	G.1 G.19 G.52
	Avnî	1	G.68
	Cem Sultan	1	G.222
	Hamdullah Hamdî	1	G.82
	Mesihî	4	G.47 G.62 G.240 G.283
	Mihrî Hatun	1	G.67
	Şeyhî	1	G.56
	Usulî	1	G.25
16.YY.	Bâkî	1	G.140
	Bursalı Rahmî	1	G.146
	Hayalî	2	G.112 G.246
	Hayretî	3	G.89 G.100 G.G.485
	Karamanlı Nizamî	1	G.74
	Me'âlî	1	G.270
	Muhibbî	11	G.444 G.430 G.609 G.1023 G.1174 G.1563 G.1689 G.1820 G.1911 G.2048 G.2458
	Prezenli Şem'î	1	G.15
	Revânî	6	G.98 G.130 G.143 G.280 G.308 G.390
	Rûhî	4	G.855 G.943 G.964 G.1045
	Vasfî	3	G.24 G.81 G.85
	Zâtî	7	G.104 G.137 G.1203 G.1386 G.1488 G.1808 G.225
17.YY.	Beyânî	1	G.179
	Birrî	1	G.3
	Cevrî	1	G.156
	Hâletî	18	G.132 G.133 G.134 G.139 G.143 G.145 G.151 G.156 G.159 G.162 G.181 G.289 G.291 G.384 G.547 G.556 G.662 G.725
	Mezâkî	1	G.259
	Nâbî	2	G.421 G.836
	Nef'î	4	G.35 G.68 G.79 G.111
	Sâbir Pârsâ	2	G.22G.141
	Sükkeri	2	G.25 G.111
	Şehrî	1	G.100
	Vahyî	1	G.51
18-19.YY.	Nâşîd	3	G.34 G.69 G.145
	Nedim	1	G.19
	Sünbül-zâde Vehbî	4	G.102 G.188 G.116 G.189
	Yenişehirli Avnî	1	G.26

Bu tabloya göre; m.g.lerinde poetikaya dair görüşlerini en çok belirten şair Ahmedî'dir. Ahmedî'nin konuyla ilgili zeyl beyti bulunan 38 m.g.i tespit edilmiştir. Daha sonra sırayla Hâletî'nin 18; Muhibbî'nin 11; Zâtî'nin 7; Revânî'nin, Ahmed Paşa'nın 6; Mesîhî'nin, Rûhî'nin, Sünbülzâde Vehbî'nin 4, Amrî'nin, Ahmed-i Rıdvân'ın, Hayretî'nin Nef'î'nin, Nâşid'in, Vasfî'nin 3; Ahmed-i Dâi'nin, Hayâlî'nin, Nâbî'nin, Nev'î-zâde, Sâbir Pârsâ'nın, Sükkerî'nin 2 ve diğerlerinin (Avnî, Cem Sultan, Mihrî Hatun, Şeyhî, Hamdullah Hamdî, Usulî, Bâkî, Bursalı Rahmî, Karamanlı Nizamî, Me'âlî, Şem'î, Cevrî, Mezâkî, Atâyî, Birrî, Beyânî, Şehrî, Vahyî, Nedim, Nesîmî, Yenişehirli Avnî) 1'er m.g.leri bulunmaktadır.

Bu sonuçları yüzyıllara göre şöyle bir grafikte gösterebiliriz:

Şekil 4.6. Yüzyıllara Göre Poetik Zeyl Beyitleri Bulunan M.G. Sayıları ve Yüzdeleri

Grafikte görüldüğü üzere poetik nitelikli zeyl beyitleri bulunan en çok m.g. %40'lık bir oranla 15. yüzyılda yazılmıştır. 15. yüzyılda tespit edilen m.g. sayısı yaklaşık olarak genelin yarısını oluşturmaktadır. Diğer yüzyıllarda ise bu oran sırasıyla 16.yüzyılda %27, 17. yüzyılda %26, 18. yüzyılda %4 ve 19. yüzyılda ise %3 olarak görülmektedir.

4.4.1. Poetik Anlamlı Kelime ve Terkipler

Poetik anlamlı kelimelerin yer aldığı toplam 125 m.g. tespit edilmiştir. Şiir, söz ve şair ile ilgili kelimelerin bulunduğu zeyl beyitler aşağıdaki tabloda gazel numaraları verilen şairlerin m.g.lerinde geçmektedir:

Çizelge 4.13. Yüzyıllara Göre Zeyl Beyitlerinde Poetik Anlamlı Kelimeler Tespit Edilen Şairler, M.g. Sayıları ve Gazel Noları

YÜZYIL	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	GAZEL NO
15.YY.	Amrî	2	G.1 G.19
	Cem Sultan	1	G.222
	Mesihî	4	G.47 G.62 G.240 G.283
	Mihrî Hatun	1	G.67
	Ahmed-i Rıdvân	4	G.482 G.497 G.498 G.754
	Hamdullah Hamdî	1	G.82
	Usulî	1	G.25
	Ahmedî	28	G.40 G.54 G.65 G.71 G.97 G.177 G.192 G.203 G.230 G.305 G.309 G.316 G.319 G.320 G.322 G.375 G.445 G.457 G.506 G.541 G.565 G.606 G.616G.624 G.637 G.651 G.675 G.687 G.695
	Ahmed-i Dâ'î	2	G.171 G.175
	Ahmed Paşa	6	G.1 G.20 G.72 G.241 G.324
16.YY.	Bâkî	1	G.140
	Bursalı Rahmî	1	G.146
	Hayalî	1	G.246
	Hayretî	3	G.89 G.100 G.485
	Revânî	5	G.39 G.98 G.130 G.308 G.390
	Karamanlı Nizamî	1	G.74
	Vasfî	3	G.24 G.81 G.85
	prezenli şem'i	1	G.15
	Bağdatlı Rûhî	3	G.855 G.943 G.1045
	Muhibbî	8	G.444 G.430 G.1023 G.1174 G.1563 G.1820 G.1911 G.2048
	Zâtî	7	G.104 G.137 G.1203 G.1386 G.1488 G.1808 G.225
17.YY.	Nef'î	4	G.35 G.68 G.79 G.111
	Cevrî	1	G.156
	Mezâkî	1	G.259
	Sâbir Pârsâ	2	G.22 G.141
	Nâbî	2	G.421 G.836
	Hâletî	18	G.132 G.133 G.134 G.139 G.143 G.145 G.151 G.156 G.159 G.162 G.181 G.289 G.291 G.384 G.547 G.556 G.662 G.725
	Sükkeri--	1	G.25
	Birrî	1	G.3
	Beyânî	1	G.179
	Vahyî	1	G.51
18.YY.	Nedim	1	G.19
	Sünbül-zâde Vehbî	4	G.102 G.188 G.116 G.189
19.YY	Yenişehirli Avnî	1	G.26
	Nâşîd	3	G.34 G.69 G.145

Bu konuda en çok m.g.i Ahmedî yazmıştır. Ahmedî'nin 28 m.g.i bulunmaktadır. Daha sonra sırayla 18 m.g.le Hâletî ve 8 m.g.le Muhibbî gelmektedir.

Ayrıca bu tabloda yer verilmeyen şairlerin poetik zeyl beyitlerinde kendi şiirleriyle ilgili övünmelerinde faydalandıkları Anadolu ve çoğunlukla İran sahasından olmak üzere şair adları geçmektedir. Bu gazeller için bkz. [Poetik Zeyl Beyitlerde Adı Geçen Şahsiyetler]

"Şiir, söz ve şair" ile ilgili anlam alanlarına, daha önce pek çok çalışmada çeşitli şekillerde değinilmiştir [bkz. Tolasa, 1982: 15-40; Kurnaz, 1987; Korkmaz, 1992; Tolasa, 2001: 21-25; Bayram, 2004]. Bu sebeple konuyla ilgili çalışmamız kavramsal tespit ile sınırlıdır. Poetika başlığı altında ele aldığımız m.g.lerde poetik 67 kelime ve 36 terkip bulunmaktadır. Bu kelimeler ve terkipleri "şiir, söz" ve "şair" olmak üzere iki grupta sınıflandırdık. Tespit edilen kelime ve terkipler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Çizelge 4.14. Poetik Anlamlı Kelimeler ve Terkipler

Şiir ve Söz			**Şair**	
Kelimeler		**Terkîbler**	**Kelimeler**	**Terkîbler**
âheng	mısra'	âb-ı hayât	andelîb	ehl-i rasas
âşikâne	mûsikî	defter-i gül	bülbül	gülistân
âvâze	nakş	deryâ	çâpük-süvâr	hınk-ı tab'
belâgat	nâme	dürc-i musanna'	gavvâs	hızr-ı kâlem
beyân	nazîre	dürr-i ma'nâ	gazel-hân	murg-ı nev-âmûz
beyit	nazm	dürr-i sühân	husrev	nâdide gîy
bînâ	nukt	ebkâr-ı me'ânî	murg	nükte-senc
defter	nükte	eş'âr-ı dürer-bâr	peyrev	sihr-i âşinâ
destân	rindâne	eş'âr-ı revân	sühân-perver	şâ'ir-i sihr-âzmâ
divân	san'at	gül-rânâ	şâkird	şâkird-i sühân-ı debistân
ebyât	sâz	hayâl engîz	şu'arâ	şâkird-i üstâd
eş'âr	secî	kûçe-i ma'nâ	tûtî	şi'r-i şekker âmiz
evrâk	silk	lü'lü-i şeh-vâr	utârid	tûtî-i tab'
gazel	söz	mâden-i dürr-i semîn	üstâd	
güftâr	suhân	ma'nî dükkânı	zühre	
hâme	şi'r	ma'nî hâs		
kağıd	tab'	nâme-i şi'r		
kalem	tasrî'	rengîn-gazel		
kelâm	ter	silk-i gevher		
lâf	terâvet	şemşîr-i nazm		
lafz	tersi'	şîve-i şi'r		
lisân	varak	zülf-i ma'nâ		
ma'nâ	vezîn	menbâ'-ı belâgat		
me'ânî	zebân			
medh	zeyl			
mektûb				
51		21	15	15

Tabloda görüleceği üzere; 51 şiir ve söz ile ilgili poetik kelime ve 15 tane de şairle ilgili kelime tespit edilmiştir. Divan şairleri kendi poetikalarını dile getirirken yukarıda verilen kelime kadrosunu oldukça sık kullanmışlardır. Ayrıca şairler bu kelime kadrosuyla birlikte çeşitli benzetmeler ve terkiplerde bulunmuşlardır. İncelenen m.g.lerde şiir, söz ile ilgili 20; şair ile ilgili de 14 ve toplamda ise 34 terkip tespit edilmiştir. Şiir, söz ve şair için kullanılan bu kelime ve terkipler ile şairler, şiir yazmadaki marifetlerini, ustalıklarını ve ortaya çıkan şiirlerinin güzelliklerini dile getirirken kullanmaktadırlar.

Ele alınan konuya örnek teşkil etmek maksadıyla aşağıda çeşitli şairlerden seçilen m.g.ler verilmiştir. Verilen bu m.g.lerde poetik anlamlı kelimeleri ve onlarla kurulan terkipleri şairlerin zeyl beyitlerinde nasıl kullanıldığını görmek mümkündür.

16. yüzyılın önemli söz ustalarından olan Zâtî aşağıdaki m.g.inin zeyl beytinde "benim mücevher saçan şiirlerime kim baktıysa Divanım için belâgat denizin kaynağı dedi." diyerek poetik kelime ve terkiplerden faydalanarak kendi şiirlerini övmektedir.

1 Ölürin görmez isem Yûsuf-ı Ken'ânumı çün
Dostlar Sûre-i Yûsuf okuusun cânum için

2 Rûz u şeb şevk ile her menzili seyr etmede
Nola her-câyî disem ol meh-i tâbânum içün

3 Râstî togrı didi söylemedi eğri kelâm
Başı taşra diyen ol serv-i hırâmâum içün

4 **Zâtîyâ** gün gibi rûşen bu iki dünyâyı tutar
Ne kadar şi'r disem 'ârız-ı cânânum içün

5 **Kim ki eş'âr-ı dürer-bâruma kıldıysa nazar**
Menba'-ı bahr-i belâgat didi dîvânum içün

ZÂTÎ G.1203

Zâtî şiirini belâgât denizine benzetirken; Nef'î ise şiirinin her beytini 7 feleğe benzetmektedir:

1 Zülf-i siyehin mi hat-ı anber-şiken üzre
Yâ sâye-i sünbül mü döşenmiş çemen üzre

2 Vermez yine ol pîrehen ü sîne safâsın
Berk-i semeni dökse sabâ nesteren üzre

3 Benzerdi nihâl-i kadine zülf ü ruhunla
Açılsa eğer sünbül ü gül nârven üzre

4 Eşkimle demâdem ederim kûyunu nemnâk
Toz konmaya tâ sen gül-i nâzik-beden üzre

5 Almış sanasın nîzesini dûşuna Rüstem
Müjgân değil ol gamze-i nâvek-figen üzre

6 Kordu müjemin üstüne pâyın seg-i kûyun
Olmasa gül âzürde düşünce diken üzre

7 **Nef'î** bu nezâketle benim şîve-i nazmım
Râcih görünürse n'ola tarz-ı hasen üzre

8 **Seyr et bu yedi beytimi bu tâze zemînde**
Ko seb'a-i seyyâreyi çarh-ı kühen üzre

NEF'Î G.111

Nâşid de m.g.inin zeyl beytinde dünya hâkiminin kendi şiirine nazire söylemesini istemektedir.

1 Bugün bir nev-civân gördüm kimün cânânıdır kimdir
Şeh-i iklîm-i ân gördüm kimün cânânıdır kimdir

2 Güzellerden güzel âfet katı pek ince bel âfet
Hele pek bî-bedel âfet kimün cânânıdır kimdir

3 Edâsı şeh-levendâne güzel meşrebce cânâne
Gelir mi misli devrâna kimün cânânıdır kimdir

4 Amân bir serv-kâmetdir kıyâmetden ‘alâmetdir
Nezâketden ‘ibâretdir kimün cânânıdır kimdir

5 Güzel hîç var mıdır böyle ‘ibâret şîveden böyle
Hele gördünse sen söyle kimün cânânıdır kimdir

6 Bütün reftârı meşrebce sarar destârı meşrebce
Şeker-güftârı meşrebce kimün cânânıdır kimdir

7 Olup bin nâz ile nâzân eder ‘uşşâkını hayrân
Meded ol âfet-i devrân kimün cânânıdır kimdir

8 Mukavves ol kemân-ebrû iki ol dîde-i âhû
Haber ver gel bana yâhû kimün cânânıdır kimdir

9 Lebinden bir selâm alsam amân yâ bir kelâm alsam
O mehden bir peyâm alsam kimün cânânıdır kimdir

10 Nigâh-ı nergis-i şehlâ verir şehr-i dile yagma
‘Aceb ol kâmet-i bâlâ kimün cânânıdır kimdir

11 Perîşân turra vü perçem bütün meftûnu hep ‘âlem
Hele ben **Nâşidâ** bilmem kimün cânânıdır kimdir

12 **Nazîre söyleye hâlâ bu şi‘re dâver-i dünyâ**
Bilinsin ol gül-i ra‘nâ kimün cânânıdır kimdir

NÂŞİD G.34

17. yüzyıldan Mezâkî ise kendisini sühân mektebinin çırağı olarak görmektedir ve m.g.inin zeylinde kendisine seslenmektedir:

1 Ey gam yine cân u dil-i nâ-şâda mı geldün
Sad-derd ile Mecnûna mı Ferhâda mı geldün

2 Ey gonca-dehen 'âşıkunı bülbül idersin
Bu ravzaya fasl-ı gül-i ra'nâda mı geldün

3 Ey murg-ı çemen şâh-ı güle hâlüni 'arz it
Âzürde-i hâr olmag ile dâde mi geldün

4 Ey dîde kanı dâg-ı gam u şerha-i hasret
Bu gül-şene seyr-i gül ü şimşâda mı geldün

5 Ey dil gelicek ma'reke-i 'ışka görürsin
Gâfil mi bulundun yahud âmâde mi geldün

6 Her zâhid-i bî-mâ'nâ mürâyı çıkar âhir
Ey zerk u riyâ sûret-i takvâda mı geldün

7 Cân buldı sözün bu dem-i mu'cizle **Mezâkî**
Hallâk-ı me'ânî misin îcâda mı geldün

8 **Bu lâfı ko şâkird-i debistân-ı sühansın**
Taksîrüni 'arz itmege üstâda mı geldün

MEZÂKÎ G.259

Şairler kendi poetikalarını kimi zaman da sevgilinin vasıflarını övmek maksadıyla dile getirirler. Bu tarz gazellerde şair sevgilinin vasıfları ile kendi şiiri arasında çeşitli söz oyunlarıyla bağ kurar. Revânî de bu m.g.inin zeyl beytinde şiirini ayva tüyleri yeni çıkmış gümüş tenli bir güzele benzetmiştir. Onun âşığının çok olmasının sebebi de diğerlerinden seçkin olmasıdır.

1 Nâzenînin nâzı çok ammâ vefâsı az olur
A benüm çok sevdügüm bu ne dükenmez nâz olur

2 Bu hevâyî gönlümi bir dil-ber içün sakların
Rind-i şâhid-bâz olan ekser kebûter-bâz olur

3 Uçsa bir tûbî-hırâmun dil hevâsında nola
Gördügüm tavûs-ı kudsîdür hümâ-pervâz olur

4 Bildiler mest idügüm ‘işkun şarâbından beni
Sâkiyâ şol mey diyen kâfir ‘aceb gammâz olur

5 Devr-i hüsnünde **Revânî** leblerin terk idemez
Rûmdur bunda şarâb içmez kimesne az olur

6 **Nâme-i şi’rüm ki bir nev-hat güzeldür sîm-ten**
‘Âşıkı çokdur anun çün cümleden mümtâz olur
REVÂNÎ G.130

Hâletî ise şu gazelinin zeyl beytinde “Söz ustası, yârin ağzını anmak istese her sözü mana incisinin olduğu bir süslü kutu olur” demektedir. Burada şair sevgilinin ağzını kutuya, dişlerini de inciye benzetmiştir.

1 Nümâyân oldı sanma câ-be-câ hâl-i leb-i dil-ber
Lebin mestâne emmişdüm kararmış emdügüm yirler

2 Safâ eyler esîr-i pister-i hicrân olan ‘âşık
Eger kim nakd-i câna inse ol şûh-ı melek-manzar

3 Gönül hatt-ı ruhından olma hergiz dil-berün gâfil
‘Aceb zîbâ olur bahr-i melâhatden çıkan ‘anber

4 Sütûn-ı âh-ı dildendür kıyâmı hayme-i çerhün
Cihândan ben gidersem nic'olur bu nîl-gûn çâder

5 N'ola hengâm-ı firkat **Hâletî** dûr u dırâz olsa
Nihâl-i tâzedür ol mîve-i vaslı zamân ister

6 **İder her lafzı bir dürc-i musanna‘ dürr-i ma‘nâya**
Dehân-ı yâri anmak istese tab‘-ı sühan-perver
HALETÎ G.162

Muhibbî ise kağıtla şeker sunmak geleneği içerisinde şiirini sevgiliye sunulan bir hediye şeker olarak düşünür.

1 Dehr eli her nâ-kese câm-ı mey-i ahmer sunar
Bana hûn-ı dîl ile câm-ı belâ-perver sunar

2 Derd-i ‘ışk kânuna uymaz anda bulunmaz şifâ
Gör ilâc içün tabîbî bana nilüfer sunar

3 Genc-i hüsnin görmek itsem zülfi girür araya
Yutmaga bu bî-dili kasd eyleyüp ejder sunar

4 Bâğ-ı dilde bu **Muhibbî** dikenli söz nahlini
Tâze tâze isteyene meyvehâ-yı ter sunar

5 **Tuhfe iletür şi‘r-i şîrînin yine cânâneye**
Rind olan mahbûbına kâğız ile şeker sunar
MUHİBBÎ G.430

Şairlerin poetik şiirinde ele alınan bir başka önemli konu vardır ki şairler burada şiirin nasıl olması gerektiği ile ilgili bilgiler verirler. Bu beyitlerde aynı zamanda şairler, kimi zaman üslup ve muhteva konularına değinir, kimi zaman da şiirde sanat ile ilgili çeşitli unsurları dile getirirler.

Ahmedî şu m.g.inin zeyl beytinde edebî söz sanatlarından **tasrî‘** (1. Bir beytin iki mısraını da kafiyeli yapma. 2. Bütün mısraları kafiyeli manzume yazma.) ve **tersî‘** (İki fıkranın kelimelerini vezin ve kafiyece denk getirme.)’den bahsetmektedir.

1 Hîç göz görmedi bu hüsn-ile bir şekl-i bedî‘
Kim olur mâh-ı dey anun yüzi-le fasl-ı rebî‘

2 Lebünün gonca uran adını sehv itdi ‘azîm
Saçuna müşg diyen kişi hatâ kıldı şenî‘

3 ‘Akl mâhiyyetini anlayımadı yüzünün
Fikr-ile nice bile şems nedür tıfl-ı razî‘

4 Yüzün ola diyü bir kez nazar itdüm güneşe
Gayre bahdun diyü ay itdi bana yüz teşnî‘

5 Kaddüne serv bigi bende olayım dir tûbî
Derecâtın bu sebebden Hak anun itdi refî‘

6 Cân-ısa kasdun iderem yoluna anı fidî
Kul gerek kim ola her hâlı-la şâhına mutî‘

7 **Ahmedî** her ne macânî ki beyâna getürür
İşiden dir ki zi elfâz-ı hoş u nazm-ı bedî‘

8 **Söz gerek şöyle ola ki andan ala cân tervîh**
N’ideler ol sözi kim halka ola ol tasdî‘

9 **Nîşe gûher bigi manzûm söze medhal ide**
Ol ki anlamaya tasrî‘ ne-durur ya tersî‘

AHMEDÎ G.322

Muhibbî ise gazelin üslup konusuna değinir ve şiir sahasında üstün tutulmasının sebebini gazellerinin âşıkâne oluşuna bağlamaktadır.

1 Gamz oklariyle sinede bu dil nişânedür
Kasd eyledügi sîne degül belki cânedür

2 Ağyâr ire vasfuna ben hicrüni çekem
Cevrün ne denlü var ise ben nâtüvânedür

3 Kânûn-ı ‘ışka uyalu çeng oldı kâmetüm
Mızrâb-ı gam tokunur ana tâziyânedür

4 Sînem kemânce bezme gözüm yaşı târdur
Neyler sürûrı nâlelerüm çün terânedür

5 Gel isteme **Muhibbî** benüm ‘ışkuma güvâh
Ruhsâr-ı zerdüm ile sirişküm nişânedür

6 **Devrân içinde nazm ile mümtâz olmağa**
Bâ‘is budur ki her gazelün ‘âşikânedür

MUHİBBÎ G.444

15. yüzyılın önemli kadın şairlerinden olan Mihrî Hatun ise şiirini mana dükkânı olarak değerlendirmiştir. Şair ayrıca şiirinin bir altın olduğunu ve cahile verilmemesi gerektiğini çünkü altının kıymetini maden ehlinin bileceğini dile getirmektedir.

1 Dost be-hakk-ı sûre-i ihlâs
Beni öldür belâdan eyle halâs

2 Yeter atsun müjen tîrini kaşun
Ok nişânına irdi yayunı yas

3 Dil-i dîvânemüzi zülfünde
Dostum bir kıl ile bagla ya as

4 Bahr-ı şi‘r içre **Mihrî** bir dürdür
Ki anı görmemiş ola gavvâs

5 **Ma‘ni dükkân'içinde sarrâf ol**
Sende bulsun kamusı gevher-i hâs

6 **Virme nâdân eline kim ne bilür**
Altunun kıymetini ehl-i rasâs
MİHRÎ HATUN G.67

4.4.2. Poetik Zeyl Beyitlerinde Adı Geçen Şairler

Bu bölümde, incelenen m.g.lerin zeyl beyitlerinde Divan şairlerinin özellikle Fars şairlerinden, kendi şairlik görüşlerini ortaya koyarken ve şiir hakkındaki düşüncelerini dile getirirken bahsettikleri görülmektedir. Bu bölümde adı geçen şairlerin tespit edilmesi ve konuyla ilgili sayısal verilerin tespiti amaçlanmıştır. Bazı gazellerin zeyl beyitlerinde birden çok şair adı birlikte geçmektedir. Bu gazellerin numaraları aşağıdaki tabloda, adı geçen her şairde verilmiştir. Bu bakımdan aynı gazel numaraları birden çok adı geçen şairde yer almaktadır.

Çizelge 4.15. Poetik Zeyl Beyitlerinde Adı Geçen Şairler ve Tespit Edilen Toplam M.g. Sayıları, M.g.nin Yer Aldığı Divan Şairinin Adı, M.g. Sayısı ve Gazel Noları

M.g.de Adı Geçen Şair	**M.g.de Adı Geçen Şairle İlgili Toplam M.g. Sayıları**	**M.g.nin Yer Aldığı Divan Şairinin Adı**	**M.g.nin Yer Aldığı Divan Şairinin Toplam M.g. Sayıları**	**M.g.nin Yer Aldığı Divan Şairinin M.g. No**
AHMED PAŞA	1	Me'âlî	1	G.270
ALİ ŞÎR NEVÂYÎ	1	Hayâlî	1	G.112
ATTÂR	3	Ahmedî	1	G.326
		Hâletî	2	G.139, G.181
CÂMÎ	1	Hayâlî	1	G.112
GÜLŞEHRÎ	1	Ahmedî	1	G.700
ENVERÎ	2	Ahmedî	1	G.268
		Şehrî	1	G.100
HÂFIZ	1	Sükkerî	1	G.111
HAKÂNÎ	1	Şehrî	1	G.100
HARÎRÎ	1	Rûhî	1	G.964
HASSÂN	5	Şeyhî	1	G.56
		Ahmedî	1	G.564
		Ahmed Paşa	1	G.44
		Muhîbbî	2	G.609, G.1689
HÜSREV	1	Zâtî	1	G.1356
KEMÂL-İ HOCENDÎ	5	Şeyhî	1	G.56
		Ahmedî	3	G.506, G.554 G.565
		Revânî	1	G.39
NİZÂMÎ	1	Avnî	1	G.68
ÖRFÎ	2	Sükkerî	1	G.112
		Şehrî	1	G.100
SÂDÎ	4	Avnî	1	G.68
		Revânî	1	G.280
		Karamanlı Nizâmî	1	G.74
		Sükkerî	1	G.112
SELMÂN	10	Amrî	2	G.52, G.68
		Şeyhî	1	G.56
		Ahmedî	3	G.248, G.554, G.565
		Revânî	1	G.143
		Muhîbbî	3	G.609, G.1689, G.2458

Şairler kendi şiirlerini övmek maksadıyla yazdıkları zeyl beyitlerde toplamda 16 şair ve 4 yer adı geçmektedir. Bu zeyillerde en çok adı geçen şair **Selman**’dır. 10 m.g.de Selman adı geçmektedir. Daha sonra sırayla 5 m.g.de Hassân ve Kemâl-i Hocendî, 4 m.g.de Sâdî; 3 m.g.de Attâr; 2 m.g.de Enverî ve 1’er m.g.de de Ahmed Paşa, Câmî, Hâfız, Hâkânî, Harirî, Hüsrev, Zâhir, Nevâyî, Nizâmî, Örfî ve Gülşehrî’nin adları geçmektedir. Zeyl beyitlerinde ayrıca Fars şairlerini kastetmek için Acem, Irak, Isfahan ve Tebriz gibi yer adlarından da faydalanmışlarıdır.

Tabloda adı geçen şairlerle ilgili m.g.ler, bu bölümde alfabetik olarak düzenlenen şair adları başlıklarında incelenmiştir.

4.4.2.1. Ahmed Paşa

Ahmed Paşa’nın adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Me’âlî G.270). Divan şiirinin temellerinin sağlamlaştığı 15.yüzyılın önemli şairlerinden olan Ahmed Paşa’nın sadece divanı vardır. Ahmed Paşa beşerî aşk temalı gazelleri kadar kasideleriyle de tanınır. O kendi çağından başlayarak sonraki yüzyıllarda da birçok şair üzerinde etkili olur (Kurnaz, 2011: 37-39). Rumelili şairleriden olan ve hezelvârî şiirleriyle bilinen Me‘âlî, aşağıdaki m.g.inin zeyl beytinde Ahmed Paşa’yı Fars şairleri Hassân ve Selmân’a benzetir. Bu gazel ayrıca Ahmed Paşa divanındaki 22. gazele naziredir. [5] Me’âlî bu m.g.inin zeylinde şiirini Ahmed Paşa’ya nazîre olarak yazdığını dile getirmektedir.

1 Hûblıgda kankı dil-ber ide cânân ile bahs
Pâd-şâhlıkda iden kimdür Süleymân ile bahs

2 Gönlüme fenn-i belâdan turmaz idersin su’âl
Ey felek lâyık mıdur pîr ide oglân ile bahs

---

[5] Nazire yazılan gazel Ahmed Paşa Divanında bahs redifli 22. gazeldir. Gazelinin matlaı şöyledir:
[Etmesin hurşîd-i rahşân ruy-i cânân ile bahs
Bendeye lâyık degildir k'ede sultân ile bahs]

3 Kâfir oldı yanılup zülfi yüzinde dil-berün
Dîn husûsında iderken hatt-ı reyhân ile bahs

4 Ne bana olgıl mu'ârız sûfî ne agyâre kim
Güc olur dânâ-y-ile bir dahi nâ-dân ile bahs

5 Çeşm-i yâr ile temâşâ eyle da'vâmı benüm
Eyler ey dil san ki Kâzî Hân Tatar Hân ile bahs

6 Sen mümeyyiz ol bize ey tûtî-yi şîrîn-makâl
Şevk bâbından kılalum mürg-i bostân ile bahs

6 Gördi ben mestün cidâlin zâhid ile didi yâr
Hôş temâşâdur ki ide bir mest hayrân ile bahs

7 Ey **Me'âlî** ne çekişürsin rakîb-i dîv ile
Eylemiş midür Muhammed hîç şeytân ile bahs

8 Ben nazîre didügümi Ahmedün eş'ârına
İşiden sanur ki ider Hassân Selmân ile bahs
MEÂLÎ G.270

4.4.2.2. Ali Şîr Nevâyî (ö.1501)

Ali Şir Nevâyî'nin adına 1 m.g.de rastlanmaktadır (Hayâlî G.112).

Ali Şir Nevâyî, Klasik Çağatay edebiyatının en büyük şairi ve devlet adamıdır. Nevayi'nin Orta Asya Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde büyük tesiri olmuştur. Bundan dolayı Çağatayca'ya "Nevayi dili" denilmiştir. Eserleri Türkistan'dan başka Azeri ve Anadolu sahasında da okunan Ali Şir Nevayi'yi Osmanlı şairleri üstat tanımışlardır. Şiirlerine XV. yüzyıldan bu yana çeşitli nazireler yazılmıştır. Bir divanı ve Türkçe, Farsça pek çok eseri bulunmaktadır (Kut, 1989: 449-453).

Hayâlî m.g.inin zeylinde “Eğer bu şiiri Câmî ve Nevâyî’nin ruhları işitse, ölüm uykularından uyanıp tekrar mest olurlar, demektedir.

1 Gerçi mey içmekten oldu bezmde hüşyâr mest
Şevk-i la'l-i yâr eder lîkin beni her bâr mest

2 Âşiyân-ı bülbülün başında güller kanlı dâğ
Şâh-ı gül olmuş gülistân içre Mecnûn-vâr mest

3 Her kişi bezm-i cihân içinde bir hâletdedir
Şem yanmakta surâhi gülmede ağlar mest

4 Gonca mey içmiş kokular ağzını bâd-ı seher
Dirhem-i jâleyle baş kurtarsın ol evgâr mest

5 Gözlerin hattın gelelden doydu âşık kanına
Kara gününde olur mey içmeden küffâr mest

6 Zâta âşıklar ser ü ten sohbetinden geçtiler
Oldu bî-câm ü surâhî tâlib-i dîdâr mest

7 Bildi âlemler **Hayâlî** sana şeydâ olduğun
Anlanur bin eylesin keyfiyetin inkâr mest

8Ger bu nazmı rûh-ı Câmîyle Nevâyî işide
Uyanıp hâb-ı ademden olalar tekrâr mest

HAYÂLÎ G.112

4.4.2.3. Attâr, Ferîdüddin (ö.1221)

Attâr adının geçtiği 3 m.g. bulunmaktadır (Ahmedî G.326; Hâletî G.139, G.181).

İranlı meşhur mutasavvıf şair olan Attâr, Horasan Selçukluları’nın son zamanlarında Nîşâbur’da dünyaya gelmiştir. Gazel nazım şeklinde yaratıcı olan, Attâr,

kendisinden sonra gelen mutasavvıf olan ve olmayan pek çok şairlerin örnek aldığı bir kişi olmuştur. Attâr'ın günümüze kadar gelen ve onun olduğunda şüphe bulunmayan yedisi manzum, biri mensur sekiz eseri bulunmaktadır (Şahinoğlu, 1991: 94-98).

Attâr adının geçtiği 3 m.g.den seçtiğimiz Hâletî'nin şu gazelinin zeylinde şair kendini mana sokağının Attâr'ı olarak göstermektedir. Ayrıca şair, "müşk", "ûd", "bûy" kelimelerin tenasübünden yararlanarak Attâr'ın "koku satıcısı" anlamına gelmesinden ustaca faydalanır.

1 Şehr-i ʻışk âzînini ol dem ki der-kâr itdiler
Her ser-i bâzâra bir Mansûr ber-dâr itdiler

2 Zerreler kim gördiler hâk-i fenâdan rûy-ı dil
Âşnâlık itmege hurşîdle ʻâr itdiler

3 Belki derd-i ser vire deryûze-i vuslat diyü
Rûy-ı ʻuşşâka der-i ümmîdi dîvâr itdiler

4 Olmaya tâ bü'l-heveslerden dem-â-dem dest-i sûd
Gül-bün-i gül-rîz-i bâg-ı ʻışkı pür-hâr itdiler

5 Cûy-ı eşküm hûn ile âlûde geldi anlaram
Sîne sahrâsında ʻakl u ʻışk peygâr itdiler

6 Sarsar-ı rûz-ı kıyâmetle yirinden kopmaya
Keşti-i endûhumı gâyet girân bâr itdiler

7 Eyleyüp peygûle-i bî-dâdı gâyet teng ü târ
Hâletî-i derd-mendi hâne-bîzâr itdiler

8 **Bûy-ı müşk ü ʻûddur tarf-ı devâtından gelen**
Benzer anı kûçe-i maʻnâda ʻAttâr itdiler

HÂLETÎ G.181

4.4.2.4. Câmî, Abdurrahman (ö.1492)

Câmî adının geçtiği 1 müzeyyel bulunmaktadır (Hayâlî G.112) [ilgili gazel için bkz. Ali Şir Nevâyî].

Câmî, Nakşibendî tarikatına mensup İranlı önemli âlim ve şairlerindendir. Cami sadece Maveraünnehir ve Horasan'da tanınmakla kalmamış, Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir alanda sultanların, âlimlerin ve şairlerin saygısını kazanmıştır. Fatih Sultan Mehmed de ona iltifatta bulunmuştur. Câmî mensûr ve manzum pek çok eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları da Türkçeye çevrilmiş olup; bu eserlerin Türk edebiyatına büyük tesiri olmuştur (Okumuş, 1993: 94-99).

4.4.2.5. Enverî, Evhadüddin (ö.1189 [?])

Enverî adının geçtiği 2 m.g. tespit edilmiştir (Ahmedî G.268, Şehrî G.100).

Enverî, İran edebiyatının en büyük kaside şairlerindendir. Enverî'nin kaside, gazel, kıta ve rubaîlerden meydana gelen bir Divanı bulunmaktadır (Karahan, 1995: 267-268).

Enverî adının geçtiği 2 m.g.den seçilen Ahmedî'nin bu gazelinde şair, Enverî'nin Divanı'nı kastederek, eski şairlerin şiirlerini topladıkları kitapların kaldırıldığı ve şimdi okunanın kendi defteri olduğunu, kendisinin Enverî olduğunu ifade etmektedir.

1 Yüzün ay-ıla güneşden arıdur
Özün her caybdan kim var berîdür

2 Behâ virdüm ayagun tozına cân
Kim anı olbilür kim cevherîdür

3 Nedür hûrî melek kim cân u dilden
Sana mihr-ile zühre müşterîdür

4 Lebüne cân didüm şîrîn budur kim
Dil ü cân dahı anunla diridür

5 Dilüm zikründe gözüm suretünde
Kişinün varlığı huşk u teridür

6 Gözümdedür hayâli kaddünün râst
Ki rûd u çeşmeler servün yiridür

7 Yüzüni vasf idicek Ahmedînün
Sözini işiden dir ki Enverîdür

8 Devâvîn nesh olup unıdıldı
Okınan şimdi anun defterîdür

AHMEDÎ G.268

4.4.2.6. Gülşehrî (ö.1317'den sonra)

Gülşehrî adı 1 m.g.de tespit edilmiştir (Ahmedî G.700). Mutasavvıf bir şair olan Gülşehrî hakkında pek fazla bilgi yoktur. Gülşehrî'nin pek çok eseri olmakla birlikte bilinen en önemli eseri Ferîdüddin Attâr'dan âdeta orijinal bir eser olarak Türkçeye aktardığı **Mantıku't-tayr**'ıdır (Özkan, 1996: 250-252).

Ahmedî bu gazelinin 10. beytinde Gülşehrî'nin adını anmış, Ahmedî'nin divanını Gülşehrî'nin görmediğini, onun sözlerinin güzel ve orijinal olduğunu söylemiştir.

1 Niçe ki kan içe artar bana gözün kîni
Bu fitne n'ireden ögrendi işbu âyîni

2 Gönül ü cân aluban olmadı saçun sâkin
Dahı ne fitneye gizler 'aceb bu miskîni

3 Gözüne diler-imiş öykine şehâ nergis
Yile viren kim ola iy 'aceb bu hoce-bîni

4 Ne vasf idem yüzün-ile dişüni ol Sâni'
Bir araya zi getürmiş bu mah u pervini

5 Sabâ saçun nefesinden ne kohu tuydı ‘aceb
Ki karayup kara yir eyledi reyâhîni

6 Nicesi benzedeyim müşg-i Çîne zülfüni kim
Hezâr nâfe saçar her nefesde her-çîni

7 Cemâlünün güli tâze olalı bâce-ı bahâr
Yile savurdı kamu lâle-y-ile nesrini

8 Bu zülf-i ser-keş içün bende düşme diyenler
Kdnuz bu pend-i “leküm dînüküm velîdîni”

9 Senün lebün sıfatın **Ahmedî** gerek eyde
Ki Rûh-ı Kuds ider ana bu sözde telkîni

10 Çü görmemişdi anun defterini Gülşehrî
Pes ana Rûm’da ‘arza kim eyledi Çîni

11 Bileydi andan işitse lebün yüzün vasfın
Ki sözde tatlusı hûb u gazelde rengini

Ahmedî G.700

4.4.2.7. Hâfız-ı Şîrazî (ö. 1390[?])

Hâfız adı 1 m.g.de bulunmaktadır (Sükkerî G.111).

İran’ın önde gelen lirik şairlerinden olan Hâfız, Şîraz’da dünyaya gelmiştir. Büyük şöhretine rağmen hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kaside, rubai ve kıtalar da yazmış olmasına rağmen Hafız şöhrete gazelleriyle ulaşmıştır. Hâfız divanı, Türkiye'de Mesnevi ve Gülistan'dan sonra en çok okunan Farsça metinlerin en başında gelir. Hafız'ın Türk divan şiirine geniş ve sürekli etkisi olmuştur (Yazıcı, 1997:103-106).

Bu gazelin 12. beytinde Sükkerî kendi şiirlerinde Hâfız, Sâdî ve Örfî'den feyz aldığını dile getirir. Şair sözüyle nazım bağının meclisine yeni renkler kattığını söyleyerek kendisini över. Sükkerî, Hâfız'ın Şirazlı olmasından dolayı Şiraz'ı da özellikle kullanmıştır.

1 Urup el kabza-i şemşîr-i Bismi'llâh-i âgâza
İrişdürdüm sufûf-ı nazmı tâ ser-hadd-i Şîrâza

2 Ne mümkindir konuşmak yâr olup ol tıfl-ı tannâza
Ol şâhîn beyzâsından başladı yüksekde pervaza

3 Şikenc-i turre-i hamdur hamından olmadın âzâd
Şikâr oldı uruldı murg-ı dil ol çeşm-i şeh-bâza

4 Duyar tâb-ı hayâl-i hüsni gelse çeşm-i 'uşşâka
Nihân olsun mı duzdîde-nigâh ol gamze-i nâza

5 Zemân-ı gül dem-i şûr-ı mahabbetdür ne mümkindür
Derûn-ı perde-i 'ismetde kalmak şâhid-i râza

6 Akarsa pâyına cûy-ı sirişküm bir zemân böyle
Ne serkeşlük virür seyr ile ol serv-i ser-efrâza

7 Ziyâ-yı nûr-ı şem'-i mihri dûd-âlûd ider sanma
Çıkar mı cevher-i hatt ol rûh-ı âyîne-pervâza

8 Reh-i hâbîde-i deşt-i gamun dil kem-surâgıdur
Dûçâr olmak bu yolda Hızr olur Mecnûn-ı ser-bâza

9 Mey-i lâ'lünle iller mest iken ben 'âşık-ı zârun
Humâr-ı hicr-i câm-ı vasl le çekmekde hamyâze

10 Ko zîver virsün iller hatt u hâl-i şâhid-i şi're
Nazîr olmak ne mümkin **Sükkerî** bu nazm-ı mümtaza

11 Musahhar itdi dâru’l-mülk-i Rûmı Hüsrev-i tab’um
Selâm it ehl-i dil yârâna sohbet kaldı Şîrâza

12 Revân-ı Hâfız u Sâ‘dî vü ‘Örfî feyz-yâb olsun
Sözümle bezm-i bâğ-ı nazma virdüm revnâk-ı tâze
SÜKKERÎ G.111

4.4.2.8. Hâkânî-i Şirvânî (ö.1199)

Hâkânî adı 1 m.g.de geçmektedir (Şehrî G.100) Hâkânî İranlı ünlü kasîde şairlerindendir. Tuhfetü 'l-'Irakeyn adlı bir mensûr seyahatnâmesi ve Divanı oldukça önemli eserlerindendir (Yazıcı, 1997: 168-170).

Şehrî bu gazelinde Örfî, Hüsrev, Zâhir, Enverî ve Hâkânî ile kendisini bir tutmaktadır. Şehrî 11.beyitte, “Şâir yaradılışlı Hâkânî nazmın şahıysa, fakir gönlün hazinesinin sahibi benim.” demektedir.

1 Ye’s-i bî-minnete esîr benem
Bî-recâ-yı recâ fakîr benem

2 Meclis-ârâ-yı kûre-fehmânam
Kevkeb-i tîregî- mesîr benem

3 Bu fenâda şigûfeveş efsûs
Tıfl-ı nâ-hurde-sâl-ı pîr benem

4 Sâyeveş pây-mâl-ı perverdem
Düşmen-i rahm-ı dest-gîr benem

5 Ser-nüvişt-i bidâyetem bilürüm
Levh-i îcâduma debîr benem

6 Kâfirü’l-lutf-ı rûzgâr oldum
Şer‘ ile lâyık-ı sa‘îr benem

7 N'ola çarh ile sîne-sâf olsam
Mâh-tâb-ı ketân- pezîr benem

8 Sühan-ı derdnâk-i 'Örfîden
Şehrî her-vechile habîr benem

9 **Şi'r-i nâhun-be-dil- zen olmayıcak**
Tutalum Hüsrev ü Zahîr benem

10 Mâh-tâb ise Enverî sözde
Âftâb-ı sühan-ı mîr benem

11 Şâh-ı nazm ise tab'-ı Hâkânî
Mâlik-i genc-i dil-fakîr benem

12 Tâlib-i tâze-gûyun el-hâsıl
Şîve-i tab'ına esîr benem
ŞEHRÎ G.100

4.4.2.9. Harîrî (ö.1122)

Harîrî adının geçtiği 1 m.g. Rûhî Divanı'nda tespit edilmiştir. Basra kültür muhitinde yetişmiş bir dil âlimi olan olan Harîrî'nin en ünlü eseri Makâmât'tır. Harîrî'nin Makâmât'ı elii hikâyeden oluşmaktadır, (Kılıç, 1997: 191-192).

Rûhî son zeyl beytinde, "kâtip" olan Utarid gezegeninden ve kendisiyle aynı corafyadan olan Makâmât yazarı Harîrî'den bahseder.

1 Yâr isterin ki bezmüme her dem kadem basa
Ağyârı reşkden gam u derd u elem başa

2 Görmek rakîbsüz seni lutf-ı 'azîmdür
Cehd eyle bir iş itme ki lutfını sitem başa

3 İhmâli ko vücûdını hakk idelüm hemân
Yüzden çıkup hatun ne revâdur herem başa

4 Lâyık mıdur ki sen şeh-i mülk-i cemâl iken
Devrinde mübtelâları hayl-ı elem başa

5 Teşhis yok zamâne yohsa tab‘ ile
Rûhî gerekdi fark-ı sipihre kadem başa

6 **‘Âlem-pesend olur varak-ı nazmuma eger**
Mühr-i kabûl o hâce-i müşkîn-rakam başa

7 **Bagdâdun âb u rûyı Harîrî ki can virür**
Bezmine pâ-‘utarid-i zerrîn-kalem başa

RÛHÎ G.964

4.4.2.10. Hassân B. Sâbit (ö.680[?])

Hassân adının geçtiği 5 m.g. bulunmaktadır (Şeyhî G.56; Ahmedî G.564; Ahmed Paşa G.44; Muhibbî G.609, G.1689).

Hassân Hz. Peygamber'in şairi olarak tanınan sahâbîdir. Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslâm dinini müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için "şâirü'n-nebî", Ebü'l-Hüsâm (keskin kılıç sahibi) ve Ebü'l-Mudarrib (iyi savaşçı) unvanlarıyla tanınmıştır. Bir Divanı bulunmaktadır (Elmalı, 1997: 399-402).
Hassân adının geçtiği m.g.lerden seçtiğimiz Ahmed Paşa'nın bu gazelinde kendi üslubunu Hassân'a benzeterek hoş üslup sahibi olduğunu belirtmektedir.

1 Berg-i semenin lâle gibi hûb olacaktır
Meh-tâb yüzün gün gibi mahbûb olacaktır

2 Çevgân edicek zülfünü meydân-ı cemâle
Ser-geşte olup ay ile gün top olacaktır

3 Kaşınla gözünü görüben dedi müneccim
Bu gurrede çok fitne vü âşûb olacaktır

4 Bu kanlı yaşım yollarına âb-zen olup
Kirpiklerim eşigine cârûb olacaktır

5 Dedim ki ruhunda bula mı ragbeti hattın
Der müşg-i Hoten Rumda mergûb olacaktır

6 Sen Hüsrev-i hûbânın över hüsnünü **Ahmed**
Kim nazm-ı Hasen gibi hoş-üslûb olacakdır

7 **Divanımın evrâkın edip gül gibi rengîn**
Vasf-ı ruhun ol deftere mektûb olacaktır

AHMED G.44

4.4.2.11. Hüsrev-İ Dihlevî, Emîr (ö.1325)

Hüsrev adı 1 m.g. bulunmaktadır (Şehrî G.100). [İlgili gazel için bkz. Hâkânî]

Hüsrev-i Dehlevî Hindistan'da yaşayan Türk asıllı şair, tarihçi ve mutasavvıftır. Türkçe, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Hint dili ve edebiyatını da çok iyi bilmektedir. Fars edebiyatındaki bütün gelişmiş şiir türlerinde eser veren Emîr Hüsrev, Hindistan'da o zamana kadar az kullanılan gazel türünün gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Tarihî olayları mesnevi tarzında kaleme alması onun en önemli özelliklerinden biridir. Nazım ve nesir alanında Farsça birçok eseri bulunmaktadır (Kurtulmuş, 1995: 135-137).

4.4.2.12. Kemâl-i Hocendî (ö.1401)

Kemâl-i Hocendî Adının geçtiği 5 m.g. bulunmaktadır (Şeyhî G.56; Ahmedî G.506, G.554 G.565; Revânî G.39).

Tebrîz'de yaşamış ve ün yapmış önemli mutasavvıf şairlerden olan Kemâl-i Hocendî'nin yaklaşık sekiz bin beyit ihtiva eden divanı genellikle gazel, kıta ve rubâîlerinden oluşmaktadır (Şahinoğlu, 2002: 26).

Kemâl-i Hocende'nin adının tespit edildiği poetik m.g.ler içinden seçtiğimiz Ahmedî'nin şu m.g.inde şair, Kemâl ve Hocend kelimelerini ayrı yerlerde kullanarak Kemâl-i Hocendî'ye işaret eder. Ayrıca Şair zeyl beytinde kendi şiirini şekere benzeterek, ona ulaştırılan bir söz hediyesi olarak görür.

1 Feth miftâhın gerekse istegil mey-hâneden
Cân devâsını dilersen kıl taleb cânâneden

2 Hânümânın yıhıban mey-hâneye iltür her kişi
Kanda var bir hânedân macmûr ter-meyhâneden

3 Gerçi kim muhkem-durur peymân-ıla tevbem velî
Taş dahı olsa sınur ol bir şîşe-i peymâneden

4 Câm-ı zerden anı ki oldur kût u yâkût-ı revân
Nûş eyle bir lebi lacl ü dişi dür-dâneden

5 Yanma dirsin cışka pervâne düşüp şemca yanar
Ben hümâyam nicesi kem-ter olam pervâneden

6 Gönlümün içinde dutdı cân bigi cışkun makâm
Gör ne gence irmişem bu gûşe-i vîrâneden

7 Kaddün-ile saçunı hem-ser dimişler bu sözi
Gönlüme sor u işit togru sözi dîvâneden
8 Cân ana vir **Ahmedî** kim şâne ursa zülfine
Sala yil topraga bin cân ser-i dendâneden

9 Bu şeker söz ger Hocende irişe ehl-i kemâl
Şükrine cân dahı virse utana şükr-âneden
AHMEDÎ G.506

4.4.2.13. Nizâmî-i Gencevî (ö.1214 [?])

Nizâmî adı 1 m.g.de tespit edilmiştir (Avnî G.68). İran'ın büyük şairlerinden olan Nizâmî, Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılmaktadır. Fars ve Türk edebiyatlarında birçok şaire örnek olmuştur. Nizamî'nin günümüze kadar gelen tek eseri Penc Genc, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Heft Peyker (Behrâmnâme) ve İskendernâme'den oluşan Hamse'sidir (Kanar, 2007: 183-185).

Avnî; bu m.g.inin mahlas beytinde Nizâmî'nin adını anarak eğer şiirini Selmân ve Sa'dî duyarsa kendisine hased edeceklerini söyler.

1 Tan mıdur itse gönül nâle vü efgân bu gice
Gelmedi meclise ol dilber-i fettân bu gice

2 Tâ seher kalsa gönül zulmet içinde ne aceb
Yanmadı karşuma ol şeb-i şeb-istân bu gice

3 Ne 'aceb ağlar ise bülbül-i cân çünki gelüp
Gülüp eglenmedi ol yüzi gülistân bu gice

4 Sâkîyâ def'-i melâl itmege peymâne getür
Çün sıdı dilberümüz 'ahd ile peymân bu gice

5 Gelüp ol serv-i revân olmadı yanumca revân
Gözlerüm itdi revân yaşlar ile kan bu gice

6 Vuslatı şem'ini çün yakmadı ol yâr gelüp
Fürkati nârına '**Avnî** yüri sen yan bu gice

7 **Bu kelâm ile Nizâmî işidürse sözüni**
İlteler sana hased Sa'di vü Selmân bu gice

AVNÎ G.68

Örfî-i Şîrâzî (Ö.1591)

Örfi adı 2 m.g.de geçmektedir (Sükkerî G.112; Şehrî G.100) [ilgili gazeller için bkz. Hâkânî ve Hâfız-ı Şîrazî].

İranlı bir şair olan Örfî, Şîrazlıdır. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk şairlerince tanınmaya başlanan Örfî, Türk edebiyatında etkili olmuş, birçok şair ondan övgüyle söz etmiştir. Gazel, kaside, kıta, rubai ve mesnevilerinden oluşan 14.000 beyitlik bir Divanı bulunmaktadır (Kurtulmuş, 2007: 96-97).

4.4.2.14. Sa‘dî-i Şîrâzî (ö.1292)

Sa‘dî adının geçtiği toplamda 4 m.g. bulunmaktadır (Avnî G.68; Revânî G.280; Nizâmî, Karamanlı G.74; Sükkerî G.112).

Fars edebiyatının en büyük şairlerinden olan Sa‘dî Şirazlıdır. Sa‘dî'nin Külliyât adı altında toplanmış manzum ve mensur eserlerinden bilinen en büyük eserleri Gülistân ve Bostân'dır (Çiçekler, 2008: 405-407). Ayrıca bu eserler pek çok şairin şiirinde de geçmektedir.

Sa'dî adının geçtiği m.g.lerden seçilen Revânî'nin bu gazelinde de şair, sevgilinin gül yüzünün vasıfları ile kendi divanının Gülistân olduğunu dile getirmektedir. Revânî burada Sâ‘dî ve Gülistânı anarak kendi divanına övgüde bulunmaktadır.

1 Hatun küfr ü ruhundur dîn ü îmân
Sana ‘âşık durur kâfir müselmân

2 İnen germ olma bezm içinde ey şem'
Tutuşalum berü gel işde meydân

3 Yolında cân-ı şîrîn virme ‘âşık
Sevilmez ölü helvâsıyla oglan

4 Beni meygûn lebün mest itdi sâkî
Beni esrâr-ı ‘ışkun kıldı hayrân

5 Leb-i dil-berde zâhir olalı hat
Kara yaslu **Revânî** âb-ı hayvân

6 **Senün gül ruhlarun vasfiyle Sa'dî**
Benüm dîvânum olmışdur Gülistân

REVÂNÎ G.280

4.4.2.15. Selmân-ı Sâvecî (ö.1376)

Selmân adının geçtiği toplamda 10 m.g. tespit edilmiştir (Amrî G.52, G.68; Şeyhî G.56; Ahmedî G.248, G.554, G.565; Revânî G.143; Muhibbî G.609, G.1689, G.2458; Şehrî G.100).

Adı geçen Selmân-ı Sâvecî İranlı önemli şairlerdendir. Selmân, Farsça ve Türkçe yazan daha sonraki şairler tarafından örnek alınmış ve şiirlerine nazireler yazılmıştır (Karaismailoğlu, 2009: 446-447).

Selmân adının geçtiği 10 m.g. içinden seçtiğimiz Muhibbî'nin şu m.g.inde, şair kendisine seslenerek "Selmân'ın üslubuyla yaz." demektedir. Burada görülüyor ki Muhibbî Selmân'ın şiirini beğenmektedir.

1 Çöz mu'anber zülfini ey dost çevgân eyle gel
Başumı tûp eyledüm ben 'azm-i meydân eyle gel

2 Sîne sahrâsını eşküm lâle-zâr itdi yine
Dostum bir görmeğe degmezmi seyrân eyle gel

3 Gün yüzinden dûr olalı key perîşân olmışam
Kâkül-i müşkînüni yiter perîşân eyle gel

4 Hasbenlillah cefâ vü cevr kânûn eyleme
Bu meseldür atalardan dostum kân eyle gel

5 Ağlasam dildâre karşı gül gibi handân olur
Ey gözüm merdümleri yaşumı bârân eyle gel

6 Ger günâh ise **Muhibbî** seni cândan sevdügi
Zülfine bend it anı habs-i zenahdan eyle gel

7 **Şi‘r dil-sûzun iderse tan mıdur Hassâna ta‘n**
Şi‘rini şimden girü üslûb-ı Selmân eyle gel

MUHİBBÎ G.1689

4.4.2.16. Zâhir-i Fâryâbî (ö.1201)

Zâhir adının geçtiği 1 m.g. bulunmaktadır (Şehrî G.100). [İlgili gazel için bkz. Hâkânî]

İranlı kaside şairi olan Zâhir’in adı ünlü şairlerle birlikte anılır ve başta Sa‘dî olmak üzere Hâfız-ı Şîrâzî ve Molla Câmî gibi şairler tarafından taklit edilmiştir. Bir Divanı bulunmaktadır (Atalay, 2013: 87-88).

4.5. HASBİHÂL

Hasbihâl kelimesi sohbet, dertleşme, karşılıklı konuşma ya da hâlini bildirme vb. anlamlarda kullanılmaktadır. Hasbihâl divan edebiyatı dönemindeki değişik özelliklere sahip eserlere de ad olmuştur. Divanlarda hasbihâl başlığı altında örnekler olduğu gibi mesnevî biçiminde yazılmış müstakil hasbihâller de bulunmaktadır. Divan edebiyatının toplumsal yönünü ortaya koyan hasbihâllerde nasihat etme, uyarma ve ibret alınmasını sağlama amacı vardır. Bu sebeple dil ve anlatımı da oldukça sadedir (Batislam, 2003: 11-23).

Bahsedilen hasbihâllerin yanı sıra tezimizin yüzyıl kapsamı içerisinde taranan divanlarda bu başlık altında değerlendirilebilecek zeyl beyitlerinde hasbihâl olan 57 m.g. tespit edilmiştir. Şairler m.g.lerinin zeyl beyitlerinde hasbihâl tarzında dinî temalı ve öğüt niteliğindeki özlü sözlerde bulunmuşlar ayrıca; hayatın geçiciliği, dost vefası, hasret, gurbetlik, sabır gibi konuları işlemişlerdir.

Bu bölümde öncelikle tezin konusu içerisinde hasbihâl ile ilgili sayısal veri tespiti yapılmış ve daha sonra da bahsedilen konuların nasıl ele alındığını göstermek maksadıyla konuya uygun olarak seçtiğimiz m.g.lerden örnekler verilmiştir.

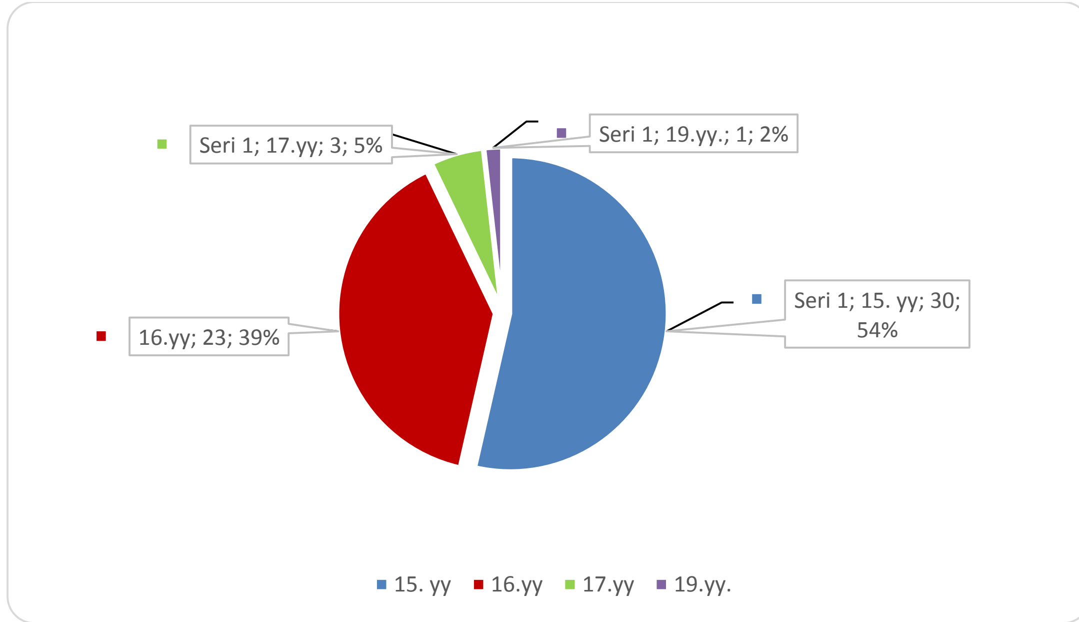
İncelenen divanlardan zeyl beyitlerinde hasbihâl tarzında daha önce belirtilen konuları işleyen şairlerin divanlarından tespit ettiğimiz m.g.ler yüzyıllara göre şu şekildedir:

Çizelge 4.16. Yüzyıllara Göre Hasbihâl Tarzı Zeyl Beyti Bulunan M.g.ler, Şair Adları, M.g. Sayıları ve Noları

YÜZYIL	ŞAİR ADI	M.G. SAYISI	M.G. NO
15. YY.	Adlî	6	8
			45
			51
			73
			126
			129
	Ahmedî	4	75
			132
			511
			670
	Ahmed-i Da'î	2	37
			301
	Ahmed-i Rıdvân	3	293
			312
			646
	Amrî	2	40
			99
	Aynî	1	283
	Cem Sultan	5	47
			70
			150
			211
			256
	Hamdullah Hamdî	1	35
	Mihrî Hatun	4	76
			161
			169
			192
	Süheylî	1	357
	Şeyhî	1	154
16.YY	Rûhî	2	20
			255
	Helâkî	1	78
	İshak Çelebi	1	324
	Muhibbî	10	114
			276
			290
			515
			584
			811
			872
			921
			1301
			2670
	Prezenli Şem'î	1	169
	Nev'î	1	446
	Revânî	1	301
	Tacizâde Cafer Çelebi	1	161
	Vasfî	1	98
	Zâtî	4	687
			734
			902
			1311
17.YY.	Birrî	1	148
	Nâilî	2	292
			346
19.YY.	Şeref Hanım	1	6
TOPLAM:		57	

Hasbihâl tarzında zeyl beyti bulunan toplam m.g. sayısı 57'dir. Tabloya göre, Muhibbî mahlasını kullanan Kanûnî Sultan Süleyman'ın 10 m.g.inin zeyillerinde hasbihâl tarzı söyleyiş olduğu görülmektedir. Ondan sonra sırayla Adlî'nin 6; Cem Sultan'ın 5; Mihrî Hatun'un, Zâtî'nin ve Ahmedî'nin 4; Ahmed-i Rıdvân'ın 3, Ahmed-i Dâi'nin, Amrî'nin ve Nâilî'nin 2; Aynî'nin, Hamdullah Hamdî'nin, Süheylî'nin, Şeyhî'nin, Rûhî'nin, İshâk Çelebi'nin, Şem'î'nin 1, Nev'î'nin, Revânî'nin, Tâci-zâde Câfer Çelebî'nin, Vasfî'nin, Birrî'nin, Helâkî'nin, ve Şeref Hanım'ın 1 m.g.inin zeyl beytinde hasbihâl konusu işlenmiştir.

Aşağıdaki grafikte ise yüzyıllara göre hasb-i hâl tarzında zeyl beyitleri bulunan m.g.ler verilmiştir:

Şekil 4.7. Zeyil Beyitlerinde Hasbihâl Konusu İşlenen M.G.lerin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Grafiğe göre hasb-i hâl tarzında en çok 15.yüzyılda m.g. yazılmıştır. Konuyla ilgili en az m.g. ise 17 ile 19.yüzyılda tespit edilmiştir. 15.yüzyılda yazılan 28 m.g. bütün yüzyılların %55'ini kapsamakta, 16.yüzyılda yazılan m.g.lerin bütün yüzyıllar içerisindeki oranı ise % 37'dir. 17 ve 19.yüzyıllarda bu oran %4 olarak görülmektedir. 18.yüzyılda yazılmış olan hasbihâl tarzı m.g. bulunmamaktadır.

Buna göre tüm yüzyıllar içerisinde hasbihâl tarzı söyleyişi bulunan m.g.lerin yarısı 15. yüzyılda ve diğer yarısına yakını da 16. yüzyılda yazılmıştır. Sonraki yüzyıllarda ise bu oran ciddi bir düşüş göstermiştir.

Bu bölümde tespit edilen m.g.lerin kendi arasında kalıplaşmış, sınıflandırılabilecek bir konu bütünlüğü olmaması sebebiyle genel konu başlıkları oluşturulamamıştır. Ancak bölüm başlığında adı geçen konulara örnek olması maksadıyla çeşitli yüzyıl şairlerinden seçtiğimiz m.g. örnekleri bu bölümde değerlendirilmiştir.

Kendisi bir sultan olan ve Adlî mahlasıyla şiirler yazan II. Bayezid bütün gazellerinde saltanatın geçiciliği hakkındadır. Şair saltanatın sıkıntı ve problemlerinden dert yandığı şu m.g.inin zeylinde kendisine bir anlamda “gedâ” fakir, kimsesiz bir dilenci olmayı öğütler.

1 Meyl kılmaz ol perî hîç âşinâlıkdan yana
Muttasıl dünyâ gibi meyli cüdâlıkdan yana

2 Şâhid ü bâdeyle dil ülfet tutupdur zâhidâ
Anun içün meyl kılmaz pârsâlıkdan yana

3 ‘Âşıka mihr ü vefâ kılmak nedür bilmez henüz
Yohsa ol fettâna söz yok dil-rübâlıkdan yana

4 **‘Adliyâ** ol şâh-ı hûbâna kul olsam bir nefes
Bakmazidüm saltanatla pâdişâlıkdan yana

5 **Saltanat ‘unvânınun gavgâları çokdur belî**
Bir ‘abâyile hemîn sa‘y it gedâlıkdan yana

ADLÎ G.8

Adlî başka bir m.g.inin zeylinde ise şah-gedâ karşılaştırması yapmıştır. Şair gazelinin zeyl beytinde sultan ve kullar için hayat ve ölümün hükümlerinin bir olduğunu, feleğin cevrinin her ikisine de aynı olduğunun altını çizer.

1 Müjen tîri geçer sînemden irer ok gibi câna
Kemân-ebrûlarun bir kûşeden meyl itse kurbâna

2 Gül-i hüsnünden ayru gülsitânda eylesem zârî
Çemen bülbülleri ta'lîm alurlar benden efgâne

3 Ser-i kûyun hevâsına cinâna tâlib olurlar
Tudagun yâdına cânlar virürler âb-ı hayvâne

4 Saçun başlar keser tarrârlık fenninde iy hûnî
Yüzün şeb-revlik ögredür saçunda mâh-ı tâbâne

5 Cihânda kalmayaydı huşk u ter hâkister olaydı
Şerâr-ı berk-i âhum od bıraksa nâr-ı sûzâne

6 İşiginde iti gibi eger yir bulmag istersen
Düriş neylersen eyle âşinâ ol **'Adli** derbâne

7 **Hayât u mevt ahkâmında şâh ile gedâ birdür**
Berâberdür cefâ-yı çarh derviş ile sultâne
ADLİ G.126

Amri de Adlî ile benzer olarak "şah-geda" karşılaştırması yaptığı şu m.g.inin zeyl beytinde, aşkın eşiğinde yüzünü toprağa süren gedâ veziri yâd etmesin, sultanı hatılamasın demektedir.

1 Gel ey refîk gamze-i cânânı anma ya
'Aklum alındı fitne-i devrânı anma ya

2 Bagrum dögindi merhametün yok mıdur bana
Şefkat idüp gözümden akan kanı anma ya

3 Sabrum varakları yele varmadın âh ile
Gam kıssasın hikâyet-i hicrânı anma ya

4 Zencîr-i zülfe çek dahi dağlara düşmesün
Dîvâne gönlüme ser ü samanı anma ya

5 Senden ‘ilâc ister isem itme ey tabîb
Bîmâr-ı ‘ışk olanlara dermânı anma ya

6 **‘Amrî** gazellerin okı kim ‘ışkun arturur
Gül şafhasındagı hat-ı reyhânı anma ya

7 ‘**Işk âsitânesinde yüzin hâk iden gedâ**
Yâd-ı vezîr kılmaya sultânı anmaya

AMRÎ G.99

Yine padişah şairlerinden olan Muhibbî de Adlî (II. Bayezid) şu m.g.in zeyl beytinde hayatın geçiciliğinden bahseder ve gaflet düşülmemesini çünkü sûr’un üflenip bu dünyanın son bulacağını söyler.

1 Sana kimdür melek diyen yâhût hûr
Yüzünden cümle ‘âlem çün olur nûr

2 Visâlün balına kim ola tâlib
Anun ‘aynine gelmez nîş-i zenbûr

3 Degülsin haste gönlümden haber-dâr
Yatur taş işi günde zâr u mehcûr

4 Nigârâ açma genç-i hüsnüni gel
Kim mâlik olmasın her müflis-i ‘ûr

5 Degül müşkil cefâ vü-cevrün ey dost
Velî müşkil budur sen olan dûr

6 **Mubibbî** cürmi ile yüz karasın
Dem-â-dem gözleri yaşı ile yûr

7 **Dil-ü can ile bu pendümi gûş it**
Gözün aç gaflet itme çalınur sûr

MUBİBBÎ G. 584

Adlî ise bu m.g.inde kendi mahlasıyla anlam ilişkisi kurarak kendine seslenir ve “adaletli olmak ve zülüm yapmamak” gerektiğini dile getirir.

1 Bugün ben da‘vi-i ‘ışk ile geldüm çün bu meydâne
N'ola tûb eyler isem başumı ol zülf-i çevgâne

2 Hevâ-yı âteş-i haddün dilinde od kodı nârun
Şerâr-ı berk-i âhum yanmag ögretdi gül-efşâne

3 Başunda cür‘a-dânun revzen-i hicründe mey zarfı
Nidersin ta‘n idüp bi’llâh sûfî mest u hayrâne

4 Gönül cem‘ itmedün sevdâ-yı zülfine virelden dil
Perîşânlıgumuz hoş geldi çünkim ol perî-şâne

5 Birisi gark-ı âb oldı birisi tîşe-çâk itdi
Gözümden infi‘âl ol denlü irdi bahr ile kâne

6 Niçe cân cübbesini çâk idüpdür desti eflâkün
Temessük eyleme **‘Adlî** girîbân ile dâmâne

7 **Bugün zulm ehlini dîvânuna da‘vet idüp ‘adl it**
Tazallum eyleyü varsan gerek bir ‘âli dîvâne

ADLÎ G.129

Sabır konusu Mihrî Hatun ve Nev’î’nin m.g.lerinin zeyl beyitlerinde dile getirilmiştir. Mihrî hatun şu m.g.inde ise dünyanın sıkıntılarına sabretmek gerektiğini dile getirirken, Nev’î de sıkıntının kalıcı olmadığını sabredilirse her sıkıntının son bulacağını söyler:

1 Cürmüm nedür ki dilbere bizden safâsı yok
Ben bendesine zerrece meyl ü vefâsı yok

2 Her bir habîs ile salınur nice ölmeyem
Gördükçe beni yüz çevürür merhabâsı yok

3 ‘Aşkun esîri derd ile dermânda kim begüm
Alsan bizüm de gönlümüz ele hatâsı yok

4 Her bî-nevâya vaslı nevâsın ‘atâ ider
Ben bî-nevâya zerrece vaslı ‘atâsı yok

5 Bu nev-bahâra bir gün olur kim hazân irer
Gırr'olma hüsne sevdügüm âhir bekâsı yok

6 Her mâh-rûy ‘âşıkun âhı duhânile
Hiç görmedük ki sonra yüzinün karası yok

7 Atma Halîl-veş beni odlara ey rakîb
‘Âşık bu yolda yanmaga sanma rızâsı yok

8 **Mihrî** gerekse yolına cân vir gerek cihân
Oynar güler rakîb ile senden safâsı yok

9 **Ey dil hemîşe cevr ü cefâya tahammül it**
Sanma cihânda her kişinün bir belâsı yok

MİHRÎ G.76

1 Tâli’ bu vech ile dûn serkeş nigâr böyle
Bî-çâre ‘âşıkı gör baht öyle yâr böyle

2 Vuşlatda bîm-i hicran hecrinde mihnet-i can
Derd-i firak böyle vasi ü kinâr böyle

3 Ol serv-i höş-hırâmı tenhâ bulup ne çâre
Ol bî-karâr böyle ben şerm-sâr böyle

4 Dildâr tünd ü serkeş agyar ise cefâ-cû
N’itsün ya bülbül-i dil gül böyle har böyle

5 **Nev’î** nice getürsin hicran yükine takat
Cism-i nizâr böyle cân-ı figâr böyle

6 **Ten zevrakın düşürme girdâb-ı ıztırâba**
Sabr it gönül ki kalmaz bu rüzgâr böyle

NEV’Î G.446

Zâtî ise bu gazelinin zeylinde dünyanın vefasızlığından yakınırken dünyayı bir kadına benzetir.

1 Yüzüme urdugınca dest-i hicrân silleler pek pek
Gözümden od çıkar ey meh sanasın kim şakır şimşek

2 Duhân-ı âteş-i ‘ışkun idenden gözlerüm nem-nâk
Nice aglamayam ‘aynum dahi ben görmedüm gülmek

3 Görinen cism-i bülbülde benüm cânum degüldür per
Kemân-ı cevr-i gülden irdi ana bî-‘aded nâvek

4 Didüm şevkun bu gönlümden kaçan zâyil olur cânâ
Didi âteşden ey **Zâtî** harâret olıcak münfek

5 **Eger kim merd isen anun vefâsın ummasın sıdk itme**
Bu dehr-i pîre-zen ‘ahdi yalan ey gerçek er gerçek

ZÂTÎ G.734

Zâtî’yle benzer olarak 15. yüzyıl şairlerinden Cem Sultan m.g.inde dünyada iyilik kalmamış olmasından dem vurmaktadır. Fatih’in üçüncü oğlu olan Cem Sultan tahta çıkamamış ve taht macerasında Konya’dan Mısır’a, Rodos’a ve oradan da Avrupa’nın çeşitli şehirlerine uzanan hayatında pek çok sıkıntı çekmiştir (Şakiroğlu, 1993: 283-284). Aynı zamanda şair olan Cem Sultan gazelinin mahlas beytinde

dünyanın cefasını çektiğini ve zeyl beytinde de dünyada iyilik kalmadığını dile getirir. Şair "Dünyayı gezdim ancak; "kerem" iyilik bulamadım" der.

1 Ger haşre degin nâr-ı firâkunla yanam ben
Sanma sanemâ hiç ki senden usanam ben

2 Ben söylemezem kimse benüm hâlümi bilmez
Yanaydı cihân şerh-i firâkunı disem ben

3 Her nev' ile cevr eyleyici ben kula senin
Her vech-ile cevrün çeken iy dost benem ben

4 Sensin beni nâlân iden iy dost v'eger-ni
Bu yolda figân itmeye her lahza neyem ben

5 Kısmet bu-y-ımış ikimize iy **Cem** ezelden
Kim dehr cefâsın çekerüz hem sen ü hem ben

6 Ben dimezem artuk ki cihân içre kerem var
Gezdüm bulamadum bu cihân içre kerem ben

CEM SULTAN G.256

Bütün bu hayatın geçiciliğinden ve sıkıntılarından bahseden gazellerin konuyu ele alış biçiminden farklı olarak 16.yüzyıl şairlerinden olan İshâk Çelebi ise pozitif bir bakışla ömrün baharını bulut gibi ağlayarak değil, gülşen gibi gülerek geçirilmesini söyler. Bu gazel konuyu ele alışı bakımından oldukça orijinaldir.

1 Gözleyin 'âli nazar-ı dünyâyı bir harman gibi
Habbeye saymadı mihrin dâne-i erzen gibi

2 Dûsen olsun dirisen gün gibi gönlün hânesi
Hâb-ı gafletden açuk tut çeşmüni revze gibi

3 Kûşe-gîr ol ‘âlemi seyr eyle künc-i gârdan
Gör cihânı görme kendün dîde-i rûşen gibi

4 Gerdenini tutma girîbân gibi halkun merdisen
‘Aybını setr eyle yüs sür pâyine dâmen gibi

5 Serzenişden ‘âr idersen var yüri tenhâ-rev ol
Rişte-i peyvende göz dikme sakın sözin gibi

6 Raht-i bahtın yakmaga ‘aşk âteşin ölçermege
Yiri mi var hergiz gedâya kûşe-i külhen gibi

7 Gül ruhun vaşfıyla neydi olmağa ratbü‘n-nişân
Cümle ser-tâ-pâ zabân olsa tenüm süsen gibi

8 Evvelâ kendüne gel var dost ol **İshâk** sen
Cümle ‘âlem bakmasun dirsen sana düşmen gibi

9 **Ağlamakla geçmesün ‘ömrün bahârı mevsimi**
Ebr gibi olma giryân gel şen ol gülşen gibi
İSHÂK ÇELEBİ G.324

15. yy şairlerinden Mihrî Hâtun’da ise farklı bir konuyla karşılaşırız. Mihrî Hatun anlam bütünlüğü olan aşağıdaki orijinal m.g.inin zeylinde “gurbet” temasını işler. Şair; “deniz, gemi, boğulmak, rüzgâr, yelken” kelimelerinin tenasübünde çok az m.g.de bulunan anlam bütünlüğünü yakalar.

1 Gamı deryâya salup hurrem olalum gemide
Bâki kalmaz çü cihân hoş görelüm bu demi de

2 N'ola çekdiyse gözüm yaşları deryâya beni
Garka virmişdi gözüm zevrakın evvel nemi de

3 Rûzgârun elemiyle nice bir aglayavuz
Rûzgâr ilte kenâra bulavuz hem-demi de

4 Açalum ‘aşk hevâsıyla bu dil yelkenini
Çekelüm lenger-i hicrânı koyalum gamı da

5 ‘Âşıka dirler idi sabr gerek yâ ho sefer
Bu kelâm hakkı budur gerçek imiş âdemîde

6 İtdi gerçi ki felek **Mihrî** vatandan seni dûr
Gurbetün hoşça imiş hayli dile ‘âlemi de

7 **Dil-i mecrûhuna gam çekme ki bir gün dem ola**
Bulasın gurbet elinde ana sen merhemi de

MİHRÎ HÂTUN G.161

Gurbet konusuna ek olarak Mihrî Hâtun şu m.g.inin zeylinde de “dostun vefası” konusunu işlemiştir. Şair; genel olarak hasb-i hâl tarzında yazmış olduğu m.g.inin zeylinde “Dostlar bizi unutursa unutsun, biz imanımıza, ihlasımıza bakalım.” demiştir.

1 Ne cefâ eyledi gör çarh bizüm cânumuza
Hasret itdi bizi her sevgülü yârânumuza

2 Rûzgârun biz umarduk ki vefâsın görevüz
Vardugınca o bizüm diş biledi kanumuza

3 Kanı ol ‘ayş u ‘işret kanı ol çeng ü rebâb
Âh her demde selâm olsun o devrânumuza

4 Görmeden bir dahi yârân yüzini âh eger
İrişe bir gün ecel desti girîbânumuza

5 Kârumuz itdi felek bülbülveş zâr u figân
Hasret ideli bizi bu gül-i handânumuza

6 Ne günâh itdük ola çarh-ı sitem-kâra ‘aceb
Ki bizi dûr ider ol dâ’ima cânânumuza

7 Egler idi bularun lutfı garîb gönlümüzi
Şimdi kim vire safâ bu dil-i vîrânumuza

8 Saldı küffâr iline âl ile yârânlarumuz
Neyledi bu felegi gör ki müselmânumuza

9 **Mihrî** ger ‘ömr vefâ eyler ise kesme ümîd
Geleler saglıg ile bir gün ola yanumuza

10 **Unudurlarsa bizi dostlar unutsun nidelüm**
Hele biz turalum ihlâs ile îmânumuza

MİHRÎ HÂTUN G.169

19. yüzyıl şairi Şeref Hanım da m.g.inde zeylinde “Kişinin kıymeti öldükten sonra anlaşılır.” demektedir.

1 Lebimden gitmiyor bûs-ı kudûmün lezzeti cânâ
Dilim itmez de neyler ârzû-yı vuslatı cânâ

2 Bana rahm itmez isen sevdigin başı içün olsun
Ser-i kûyundan ayırma dil-i derd-ülfeti cânâ

3 Bilürken her cihetle hâl-i düşvâr-ı dil-i zârı
Revâ mı bendene bâr itme renc ü fürkati cânâ

4 Heves-kâr-ı gül iken hem-dem-i hâr oldı insâf it
Şeref-zârın nice hazm eylesin bu mihneti cânâ

5 Yanarsın sonra öldürme gam-ı agyâr ile elbet
Bilinmezmiş kişinin saglıgında kıymeti cânâ

ŞEREF G.6

Rûhî ise şu m.g.inin zeylinde başka bir konuyla karşımıza çıkar. Şair gazelinin mahlas beytinden sonra eklediği 3 zeyl beytinde "ârif olmak" üzerine düşüncelerini aktarmıştır. Bu gazel hem ilave beyit sayısının çok olması hem de zeyl beyitlerinde işlenen tema bakımından tespit edilen örneklerden oldukça farklıdır.

1 Mûkim-i kûyun eyler cennet-i a'lâya istignâ
Esîr*i kaddun eyler kâmet-i bâlâya istignâ

2 Sen ol sultân-ı 'âlî-kadrsın kim âsitânunda
Kemîne benden eyler devlet-i Dârâya istignâ

3 Nedir zâhid kaçınmak ihtilât-ı duhter-i rezden
İder mi kimse anun gibi rûh-fezaya istignâ

4 Bizi dünyâ için her duna sanman eylerüz mihnet
Biz ol 'âriflerüz kim eylerüz dünyaya istiğna

5 Esîr-i derd-i 'aşkun olduğı mihnet yetişmez mi
Revâ mı çâk bu denlü **Rûhi**-i şeydâya istiğnâ

6 Hüner dünyaya istiğnâ degüldür 'ârif oldur kim
İrüp bir 'âleme mutlak ide 'ukbâya istignâ

7 Harâm olmışdur ehlullâha çünkim dünya vü 'ukbâ
İkisinden de lâzım 'ârif-i dânâya istignâ

8 Toyulmaz zevk-i istignâ ne denlü neşve-dâr olsan
Egerçi eylemek mümkin hezâr a'lâya istignâ

RÛHÎ G. 20

4.6. DİĞER

Bu bölümde ele alınan 52 m.g., "İlahî temalı", "İşret" ve "Bahsi geçen diğer konular" olmak üzere 3 kısımda değerlendirilmiştir. "İlahî temalı" m.g.ler içinde Allah'a yalvarma, bağışlanmak için dua, Hz. Muhammed'e övgü ve ondan şefaat talebi ve başka dinî konuları işleyen 15 m.g. tespit edilmiştir (Ahmed-i Rıdvân G.788; Cem Sultan G.132; Muhibbî G.8, G.11, G.1462, G.2488, G.2031; Nesîmî G.27, G.124, G.330; Nev'î G.1; Ahmedî G.617; Helâkî G.71; Şehrî G.105; Hayretî G.437, G.100). Bu bölümlerden "işret" başlığı altında zeyl beyitlerinde eğlence meclisi, sâkî ve şaraptan bahsedilen 11 m.g. bulunmaktadır (Ahmed-i Rıdvân G.497; Ahmedî G.688; Cem Sultan G.255; Nef'î'nin G.4; Sâbir Pârsâ G.133; Sâbit G.257; Zâtî G.63; Atâyî G.78; Vasfî G.11; Revânî G.121). Diğer bahsi geçen konular 7 tanedir (Ahmedî G.257; Revânî G.357; Zâtî G.1587; Sâbit G.296; Muhibbî G.2370, G.1905; Birrî G.3; Cem Sultan G.176; Ahmed-i Rıdvân G.864). Bu bölümdeki m.g.lerin zeyl beyitlerinde eleştiri, savaş politikası, kopuz, gonca, yaş günü, yıldız falı gibi konular işlenmiştir.

4.6.1. İlahi temalı

İlahî temalı m.g.lerin zeyl beyitlerinde Allah'a yalvarma, bağışlanmak için dua etmenin yanı sıra Hz. Muhammed'e övgü ve ondan şefaat beklentisi dile getirilir. Ayrıca başka dini konuları işleyen m.g.lere de bu bölümde yer verilmiştir.

Zeyl beyitlerinde Allah'a yalvarma ve bağışlanmak için dua içeren m.g. 6 tanedir (Ahmed-i Rıdvân (G.788); Cem Sultan(G.132), Muhibbî (G.2488 G.2031), Nesîmî (G.27 G.124 G.330)).

Bu gazellerden örnek olarak seçtiğimiz Nesîmî'nin şu m.g.i Allah'ın varlığı ve birliği üzerine yazılmış bir Elif-nâme'dir.

1 Yi yüzün mâhiyetidir âleme envâr-ı zât
Lâmelif lâ-raybe illâ vechehû ana cihât

2 Hî hilâlin kâbe kavseyn kaşların mi'râctır
Vâv-ı vahdet nûru yüzün saçların ve'l-mürselât

3 Nûn ne mu'cizdir kıyâmet kâmetinden keşf olan
Mî muvahhidler dediler yüzüne ve'n-nâzi'ât

4 Lâm la'lin cür'asından âlemi mest eyledi
Kâfi gördüm Hızr-ı Îsâdan içen buldu hayât

5 Kâf kur'ândır cemâlin kim bu söze Hak demez
Fî felek devrinde buldu ka'benin içinde Lât

6 Gayn-ı gayra semme vechu'llâh durur ey muttekî
Ayn-ı ilm-i Fazl-ı Haktır hall eder her müşkilât

7 Zî zuhûr oldu çü Îsâ mazhar-ı sâhib-zamân
Tı tanıktır nutk-ı Hâtem kandasın gitti memât

8 Zâd zalâlet mülkünü nûruyla ma'mûr eyledi
Sâd safâ kesb etti andan ehl-i Hak buldu necât

9 Şîn şems-i âfitâbım câvidânî lem-yezel
Sîn sa'âdet vâcib oldu nutk-ı Haktan mümkinât

10 Zî zülâli şerh ederken âleme şîrîn lebin
Rî revân oldu bu lutfun ma'nisi hem çü Fırât

11 Zâl zikrimdir cemâlin âyeti subh u şâm
Dâl da'vîsi yalancı sûfilerin oldu mât

12 Hî hayâlim düşeliden zülfünün sevdâları
Hî hayâtım kaptı şevkin leşkeri ve'l-'âdiyât

13 Cîm cemâliyle cemâlin ma'nisi bir nûrdur
Sî Süreyyâ vü semâdan gösterir envâr-ı zât

14 Tî te'âlâ'llâh ki mislin görmedi devr-i felek
Bî-bekâ mülkü senindir ey **Nesîmî** şeş cihât

15 **Elif Allâhtır ki olmaz nutk-ı zâtından cüdâ**
Uş kitâb-ı vahy-i mutlak uş Mesîhî mu'cizât

NESÎMİ G.27

Peygamber için yazılan m.g.lerde ise ona övgü ve ondan şefaat isteği dile getirilmektedir. Bu şekilde zeyl beyti bulunan 5 m.g. bulunmaktadır (Nev'î (G.1), Ahmedî (G.617), Muhibbî (G.8 G.11 G.1462).

Ahmedî'nin kendi içinde bir bütün olarak anlam birliğinin sağlandığı şu m.g.inin zeyl beyitlerinde Hz. Muhammed'i rüyasında sağ gördüğünü ve gözüne peygamberinin tozunu sürdüğünü dile getirmektedir.

1 Melik buldı şifâ elhamdü li'llah
Cihân toldı safâ elhamdü lillah

2 Sacâdetden ne vacde kim kılurdı
Felek itdi vefâ elhamdü li'llah

3 Çıhuban cukdeden gün şark u garba
Uş itdi pür-ziyâ elhamdü li'llah

4 Süleymânun serîrinden sürüldi
Bugün dîv-i canâ elhamdü li'llah

5 Çözülüben girih sihri marazdan
Sagaldı Mustafâ elhamdü li'llah

6 Sekam ne'ola ezelde çün virildi
Şehâ tûl u bekâ elhâmdü li'llah

7 Şehün saglıgıdur halkun ducâsı
Kabûl oldı ducâ elhamdü li'llah

8 Haber vir taga şâhun sıhhatinden
Nice ider gör sadâ elhâmdü li'llah

9 Kuru taşa irer-ise bu müjde
Diye kim merhabâ elhamdü li'llah

10 Yirün her zerresi üşbu haberden
Bulur neşv ü nemâ elhamdü li'llah

11 Çün irdi bu haber gül-zâra didi
İdüp bülbül nevâ elhamdü li'llah

12 Velî açıldı girü **Ahmedî**nün
Ki ide şâha ducâ elhamdü li'llah

13 **Çü sag gördüm şehi vâcib budur kim**
Dilümde zikr ola elhamdü li'llah

14 **Girü şâhun yolının tozı oldı**
Gözüme tûtiyâ elhamdü li'llah
AHMEDÎ G.617

Ayrıca farklı dini konuları işleyen m.g.lerden örnek olarak seçilen Helâkî'nin m.g.sinin genelinde İhlâs, Fatihâ, Âyete'l-Kürsî, 'Allame'l-esmâ gibi dinî terimlerin tenasübünden faydalanılmıştır.

1 Çü düşdi 'âleme 'ayn-ı 'inâyet-i ihlâs
îrişdi âdeme rây-ı risâlet-i ihlâs

2 Açıldı matlab-ı a'lâ-yı 'allame'l-esmâ*
Seçildi maksad-ı aksâ-yı hikmet-i ihlâs

3 Koşuldı pâye-i iclâl-i Âyetü'l-Kürsî
Sunuldı mâye-i efdâl-i Sûretü'l- ihlâs

4 'Aceb mi pertev-i nûr-ı yakîn-i vahdet ile
Olursa hâdî-i güm-reh hidâyet-i ihlâs

5 K'olur mesâlik-i hayretde dâllîn eymen
İrişse bedraka-i lutf u himmet-i ihlâs

6 **Helâkî** fâtiha-i feth ü nusrat istersen
Dilünden olmasun eksük tilâvet-i ihlâs

7 **Yeter zünûbunı mâhî himâyet-i Hâ-Mîm**
Olur günâhuna kâfî kifâyet-i ihlâs

HELÂKÎ G.71

4.6.2. İşret

Bu bölümde zeyl beyitlerinde eğlence meclisinden, sâkî ve şaraptan bahsedilen 10 m.g. bulunmaktadır. Bu m.g.lerden Ahmed-i Rıdvân'ın (G.497), Ahmedî'nin (G.688), Cem Sultan'ın (G.255), Nef'î'nin (G.4), Sâbir Pârsâ (G.133), Sâbit'in (G.257) ve Zâtî'nin (G.63) zeyl beyitlerinde eğlence meclisini anlattığı toplamda 7 m.g. tespit edilmiştir. Atâyî (G.78), Vasfî (G.11) ve Revânî'de (G.121) ise sâkî ve şarap konulu m.g. bulunmaktadır.

Nef'î eğlence meclisinin tasvir edildiği şu m.g.inin zeyl beyti konuya güzel bir örnektir:

1 Nice mest olmasın âşık felek peymâne gam sahbâ
Münâsıb bezm-i aşka hak bu hem peymâne hem sahbâ

2 Ne feyz alır sifâl-ı bâdeden pîr-i mugan
Çekerdi reşkden kandilile Şeyhü'l-harem sahbâ

3 Humâr öldürdü hem gam cânımızdan eyledi bîzâr
Meded yok mu bize ey sâkî-i sâhib-kerem sahbâ

4 Gam-ı rindân-ı âlemdir benim de çekdiğim yoksa
Yegâne hûn-ı dil nûş eylerin ger bulmasam sahbâ

5 Acep tiryâk-i nâfi'dir cihânın zehr-i kahrına
Koma **Nef'î** elinden rind isen mânend-i Cem sahbâ

6 **Hem eyle dâ'imâ himmet ki hâlî durmasın yârân**
Kurulsun câ-be-câ meclis çekilsin dembedem sahbâ

NEF'Î G.4

Zâtî ise eğlence meclisini Nef'î'den farklı bir biçimde dile getirir. Şair gazelinin zeyl beytinde müdâm kelimesi tevriyeli kullanılarak "Dert meyhanesinde dert ile şarap sohbet eder. Gönül yarası, ekmek; ciğer, biryan kebabı oldu ve kabaktan kadeh ise şarapla dolu" demektedir.

1 Gönlümi yıkmağa başladı nigârum yab yab
Yapdı şehr-i merhamet bâbın kati hâlüm harâb

2 Dostun dîdârını sensin sana göstermeyen
Geç özünden yâr ile sohbet dilersen bî-hicâb

3 Şerbet-i şi'rüm gören ağlar safâsından revân
Tamladur tatlu yürek yakar diyü bir pâre âb

4 Sâye-i servün idübdür pâye-i bahtum bülend
Nergis-i mestün kılubdur hâni 'aklum harâb

5 Nûr uğurlarken ruhundan tutdı let urdı küsuf
Kararub a’zâsı çekdi çok belâyı âfitâb

6 Sen de bir yanından ey gam yime **Zâtî**’nün etin
Çarh anun döne döne bağrını itmişdür kebâb

7 **Sohbet eyler derd ile mey-hâne-i gamda müdâm**
Dâg-ı dil nân ü ciğer biryân kabağı pür-şarâb
ZÂTÎ G.63

Atâyî’nin bu gazelinin zeylinde ise sâkî dile getirilmiştir. Şair sâkînin kadeh tutan parmaklarının yansımasını şişe içinde parlayan şeker sandığını söylemiştir.

1 Ser-be-ser gözden geçürdi düşmeni ol gamze-kâr
Sanki küffâre kılıç altından itdürdi güzâr

2 Sag kolda seyr idün ol Rûm ili şeh-bâzını
Her salındukca nice cân murgını eyler şikâr

3 Germ olup ol şûh-ı âteş-pâre şevkiyle gice
Yakdılar bezm ehli pîrâhenlerin pervâne-vâr

4 Rûz-ı hicr-i yârde görmez cihânı gözlerüm
Neyleyin dünyâ müsâ‘id oldugın yâr olsa yâr

5 Bâde-i gül-gûnı sürdün def‘-i gam kasd eyleyüp
Sahn-ı sîne oldı sürdükce **‘Atâyî** pür-gubâr

6 **Şîşe içre sükker-i tâbende sandum sâkiyâ**
‘Aks-i engüştin olınca câm-ı meyde âşikâr
ATÂYÎ G.78

Vasfî'nin bu gazelinin zeyl beytinde ise Avrupa'dan gelen bir şarap dile getirilmiştir.

1 Dellâke her kaçan gelüp ol meh tırâş olur
Ol urdıgınca başına bagrumda baş olur

2 Her bir hırâş kim ola başında dilberün
Başlar ki bağrum üzre durur pür hırâş olur

3 Hattı hatâdur anı tırâş itse vechi var
Hat kim hatâ ile ola ekser tırâş olur

4 Bünyâdı hüsnünün sanemâ bir kıl üzredür
Hattun gider ki hüsnünün esrârı fâş olur

5 Ahen olaydı gönlüne âhum iderdi kâr
Bildüm güzellerün sanemâ bagrı taş olur

6 **Vasfî** ayak da yatdise dünyâda gam degül
K'erbabı 'ışka 'âlem-i ukbâda baş olur

7 **Ey hâce Çin metâ 'ını ko kim bu Rumdur**
Bunda mey adlu has firengî kumâş olur

VASFÎ G.11

4.6.3. Bahsi Geçen Diğer Konular

Aşağıda birbirinden farklı olması sebebiyle herhangi bir gruba dâhil edilemeyen konular verilmiştir. Burada; savaş politikası, kopuz, doğum günü, eleştiri, gonca, yıldız falı ve harf simgeciliği konularında zeyl beyti bulunan m.g.lere değinilmiştir.

Muhibbî'nin savaş politikasını ifade eden 2 m.g.i bulunmaktadır (G.1905, G.2370). Bu gazellerden seçtiğimiz şu örneğin zeyl beytinde şair, İslâm adına İran ülkesine savaş için yöneldiğini dile getirmektedir.

1 ‘Iyd kurbân oldı ben krbân-ı cânân olmışam
Herkesin bir şuglı var ben yâre hayrân olmışam

2 Giydüm ihrâmı hârim-i kûyına vardum bugün
Terk idüp varlık libâsın külli ‘uryân olmışam

3 Bezm-i gamda sâgar-ı çeşmümle tolular içüp
İnleyüp tâ subha dek ney gibi nâlân olmışam

4 Bâğ-ı hüsn içre görüp serv-i hırâmân kaddüni
Pâyuna cûlar akıtdum şöyle giryân olmışam

5 Çün **Muhibbî** gülşen-i hüsnünde bülbüller gibi
Gâh mednün okuyup gâhi senâ-hân olmışam

6 **Surh-ı serler kasdın itdüm çekdüm İslâm ‘askerin**
‘Avnî Hakla ‘azîm-i ıklîm-i İrân olmışam

MUHİBBÎ G.1905

Bu gazelde de Moton kalesinin fethinin Hz. Muhammed’i rüyasında görerek müjdeler.

1 Zuhûr vaktinde kalbi gördü rü’yâ
Gönüldür vâridât-ı Hakk’a me’vâ

2 Çü gördi Mustafâ emr itdi “imşû”
Didi nefsine korkma geldi büşrâ

3 İşâret itdi dahi Murtazâ’ya
Muhammed kâle “lâ tahzen ‘aleynâ”

4 Moton oldı mütûn ehl-i cihân
Ki her burcı oldı sanki sahrâ

5 Kuş uçmaz yirden uçdı geçdi gâzi
Guzâtun pâdişâhı eyler temâşâ

6 Çıkardı evvelâ sancağı **Rıdvân**
Anı Hakk eylesün Cennet'de irzâ

7 Sebeb bu idi ki rü'yâyı gördi
İrâde bu idi ki bu işde binâ

8 'Alem ki çıkdı itdi secde derhâl
Salât-ı şükri Hakk eyler mü'eddâ

9 Bunı şeh gördi oldı şâd u hurrem
Didi el-hamdü lillâhi ta'âlâ

RIDVÂN G.864

Zâtî ise oldukça farklı olan şu m.g.inin zeylinde ise telli bir saz olan "Kopuz"dan bahsetmiştir.

1 Ben kande müşâhib dimişin lâ'lüne kadi
Su gibi getür ana revân içeyin anı

2 Yüzüm götürüb kapuna geldüm bana kıyma
Altunlı eli çünki bıçak kesmez efendi

3 Ruhsârun anub odada âh eyledüm ey mâh
Odam dil-i pür-sûz gibi tîz olda yandı

4 Gülşende sabâh agzunı medh eyledi **Zâtî**
Ey ruhları gül goncalarun ağzı sulandı

5 Karşuna boyun eydügiçün karnana çaldum
Bağırsağı kopuzun ayağına tolandı

ZÂTÎ G.1587

Birrî’nin kendi doğum günü için yazdığı m.g.i oldukça dikkat çekicidir. Şair bu orijinal m.g.inin zeyl beytinde şiirini kendi doğum yılında yazdığını belirtmektedir.

1 Nahl-i ‘ömrün ki çihil şâhi şikest oldı dilâ
Dahı el meyve-i maksuda irişmez hâlâ

2 Kırk yıl ‘ömrümi sermâ-yı havâ virdi yele
Erbâ în içre hayf meğer hükm-i şitâ

3 Kırklar hürmetine hazreti Hak ‘azze ve cell
Kereminden giderüp bu kışı yaz ide ‘atâ

4 Görmeyüp bir dahı sermâ-yı hevâ vü hevesi
Bâğ-ı dil feyz-i bahâr ile bula neşv ü nemâ

5 Pür olup bûy-ı gül-i ma‘nî ile bînî-i cân
Birrî bülbül gibi şevk ile ola nâme-serâ

6 **Hazretün hicreti bin yüz ve yigirmi sâle**
Varıcak geldi dile bu gazel-i nev-peydâ

7 **Şu‘arâ hayline bu şi’r-i terün zeylinde**
Sâl-i mevlûdumı hoş tarz ile kıldum inhâ

BİRRÎ G.3

Ahmedî’nin bu m.g.i ise eleştiri maksadıyla kaleme alınmıştır.

1 Yanagun u dişün ü gözlerün hem zülfün iy dil-ber
Bir lâle biri lü’lü biri nergis biri ‘anber

2 Ne ‘anber ‘anber-i sârâ ne nergis nergis-i ra‘nâ
Ne lü’lü lü’lü-yi lâle ne lâle lâle-i ahmer

3 Şehâ agzun yüzün ü kaşun u dudagun olmışdur
Bir çeşme biri gül-şen biri tûbî biri şekker

4 Ne şekker şekker-i lezzet ne tûbî tûbî-i ahmet
Ne gülşen gül-şen-i cennet ne çeşme çeşme-i kevser

5 Senün kaşun gözün ü gamzen ü saçlarun olmışdur
Biri fitne biri câdû biri hûnî biri kâfer

6 Ne kâfer kâfer-i pür-dil ne hûnî hûni-yi kâtil
Ne câdû câdû-yı Bâbil ne fitne fitne-i mahşer

7 Firâkunda **Ahmedî** cân u dilü çeşme ü ciger olmış
Bir nâle biri hasret biri cûşiş biri âzer

8 Ne âzer âzer-i kânûn ne hasret hasret-i mecnûn
Ne cûşiş cûşiş-i ceyhûn ne nâle nâle-i mizher

9 Sana Allâh lutfı vü yir ü gök ü melek olsun
Bir hâfız biri bende biri çâker biri reh-ber

10 Ne reh-ber reh-ber-i devlet ne çâker çâker-i hidmet
Ne bende bende-i hazret ne hâfız hâfız-ı yâver

AHMEDÎ G.257

Bu konulardan farklı olarak zeyl beyitlerinde; goncadan bahsedilen (Sâbit G.296), yıldız falından bahsedilen (Cem Sultan G.176) harf simgeciliği bulunan (Zâtî G.1718) m.g.lere rastlanmaktadır. Ayrıca herhangi bir anlam ile sınıflandırılamayan 15 m.g. bulunmaktadır (Ahmedî G.424, G.505, G.574, G.698; Ahmed-i Rıdvân G.242; Ahmed-i Dâî G.116, G.153; Zâtî G.665 G.1260 G.1232, G.1359 G.1526 G.1604 G.1781; Muhibbî G.1436).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 15-19.yüzyıllarda yaşamış 80 divan şairinin divanlarında yer alan 30.402 gazelde mahlas beytinden sonra eklenmiş zeyl beyit/beyitler tespit edilen 830 m.g.in değerlendirilmesiyle oluşmuştur. Sonuç bölümündeki değerlendirmeler, tezin bölümlerine göre maddelendirilerek aşağıda verilmiştir.

1. Gazel nazım şekli ile ilgili Arap şiiri kaynaklarında m.g.den bahsedilmezken, Fars şiiri kaynaklarında ise m.g. adlandırması yapılmaksızın gazellerde mahlas beytinden sonra eklenen zeyl beyit/beyitlerde medhiye olabileceği belirtilmiştir. Benzer şekilde nazım şekillerinden bahseden belagat kitaplarında m.g. hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple m.g.nin tanımının ilk olarak Haluk İpekten tarafından yapılmış olduğu ve m.g.nin Divan şiirinde gelişim gösterdiği söylenebilir.

2. Yüzyıl kapsamı içerisinde taranan 80 divandan, 14'ünde m.g. bulunmamaktadır. M.g. bulunan 66 divanda toplam 24.999 gazel vardır, bunlardan 830'u m.g.dir. M.g. sayısının divanlardaki toplam gazel sayısına oranı %3'tür. Bu orana göre m.g.nin divan şairleri tarafından çok kullanılan bir gazel çeşidi olduğu ortaya çıkmaktadır.

3. Yüzyıllara göre bakıldığında en çok m.g. 15. ve 16.yüzyıllarda tespit edilmiştir. Divanında m.g. tespit edilen 15. yüzyılda 16 şairin toplam 232 m.g.si, 16. yüzyılda ise 18 şairin toplam 237 m.g.si bulunmaktadır.

4. Divanında m.g. bulunan 66 divan şairinin içinde en çok m.g. yazan 15. yy.'da Ahmedî'dir. Ahmedî'nin 732 gazelinden 73'ü m.g.dir. Ancak önemli bir başka husus ise şairlerin m.g.i kullanım sıklığıdır. 18.yy.'da Leylâ Hanım'ın 122 gazelinin 26'sı m.g.dir. Buna göre Leylâ Hanım, toplam gazel sayısı içinde %22 ile m.g.i en sık kullanan şairdir. Bu oran Ahmedî'de %10'dur. Burada belirtilmesi gereken diğer bir önemli husus da Keçeci-zâde İzzet Molla'nın divanındaki m.g.lerdir. Şair, divanındaki 544 gazelinin 346'sında Mevlânâ ve Mevlevîlikten bahsederek m.g.yi bir üslup özelliği olarak kullanmıştır. Bu sebeple istatistiklerde bu divan kullanılmamış, seçilen m.g. örnekleri ilgili bölümlerde değerlendirilmiştir.

5. Toplam 830 m.g.de 1 beyit ilave edilen m.g.lerin sayısı 602'dir. Bu m.g.ler, toplamın %75'ini oluşturmaktadır. 2 ilave beyit sayısı bulunan 121; 3 ilave beyit sayısı bulunan 44; 4 ilave beyit sayısı bulunan 32; 5 ilave beyit sayısı bulunan 11; 6, 7, 8 ilave beyit sayısı bulunan 6 ve en son olarak da 10, 14 ilave beyit sayısı bulunan 1'er m.g. tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre divan şairleri; m.g. tanımlarında belirtildiğinin aksine, mahlas beytinden sonra çoğunlukla 1 beyit ekleyerek m.g. yazmışlardır.

6. 23 m.g.'de başlık tespit edilmiştir. Divan şairleri bu başlıkları, m.g.nin kime yazıldığını veya gazelin m.g. olduğunu belirtmek için kullanmıştır. Divan şiiri geleneğinde gazellerde başlık kullanılmamaktadır. Özellikle başlığında bir kişinin adı geçen m.g.ler kaside nazım şekline yaklaşmaktadır. Başlık dışında sadece Lebîb divanında tespit edilen bir gazelde (G.27) şair, gazelin m.g. olduğunu zeyl beyitte dile getirmiştir. Bu sebeple, bu m.g. örneği dikkat çekicidir. Sâbit'in bir gazelinin başlığında m.g. olduğu belirtilmesine rağmen bu m.g.nin mahlas beyti yoktur. (K.57) Nâbî divanında kasideler bölümünde yer alan "Kaside-beçe-i Mergûbe Be-nâm-ı Köprüli-zâde Es'ad Beg" başlıklı şiir 26 beyitten oluşmuştur. Şair 14.beyitte mahlasını belirttikten sonra memdûhunu övmüştür. Bu manzume m.g. şeklinde yazılmasına rağmen şair "kaside-i beçe" başlığını kullanmıştır. Tezde "kaside-i beçe" başlığını taşıyan bu tür şiirler incelemeye dahil edilmemiştir. "Kaside-i beçe"ler ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

7. M.g.ler divanlarda gazeller bölümünde yer almaktadır. Sadece Sâbit'in 3 başlıklı m.g.si kasidelerin içinde, başlığında m.g. olduğu belirtilerek yer almıştır. Şair, bu m.g.leri kaside olarak değerlendirmiştir.

8. Zeyl beyitlerde işlenen konular incelendiğinde; Osmanlı Padişahları ve Devlet Adamları için 247 m.g. ve Edebî-Tarihî Kişiler için 164 m.g. yazıldığı görülmüştür. Bu iki başlıktaki m.g.lerin zeyl beyitleri medhiye ağırlıklıdır. Bazı örneklerde zeyl beyitlerden önce de memduhun adının geçtiği görülmektedir. Kaside nazım şekline çeşitli özellikleriyle yaklaşan bu m.g. örneklerinde şairler, övülen kişinin adını belirterek veya belirtmeyerek zeyl beyitlerde onlara övgülerde bulunup dua etmişler ve kimi zaman da onlardan taleplerini dile getirmişlerdir. Zeyl beyitlerde ayrıca kasidenin medhiye bölümünde olduğu gibi Şehnâme'de adı geçen İran padişahlarına da yer verilmiştir. Bu m.g.ler kaside nazım şekline muhteva ve

bölümlenme açısından yaklaşmaktadır hatta bazılarının tezin adı geçen bölümlerinde belirtildiği üzere kaside olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

9. M.g.lerde Osmanlı padişah ve devlet adamlarının adının geçmemiş olmasının sebepleri arasında padişah/devlet adamlarının değişmesi ve padişah/devlet adamlarının divanın yazıldığı dönemde herkes tarafından biliniyor olması söylenebilir.

10. Osmanlı Padişahları için en çok m.g. 17.yüzyılda yazılmıştır. Bu başlıkta toplamda tespit edilen 118 m.g.den 57'si bu yüzyıldadır. 18.yüzyıldan sonraki kaside yazımındaki düşüşle birlikte, padişahlar için yazılan m.g. yazımının da azaldığını söyleyebiliriz.

11. Kendisine en çok m.g. yazılan padişah 22 m.g. ile IV. Murad'dır. Ayrıca Şeyhülislam Yahya'nın hiç kaside yazmamış olmasına rağmen IV. Murad'a m.g. yazmış olması da oldukça dikkat çekicidir.

12. Devlet Adamları için en çok m.g.yi 16.yüzyıl şairi Rûhî yazmıştır. Rûhî'nin 41 m.g.si bulunmaktadır. Bunlardan 26 tanesi Osman Paşa için yazılmıştır. Kendisine en çok m.g. yazılmış olan devlet adamı da 26 m.g. ile Osman Paşa'dır. Beyânî'nin Siyâvuş Paşa için yazdığı m.g.si (G.95) bir sıhhatnâmedir ve Paşa, çiçek çıkardığında yazılmıştır. Yazılma sebebi açısından bu m.g. çok orijinaldir.

13. Zeyl beyitlerinde Edebî-Tarihî Şahsiyetlerin övüldüğü tespit edilen 165 m.g. oldukça dikkat çekicidir. Bu başlıktaki m.g.ler en çok 98 m.g. ile 18.yüzyılda yazılmıştır. Edebî-Tarihî Şahsiyetler başlığındaki m.g.lerin yazımında, şairlerin birbirleriyle olan kişisel/edebî ilişkilerinin ve neticesindeki nazire faaliyetlerinin çok önemli olduğunu görmekteyiz. Örneğin; Muvakkit-zâde Pertev'in hocası Hoca Neş'et için 19 ve dostluk ilişkisi olan Beylikçi İzzet için 11 m.g. yazdığı görülmektedir. Sâbit'in ve Nâbî'nin birbirlerine yazdıkları tespit edilen 2'şer m.g. de bu anlamda önemli örneklerdir. Ayrıca m.g.lerde kadın şairlerden yalnızca kadın şairlerin bahsetmiş olması da yine m.g.lerin yazımında kişisel/edebî ilişkilerin önemini ortaya koymaktadır.

14. M.g.lerin yazımında, Mevlânâ ve Mevlevîliğe duyulan sevgi ve saygının önemli bir rolü vardır. Keçeci-zâde İzzet Molla divanındaki m.g.ler ve Şeyh Gâlib'in konuyla ilgili 56 m.g.si bunun çok önemli birer göstergesidir.

15. M.g.lerin zeyl beyitlerinde Divan şiirinin aşk anlayışı ile maşûkun, âşık ve rakibin özellikleri dile getirilirken, divanlarda geçen kalıplaşmış benzetmelerden yararlanılmıştır. Bu başlıklarda toplam 164 m.g. tespit edilmiştir. M.g.lerin zeyl beyitlerinde işlenen konular dile getirilirken bu başlıklardan bahsedilmemiştir. Bu bölüm m.g. ile ilgili yeni tespitler içermektedir.

16. Zeyl beyitlerinde, gazeli yazan Divan şairinin poetikasından bahseden, çeşitli poetik kelime ve terkiplere yer veren 146 m.g. tespit edilmiştir. Konuyla ilgili en çok m.g.yi, 38 m.g. ile 15.yüzyıl şairi Ahmedî yazmıştır. Divan şairleri, m.g.lerinin zeyl beyitlerinde poetikalarını dile getirirlerken bazen kendilerini Fars şairleriyle kıyaslamış bazen de Fars şairlerinin adlarını anmışlardır. Bu şairler arasında en çok Selmân'ın adı geçmektedir.

17. Hasbihâl başlığı altında tespit edilen 57 m.g. bulunmaktadır. Konuyla ilgili en çok m.g. 15.yüzyılda yazılmıştır. Şairler, m.g.lerinin zeyl beyitlerinde hasbihâl tarzında dinî temalı ve öğüt niteliğindeki özlü sözlerde bulunmuşlar ayrıca hayatın geçiciliği, dost vefası, hasret, gurbetlik, sabır gibi konuları işlemişlerdir. 15. madde gibi bu madde de m.g.lerin zeyl beyitlerinde işlenen muhteva özellikleri açısından yenidir.

18. Diğer başlığında ise tezin ana başlıklarına yerleştirilemeyen ama önemli görülen m.g. örneklerine yer verilmiştir.

19. Tezde ulaşılan yukarıdaki sonuçlara göre m.g; "Gazelde, mahlas beytinden sonra genellikle 1 ila 5 beyit eklenerek, Osmanlı padişah ve devlet adamlarının, edebî tarihî şahsiyetlerin ve Mevlânâ'nın övüldüğü, Divan şiirinin aşk anlayışı, maşûk, âşık ve rakibin çeşitli özelliklerinden bahsedildiği, şairlerin kendi poetikalarını ortaya koydukları ve hâsbihâllerini paylaştıkları Divan şiirinde çok kullanılan bir gazel çeşididir. Bu gazel çeşidi; memdûha yazılması, başlık konulması, divan tertibindeki yeri, bazı örneklerinde kaside bölümlenmesine sahip olması açısından kaside nazım şekli ile ortak özellikler gösterir." şeklinde tanımlanabilir.

KAYNAKLAR

Açıkel (Demirkol), H. (2003). *Divan-ı Nüzhet: İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sbe.

Ahıskalı R. (2007). *Râmi Mehmed Paşa*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 34, 449-451.

Ahmed Cevded Paşa. (1987). *Belâgat-ı Osmâniye*, İstanbul: Mimar Sinan Üni.

Ak, C. (1977). *Muhibbi Divanı Karşılaştırmalı Metin Çeviri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin*. Bursa: Uludağ Üni. Yayınları.

Ak, M. (2009). *Siyavuş Paşa*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 37, 311-313.

Akkuş, M. (1993*). Nef'î Divanı*, Ankara: Akçağ yay.

Akkuş, M (2006). *Nef'î.* İstanbul: TDVİA. Cilt: 32, 523-525.

Aksoyak, İ. H., Arslan, M. (1994). *Haşmet Külliyatı: Divan, Senedü'ş-Şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sur-nâme), İntisabü'l-Mülk (Hab-nâme).* Sivas: Dilek Matbaası.

Aktepe, M. (1993). *Damad İbrâhim Paşa*. İstanbul: TDVİA., Nevşehirli Cilt: 8, 441-443.

Aktepe, M. (1995). *Çorlulu Ali Paşa*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 8, 370-371.

Akün, Ö. F. (1994). *Divan Edebiyatı.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 9, 389-427.

Akün, Ö. F. (1996). *Fıtnat Hanım*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 13, 39-46.

Akyüz, K., Beken, S., Yüksel, S., Cunbur, M., (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ yay.

Ambros, E., (1982). *Candid Penstrokes: The Lyrics Of Me'âlî An Ottoman Poet Of The 16th Century (Me'âlî Divanı).* Berlin.

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlügü. (2004). Ankara: Akçağ Yay.

Armutlu, S. (2012). Arap ve Fars Şiiri Bağlamında Gazel Türünden Gazel Nazım Şekline Geçiş. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*. Adana: Çukurova Üni. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Arslan, M (2007). *Mihrî Hâtun Divanı (Birinci Baskı).* Amasya: Amasya Valiliği.

Arslan, M. (2002). *Şeref Hanım Divanı.* İstanbul: Kitabevi Yay.

Arslan, M. (2003). *Leylâ Hanım Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Atalay, M. (2013). *Zahîr-i Fâryâbî*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 44, 87-88.

Ateş, A. (1952). *Gazel.* İstanbul: MEBİA, C.6, s.730.

Avşar, Z. (2007). *Revânî Divanı Hayatı, Edebî, Kişiliği, Eserleri*. Konya: Kökler Yayınevi.

Ayan, H. (1981*). Cevri Hayatı, Edebi Kişiliği Eserleri Ve Divanının Tenkitli Metni.* Erzurum: A.Ü. yay.

Ayan, H. (2002). *Nesîmî Divanı*. Ankara: TDK.

Aydemir, Y. (1994). *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı'nda Kaside.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 339.

Aydemir, Y. (2002). Türk Edebiyatında Kaside. *Bilig Dergisi*, 22/2, 133-168.

Aykut, N. (1993). *Damad İbrâhim Paşa*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 8, 440-441.

Aynur, H. (1999). *15. YY. Şairi Çakeri ve Divanı*, (İnceleme-Tenkitli Metin), İstanbul: Yenilik Basımevi.

Bahadıroğlu, Y. (2011). *Cihan Sultanları.* İstanbul: Nakkaş yay.

Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (C. 1,2,).* İstanbul: MEB Yay.

Başer, A. Günaydın, A. (2013). *Halim Giray, Gülbün-ü Hânân (Kırım Hanları Tarihi)*. İstanbul: Avrasya Enstitüsü Yayınları.

Başpınar, F. (2008). *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divanı İnceleme- Tenkitli Metin,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Batislam, H. D. (2003*). Hasbıhâl-i Sâfî*. İstanbul: Kitabevi yay.

Bayram, Y. (2004). *16. Yüzyıl Divan Şiirinde "Şiir, Söz ve Şair"le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler).* Türkiyât Araştırmaları Dergisi, 15. Sayı.

Bayram, Y. (2008). *Adlî Dîvanı Sultan II. Bâyezid Hân-I Velî Hayatı Şahsiyeti Şâirliği Dîvanının Tenkidli Metni (Birinci Baskı)*. Amasya: Amasya Valiliği.

Bektaş, E. (2007). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Hayatı-Sanatı Ve Divânı'nın Tenkitli Metni,* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Malatya.

Beydilli, K. (2001). *İsmâil Paşa, Hâfız*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 23, 116-117.

Beyzâdeoğlu, S. A. (2000). *Sünbül-zâde Vehbî Divanı*. İstanbul: Şûle Yayınları.

Bilgegil, M. K. (1980). *Edebiyat Bilgileri ve Teorileri, 1-Belâgat.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Bilkan, A. F. (1999). *Nabî Divanı, Hayatı Sanatı ve Eserleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Bilkan, A. F. Durmuş, T. I. İsen, M. (2012). *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları.* İstanbul: Kapı yay.

Bülbül, İ. (1989). *Keçici-zâde İzzet Molla Divanı*. Ankara: Kitabevi yay.

Büyük Türk Klâsikleri, C.1. (1985). İstanbul: Ötüken-Söğüt yay.

Cavuşoğlu, M. (1979*). Amrî Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay.

Coşkun, V. S*. Vasfî.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 42, 534-535.

Çavuşoglu, M. (1977). *Yâhyâ Bey Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay.

Çavuşoğlu, M. (1980). *Vasfî Dîvanı; (Tenkidli Basım).* İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.

Çavuşoğlu, M. (1982). *Helâkî Dîvanı (Tenkidli Basım)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çavuşoğlu, M. (1986). Kasîde. *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II* (Dîvân Şiiri), Sayı 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül.

Çavuşoğlu, M. Tanyeri, M. A. (1989). *Üsküblü Ishâk Çelebi Dîvan (Tenkidli Basım*), İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Çavuşoğlu, M. (1991). *Amrî.* İstanbbul: TDVİA, Cilt: 3, 96-97.

Çavuşoğlu, M. Tanyeri, M. A. (1981). *Hayretî Dîvanı Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çelebî, A. H. (1957). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. İstanbul: Nurgök Yay.

Çeltik, A. (2001*). Ahmed-i Rıdvân Divanı*, Ankara: Bizim Büro Basım.

Çetin, M. N. (1973). *Eski Arap Şiiri.* İstanbul: Edebiyat Fak. Matbaası. 74-90.

Çiçek, K. (2007). *Osman Paşa, Özdemiroğlu*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 33, 471-473.

Çiçekler, M. (2008). *Sa'dî-i Şîrâzî*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 35, 405-407.

Değirmençay, V. (2009). *Sultan Veled*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 37, 521-522.

Demirel, Ş. (1999). *Şehrî Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili,* Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: TDK Yay.

Doğan, M. N. (1995). *Esad Efendi, Ebûishakzâde.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 11, 338-340.

Doğan, M. N. (2009). *Fâtih Divanı ve Şerhi*. İstanbul: Yelkenli kitabevi.

Durmuş, T. I. (2009). *Tutsan Elini Ben Fakîrin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği.* İstanbul: Doğan Kitap.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. (1994): Ankara: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı. Cilt 6, 501-504.

Elmalı, H. (1997). *Hassân B. Sâbit*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 16, 399-402.

Emecen, F. (2002). *Koca Mustafa Paşa.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 26, 131-133.

Emecen, F. (2007). *Osman II.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 33, 453-456.

Ergin, M. (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı.* İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Erkul, R. (2000). *Manisali Birrî Dede Hayatı Eserleri Edebî Şahsiyeti ve Divanı.* Manisa: Manisa Vâliliği Yayını.

Erol, E. (1994). *Sükkerî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı.* Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Ersoylu, H. (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı.* Ankara: TDK: 543

Erünsal, İ. (1983). *The Life And Works Of Taci-zâde Ca'fer Çelebi: With Critical Edition Of His Divan.* İstanbul: İÜEF Yayınevi, Cxxxv, 523.

Fırat, A. S. (1996). *Arap Edebiyatı Târihi (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar) I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1996, 116.

Gibb, E.S. W. (1999). (haz. Ali Çavuşoğlu). *Osmanlı Şiir Tarihi (A History Of Ottaman Poetry I-II)*. Ankara: Akçağ.

Gölpınarlı A. (1985). *Mevlânâ Celâleddin*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gölpınarlı, A. (1971). *Mevlevîlik.* İstanbul: TDVİA C.8.

Güleç, İ. (2004). *Türk Edebiyatında Cezire-i Mesnevî Şerhleri.* Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies, S.24, s. 159–17.

Gündüz, M. *Emeviler Döneminde Gazel Şiiri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, vii+99 s.

Gürel, R. (1999). *Derviş-Nihâd Bir Saray Adamı: Enderunlu Vâsıf Bey ve Dîvânı, Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî*. İstanbul: Kitabevi.

Gürel, R. (2007). *Endurunlu Vâsıf Divânı.* İstanbul: Kitabevi.

Halman, T. S. (2006). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: TC Kültür ve Turizm Bak., C.2.

Hammer, J. V. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (çev. İ. Acarken).* İstanbul: Söğüt Yay.

Horata, O. (1999). Mevlâna ve Divan Şairleri. *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Osmanlı'nın Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı, 43-56.

İlaydın, H. (1997). *Türk Edebiyatında Nazım (6. Baskı).* Ankara: Akçağ yay.

İlgürel, M. (1989*). Ahmed I*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 2, 30-33.

İnalcık, H. (2003). *Mehmed II*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 28, 395-407.

İnalcık, H. (2013). Şâir ve Patron. Anka: Doğubatı yay.

İnternet: Akdoğan, Y. *Ahmedî Divanı,* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78357/ahmedi-divani.html adresinden 30 Haziran 2012'de alınmıştır.

İnternet: Akpınar, Ş. *Âgâh Dîvânı (Semerkândî-i Âmidî).* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78355/agâh-divani.html adresinden 28 Eylül 2013'te alınmıştır.

İnternet: Aydemir, Y. (1999). *Behiştî Divanı.* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78362/behisti-divani.html adresinden 20 Kasım 2012'de alınmıştır.

İnternet: Erdoğan, M. (2011). *Bursalı Rahmî Divanı*. Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78364/bursali-rahmi-divani.html adresinden 26 Kasım 2012'de alınmıştır.

İnternet: Eren, A. *Mehmed Sıdkî Dîvânı.* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78384/mehmed-sidki-divani.html adresinden 27 Kasım 2012'de alınmıştır.

İnternet: Harmancı, M. Esat, *Süheylî Divanı*, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78401/suheyli-divani.html adresinden 28 Kasım 2012'de alınmıştır.

İnternet: Kaçalin, M. Tanyeri A. *Âhî Dîvânı.* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78356/ahi-divani.html adresinden 29 Kasım 2012'de alınmıştır.

İnternet: Karavelioğlu, M. A. *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'î'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*, Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78395/prizrenli-semi-divani.html adresinden 30 Kasım 2012'de alınmıştır.

İnternet: Kırbıyık, M. *Kâtib-zâde Sâkıb Dîvânı*, Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78381/katibzade-sakib-divani.html adresinden 2 Aralık 2012'de alınmıştır.

İnternet: Taş, H. *Vusulî Divânı [İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin].* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78409/vusuli-divani.html adresinden 2 Aralık 2012'de alınmıştır.

İnternet: Üstüner, Kaplan, (2010), *Enderunlu Hasan Yâver Divanı [İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin].* Şanlıurfa. Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78369/enderunlu-hasan-yaver-divani.html adresinden 3 Aralık 2012'de alınmıştır.

İnternet: Yenikale, A. (2002). *Ahmet Nâmî Dîvâni ve İncelemesi.* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78389/nami-divani.html adresinden 9 Ocak 2014'te alınmıştır.

İnternet:Kılıç, F. *Âşık Çelebi Divanı.* Web: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78359/asik-celebi-divani.html adresinden 3 Aralık 2012'de alınmıştır.

İpek, A. (1990). *İhyâ Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üni. SBE, Bursa.

İpekten, H. (1974). *Karamanlı Nizâmî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 208.

İpekten, H. (1990). *Nâilî Divânı*. Ankara: Akçağ yay.

İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler.* İstanbul: MEB.

İpekten, H. (2001). *İsmetî.* Mehmed. İstanbul: TDVİA, Cilt: 23, 140-141.

İpekten, H. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz (13.Baskı).* Ankara: Dergâh Yay.

İpekten, H. İsen, M. Toparlı, R. Okçu, N. Karabey, T. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

İpşirli, M. (1988). *Abdülkadir Şeyhî Efendi*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 1, 244.

İpşirli, M. (1995). *Feyzullah Efendi, Ebûsaidzâde*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 12, 526.

İpşirli, M. (2002). *Koca Sinan Paşa.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 26, 137-139.

İsen, M. (1990). *Usûlî Divânı*. Ankara: Akçağ.

İsen, M. (1998). *Hoca Neş'et*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 18, 191-192.

İsen, M. (2001). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.

İsen, M. Kurnaz, C. (1992*). Şeyhî Divanı.* Ankara: Akdağ Yay.

İspirli, S. A. (2007) Osmanlı Kadınının Şiiri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Volume 2/4.

İz, F. (1995). *Eski Türk Edebiyatında Nazım.* Ankara: Akçağ Yayınları, C. 1-2.

Kalkışım, M. (1994). *Şeyh Gâlîb Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.

Kanar, M. (2007). *Nizâmî-i Gencevî*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 33, 183-185.

Kaplan, M. (1996). *Neşâtî Divânı,* İzmir: Akademi Kitabevi.

Kaplan, Y. (2008). *17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzî Dîvânı.* Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Karacan, T. (1991). *Bosnalı Alâeddin Sabit Divanı.* Sivas: Cumhuriyet Üni. Yayınları: 37.

Karahan, A. (1966). *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figanî ve Divançesi.* İstanbul: İÜEF Yayınları.

Karahan, A. (1995). *Enverî*, Evhadüddin. İstanbul: TDVİA, Cilt: 11, 267-268.

Karaismailoğlu, A. (2009). *Selmân-ı Sâvecî.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 36, 446-447.

Karaköse, S. (1994). *Nevizâde Atâyî Divânı Kısmî Tahlil-Metin,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.

Kavruk, H. (1991). Şeyhüslislâm Yahyâ Divânı. Ankara: Akçağ.

Kaya, B. A. (2003). *Azmî-zâde Hâletî Divânı, Giriş ve Divânın Tenkitli Metni=The Divân Of Azmî-zâde Hâletî: İntroduction And Critical Edition Od His Divan. 2c*. Cambridge, Ma: Harward University. 368, 204s.

Kayapınar, L. (2010). *Süleyman Çelebi, Emîr.* İstanbul: TDVİA. C.38, 82-85.

Keskin, N. İ. (2009). *Sosyal Hayatın 17. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçeveleri,* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Kılıç, F. (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler.* Ankara: Akçağ.

Kılıç, H. (1997). *Harîrî*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 16, 191-192.

Koç, İ. (2007). *İstanbul'un Manevi Fatihi Akşemseddin (İkinci Baskı)*. İstanbul: Elest Yayınları, 68.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Tdk Yay.

Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yay.

Köprülü, M. F. Şahabettin Süleyman. (1911). *Malûmat-ı Edebiyye*. İstanbul: Kanaat Kitabevi, s.1-30.

Kurnaz, C. (1987). *Hayâlî Bey Dîvânı.* Ankara: Kitabevi Yay.

Kurnaz, C. (2003), *Divan Dünyası*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Kurnaz, C. (2003). *Eski Türk Edebiyatı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Kurnaz, C. (2011). *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.

Kurnaz, C. Çeltik, H. (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. İstanbul: H Yay.

Kurnaz, C. Çeltik, H. (2005). *Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği.* Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armagan Kitabı, Ankara: Gazi Kitabevi, 487-538

Kurtoğlu, O. (2004). *Lebib Dîvânı İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük,* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kurtuluş, R. (1995). *Emir Hüsrev-i Dihlevî*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 11, 135-137.

Kurtuluş, R. (2007). *Örfî-i Şîrâzî* İstanbul: TDVİA, Cilt: 34, 96-97.

Kut, G. (1989). *Ali Şîr Nevâî*, İstanbul: TDVİA, Cilt: 2, 449-453.

Kutlar, F. S. (1996). *Arpaemîni-zâde Sâmî Dîvânı (Tenkitli Metin- İnceleme-Özel Adlar Dizini-I-II)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Küçük, O. N. (2009/2). *Şems-i Tebrîzî'nin Tasavvufî Meşrebi ve Mevlânâ'nın Düşüncelerine Tesiri.* Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi. S.24, 11.

Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yay.

Kürkçüoğlu, K. E. (1973). *Târih-ül Mevlevî Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 47-48.

Kürt, Z. (2005). *Halil Nûrî ve Dîvânı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Levend, A. S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TDK Yay.

Macit, M. (1997). *Nedim Divanı.* Ankara: Akçağ Yay

Manastırlı Mehmed Rıfat, (1890). *Mecami'ül-Edeb.* İstanbul: Kasber Matbaası, 131-144.

Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî 6 Cilt. (Haz. Nuri Akbayar).* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30.

Mengi, M. (1995). *Mesîhî Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Mengi, M. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi.* Ankara: Akçağ.

Mengi, M. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Metinler.* Ankara: Akçağ yay.

Mermer, A. (1991). *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni.* Ankara: AKM yay.

Mermer, A. (1997). *Karamanlı Aynî ve Dîvânı.* Ankara: Akçağ, 711.

Mermer, A. (2002*). XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divânçesi*. İstanbul: MEB.

Mermer, A. Keskin, K. N., (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Akçağ.

Mert, Ö. (1993). *Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 7, 151-154.

Mevlânâ, C. (1960). *Mesnevi (Veled İzbudak Tercümesi)* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Şark İslam Klasikleri: 1.

Muallim, N. (1986).*Osmanlı Şairleri (haz: Yrd.Doç.Dr. Cemal Kurnaz).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Ocak, A. Y. (1995). *Elvan Çelebi.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 11, 63-64.

Okcu, N. (2011). *Şeyh Gâlib Divanı [Hayatı - Edebi Kişiliği - Eserleri / Şiirlerinin Umumi Tahlili].* İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları / Kaynak Eserler Serisi.

Okçu, N. (2001). *İzzet Molla, Keçecizâde*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 23, 561-563.

Okiç, M. T. (1996). *Gazi Hüsrev Bey*. İstanbul: TDVİA., Cilt: 13, 453-454.

Okumuş, Ö. (1993). *Câmî, Abdurrahmani.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 7, 94-99.

Osmanlı Ansiklopedisi. (1996). *II. Murad*, İstanbul: İz Yay., Cilt: 1, 206.

Özcan, A. (2002). *Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 26, 260-263.

Özcan, A. (2002). *Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 26, 263-265.

Özkan, M. (1996). *Gülşehri.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 14, 250-252.

Özkan, Ö. (2005). *Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14 ve 15. Yüzyıl),* Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Özkan, Ö. (2007). *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*. İstanbul: Kitabevi yay.

Özmen, M. (2001). *Ahmed-i Dai Divanı (Birinci Baskı).* Ankara: TDK.

Öztürk, N. (2007). *Fatih Devri Kaynaklarından Düsturname-i Enveri (Osmanlı Tarihi Kısmı 1299-1466)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Özükan, B. (Editör). (1999*). Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü 4 Cilt.* İstabul: Boyut Yayınları.

Özyıldırım, A. E. (2012). Sâbit'in Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bazı Sorular. *Türkbilig,* S.23, s.1- 10.

Özyıldırım, A. E. (1999). *Hamdullah Hamdî ve Divanı.* Ankara: Kültür Bakanlığı yay.

Pakalın, M. Z. (1955). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Maarif Basımevi.

Pala, İ. (2003). *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları*. İst: L&M.

Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü.* 10. Bs. İst: L&M.

Pala, İ. (2003). *Divan Edebiyatı*, 5. Baskı. İst: L&M.

Pala, İ. (2003). *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi*. 3. Bs. İst: L&M.

Saraç, M. A. Y (2004). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagât.* İst.: Gökkubbe Yay.

Saraç, M. A. Y. (2004). *Emrî Divanı*. İstanbul: Eren Yay.

Serdaroğlu, V. (2010). *Süleyman Fehîm*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 38, 87-88.

Sümer, F. (2001). *Karamanoğulları.* İstanbul: TDVİA. Cilt: 24, 454-460.

Şafak, T. (2011). *Bir Sebk-i Hindî Şairi Olarak Şevket-i Buharî ve Osmanlı Şiirine Etkisi.* Bilim ve Sanat Vakfı (Sam). Sayı:77, 43-45.

Şahinoğlu, M. N. (1991). *Attâr, Ferîdüddin*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 4, 95-98.

Şahinoğlu, M. N. (2002). *Kemâl-i Hucendî.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 25, 226.

Şakiroğlu, M. H. (1993). *Cem Sultan*. İstanbul: TDVİA, Cilt: 7, 283-284.

Şener, H. İ. (2003). *Türk İslam Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet yay.

Şentürk, A. A. Kartal, A.(2005). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tarlan, A. N. (1987), *Zâtî Divanı, I-II-III Cilt*. İstanbul: İstanbul Üni. Ed. Fak. Yayınları.

Tarlan, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.

Tarlan, A. N. (1992*). Hayâlî Divânı*. Ankara: Akçağ Yay.

Tarlan, A. N. (1992*). Hayâlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.

Tarlan, A. N. (1992). *Necati Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.

Taş, H. (2004). *Vahyî Divanı ve İncelenmesi,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taştan, E. (2012). Şeyh Gâlib ve Yayımlanmamış Şiirleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, 2825-2855.

Tolasa, H. (1982). Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi,* S.1, 15-4.

Tolasa, H. (2001). *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ, 21-25.

Toparlı, R. Çöğenli, M. S. (1991). *Dîvân-ı Hâlim Giray, Halim Giray Sultan.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 190.

Tulum, M. (1963). *Bahtî Divanı'nın Transkiripsikonu ve Şairin Edebî Şahsiyeti.* İst.: İ.Ü. Yay.

Tulum, M. Tanyeri, M. A. (1977). *Nev'î Divanı Tenkitli Basım.* İstanbul: İ.Ü. Yay.

Turan, S. (2007). Aşkın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Gazel. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C. 5, S.10, 155-196.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. (1986). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi. (1987). İstanbul: Cem Yayınevi.

Uzun, M. (1988). *Abdülbâki Ârif Efendi*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 1, 195-198.

Uzun, M. (1996). *Ganîzâde Mehmed Nâdiri*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 13, 355-356.

Uzunçarşılı, İ. H. (1888-1977). *Osmanlı Tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ünlü, O. (2012/1). Müzeyyel Gazellerde Fahriye. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi.* S.31, 33-53.

Üzgör, T. (1991). *Fehîm-i Kadîm Divanı ve Hayatı*, Sanatı, Metinin Bugünkü Türkçesi. Ankara: AKM Yay.

Yalar, M. (2009). *Emeviler Döneminde Gazel ve Ömer bin Ebî Rabî'a.* Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi. C.18, S.2, 43-73.

Yazar, İ. (2010). *Kanî Divanı-Tenkitli Metin ve Tahlil*. İst: Libra Yay.

Yazıcı, T. (1997). *Hâfız-ı Şîrâzî.* İstanbul: TDVİA, Cilt: 15, 103-106.

Yazıcı, T. (1997). *Hâkanî-i Şirvânî*, İstanbul: TDVİA, Cilt: 15, 168-170.

Yeniterzi, E. (2001). *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Yeşiloğlu, A. M. (2006) *Nâilî*. İstanbul: TDVİA. Cilt: 32, 315.

Yılmaz, K. (2001). *İbrahim Tırsî Divanı İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük,* Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Yoldaş, K. (2005). *Sâbir Pârsâ Divanı*. İstanbul: Kitabevi.

Yöntem, A. C. (1926). *Edebiyat.* İstanbul: Millî Matbaa, s.60.

Zınkeısen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yay.

Zülfe, Ö. (1998). *Naşîd Divanı: İnceleme Tenkitli Metin,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 263.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	ÖZÇELİK, Hatice Kübra
Uyruğu	T.C.
Doğum tarihi ve yeri	28/07/1988 Ankara
Medeni hali Bekâr	Evli
Telefon	0 (312) 257 44 22
e-posta	kubrahaltas@hotmail.com

Eğitim Derecesi	**Okul/Program**	**Mezuniyet yılı**
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi /Türk Dili ve Edebiyatı	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı	2010
Lise	Mobil Lisesi	2004

İş Deneyimi, Yıl	**Çalıştığı Yer**	**Görev**
2011- devam ediyor	ABC Eğitim Kurumları	Öğretmen

Yabancı Dili

İngilizce

Hobiler

Kitap okumak, film seyretmek, resim yapmak

GAZİ GELECEKTİR...

